

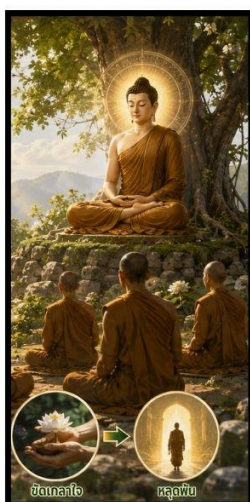
MSJ
VOL.4 NO.2/2026

วารสาร
มจร สุรนารีสาร
MCU SURANAREE JOURNAL

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2569)
VOL.4 NO. 2 (MAY - AUGUST 2026)

ISSN : 2985-1106 (Print)

ISSN : 3088-1382 (Online)

HIGHLIGHTS INSIDE

- การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา
- ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ
- ความยุติธรรมจากการทำลาย : วิพากษ์งานออส ผ่านกรอบแนวคิดประโยชน์นิยมฯ
- บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์
- ธรรมะบำบัดใจ: ขจัดความเครียดของครูด้วยพลังกรรมฐาน
- อภิธาน 4 : การบริหารสถานศึกษาเชิงพุทธแบบบูรณาการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Ratchasima Campus.
www.nkr.mcu.ac.th / facebook Page: สำนักวิชาการ มจร สุรนารีสาร

วารสาร มจร สุรนารีสาร MCU Suranaree Journal

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2569) / Vol.4 No.2 (May – August 2026)

ISSN : 2985-1106 (Print) 3088-1382 (Online)

ชื่อย่อ: MSJ

ชื่อย่อสำหรับการอ้างอิง: MCU Suranaree.J.

นโยบายและขอบเขตการตีพิมพ์

1. เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า เผยแพร่ผลงานวิจัยและผลงานวิชาการ ทางด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา จริยศาสตร์ การศึกษา และสหวิทยาการ ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ของนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา ในระดับบัณฑิตศึกษา และบุคคลทั่วไป
2. เพื่อเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่
3. ทุกบทความจะต้องผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน แบบผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แต่งไม่ทราบชื่อซึ่งกันและกัน (double-blind review)

กระบวนการพิจารณาบทความ

1. บทความที่ส่งมาตีพิมพ์ในวารสารฯ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น
2. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การนำเสนอบทความอย่างเคร่งครัด
3. ระบบการอ้างอิงจะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ประเภทของบทความ : บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความปริทัศน์ และหรือบทความวิจารณ์หนังสือ

ภาษาที่รับการตีพิมพ์ : ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ

กำหนดการตีพิมพ์

-วารสารมีกำหนดออก 3 ฉบับต่อปี ดังนี้ ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน, ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม, ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม

นโยบายด้านลิขสิทธิ์ (Copyright Policy)

ข้อความหรือความคิดเห็นต่าง ๆ ในบทความ ถือเป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนบทความ ไม่ถือเป็นความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ มจร สุรนารีสาร

นโยบายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (Privacy Statement)

ชื่อและอีเมลที่กรอกไว้ในวารสารจะใช้ในกระบวนการของวารสารนี้เท่านั้น

ค่าธรรมเนียมการเผยแพร่

ยังไม่เรียกเก็บค่าใช้จ่ายหรือค่าธรรมเนียมใดๆ

เจ้าของวารสาร: สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

เลขที่ 419 หมู่ที่ 7 ต.หัวทะเล อ.เมือง จ.นครราชสีมา 30000

ผู้จัดการวารสาร โทร. 0988416599 Line ID: 66648060444

Email. mcusuranaree@gmail.com

กองบรรณาธิการ

ที่ปรึกษา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

พระพรหมวัชรธีรจารย์, ศ.ดร.	อธิการบดี
พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระเทพวัชรสารบัณฑิต, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
พระราชวัชรคุณบัณฑิต, ดร.	รองอธิการบดี วิทยาเขตนครราชสีมา

บรรณาธิการบริหาร:

รศ.ดร.ยุทธนา พูนเกิดมะเร็ง รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป มจร.วิทยาเขตนครราชสีมา

บรรณาธิการ:

พระมหาสุพัทธ์ วชิราวุธ, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มจร.วิทยาเขตนครราชสีมา

รองบรรณาธิการ

พระอนันต์ อภินนโท, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ผู้ช่วยบรรณาธิการ: นายกุลพิสิฐ ขวาทไทย ผู้จัดการวารสาร

ฝ่ายประสานงานและผู้ช่วยผู้จัดการวารสาร

1) นางสาวศิริพร หาญพิชัย 2) นายสมพร ไพระระโทก 3) นายธีรวิชัย วงษ์วีรสวรรณ

กองบรรณาธิการ

1) พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญโญ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2) ศ.ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
3) รศ.ดร.สุพจน์ แสงเงิน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
4) รศ.ดร.สุนันท์ เสนารัตน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
5) ผศ.ดร.สุรพงษ์ แสงเรณู	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
6) ผศ.ดร.เกรียงไกร พินยารักษ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
7) ผศ.ดร.สมชาย ดำเนิน	สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
8) ผศ.ดร.วิไลวรรณ วงศ์จินดา	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ
9) ดร.มัลลิกา ภูมะธน	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ (Reviewers)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

1) พระปัญญาวชิรบัณฑิต, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
2) พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.	บัณฑิตวิทยาลัย
3) พระมหาพรชัย สิริวโร, ผศ.ดร.	คณะมนุษยศาสตร์
4) พระครูปริยัติวิสุทธิบัณฑิต, ผศ. ดร.	คณะสังคมศาสตร์
5) พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ผศ.ดร.	คณะสังคมศาสตร์
6) พระครูใบฎีกาหัตถ์ กิตตินนโท, ผศ.ดร.	คณะพุทธศาสตร์
7) พระครูปริยัติสโมธาน, ดร.	คณะมนุษยศาสตร์
8) รศ.ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์	คณะมนุษยศาสตร์
9) รศ.ดร.พรเศรษฐี วุฒิปัญญาอิสกุล	คณะสังคมศาสตร์
10) รศ.ดร.พิชิต ปุริมาตร	คณะสังคมศาสตร์
11) รศ.ดร.สิน งามประโคน	คณะสังคมศาสตร์
12) ผศ.ดร. ยุทธนา ปราณีต	คณะสังคมศาสตร์
13) ผศ.ดร.เสฐียร ทังทองมะดัน	คณะพุทธศาสตร์
14) ผศ.อำพร เจือจัน	คณะครุศาสตร์
15) ผศ.ดร.ประพันธ์ นีกระโทก	คณะมนุษยศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

- พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ ผู้ทรงคุณวุฒิ (ข้าราชการบำนาญ)
- รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- รศ.ดร.ปกรณ์ สิงห์สุริยา มหาวิทยาลัยมหิดล
- รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- รศ.ดร.วรกาญจน์ สุขสดเขียว มหาวิทยาลัยศิลปากร
- รศ.ดร.วีระชัย ยศโสธร มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
- ผศ.ดร.มานิตย์ อรรถชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
- ผศ.ดร.อาสนะ เชิดชู มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
- ผศ.ดร.ธนาภัสร์ สนธิรักษ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
- ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ผศ.ดร.วิเชียร แสนมี มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ผศ.ดร.ประทีป พืชทองหลาง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
- ผศ.ดร.ชาญชัย ฤทธิร่วม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
- ผศ.ดร.อรุณ ไชยนิทย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
- ดร.สุริยาจู สุวรรณบุบผา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
- ดร.บุญเพ็ง สิทธิวงษา มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บทบรรณาธิการ

วารสาร มจร สุรนารีสาร ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2569) เล่มที่ 2 นี้อุดมไปด้วยผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ ผู้วิจัยและนิสิตอุดมศึกษา อันจะเป็นประโยชน์ต่อวงการพระพุทธศาสนา การศึกษา ข้าราชการ และการพัฒนาสังคมร่วมสมัย อาทิเช่น การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารการศึกษา แนวทางการพัฒนาการดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียน การอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ การประยุกต์หลักทศพิธราชธรรม อริยสัจ ๔ และอริยบท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ เป็นต้น

ทางกองบรรณาธิการรู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่งและขอขอบคุณผู้แต่งทุกท่าน ที่ได้ส่งบทความอันทรงคุณค่า ทรงภูมิปัญญาพร้อมด้วยองค์ความรู้ใหม่ๆ มาร่วมเผยแพร่ในวารสาร มจร สุรนารีสาร และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือทางวิชาการจากท่านเป็นอย่างดีในโอกาสต่อไป

MCU Suranaree Journal, Vol. 4 No. 1 (January - April 2026). This vol.2 is filled with academic works by faculty members, researchers, and university students. These will be useful for the Buddhist community, civil service education, and contemporary social development. Topics include conflict management for educational administrators, guidelines for internal school supervision, forest conservation following the principles of the Chao Pho Khao Yai spirit, and the application of the Ten Royal Virtues, the Four Noble Truths, and the Four Paths to Success in integrated Buddhist school management.

The editorial board is greatly pleased and would like to express its sincere gratitude to all authors who have submitted valuable, insightful articles and new bodies of knowledge for publication in MCU Suranaree Journal. We sincerely hope to continue receiving your kind academic cooperation in the future.

พระมหาสุพัตร์ Wachirawudho, รศ.ดร.

Phramaha Supat Wachirawudho, Assoc.Prof.Dr.

บรรณาธิการ / Editor

ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มจร วิทยาเขตนครราชสีมา

Office of Academic Affairs' Director, MCU NM.

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

บทบรรณาธิการ

(A-H)

บทความวิจัย : Research Articles

การศึกษาการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่ม
เครือข่ายการศึกษาอำเภอแก่งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
ชัยภูมิ เขต 2 1-12

A STUDY OF SCHOOL-COMMUNITY RELATIONSHIP BUILDING ACCORDING TO THE
OPINIONS OF TEACHERS IN THE KAENG KHRO EDUCATIONAL NETWORK GROUP, UNDER
THE CHAIYAPHUM PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 2

เบญจวรรณ ไพรสิงห์ Benjawan Praising

การจัดการจัดการความรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 13-25

A STUDY OF KNOWLEDGE MANAGEMENT OF SCHOOL UNDER THE NAKHON
RATCHASIMA PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 1

วชิรา ทวีโชค, ขวลิต เกตุกระทุ่ม, ชุตินา พรหมผุย

Wachira Taweechoke, Chavalit Katekratum, Chutima Phompouri

การบริหารความขัดแย้ง ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 26-39

A STUDY OF CONFLICT MANAGEMENT AMONG EDUCATIONAL INSTITUTION
ADMINISTRATORS UNDER THE JURISDICTION OF THE NAKHON RATCHASIMA PRIMARY
EDUCATIONAL SERVICE AREA 2 OFFICE

รุ่งทิพย์ สุดเสียงสังข์, ขวลิต เกตุกระทุ่ม, อำนาจ อยู่คำ

Rungthip Sudseangsang, Chavalit Katekratum, Amnart Yookam

ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ
สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ 40-49

THE FACTORS INFLUENCING EDUCATIONAL EFFECTIVENESS RESULT OF SPECIAL
EDUCATION CENTER UNDER OFFICE OF THE BASIC EDUCATION COMMISSION

พัชฎ์พลิน สุวรรณโรจน์, วรสิทธิ์ รัตนวราหะ, มานะ สินธุวงษานนท์

Phatpalin Suwanroj, Worasit Ratanawaraha, Mana Sinthuwongsanon

- การศึกษาสภาพและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานการนิเทศภายในของโรงเรียน
ในศูนย์เครือข่ายหนองบุญมาก 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นครราชสีมา เขต 2 50-57
STUDY OF THE CONDITIONS AND GUIDELINES FOR INTERNAL SUPERVISION OPERATIONS
IN SCHOOLS IN THE NONG BUN MAK 2 NETWORK CENTER UNDER THE OFFICE OF THE
NAKHON RATCHASIMA PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA 2
อภิญา สุทธิพันธ์, วรสิทธิ์ รัตนวรารหา
Apinya Sutthiphan, Worasit Rattanawaraha
- การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ 58-68
A STUDY ON CREATIVE LEADERSHIP OF SCHOOL ADMINISTRATORS BASED ON
TEACHERS' OPINIONS IN THE SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE,
CHAIYAPHUM
ธนวุฒิ จันทิเทศ Thanawut Janteethes
- ความยุติธรรมจากการทำลาย: วิพากษ์ทานอส ผ่านกรอบแนวคิดประโยชน์นิยม 69-82
จริยศาสตร์แบบคานต์ และ พุทธปรัชญา
JUSTICE THROUGH DESTRUCTION: A PHILOSOPHICAL CRITIQUE OF THANOS VIA
UTILITARIANISM, KANTIAN ETHICS, AND BUDDHIST ETHICS
พระครูปลัดธันรบ โชติวิโส (วงศ์ษา) Phrakhrupalad Thanrob Jotivamso (Wongsa)
- บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ 83-95
ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก
THE ROLE OF MONKS IN PROVIDING ASSISTANCE TO BEDRIDDEN PATIENTS IN MUEANG
DISTRICT, NAKHON NAYOK PROVINCE
พระครูอดุลโพธิธรรม, พระครูบรรพตภาวนาวีธาน, สุริยะ มาตรฐาน
Phrakhru-adunpothitham, Phrakrubanpotpavanavithan, Suriya Matham
- การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจาง นิสัยสัตย์) ของ 96-107
พระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก
MONASTIC PARTICIPATION OF SANGHA ADMINISTRATORS IN FOREST CONSERVATION
ACCORDING TO THE PATH OF CHAO PHO KHAO YAI (PLAD CHANG NISAI SAT) IN BAN NA
DISTRICT, NAKHON NAYOK PROVINCE
พระครูปริยัติวัชรวิมล, สุริยะ มาตรฐาน, พระมหาทองชัย สุนทรจาโร
Phrakhrupariyattisimaphon, Suriya Matham, Phramaha Thongchai Sundaracaro
- ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ 108-119
อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ
EFFECTIVENESS OF PUBLIC WELFARE MANAGEMENT OF THE SANGHA
IN BAN KHWAO DISTRICT, CHAIYAPHUM PROVINCE
พระครูสังฆรักษ์สมชาย สมจิตโต, พระมหาทองชัย สุนทรจาโร, พระครูบรรพตภาวนาวีธาน
Phrakhrusangkharak Somchai Samacitto, Phramaha Thongchai Sundaracaro
Phrakrubanpotpavanavithan

บทความวิชาการ : Academic Articles

- การประยุกต์หลักทศพิธราชธรรมกับการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 120-127
THE APPLICATION OF THE TEN ROYAL VIRTUES (THOSAPHIT RATCHATHAM)
TO EDUCATIONAL ADMINISTRATION IN THE 21ST CENTURY
กชพร เพิ่มพูน, พระครูวุฒิชัยการโกศล
Kotchaphorn Phoempoon, PhraKhruWutthichaikarnkoson
- อินทรีย์ 5 กับการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ : แนวทางเชิงพุทธในการป้องกันโรคซึมเศร้า 128-139
ในวัยรุ่น
THE FIVE SPIRITUAL FACULTIES AND THE DEVELOPMENT OF MENTAL IMMUNITY:
A BUDDHIST APPROACH TO PREVENTING DEPRESSION IN ADOLESCENTS
พระครูศรีสุทธาวุธ (อิทธิพล ลิ้มเครือ), พระครูวุฒิชัยการโกศล
Phra Khrusrisutthawut (Itthiphon Limkhrue), Phra Khru Wutthichai Karnkoson
- ธรรมะบำบัดใจ : จัดความเครียดของครูด้วยพลังกรรมฐาน 140-148
DHARMA THERAPY FOR THE MIND: OVERCOMING TEACHER STRESS WITH THE POWER
OF MEDITATION
ยศภัทร เกลี้ยงกลม, พระครูวุฒิชัยการโกศล
Yossapat Kleingklom, Phra Khru Wutthichai Karnkoson
- อริยสัจ 4: กรอบคิดเชิงพุทธสำหรับการบริหารการศึกษาสู่ความยั่งยืน 149-156
THE FOUR NOBLE TRUTHS: A BUDDHIST FRAMEWORK FOR SUSTAINABLE
EDUCATIONAL ADMINISTRATION
นิศวรา บานแย้ม, พระครูวุฒิชัยการโกศล
Nisawara Banyaem, PhraKhru Wutthichai Karnkoson
- อิทธิบาท 4 : การบริหารสถานศึกษาเชิงพุทธแบบบูรณาการ 157-166
IDDHIPADA 4: AN INTEGRATED BUDDHIST APPROACH TO EDUCATIONAL
ADMINISTRATION
อมรรัตน์ สุดพุ่ม, พระครูวุฒิชัยการโกศล
Amornrat Sudphum, Phra Khru Wutthichai Karnkoson

การศึกษาการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก่งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2

A STUDY OF SCHOOL-COMMUNITY RELATIONSHIP BUILDING ACCORDING TO THE OPINIONS
OF TEACHERS IN THE KAENG KHRO EDUCATIONAL NETWORK GROUP, UNDER THE
CHAIYAPHUM PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 2

เบญจวรรณ ไพรสิงห์¹
Benjawan Praising¹

(Received: June 24, 2025; Revised: August 26, 2026; Accepted: August 27, 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก่งคร้อ (2) เปรียบเทียบการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก่งคร้อ จำแนกตามพื้นที่ตั้งของโรงเรียน และขนาดของโรงเรียน เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ พื้นที่วิจัยคือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษา อำเภอแก่งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 201 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ตามขนาดของโรงเรียน ด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิตามขนาดของโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบพฤติกรรมการศึกษา โดยใช้ F-test และทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe 's Method) ผลการวิจัยพบว่า

1) การสร้างสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก่งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 โดยรวมอยู่ในระดับมาก

2) การสร้างสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก่งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 จำแนกตามพื้นที่ตั้งของโรงเรียน และขนาดของโรงเรียน โดยรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน

คำสำคัญ : การสร้างสัมพันธ์ของโรงเรียนกับชุมชน, ขนาดของโรงเรียนที่ปฏิบัติงาน, เขตที่ตั้งของโรงเรียน

¹ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล / Faculty of Education, Vongchavalitkul University, Thailand.
Corresponding Author's E-mail: benjawan_pra@vu.ac.th

Abstract

This research article aims to (1) study the level of relationship between schools and communities according to the opinions of teachers in the Kangkho District Education Network, and (2) compare the relationship between schools and communities according to the opinions of teachers in the Kangkho District Education Network, classified by the location and size of the schools. The research design is quantitative, the research area is the Chaiyaphum Primary Educational Service Area Office, District 2. The sample group consists of teachers in the Kangkho District Education Network, under the Chaiyaphum Primary Educational Service Area Office, District 2, academic year 2024, totaling 201 people, selected randomly based on the size of the schools using stratified sampling by school size. The research instrument is a questionnaire. Data analysis was conducted using percentage, mean, and standard deviation statistics, comparing educational qualifications using the F-test, and testing pairwise differences using Scheffe's Method. The research findings are as follows:

1) The establishment of relationships between schools and communities, according to the opinions of teachers in the Kaeng Kho District Education Network, under the Chaiyaphum Primary Educational Service Area Office, District 2, is generally at a high level.

2) The establishment of relationships between schools and communities, according to the opinions of teachers in the Khaeng Khro educational network group under the Chaiyaphum Primary Educational Service Area Office District 2, classified by the location of the schools and the size of the schools, overall and by aspect, does not differ.

Keywords: Building relationships between schools and communities, The size of the operational school, The school's location

บทนำ

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาการศึกษา โดยเฉพาะในยุคที่การเรียนรู้ไม่จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2560) ชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เหมาะสมและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคม อย่างไรก็ตาม แม้มีแนวคิดสนับสนุนความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอย่างแพร่หลาย แต่ยังคงพบช่องว่างของการวิจัยในบริบทเฉพาะพื้นที่ เช่น ความหลากหลายของบริบทเมืองกับชนบท ซึ่งยังไม่มีการศึกษาเชิงลึกที่สะท้อนมุมมองของครูในพื้นที่ชนบทได้อย่างชัดเจน

อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เป็นพื้นที่ที่มีทั้งบริบทเมืองและชนบท โรงเรียนบางแห่งมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับชุมชน ขณะที่บางแห่งกลับขาดการเชื่อมโยงอย่างมีประสิทธิภาพ แม้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 (2567) จะมีนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากชุมชน แต่ยังมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมที่ไม่สม่ำเสมอในแต่ละพื้นที่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการศึกษาโดยตรง งานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่เน้นแนวนโยบายหรือการบริหารภาพรวม ยังขาดการสำรวจความคิดเห็นของครูในพื้นที่อย่างลึกซึ้งเพื่อสะท้อนปัญหาเชิงปฏิบัติจริง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ ด้วยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามเพื่อวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อการสร้างความสัมพันธ์ ผลการวิจัยคาดว่าจะสามารถเสนอแนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวางนโยบายของสถานศึกษาในพื้นที่ และต่อการพัฒนาการศึกษาท้องถิ่นในภาพรวม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2
2. เพื่อเปรียบเทียบการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 จำแนกตามพื้นที่ตั้งของโรงเรียน และขนาดของโรงเรียน

การทบทวนวรรณกรรม

การสร้างความสัมพันธ์อันดีร่วมกันของโรงเรียนและชุมชนเพื่อช่วยกันสนับสนุนการศึกษา ที่ช่วยส่งเสริมความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างกัน โรงเรียนสามารถใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นและร่วมมือกับชุมชนในการวางแผนการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของคนในพื้นที่ ความสัมพันธ์ที่ดีช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความร่วมมือที่เกิดประโยชน์ต่อทั้งสองฝ่าย อีกทั้งยังสนับสนุนการพัฒนาการศึกษาและชุมชนให้เติบโตอย่างยั่งยืนร่วมกันเป็นต้น

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2560) ได้กล่าวไว้ว่า บ้าน วัด โรงเรียน หรือที่เรียกว่า “บวร” คือสามเสาหลักคู่สังคมไทย ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่เกื้อกูลประเทศไทยมายาวนาน การบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่ผ่านมาก็ยึดหลักการนี้มาโดยตลอด การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ช่วยให้ทราบความเคลื่อนไหวหรือความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่าย ช่วยลดและแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน และช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์

ศราวุธ คามวัลย์ และคณะ (2560) ได้กล่าวไว้ว่า โรงเรียนเป็นสถาบันหนึ่งของชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษาแก่ชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้และให้ประสบการณ์ทางการศึกษา ถ่ายทอดความรู้ใหม่ ๆ แก่สมาชิกชุมชน ความพยายามที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียนเริ่มมีมากขึ้นตามลำดับในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งในไทย ชุมชนกับโรงเรียนหากมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้ว ย่อมจะส่งผลดีต่อกันทั้งสองฝ่าย รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่อยู่ใกล้เคียง

อนวัช รังสรรค์ และพนมพร จันทรปัญญา (2561) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นหนึ่งในภารกิจทางการบริหารการศึกษาของผู้บริหารการศึกษา เป็นการบริหารงานที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งเป็นการดำเนินงานของกลุ่มบุคลากรในสถานศึกษา เช่น ครอบครัวยุวชน องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถานข้าราชการ องค์กรเอกชน และสถาบันอื่น ๆ ซึ่งเป็น

กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียน

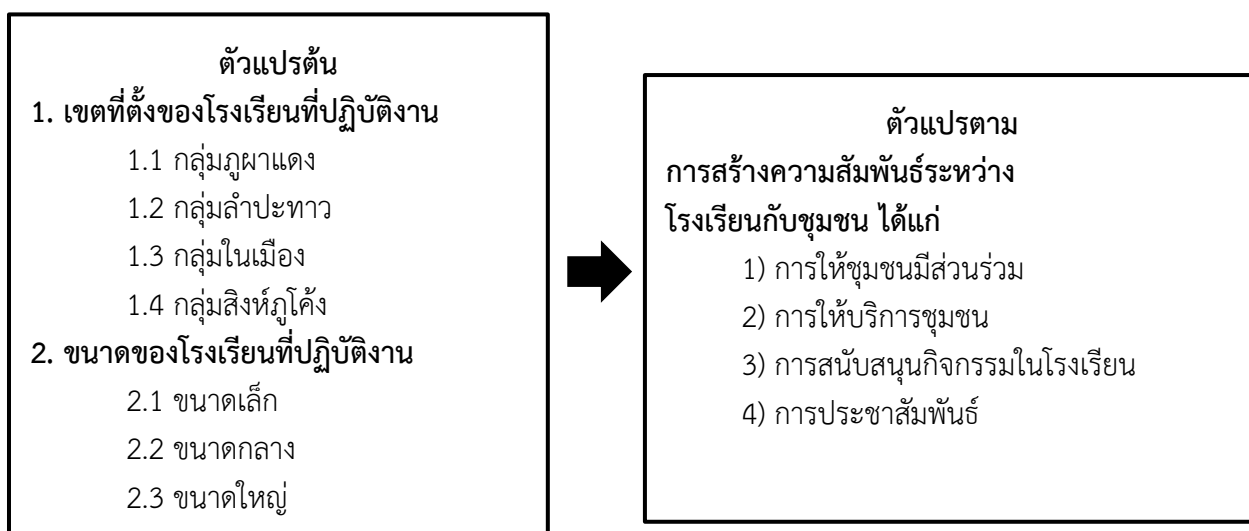
รณกร ไช้เนาะ และคณะ (2562) ได้กล่าวไว้ว่า สถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นสถานศึกษาที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานศึกษาที่อยู่ในชนบท ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสถานศึกษากับชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยให้การดำเนินงานของสถานศึกษามีประสิทธิภาพ

สรุปผลการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การสร้างความสัมพันธ์อันดีร่วมกันของโรงเรียนและชุมชน คือการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพควรเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม โดยการใช้สถานที่และทรัพยากรของโรงเรียนร่วมกัน กำหนดเป้าหมายและนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน สร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของร่วม และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพื่อพัฒนาการศึกษาที่มีคุณภาพร่วมกันอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดการวิจัย (ทฤษฎี)

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยไว้ดังนี้

กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

ระเบียบวิธีวิจัย (วิธีดำเนินงานวิจัย)

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าโดยมีขั้นตอนดำเนินงานดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 421 คน จาก 57 โรงเรียน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 201 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้

ตารางกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างของเครซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970 อ้างถึงใน ไพศาล หวังพานิช, 2562) แล้วทำการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิตามขนาดของโรงเรียน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถาม ประกอบด้วย 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) โดยถามเกี่ยวกับพื้นที่ตั้งของโรงเรียนและขนาดของโรงเรียน ตอนที่ 2 แบบสอบถามการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) การให้ชุมชนมีส่วนร่วม 2) การให้บริการชุมชน 3) การสนับสนุนในกิจกรรมโรงเรียน 4) การประชาสัมพันธ์โดยลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 คะแนน (Rating Scale) ตามแบบของลิคเคิร์ท (Likert Scale)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ขอนหนังสือจากมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุลถึงผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 เพื่อขออนุญาต และขอความร่วมมือเก็บรวบรวมข้อมูลจากครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษา อำเภอแก้งคร้อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างใช้ในการวิจัยครั้งนี้

3.2 ส่งหนังสือขอความร่วมมือตอบแบบสอบถาม ถึงโรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 ให้กลุ่มตัวอย่างตอบกลับ โดยส่งแบบสอบถามผ่านระบบ Google form และติดตามเก็บรวบรวมแบบสอบถามด้วยตนเอง

3.3 ผู้วิจัยนำข้อมูลจากแบบสอบถามมาตรวจสอบความถูกต้องและวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 วิเคราะห์ลักษณะพื้นฐานของข้าราชการครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) และหาค่าร้อยละ

4.2 วิเคราะห์ระดับการสร้างความสัมพันธ์ของโรงเรียนกับชุมชนของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษา อำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean : $\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) และแปลความหมายค่าเฉลี่ย 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) และนำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอยู่ในระดับน้อยที่สุด

4.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบพื้นที่ตั้ง และขนาดของโรงเรียน โดยใช้ F-test และทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe 's Method)

5. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

5.1 สถิติพื้นฐาน

5.1.1 ค่าร้อยละ (Percentage)

5.1.2 ค่าเฉลี่ย (Mean)

5.1.3 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

5.2 สถิติทดสอบ

สถิติทดสอบใช้ F-test เมื่อพบความแตกต่างทดสอบรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe 's Method)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 ภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับการศึกษาการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 โดยภาพรวม

ข้อ	การสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน	$\bar{X}$	S. D.	แปลผล	อันดับ
1	ด้านการให้ชุมชนมีส่วนร่วม	3.87	0.39	มาก	2
2	ด้านการให้บริการชุมชน	3.86	0.42	มาก	3
3	ด้านการสนับสนุนกิจกรรมในโรงเรียน	3.90	0.36	มาก	1
4	ด้านการประชาสัมพันธ์	3.85	0.39	มาก	4
	รวม	3.87	0.29	มาก	-

จากตาราง 1 พบว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.87$, S.D. = 0.29) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงที่สุด คือ ด้านการสนับสนุนกิจกรรมในโรงเรียน ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = 0.36) รองลงมา คือ ด้านการให้ชุมชนมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 3.87$, S.D. = 0.39) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการประชาสัมพันธ์ ($\bar{X} = 3.85$, S.D. = 0.39)

ผลการวิจัยพบว่าการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษา อำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 จำแนกตามพื้นที่ตั้งของโรงเรียน และขนาดของโรงเรียน ไม่แตกต่างกัน ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 2 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 จำแนกตามพื้นที่ตั้งของโรงเรียน โดยรวมและรายด้าน

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนความคิดเห็นของครู	พื้นที่ตั้งของโรงเรียน							
	กลุ่ม ภูผาแดง (n=51)		กลุ่ม ลำปะทาว (n=55)		กลุ่ม ในเมือง (n=50)		กลุ่ม สิงห์ภูไค้ง (n=45)	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1. ด้านการให้ชุมชนมีส่วนร่วม	3.50	0.30	3.51	0.47	3.50	0.39	3.49	0.44
2. ด้านการให้บริการชุมชน	3.50	0.37	3.57	0.47	3.53	0.45	3.34	0.43
3. ด้านการสนับสนุนกิจกรรมในโรงเรียน	3.54	0.41	3.44	0.42	3.49	0.33	3.50	0.44
4. ด้านการประชาสัมพันธ์	3.61	0.40	3.50	0.38	3.52	0.45	3.46	0.39
รวม	3.53	0.19	3.50	0.21	3.51	0.18	3.45	0.22

จากตาราง 2 พบว่า ครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อมีความคิดเห็นต่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในระดับใกล้เคียงกันทุกกลุ่ม โดยกลุ่มภูผาแดงมีค่าเฉลี่ยสูงสุดกับด้านการประชาสัมพันธ์ ($\bar{X} = 3.61$, S.D. = 0.40) ขณะที่กลุ่มลำปะทาว และในเมืองมีค่าเฉลี่ยสูงสุดกับด้านการให้บริการชุมชน ($\bar{X} = 3.57$, S.D. = 0.47) และ ($\bar{X} = 3.53$, S.D. = 0.45) ตามลำดับ ส่วนกลุ่มสิงห์ภูไค้งมีค่าเฉลี่ยสูงสุดกับด้านการสนับสนุนกิจกรรมในโรงเรียน ($\bar{X} = 3.50$, S.D. = 0.44)

ตาราง 3 ผลการเปรียบเทียบการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษา อำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 จำแนกตามพื้นที่ตั้งของโรงเรียน

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	P - value
1. ด้านการให้ชุมชนมีส่วนร่วม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.01 32.33 32.34	3 137 200	0.04 0.16	0.02	0.99
2. ด้านการให้บริการชุมชน	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	1.48 37.11 38.59	3 137 200	0.49 0.19	2.62	0.052
3. ด้านการสนับสนุนกิจกรรมในโรงเรียน	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.25 31.82 32.10	3 137 200	0.08 0.16	0.52	0.67
4. ด้านการประชาสัมพันธ์	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.54 32.90 33.44	3 137 200	0.18 0.17	1.08	0.36
รวม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.19 7.93 8.12	3 137 200	0.06 0.04	1.57	0.20

จากตาราง 3 พบว่า ผลการเปรียบเทียบการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษา อำเภอกำแพงศรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 จำแนกตามพื้นที่ตั้งของโรงเรียน ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 4 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอกำแพงศรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 จำแนกตามขนาดของโรงเรียนโดยรวมและรายด้าน

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน	ขนาดของโรงเรียน					
	ขนาดเล็ก (n=76)		ขนาดกลาง (n=72)		ขนาดใหญ่ (n=53)	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1. ด้านการให้ชุมชนมีส่วนร่วม	3.49	0.46	3.48	0.42	3.53	0.36
2. ด้านการให้บริการชุมชน	3.45	0.43	3.51	0.43	3.49	0.44
3. ด้านการสนับสนุนกิจกรรมในโรงเรียน	3.51	0.44	3.52	0.36	3.55	0.44
4. ด้านการประชาสัมพันธ์	3.50	0.44	3.53	0.36	3.56	0.44
รวม	3.50	0.20	3.49	0.18	3.52	0.23

จากตาราง 4 พบว่า จำแนกตามขนาดโรงเรียน ครูจากโรงเรียนขนาดเล็กให้ค่าการสร้างสัมพันธ์กับชุมชนสูงสุดในด้านการสนับสนุนกิจกรรม ($\bar{X} = 3.51$, S.D. = 0.44) ขนาดกลางและขนาดใหญ่ให้ค่าสูงสุดในด้านการประชาสัมพันธ์ ($\bar{X} = 3.53$, S.D. = 0.36) และ ($\bar{X} = 3.56$, S.D. = 0.44) ตามลำดับ โดยทุกขนาดโรงเรียนให้ค่าต่ำสุดกับด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือการให้บริการชุมชน

ตาราง 5 ผลการเปรียบเทียบการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอกำแพงศรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 2 จำแนกตามขนาดของโรงเรียน

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	P - value
1. ด้านการให้ชุมชนมีส่วนร่วม	ระหว่างกลุ่ม	0.07	2	0.03	0.02	0.82
	ภายในกลุ่ม	32.28	198	0.16		
	รวม	32.34	200			
2. ด้านการให้บริการชุมชน	ระหว่างกลุ่ม	0.18	2	0.09	0.46	0.63
	ภายในกลุ่ม	38.42	198	0.19		
	รวม	38.59	200			
3. ด้านการสนับสนุนกิจกรรมใน โรงเรียน	ระหว่างกลุ่ม	0.37	2	0.18	1.14	0.32
	ภายในกลุ่ม	31.71	198	0.16		
	รวม	32.08	200			
4. ด้านการประชาสัมพันธ์	ระหว่างกลุ่ม	0.08	2	0.04	0.23	0.79
	ภายในกลุ่ม	33.36	198	0.17		
	รวม	33.44	200			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	0.02	2	0.01	0.27	0.76
	ภายในกลุ่ม	8.10	198	0.04		
	รวม	8.12	200			

จากตาราง 5 พบว่า ผลการเปรียบเทียบการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 จำแนกตามขนาดของโรงเรียน ไม่แตกต่างกัน

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษา สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ดังนี้

การศึกษาการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูมีการสนับสนุนกิจกรรมในโรงเรียนมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านการให้ชุมชนมีส่วนร่วม ด้านการให้บริการชุมชน ส่วนด้านการประชาสัมพันธ์ คือ ด้านที่โรงเรียนกับชุมชนมีการสร้างสัมพันธ์น้อยที่สุด

การเปรียบเทียบการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษา อำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 จำแนกตามพื้นที่ตั้งของโรงเรียน และขนาดของโรงเรียน ไม่แตกต่างกัน

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษา เรื่องภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลตามลำดับของวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังต่อไปนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า การสร้างสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 มีการสนับสนุนกิจกรรมในโรงเรียนมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านการให้ชุมชนมีส่วนร่วม ส่วนด้านการประชาสัมพันธ์ คือ เป็นด้านที่มีความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน น้อยที่สุด ทั้งนี้เนื่องจาก ชุมชนให้ความสำคัญกับโรงเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้และกิจกรรมทางสังคมในพื้นที่ โดยเฉพาะในชุมชนชนบทที่มีโรงเรียนเป็นศูนย์รวมของคนหลายวัยและหลายกลุ่ม ทั้งนักเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และกลุ่มองค์กรท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับ ศุภรัตน์ บึงข้อ (2558) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ของโรงเรียน ขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายเขตรอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับ ชุมชน ของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายเขตรอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 โดยรวมและรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมาก

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 การเปรียบเทียบการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษาอำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 จำแนกตามพื้นที่ตั้งของโรงเรียน และขนาดของโรงเรียน ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนในทุกพื้นที่ต่างตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมจากชุมชนในการพัฒนาการศึกษา และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยผู้บริหารและครูมีบทบาทในการประสานความร่วมมือที่ใกล้ชิดด้วยกัน

แม้จะมีความแตกต่างด้านทรัพยากรหรือสภาพแวดล้อม แต่แนวทางการดำเนินงานและความพยายามในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนมีลักษณะสอดคล้องกันทั่วทั้งพื้นที่

จำแนกตามพื้นที่ตั้งของโรงเรียน โดยรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจาก ความคิดเห็นครูในแต่ละพื้นที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชน อาจเป็นผลมาจากการส่งเสริมและขับเคลื่อนนโยบายทางการศึกษาที่ครอบคลุมทั่วถึง ตลอดจนบทบาทของครูและการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัดที่มีความสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ทำให้ครูทุกคนในทุกพื้นที่ต้องปฏิบัติตามหลักการเดียวกัน ส่งผลให้ความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้อง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีอื่นๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน

จำแนกตามขนาดของโรงเรียน โดยรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจาก โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 ได้รับการส่งเสริมในระดับนโยบายและการปฏิบัติจริงอย่างทั่วถึงเกี่ยวกับ โรงเรียนเป็นของชุมชน ส่งผลให้ครูในทุกขนาดโรงเรียนตระหนักและให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์กับชุมชนในระดับที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งสอดคล้องกับ จารุภา ทรัพย์มี (2560) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียน ในกลุ่มโรงเรียนศรีราชา 3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3 ผลการวิจัยปรากฏว่า ผลการเปรียบเทียบการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องดังนี้

จากผลการวิจัย เรื่อง การศึกษาการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษา อำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้สำหรับหน่วยงานและการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1 ผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และนำไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาบริหารงาน ตามการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับตามความคิดเห็นของครูในกลุ่มเครือข่ายการศึกษา อำเภอแก้งคร้อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 ดังนี้

1.1 การให้ชุมชนมีส่วนร่วม โรงเรียนควรเพิ่มช่องทางการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการวางแผน พัฒนาหลักสูตร กิจกรรม และโครงการต่าง ๆ โดยเฉพาะการจัดประชุมร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

1.2 การให้บริการชุมชน โรงเรียนควรเปิดพื้นที่อาคารสถานที่ให้ชุมชนใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง เช่น การอบรมอาชีพ กิจกรรมสาธารณะ หรือ การจัดนิทรรศการท้องถิ่น

1.3 การสนับสนุนกิจกรรมในโรงเรียน โรงเรียนสนับสนุนการเชิญกลุ่มผู้ปกครอง สมาคมศิษย์เก่า และหน่วยงานภายนอก มามีบทบาทในฐานะกรรมการหรือผู้สนับสนุนกิจกรรม

1.4 การประชาสัมพันธ์ โรงเรียนควรพัฒนาและใช้หลากหลายช่องทางการประชาสัมพันธ์ เช่น เว็บไซต์โรงเรียน สื่อโซเชียลมีเดีย วิทยุชุมชน และจดหมายข่าวถึงผู้ปกครองและชุมชน เพื่อให้รับรู้ความเคลื่อนไหว กิจกรรม และนโยบายของโรงเรียน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรขยายขอบเขตการศึกษาให้ครอบคลุมถึงความคิดเห็นของผู้ปกครองและผู้นำชุมชนโดยตรง ไม่เพียงเฉพาะครู เพื่อสะท้อนภาพความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอย่างรอบด้าน
2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของระดับการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนในเมืองกับชนบท เพื่อออกแบบนโยบายพัฒนาความสัมพันธ์อย่างตรงกลุ่มเป้าหมาย

เอกสารอ้างอิง

- จารุภา ทรัพย์มี. (2560). การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนในกลุ่มศรีราชา 3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3 (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชูชาติ พ่วงสมจิตร. (2560). การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน. วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 10(2), 13–43.
- ดร.ประสงค์ ถึงแสง. (2559). กลยุทธ์การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.truelookpanya.com/knowledge/content/52243/-edu-teaartedu-teaart-teaartdir->
- นพภัสสร เลิศยศอนันต์, สุเทพ เมยไธสง, & กุศล ศรีสารคาม. (2561). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดร้อยเอ็ด. วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, 7(1), 24–34.
- นาวัน แกละสมุทร. (2562). การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนวัดใหญ่บ้านบ่อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 4(3), 569–580.
- ปฎิภาณ ศาสตรอำนวย, กาญจนา บุญภักดิ์, & บุญจันทร์ สีสันต์. (2561). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2. วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม, 17(1), 129–134.
- ปัญญา วงศ์คุณทรัพย์. (2559). การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนของโรงเรียนวัดวังเป็ด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต 1 (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). วิทยาลัยนครราชสีมา.
- รณกร ไข่นาค, ประยูร แสงใส, & พระครูกิตติญาณวิสิฐ. (2562). แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ตามหลักพุทธบริหารการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์, 6(1), 133–144.
- ศราวุธ คามวัลย์, กษพร นานาผล, & ดาวรรุวรรณ ถวิลการ. (2560). ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนกรณีศึกษาโรงเรียนหนองพอกพัฒนาประชานุสรณ์ อำเภอนองพอก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3. วารสารช่อพะยอม, 28(1), 79–86.
- ศุภรัตน์ ปึงข้อ. (2558). สภาพการบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายเขาฉกรรจ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2. (2567). *แผนปฏิบัติการประจำปี*. [ออนไลน์],
แหล่งที่มา: <https://web2.chaiyaphum2.go.th/wp-content/uploads/2024/05/plan67.pdf>
อนวัช รังสรรค์, & พนมพร จันทรปัญญา. (2561). กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
ของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพาร์อิส
เทอร์น*, 12(2), 115–130.

การศึกษาการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 A STUDY OF KNOWLEDGE MANAGEMENT OF SCHOOL UNDER THE NAKHON RATCHASIMA PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 1

วชิรา ทวีโชค¹, ขวลิท เกตุกระทุ่ม² และ ชุตินา พรหมมุข³
Wachira Taweechoke¹, Chavalit Katekratum² and Chutima Phompouri³

(Received: March 31, 2025; Revised: August 26, 2026; Accepted: August 27, 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับการจัดการความรู้ของสถานศึกษา (2) เปรียบเทียบการจัดการความรู้ของสถานศึกษา และ (3) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาการจัดการความรู้ของสถานศึกษา จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 จำนวน 105 แห่ง ซึ่งกำหนดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางของเครจซี่และมอร์แกน ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา 1 คน และครูผู้สอน 1 คน ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 รวมสถานศึกษาละ 2 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 210 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถามรายข้อตั้งแต่ 0.80-1.00 และค่าความเชื่อมั่นโดยรวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.97 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ เพื่อหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ t-test และสรุปแนวทางในการพัฒนาการจัดการความรู้ในสถานศึกษาโดยนับความถี่จากแนวทางที่ได้ในสถานศึกษาเดียวกัน ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการศึกษาการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน

2) การเปรียบเทียบการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับนัยสำคัญ .05

3) แนวทางในการพัฒนาการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 พบว่าในสถานศึกษาขนาดเล็ก มีแนวทางในการพัฒนาด้านการจัดการความรู้ให้เป็นระบบมากที่สุด ส่วนสถานศึกษาขนาดกลางขึ้นไปมีแนวทางในการพัฒนาด้านการสร้างและแสวงหาความรู้มากที่สุด

คำสำคัญ : การจัดการความรู้, แนวทางในการพัฒนา, สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

¹⁻³ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล / Faculty of Education, Vongchavalitkul University, Thailand.
Corresponding Author's E-mail: sweetiewachiira02@gmail.com, Tel. 061-6147949

Abstract

The purposes of this research were (1) to study the levels of knowledge management of schools (2) to compare the knowledge management of school, and (3) to study the development approaches for knowledge management of school, classified by school sizes. The sample group consisted of 105 school using Krejcie and Morgan tables. The respondents included 210 individuals (one administrator and one educator from each school). The research tool was a set of five-point rating scale questionnaires. The index of item-objective congruence (IOC) of the questionnaire ranged from 0.80 to 1.00, with an overall reliability of 0.97. Data were analyzed using descriptive statistics (percentage, mean, standard deviation) and inferential statistics (t-test). and standard deviation. Summarizing the development approaches by counting the frequency of the approaches found within the same school sizes. The research findings revealed that

1) The Knowledge Management of Schools under the Nakhon Ratchasima Primary Educational Service Area Office 1. Overall, it was at a high level at a high level in every aspect.

2) In comparing knowledge management of schools classified by school sizes, Overall and in each aspect, there was no statistically significant difference at the .05 significance level.

3) The study on the development approaches for knowledge management of schools under the Office of Nakhon Ratchasima Primary Educational Service Area 1 found that small-sized schools primarily focus on organizing knowledge systematically. Medium-sized schools and above had the most educational development approaches regarding knowledge creation and seeking.

Keywords: Knowledge Management, Development Guideline, Educational Service Area

บทนำ

ในปัจจุบันเป็นยุคที่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ มีความสำคัญต่อการเติบโตของประเทศ และจำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงการดำเนินแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยและทั่วโลกเผชิญกับข้อจำกัดจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิตของประชาชน ในขณะเดียวกัน ช่วงเวลานี้ยังเป็นช่วงที่เทคโนโลยีพัฒนาอย่างรวดเร็ว รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิรัฐศาสตร์ การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในบริบทนี้ จำเป็นต้องมุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งจากภายใน เพื่อให้สามารถเติบโตอย่างมั่นคง ท่ามกลางความผันแปรที่เกิดขึ้น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 ได้กำหนดหมุดหมายการพัฒนา หมุดหมายที่ 13 ได้กำหนดไว้ว่าไทยมีภาครัฐที่ทันสมัย มีประสิทธิภาพ และตอบโจทย์ประชาชน โดยมีกลยุทธ์ที่ 4 การสร้างระบบบริหารภาครัฐยุคใหม่ที่ส่งเสริมการปรับเปลี่ยนและพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะที่จำเป็น (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

ในการบริหารราชการในยุคใหม่ หน่วยงานราชการต้องพัฒนาทุกด้าน โดยเฉพาะบุคลากรให้ทันต่อโลกปัจจุบัน โดยพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 มาตรา

11 ได้กำหนดไว้ว่า ส่วนราชการมีหน้าที่พัฒนาความรู้ในส่วนราชการ เพื่อให้มีลักษณะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารและสามารถประมวลผลความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็วและเหมาะสมกับสถานการณ์ รวมทั้งต้องส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถ สร้างวิสัยทัศน์และปรับเปลี่ยนทัศนคติของข้าราชการในสังกัดให้เป็นบุคลากรที่มีประสิทธิภาพและมีการเรียนรู้ร่วมกัน (พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 (2546) องค์กรที่มีระดับการเรียนรู้มากกว่าการเปลี่ยนแปลง โดยสามารถปรับตัวเองเพื่อให้อยู่รอด พร้อมทั้งจะสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อก้าวสู่การเป็นผู้กำหนดทิศทางของการพัฒนาและสิ่งที่เป็นนั้นคือการจัดการความรู้ (สมบัติ กุสุมาวดี, 2554)

การจัดการความรู้ที่มีความสำคัญในการบริหารองค์กร ทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้จึงได้มีการนำไประบุเป็นกฎหมาย เป็นหลักปฏิบัติที่จะต้องมีในองค์กร ในประเทศไทยก็เช่นเดียวกันได้มีการระบุเรื่องของการจัดการความรู้เอาไว้ในกฎหมายและหลักเกณฑ์การพัฒนาคุณภาพองค์กร ระบบการพัฒนาคุณภาพองค์กร เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติของประเทศสหรัฐอเมริกา (The Malcolm Baldrige National Quality Award) ซึ่งเป็นต้นแบบรางวัลคุณภาพแห่งชาติให้กับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย (Thailand Quality Award) สำหรับองค์กรภาคเอกชน (Public Sector Management Quality Award) สำหรับองค์กรภาคราชการกำหนดเรื่องของการจัดการความรู้ไว้ในหมวด 4 จากองค์ประกอบสำคัญ 7 หมวด ข้อนี้ก็เป็นที่ยืนยันอย่างชัดเจนว่า การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือหรือตัวช่วยสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนองค์กรให้มุ่งสู่ความเป็นเลิศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน่วยงานด้านการศึกษา (สุชาติ สุรงค์กุล, 2563 : 19)

สถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่สำคัญอย่างยิ่งต่อประเทศในหลายด้าน เนื่องจากเป็นสถานที่ที่พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ อุทัย ภูเจริญ (2564) ได้กล่าวว่า “การศึกษา คือ ปัจจัยกำลังอำนาจที่สำคัญที่สุดของชาติ เพราะการศึกษาช่วยพัฒนาคน และคนพัฒนาชาติ เพื่อที่ประเทศของเราจะได้พัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง” ดังนั้นสถานศึกษาจึงควรเป็นองค์กรที่ได้รับการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการและความท้าทายของสังคมและประเทศ มีความพร้อมในการเผชิญหน้ากับความท้าทายของโลกอนาคต และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 (2566 : 56-57) วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในโดยใช้ SWOT Analysis ของเขตพื้นที่การศึกษา พบจุดอ่อนสำคัญ ได้แก่ 1) บุคลากรไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน เนื่องจากการเกษียณ อายุ การย้ายงาน การสรรหาที่ไม่ทันต่อความต้องการ ภาระงานที่เพิ่มขึ้น และทักษะที่ไม่ตรงกับงาน 2) การบริหารจัดการและบริการข้อมูลสารสนเทศ ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร 3) บุคลากรบางส่วนขาดทักษะด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ อีกทั้งยังพบว่าในด้านอุปสรรค (Threats) นั้นเกิดจากประเทศชาติเกิดปัญหาภัยคุกคาม เกิดโรคอุบัติใหม่ ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนที่ขาดความต่อเนื่องและขาดประสิทธิภาพ รวมถึงปัญหาทางการเมืองที่ส่งผลต่อนโยบายบริหารและการขับเคลื่อนงาน ซึ่งสอดคล้องกับที่ได้มีการระบุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ว่าการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในบริบทนี้ จำเป็นต้องมุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งจากภายใน เพื่อให้สามารถเติบโตอย่างมั่นคง การจัดการความรู้เกิดขึ้นจากการค้นพบว่าองค์กรต้องสูญเสียความรู้ไปพร้อม ๆ กับการที่บุคลากรลาออกหรือเกษียณอายุราชการ อันส่งผลกระทบต่อภารกิจดำเนินการขององค์กรเป็นอย่างมาก ดังนั้นจากแนวคิดที่มุ่งพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้มากแต่เพียงอย่างเดียวจึงเปลี่ยนไป และมีคำถามต่อไปว่าจะทำอย่างไรให้องค์กรได้เรียนรู้ด้วย การจัดการความรู้เป็นกระบวนการค้นหา รวบรวมความรู้ที่มีอยู่กระจัดกระจายในตัวบุคคลหรือจากเอกสาร มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ จัดระบบการจัดเก็บผ่านการประมวล กลั่นกรอง

ตรวจสอบ ให้บุคคล ในองค์กรสามารถเข้าถึง ความรู้และพัฒนาตนเอง มีการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ต่อยอดความรู้สำหรับนำไปเผยแพร่ รวมทั้งนำไปใช้ ในการพัฒนาการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ (ชดช้อย วัฒนะ, 2561)

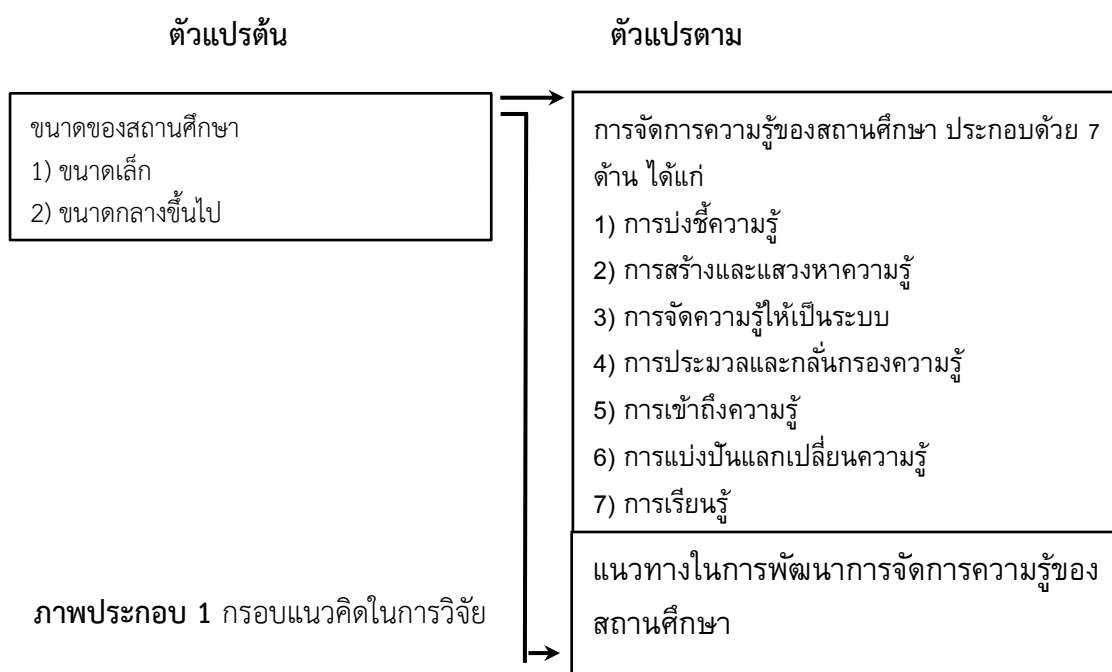
จากจุดอ่อนสำคัญที่กล่าวถึงข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าการจัดการความรู้มีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหา ดังกล่าวไม่มากนักน้อย ซึ่งจะช่วยให้องค์กรเป็นองค์กรที่เข้มแข็งและพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัย จึงได้ทำการศึกษาการจัดการความรู้ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 1 โดยมีเป้าหมายในการนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อพัฒนาการบริหารด้านการจัดการความรู้ ซึ่ง จะช่วยให้สามารถระบุจุดแข็งและจุดอ่อนของการจัดการความรู้ในสถานศึกษาในสังกัดได้อย่างชัดเจน เพื่อ พัฒนาการจัดการความรู้ให้ตรงประเด็นมากขึ้น ส่งผลให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาสามารถพัฒนาคุณภาพ การทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมสร้างกระบวนการพัฒนาคนและงานที่มีประสิทธิผล สามารถรับมือต่อ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีความพร้อมในการเผชิญหน้ากับความท้าทายของโลกอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 1
2. เพื่อเปรียบเทียบการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา
3. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา

กรอบแนวคิดการวิจัย (ทฤษฎี)

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 โดยกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยตามกรอบแนวคิดของ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการและสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2548) ดังแผนภาพที่ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 142 แห่ง

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 1 ปีการศึกษา 2567 กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970, อ้างถึงใน สมบูรณ์ ตันยะ, 2566 : 84-85) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 105 แห่ง กลุ่มตัวอย่างได้มาโดยใช้วิธีการสุ่มตามระดับชั้นแบบไม่เป็นสัดส่วน (Non proportional stratified random sampling) โดยใช้ขนาดของสถานศึกษา

1.3 ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา 1 คน และครูผู้สอน 1 คน ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 1 รวมสถานศึกษาละ 2 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 210 คน

2. เครื่องมือและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เกี่ยวกับการจัดการความรู้ของสถานศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (check list) ประกอบด้วยตำแหน่งของผู้ตอบแบบสอบถาม และขนาดของสถานศึกษา ตอนที่ 2 การจัดการความรู้ของสถานศึกษา ประกอบด้วย 7 ด้าน คือ (1) ด้านการบ่งชี้ความรู้ (2) ด้านการสร้างและแสวงหาความรู้ (3) ด้านการจัดความรู้ให้เป็นระบบ (4) ด้านการประมวลและกลั่นกรองความรู้ (5) ด้านการเข้าถึงความรู้ (6) ด้านการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (7) ด้านการเรียนรู้ และตอนที่ 3 แนวทางในการพัฒนาการจัดการความรู้ในสถานศึกษา มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด

2.2 การหาคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัย

2.2.1 ผู้วิจัยดำเนินการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือ โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสร้างข้อคำถามให้สอดคล้องกับการจัดการความรู้ของสถานศึกษา

2.2.2 นำแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของข้อคำถามด้านความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน พิจารณาความสอดคล้องและความเหมาะสมของข้อคำถามรายข้อกับนิยาม เชิงปฏิบัติการและหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence; IOC) ได้ค่าตั้งแต่ 0.80 ถึง 1.00

2.2.3 นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงมาปรับปรุง แล้วนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับผู้บริหารสถานศึกษาและครูวิชาการ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และนำคำตอบที่ได้ไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นรายด้าน ตั้งแต่ 0.84 – 0.97 และค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.97

2.2.4 นำผลการทดลองการใช้เครื่องมือเสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบและทำการปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือในข้อคำถามบางรายการให้มีความชัดเจนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จากนั้นสร้างเครื่องมือฉบับสมบูรณ์ และจัดทำแบบสอบถามในระบบ Google Forms และสร้าง QR-Code เพื่อนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1.1 นำแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนทั้งหมดตรวจสอบความครบถ้วนและความสมบูรณ์แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป

3.1.2 นำข้อมูลที่ได้จากผู้บริหารสถานศึกษา 1 คน และครูผู้สอน 1 คน ในสถานศึกษาเดียวกันมาคำนวณค่าเฉลี่ยเป็น 1 หน่วยการคิด ได้ทั้งหมด 105 หน่วยการคิด

3.1.3 นำข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลในแต่ละสถานศึกษา หาค่าเฉลี่ยเป็นข้อมูลของสถานศึกษานั้น ๆ และวิเคราะห์การจัดการความรู้ของสถานศึกษา 7 ด้าน คือ 1) การบ่งชี้ความรู้ 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ 3) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ 4) กระประมวลและกลั่นกรองความรู้ 5) การเข้าถึงความรู้ 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ และ 7) การเรียนรู้ โดยใช้วิธีการหาค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยนำผลการวิเคราะห์ที่ได้เปรียบเทียบกับเกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ย (บุญชม ศรีสะอาด, 2545, น.103) ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง ระดับการจัดการความรู้ของสถานศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 หมายถึง ระดับการจัดการความรู้ของสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 หมายถึง ระดับการจัดการความรู้ของสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 หมายถึง ระดับการจัดการความรู้ของสถานศึกษาอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 หมายถึง ระดับการจัดการความรู้ของสถานศึกษาอยู่ในระดับน้อยที่สุด

3.1.4 เปรียบเทียบการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 กับค่าเฉลี่ย โดยใช้สถิติ t - test (One sample)

3.1.5 เปรียบเทียบการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา โดยใช้สถิติ t - test (Independent)

3.1.6 สรุปแนวทางในการพัฒนาการจัดการความรู้ในสถานศึกษา โดยแบ่งตามขนาดของสถานศึกษา โดยนับความถี่จากแนวทางที่ได้ในสถานศึกษาเดียวกัน

3.2 สถิติที่ใช้

3.2.1 สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3.2.2 สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ t-test

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในการศึกษาการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 จำนวนแบบสอบถาม 210 ฉบับ ในสถานศึกษา 105 แห่ง จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม (n=105)

ตัวแปร	ความถี่	ร้อยละ
ขนาดของโรงเรียนที่ปฏิบัติงาน		
- โรงเรียนขนาดเล็ก	50	47.61
- โรงเรียนขนาดกลางขึ้นไป	55	52.39
รวม	105	100.00

จากตารางที่ 1 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนขนาดกลางขึ้นไปจำนวน 55 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 52.39 รองลงมาปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 50 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 47.61

2. ผลการวิเคราะห์ระดับการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ผลการวิเคราะห์ระดับการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 โดยภาพรวม (n = 105)

ที่	การจัดการความรู้ของสถานศึกษา	ระดับการปฏิบัติ		การแปลผล	ลำดับที่
		$\bar{X}$	S.D.		
1	ด้านการบ่งชี้ความรู้	4.37	0.46	มาก	1
2	ด้านการสร้างและแสวงหาความรู้	4.24	0.53	มาก	4
3	ด้านการจัดความรู้ให้เป็นระบบ	4.14	0.60	มาก	7
4	ด้านการประมวลและกลั่นกรองความรู้	4.17	0.52	มาก	6
5	ด้านการเข้าถึงความรู้	4.36	0.51	มาก	2
6	ด้านการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้	4.18	0.58	มาก	5
7	ด้านการเรียนรู้	4.34	0.47	มาก	3
รวม		4.26	0.52	มาก	

จากตารางที่ 2 พบว่าระดับการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.26$, S.D. = 0.52) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการบ่งชี้ความรู้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.37$, S.D. = 0.46) และน้อยที่สุด คือ ด้านการจัดความรู้ให้เป็นระบบ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.14$, S.D. = 0.60)

3. ผลการเปรียบเทียบการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา ดังรายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้าน

	การจัดการความรู้ของสถานศึกษา	ขนาดของสถานศึกษา				t	p
		ขนาดเล็ก		ขนาดกลาง ขึ้นไป			
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1	ด้านการบ่งชี้ความรู้	4.39	0.53	4.35	0.41	0.44	0.62
2	ด้านการสร้างและแสวงหาความรู้	4.23	0.64	4.26	0.59	0.35	0.73
3	ด้านการจัดความรู้ให้เป็นระบบ	4.15	0.57	4.12	0.61	0.31	0.71
4	ด้านการประมวลและกลั่นกรองความรู้	4.12	0.59	4.22	0.52	1.32	0.15
5	ด้านการเข้าถึงความรู้	4.36	0.56	4.37	0.54	1.30	0.87

6	ด้านการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้	4.17	0.61	4.18	0.61	0.21	0.83
7	ด้านการเรียนรู้	4.33	0.50	4.35	0.51	0.30	0.75
ภาพรวม		4.25	0.51	4.26	0.45	0.26	0.79

จากตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต 1 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. แนวทางในการพัฒนาการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต 1 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-5

ตารางที่ 4 แนวทางในการพัฒนาการจัดการความรู้ของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต 1

สถานศึกษาขนาดเล็ก			
ด้านการจัดการความรู้	แนวทางการพัฒนา	ความถี่	ร้อยละ
1. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ	ปรับปรุงระบบจัดเก็บข้อมูล โดยใช้เทคโนโลยีช่วยในการจัดเก็บและสืบค้นข้อมูลเพื่อการใช้งานที่มีประสิทธิภาพ	25	28.41
2. การเข้าถึงความรู้	พัฒนาการเข้าถึงข้อมูลให้สามารถเข้าถึงได้สะดวกและรวดเร็ว	20	22.73
3. การสร้างและแสวงหาความรู้	สนับสนุนการอบรม วิจัย พัฒนาตนเองของบุคลากรตามยุคสมัยอย่างต่อเนื่อง	15	17.05
	ศึกษาดูงานภายนอกสถานศึกษา	7	7.95
4. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้	จัดให้มีการ PLC อย่างสม่ำเสมอเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้	8	9.09
	สร้างแรงจูงใจในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ยกย่องเชิดชูผู้มีส่วนร่วมในการแบ่งปันความรู้ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครูผู้สอนในสถานศึกษาเดียวกันและเครือข่ายนอกสถานศึกษา	7	7.95
5. การประมวลและกลั่นกรองความรู้	ปรับปรุงรูปแบบเอกสารภายในสถานศึกษาให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน	6	6.82

จากตารางที่ 4 แนวทางในการพัฒนาการจัดการความรู้ของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต 1 ด้านที่มีแนวทางในการพัฒนามากที่สุด (ร้อยละ 28.41) คือ ด้านการจัดความรู้ให้เป็นระบบ โดยมีแนวทางในการปรับปรุงระบบจัดเก็บข้อมูล โดยใช้เทคโนโลยีช่วยในการจัดเก็บและสืบค้นข้อมูลเพื่อการใช้งานที่มีประสิทธิภาพ รองลงมาคือด้านการเข้าถึงความรู้ (ร้อยละ 22.73) โดยการพัฒนาการเข้าถึงข้อมูลให้สามารถเข้าถึงได้สะดวกและรวดเร็ว

ตารางที่ 5 แนวทางในการพัฒนาการจัดการความรู้ของสถานศึกษาขนาดกลางขึ้นไป สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1

สถานศึกษาขนาดกลางขึ้นไป			
ด้านการจัดการความรู้	แนวทางการพัฒนา	ความถี่	ร้อยละ
1. การสร้างและแสวงหาความรู้	ส่งเสริมให้บุคลากรได้รับความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ	20	20.62
	จัดให้มีการทัศนศึกษานอกสถานที่	17	17.52
2. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้	จัดให้มีการขยายผลหลังจากการอบรมสัมมนา	18	18.56
	สร้างวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนรู้ในสถานศึกษา เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้และพัฒนาความรู้ร่วมกันในสถานศึกษา	15	15.46
3. การบ่งชี้ความรู้	ให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและนโยบายของสถานศึกษา	10	10.31
	จัดให้ครูผู้สอนมีการวิเคราะห์หลักสูตรของสถานศึกษา	8	8.25
4. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ	จัดระเบียบความรู้ที่มีความสำคัญ	8	8.25
5. อื่นๆ	1. กำหนดเป้าหมายและนโยบายในการจัดการความรู้ 2. พัฒนาระบบและเครื่องมือสนับสนุนการจัดการความรู้ 3. สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ในองค์กร 4. พัฒนาบุคลากรให้มีทักษะด้านการจัดการความรู้ 5. ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคลากรและนักเรียน และ 6. การวัดผลและประเมินผลการจัดการความรู้	1	1.03

จากตารางที่ 5 แนวทางในการพัฒนาการจัดการความรู้ของสถานศึกษาขนาดกลางขึ้นไป สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 ด้านที่มีแนวทางในการพัฒนามากที่สุดคือ ด้านการสร้างและแสวงหาความรู้ (ร้อยละ 38.14) โดยส่งเสริมให้บุคลากรได้รับความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ (ร้อยละ 20.62) และจัดให้มีการทัศนศึกษานอกสถานที่ (ร้อยละ 17.52) รองลงมาคือด้านการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (ร้อยละ 34.02) โดยจัดให้มีการขยายผลหลังจากการอบรมสัมมนา (ร้อยละ 18.56) และสร้างวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนรู้ในสถานศึกษา เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้และพัฒนาความรู้ร่วมกันในสถานศึกษา (ร้อยละ 15.46)

สรุปผลการวิจัย

1. ระดับการจัดการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 1 โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด

คือ ด้านการบ่งชี้ความรู้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านการเข้าถึงความรู้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุด คือ ด้านการจัดความรู้ให้เป็นระบบ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษา ได้ให้ความสำคัญในการผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนการเรียนรู้โดยการปฏิบัติงานจริงในสถานศึกษาสนับสนุน กิจกรรมที่สามารถดำเนินการเพื่อกำหนดการสร้างความรู้เปิดโอกาสให้บุคลากรในการสืบเสาะหาความรู้ส่งเสริม ในการฝึกอบรม การสัมมนาและการพัฒนาความสามารถของบุคลากรในสถานศึกษา มีการส่งเสริมให้บุคลากร สามารถนำความรู้ที่ได้มาใช้งานได้ง่ายและรวดเร็วมีการจัดเก็บความรู้ต่าง ๆ ที่ทันสมัยและมีความเป็นปัจจุบัน เปิดโอกาสให้บุคลากรในสถานศึกษาจัดและเข้าร่วมงานสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน สร้างความ ไว้วางใจซึ่งกันและกันในการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ และนำมาขยายผลการยกระดับความรู้ความสามารถอย่าง เหมาะสมสามารถนำความรู้มาประยุกต์ให้เกิดความเที่ยงตรงของความรู้ จากผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับ งานวิจัยของแพรวพรรณ พลจันทร์ (2564) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องการจัดการความรู้ของผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชน จังหวัดนครราชสีมา ตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียนและครู ผลการวิจัยพบว่า การจัดการความรู้ ของผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชน โดยรวมและรายด้านทุกข้ออยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับแนวคิดของ มหาวิทยาลัยศิลปากร, สถาบันวิจัยและพัฒนา (2550) กล่าวว่า การจัดการความรู้ เป็นการรวบรวม สร้าง จัด ระเบียบ แลกเปลี่ยน และประยุกต์ใช้ความรู้ในองค์กร โดยพัฒนาจากระบบข้อมูลไปสู่สารสนเทศเพื่อให้เกิด ความรู้และปัญญาในที่สุด การจัดการความรู้ประกอบไปด้วยชุดของการปฏิบัติงานที่ถูกใช้โดยองค์กรต่างๆ เพื่อที่จะระบุ สร้าง แสดงและกระจายความรู้เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้และการเรียนรู้ภายในองค์กร ดังเช่นที่อุ รัชชา สุวพานิช (2560) กล่าวว่า การจัดการความรู้ เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ที่กระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคล เอกสาร องค์กร หรือชุมชน มาจัดระเบียบ พัฒนา แล้วจัดเก็บให้อย่างระบบ เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงความรู้ พัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ และนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล เป็นแนวทาง การบริหารองค์การให้เกิดวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ การต่อยอดความรู้ การแบ่งปันภูมิปัญญา และการนำไปใช้ให้ เกิดประโยชน์ภายในชุมชนหรือองค์กร เพื่อความได้เปรียบทางการแข่งขันและสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ และ สอดคล้องกับมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, คณะศึกษาศาสตร์ (2563 : 3) กล่าวว่า การจัดการความรู้ เป็นการ รวบรวม สร้างจัดระเบียบ แลกเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ความรู้ในองค์กร โดยพัฒนาระบบจากข้อมูลไปสู่สารสนเทศ เพื่อให้เกิดความรู้และปัญญารวมทั้งเพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้และเกิดการเรียนรู้ในองค์กร

2. เปรียบเทียบการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 1 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ อาจเนื่องมาจากสถานศึกษาที่แตกต่างกันมีขอบเขตและแนวทางการดำเนินงานที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งสังกัด จึงทำให้การจัดการความรู้ในระดับต่างกันและสอดคล้องกันซึ่งจะเห็นการจัดการความรู้เป็นสิ่งสำคัญที่ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการจัดการความรู้ในสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นนวัตกรรมที่ สถานศึกษาควรบริหารจัดการให้มีการจัดการความรู้สู่การปฏิบัติเพื่อให้เป้าหมายในการจัดการความรู้ที่ตั้งไว้ บรรลุผลโดยคณะผู้จัดการความรู้ ซึ่งผู้อำนวยการสถานศึกษาจะต้องมีภาวะผู้นำในการที่จะโน้มน้าวบุคลากรใน สถานศึกษา ในการร่วมกันกำหนดเป้าหมายของการจัดการความรู้ ให้วิสัยทัศน์และพันธกิจของสถานศึกษา บรรลุผล อาจจะเลือกกำหนดเป้าหมายการจัดการความรู้จากยุทธศาสตร์โดยยุทธศาสตร์หนึ่งในแผนยุทธศาสตร์ ของสถานศึกษามาพัฒนาและกำหนดเป้าหมายเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาและคุณภาพผู้เรียน จาก ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของพวงพรรณ แสงนาโก (2559) ได้ศึกษาการจัดการความรู้ในโรงเรียน ขยายโอกาสทางการศึกษาอำเภอเขาสมิง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด ผลการวิจัยพบว่า การ จัดการความรู้ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาอำเภอเขาสมิง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ตราด จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา ไม่แตกต่างกัน ที่เช่นที่แพรวพรรณ พลจันทร์ (2564) ได้ศึกษาการจัดการ

ความรู้ของผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชนจังหวัดนครราชสีมา ตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียนและครู ผลการวิจัยพบว่า การจัดการความรู้ของผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชนจังหวัดนครราชสีมา ตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียนและครู จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา ไม่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิภาวรรณ ศิริพัฒน์ (2565) ได้ทำการศึกษาการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 5 ผลการวิจัยพบว่า การจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 5 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา ไม่แตกต่างกัน

3. แนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา พบว่า สถานศึกษาขนาดเล็ก มีแนวทางในการจัดการความรู้ของสถานศึกษา ด้านการจัดการความรู้ให้เป็นระบบ โดยปรับปรุงระบบจัดเก็บข้อมูล โดยใช้เทคโนโลยีช่วยในการจัดเก็บและสืบค้นข้อมูลเพื่อการใช้งานที่มีประสิทธิภาพ ด้านการเข้าถึงความรู้ โดยพัฒนาการเข้าถึงข้อมูลให้สามารถเข้าถึงได้สะดวกและรวดเร็ว ด้านการสร้างและแสวงหาความรู้ มีการสนับสนุนการอบรม วิจัย พัฒนาตนเองของบุคลากรตามยุคสมัยอย่างต่อเนื่อง และ ศึกษาดูงานภายนอกสถานศึกษา ด้านการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ โดยจัดให้มีการ PLC อย่างสม่ำเสมอเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างแรงจูงใจในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ยกย่องเชิดชูผู้มีส่วนร่วมในการแบ่งปันความรู้ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครูผู้สอนในสถานศึกษาเดียวกันและเครือข่ายนอกสถานศึกษา และด้านการประมวลและกลั่นกรองความรู้ โดยปรับปรุงรูปแบบเอกสารภายในสถานศึกษาให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ส่วนสถานศึกษา ขนาดกลางขึ้นไป มีแนวทางการพัฒนาความรู้ของสถานศึกษา ด้านการสร้างและแสวงหาความรู้ โดยส่งเสริมให้บุคลากรได้รับความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ และจัดให้มีการทัศนศึกษานอกสถานที่ ด้านการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ โดยจัดให้มีการขยายผลหลังจากการอบรมสัมมนา และสร้างวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสถานศึกษา เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้และพัฒนาความรู้ร่วมกันในสถานศึกษา ด้านการบ่งชี้ความรู้ โดยให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและนโยบายของสถานศึกษา และจัดให้ครูผู้สอนมีการวิเคราะห์หลักสูตรของสถานศึกษา ด้านการจัดการความรู้ให้เป็นระบบ โดยจัดระเบียบความรู้ที่มีความสำคัญและกำจัดข้อมูลที่ไม่จำเป็น และสุดท้ายมีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการจัดการความรู้ในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิภาวรรณ ศิริพัฒน์ (2565) ได้ศึกษาปัญหาการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 5 พบว่า การจัดเก็บความรู้ และการกำหนดความรู้ เป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่สูงกว่าด้านอื่น ๆ ในการจัดการความรู้ของสถานศึกษา และสอดคล้องกับงานวิจัยของแพรววรรณ พลจันทิก (2564) ได้ศึกษาการจัดการความรู้ของผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชนจังหวัดนครราชสีมา ตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียนและครู ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการความรู้ของผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชนจังหวัดนครราชสีมา ตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียนและครู เห็นว่า สถานศึกษาควรส่งเสริมให้ครูสร้างความรู้จากการปฏิบัติงานมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโดยใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพผ่านการพัฒนาบทเรียนร่วมกัน เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ และสถานศึกษาควรมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการจัดเก็บระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการสืบค้นได้สะดวก รวดเร็ว อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของจตุพร พันธุ์สุภา (2561) ได้ศึกษาเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการความรู้ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาลำปาง เขต 2 ผลการศึกษา ปัญหาพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง และข้อเสนอแนะการจัดการความรู้ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาลำปาง เขต 2 สามารถสรุปได้ 4 ขั้นตอนขั้นตอนแรกการกำหนดเป้าหมายและแสวงหาความรู้ขาดการกำหนดเป้าหมายร่วมกันดังนั้นผู้บริหารและครูร่วมกันกำหนดเป้าหมายในการสร้างผลงานรายปี กำหนดแนวทางการจัดการความรู้ร่วมกัน ขั้นตอนต่อมาคือขั้นตอนการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบว่า

ขาดการถ่ายทอดความรู้ระหว่างบุคคล ดังนั้นผู้บริหารจึงจำเป็นต้องปรับทัศนคติส่วนบุคคลของครูให้เห็นคุณค่าของการจัดการเรียนรู้มีการจัดทำรายงานและเผยแพร่รายงานหลังจากการอบรม ประชุม สัมมนา ขั้นตอนต่อมาคือขั้นตอนการจัดเก็บความรู้ พบว่าขาดการนำความรู้มาจัดเก็บให้เป็นระบบขาดความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีมาจัดเก็บความรู้ ดังนั้นควรให้ความรู้แก่คณะครูเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อการจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยพบว่า ระดับการศึกษาการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านการจัดความรู้ให้เป็นระบบ ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ควรมีวางแผน กำหนดนโยบาย กลยุทธ์ ที่เน้นการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาในการสนับสนุนส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะช่วยในการจัดเก็บความรู้ได้มากและทันเวลา และเน้นการจัดเก็บและใช้ความรู้อย่างเป็นระบบ มาใช้ในการกำหนดนโยบาย และการจัดการความรู้ในสถานศึกษา

1.2 จากผลการวิจัยดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการศึกษาการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา ไม่แตกต่างกัน ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรสนับสนุน และส่งเสริมสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาควรมีรูปแบบการจัดการความรู้ของแต่ละสังกัดตามบริบทเพื่อการบริหารจัดการที่มีคุณภาพ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเปรียบเทียบการจัดการความรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา

2.2 ควรศึกษาสภาพปัญหาของการจัดการความรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยทำการศึกษาเป็นรายกรณี

2.3 ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการความรู้ของสถานศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้

2.4 มีการศึกษาพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้เฉพาะของสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

จตุพร พันธุ์สุภา. (2561). *สภาพและปัญหาการจัดการความรู้ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำปาง เขต 2*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.

ชดช้อย วัฒนะ. (2561). *การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “พื้นที่ความคิดสร้างสรรค์” ภาควิชาการจัดการคุณภาพเพื่อพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพ เขตสุขภาพที่ 6 ปี 2561*. (เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง การจัดการความรู้ด้วยการถอดบทเรียน). วันที่ 3-4 เมษายน 2561. จันทบุรี: แชนด์ ดูนส์ เจ้าหลาวปีชีรีสอร์ท.

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

- พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546. (2546). *ราชกิจจานุเบกษา* (เล่มที่ 120 ตอนที่ 100 ก 9 ตุลาคม). [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<https://acoc.ops.moc.go.th/th/content/category/detail/id/608/iid/4944>
- พรณี สวนเพลง. (2552). *เทคโนโลยีสารสนเทศ และนวัตกรรมสำหรับการจัดการความรู้*. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- แพรววรรณ พลจันทิก. (2564). *การจัดการความรู้ของผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชนจังหวัดนครราชสีมา ตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียนและครู*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, นครราชสีมา.
- พวงพรรณ แสงนาโก. (2559). *การจัดการความรู้ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา อำเภอเขาสมิง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, คณะศึกษาศาสตร์. (2563). *คู่มือการจัดการความรู้*. [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<https://edu.vu.ac.th/edu2016/images/doc/km.pdf> {15 กันยายน 2567}
- มหาวิทยาลัยศิลปากร, สถาบันวิจัยและพัฒนา. (2550). *การจัดการความรู้*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิภาวรรณ ศิริพัฒน์. (2565). *การศึกษาปัญหาการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 5*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, นครราชสีมา.
- สุชาติ สุรงค์กุล. (2563). *การจัดการความรู้*. กาฬสินธุ์: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์.
- สมบัติ กุสุมาวลี. (2554). *เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ได้อย่างไร*. NSTDA Knowledge Sharing ครั้งที่ 55, ห้องประชุม อาคารเนคเทค อุทยานวิทยาศาสตร์ประเทศไทย. [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
https://www.ubu.ac.th/web/files_up/16f2017021715585069.pdf {15 กันยายน 2567}
- สมบูรณ์ ต้นยะ. (2566). *วิธีวิทยาการวิจัยทางการศึกษา*. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครราชสีมา: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- _____. (2566). *สถิติเพื่อการวิจัยทางการบริหารการศึกษา*. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครราชสีมา: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 1. (2566). *แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567*. นครราชสีมา.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการและสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. (2548). *คู่มือการจัดทำแผนการจัดการความรู้*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570)*. *ราชกิจจานุเบกษา*. [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2565/E/258/T_0001.PDF {15 กันยายน 2567}
- อุทัย ภูเจริญ. (2564). *การศึกษาสร้างคน คนสร้างประเทศชาติ*. *มหาจุฬาลงกรณ*, 12(1), น.25-33.
- อุรัชชา สุวาณิช. (2560). *เป้าหมายของการจัดการความรู้*. [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<https://erp.mju.ac.th/articleDetail.aspx?qid=669> {15 กันยายน 2567}

**การบริหารความขัดแย้ง ของผู้บริหารสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2**
A STUDY OF CONFLICT MANAGEMENT AMONG EDUCATIONAL
INSTITUTION ADMINISTRATORS UNDER THE JURISDICTION
OF THE NAKHON RATCHASIMA PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA 2 OFFICE

รุ่งทิพย์ สุดเสียงสังข์¹, ชวลิต เกตุกระทุม² และ อำนาจ อยู่คำ³
Rungthip Sudseangsang¹, Chavalit Katekratum² and Amnart Yookam³

(Received: March 31, 2025; Revised: August 26, 2026; Accepted: August 27, 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา และ (2) เปรียบเทียบการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 จำนวน 117 คน ได้จากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางสำเร็จรูปของเครซีและมอร์แกน และใช้วิธีการสุ่มแบ่งชั้นแบบไม่เป็นสัดส่วน ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้บริหารสถานศึกษา 1 คน และครู จำนวน 2 คน รวมผู้ให้ข้อมูลสถานศึกษาละ 3 คน จำนวนทั้งสิ้น 351 คน ที่ เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสอบถามแบบมาตรฐานส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 ทุกข้อ และค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.96 สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติ t-test และ F-test และเมื่อพบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยทำการเปรียบเทียบรายคู่ตามวิธีการของเชฟเฟ (Scheffé's Method) ผลการวิจัยพบว่า

1) การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการประนีประนอม รองลงมา คือ ด้านการยอมรับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการหลีกเลี่ยง

2) การเปรียบเทียบการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ที่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำแนกขนาดของสถานศึกษา โดยภาพรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการเอาชนะ และด้านการร่วมมือ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยสถานศึกษาขนาดเล็กมีการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษามากกว่าสถานศึกษาขนาดกลางขึ้นไป จำแนกตามประสบการณ์ทำงานพบว่า พบว่า ทั้งโดยรวมไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านการหลีกเลี่ยง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 2 คู่ ได้แก่ ผู้ที่มีประสบการณ์ทำงาน 10 ปี ขึ้นไป มีการบริหารความขัดแย้งในด้านการหลีกเลี่ยง มากกว่าผู้ที่มีประสบการณ์ทำงาน 5 - 10 ปี และผู้ที่มีประสบการณ์ทำงาน 10 ปี ขึ้นไป มีการบริหารความขัดแย้งในด้านการหลีกเลี่ยง มากกว่าผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานต่ำกว่า 5 ปี

¹⁻³ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล / Faculty of Education, Vongchavalitkul University, Thailand.
Corresponding Author's E-mail: Rungthip_sud@vu.ac.th, Tel. 087-1783225

คำสำคัญ : การบริหารความขัดแย้ง, ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

The purposes of this research were (1) to study of conflict management of administrators and (2) to Compare conflict management among school administrators. The sample group consisted of 117 school administrators selected based on Krejcie and Morgan's sample size determination table, using stratified random sampling. The data providers included one school administrator and two teachers per school, totaling 351 respondents. The research instrument was a standardized questionnaire with a five-point rating scale. The index of item-objective congruence (IOC) was 1.00 for all items, and the overall reliability of the questionnaire was 0.96. Data were analyzed using statistical software. The statistical methods used included percentage, mean, standard deviation, t-test, and F-test. The research findings revealed that:

1) Conflict management of administrators was overall at a high level. The aspect ranked at the top was that of compromise next is acceptance. The lowest average aspect was avoiding.

2) Comparisons of Conflict management of administrators classified by gender were not differences in overall and specific aspects, classified by school size. Overall, there is a significant difference. When considering specific aspects, the competition and collaboration dimensions show statistically significant differences at the .05 level. differs based on their years of work experience. does not differ overall. However, when considered by aspect, avoidance shows a statistically significant difference at the .05 level.

Keywords: Conflict management, School administrators

บทนำ

ในปัจจุบันพบเห็นความขัดแย้งหลายรูปแบบ และเกิดขึ้นในหลากหลายบริบท ปรากฏให้เห็นได้ในข่าวบนสื่อโซเชียล สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและความซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มคน และองค์กร เช่น 1) ความขัดแย้งทางการเมือง ยังคงเป็นปัญหาใหญ่ที่สร้างความแบ่งแยกในสังคม เช่น การประท้วง การต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน หรือการโต้เถียงในเรื่องนโยบายสาธารณะ ซึ่งส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลและการพัฒนา 2) ความขัดแย้งทางสังคม วัฒนธรรม และความหลากหลายทางเชื้อชาติ และศาสนามีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น การกระทบกระทั่งกันระหว่างกลุ่มคนที่มีความเชื่อ และวัฒนธรรมต่างกันกลายเป็นปัญหาสังคมที่รุนแรงในหลายประเทศ เช่น ความขัดแย้งเกี่ยวกับสิทธิของชนกลุ่มน้อย สิทธิในการแสดงออก และประเด็นความเท่าเทียมทางเพศ 3) ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจนำไปสู่การขัดแย้งระหว่างชนชั้นต่าง ๆ เช่น ความขัดแย้งเกี่ยวกับการจ้างงาน การกระจายรายได้ หรือการเข้าถึงทรัพยากร โดยเฉพาะในช่วงที่เศรษฐกิจซบเซาหรือเกิดวิกฤติ ความขัดแย้งในประเด็น เช่น ค่าครองชีพที่สูงขึ้น การขาดโอกาสทางการงาน และการปฏิรูปนโยบายเศรษฐกิจเป็นที่ถกเถียง

กันหลายสังคม 4) ความขัดแย้งในที่ทำงาน ความขัดแย้งในองค์กรหรือที่ทำงานมักเกิดจากหลายปัจจัย เช่น การสื่อสารที่ไม่ชัดเจน ความคาดหวังที่แตกต่างกัน การแข่งขันอำนาจ หรือความขัดแย้งในบทบาทหน้าที่ ความขัดแย้งในองค์กรไม่เพียงแต่กระทบต่อประสิทธิภาพการทำงานเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อความสุขของพนักงาน และวัฒนธรรมองค์กรโดยรวม ความขัดแย้งเหล่านี้สะท้อนถึงความซับซ้อนของโลกในยุคปัจจุบัน ซึ่งความแตกต่างทางความคิดเห็น วัฒนธรรม และผลประโยชน์ต่าง ๆ ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความขัดแย้ง สถานการณ์ที่บุคคลมีความสัมพันธ์ไม่ลงรอยกัน เกิดความสนใจในสิ่งที่แตกต่างกัน มีเป้าหมายแตกต่างกันในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม อันเนื่องมาจากความคิดเห็นไม่ตรงกัน ทิศนคติ แนวคิดไม่มีทิศทางเดียวกัน การปฏิสัมพันธ์ที่ขาดความเข้าใจซึ่งกันและกันก่อให้เกิดความแตกแยกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือองค์กร (รพีพรรณ อุอรุณ, 2564) ในองค์กรทุกแห่งหรือในกลุ่มบุคคลทุกกลุ่ม ย่อมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นเป็นเรื่องธรรมดา การเกิดความคิดเห็นหรือการปฏิบัติไม่ตรงกันระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม และพยายามให้ฝ่ายของตนเป็นฝ่ายชนะ ความพยายามนี้อาจกระทำโดยเปิดเผยหรือกระทำโดยนัยเฉยไม่ทำอะไร จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าทุกความขัดแย้งย่อมมีสาเหตุ (สมคิด บางโม, 2562) ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ ทุกความขัดแย้งที่เกิดมามีสาเหตุ หากเกิดขึ้นมาแล้วย่อมเป็นปัญหาทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นในระดับบุคคล และสังคมซึ่งเป็นข้อสังเกตว่า สังคมทุกสังคมไม่สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้ สาเหตุของปัญหาความขัดแย้ง มีสาเหตุมากมายหลายประการ เช่น การสื่อสารที่บกพร่อง โครงสร้างองค์กร ดังที่ศรีเสด็จ กองแกน (2566) ได้กล่าวว่า “สาเหตุของความขัดแย้งมาจากพฤติกรรมของมนุษย์เรามีอยู่ 3 ประการ คือ ผลประโยชน์ ลักษณะของผู้เกี่ยวข้องของความขัดแย้ง และการข่มขู่” ความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นชีวิตในวัยเรียน ชีวิตวัยทำงาน ชีวิต ครอบครัว ชีวิตภายในสังคมและเป็นเรื่องยากที่จะหลีกเลี่ยงให้พ้นจากความขัดแย้ง การขัดแย้งในองค์กรเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในบางกรณีเกิดขึ้นในองค์กรทุกระดับ ไม่เว้นแม้สถานศึกษา บางโอกาสความขัดแย้งก็มีความจำเป็นเพราะความขัดแย้งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์กร หากองค์กรใดไม่มีการเปลี่ยนแปลงองค์กรนั้นจะไม่มีชีวิตชีวา (น้ำเพชร ชัยชมพู, 2565)

สถานศึกษาเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาผู้เรียนซึ่งเป็นอนาคตของชาติ การบริหารงานในสถานศึกษาย่อมต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจของผู้บริหาร และคณะครูในการขับเคลื่อนองค์กรไปสู่การพัฒนา ผู้เรียนให้เติบโตไปเป็นประชากรที่มีคุณภาพ โดยโรงเรียนมีบุคลากรในการขับเคลื่อนองค์กรหลายฝ่ายจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงปัญหาความขัดแย้งในองค์กรได้ เพื่อการพัฒนานักเรียนให้มีประสิทธิภาพ ที่นับว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของสถานศึกษา ผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างยิ่งในการบริหารจัดการความขัดแย้ง เลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในสถานศึกษา เพื่อแก้ไขปัญหาระหว่างบุคลากร นำไปสู่การพัฒนาสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งทักษะการบริหารจัดการความขัดแย้ง ย่อมมีวิธีที่หลากหลายให้เหมาะสมกับเหตุการณ์และสถานการณ์ สอดคล้องกับแนวคิดของ Thomas & Kilmann (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2560: 104-105) ได้จำแนกการบริหารความขัดแย้งไว้ 5 วิธี คือ การเอาชนะ การร่วมมือ การประนีประนอม การหลีกเลี่ยง และการยอมรับ ซึ่งการบริหารความขัดแย้งแต่ละวิธีจะส่งผลกระทบต่อผู้ปฏิบัติงานแตกต่างกัน ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญ และความสนใจกับเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูและบุคลากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการบริหารความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมของการทำงาน ทั้งนี้เพราะความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทั้งจากเหตุความไม่สมดุระหว่างผลตอบแทนและสวัสดิการต่าง ๆ กับความต้องการของมนุษย์ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ และจิตภาพซึ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตล้วนเป็นสาเหตุของความขัดแย้งและความเครียดที่อาจนำไปสู่การลดระดับความสัมพันธ์ความพึงพอใจขวัญกำลังใจ และความผูกพันของครูบุคลากรที่มีต่อสถานศึกษาลงได้ในที่สุดโอกาสที่จะสูญเสียบุคลากรที่มีฝีมือก็จะมีสูงมากขึ้น สถานการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นได้ในทุก

สถานศึกษาทางวิชาชีพ รวมทั้งในวงการวิชาชีพครูด้วยเช่นกัน (สุภรณ์ ทับทิมทอง และนิมิต มั่งมีทรัพย์, 2562) หน่วยงานที่มีอำนาจมากกว่าสถานศึกษา ได้แก่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งมีส่วนช่วยในการขจัดความขัดแย้ง และให้ความสำคัญต่อความขัดแย้งของสถานศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นราชสีมา เขต 2 เป็นหน่วยงานทางการศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ รับผิดชอบ ควบคุม กำกับ ดูแล ส่งเสริม และสนับสนุนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภोजักราช อำเภอห้วยแถลง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอหนองบุญมาก และอำเภอโชคชัย มีสถานศึกษาในสังกัด จำนวน 174 แห่ง มีหน้าที่ประสาน ส่งเสริม สนับสนุนการบริหาร และจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยรูปแบบองค์คณะบุคคล ในสถานศึกษาประกอบไปด้วยบุคลากรหลายฝ่าย ทั้งผู้บริหารสถานศึกษา คณะครู ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องต้องมีการทำงานร่วมกัน และมีภาระงานที่ต้องรับผิดชอบในการปฏิบัติงานสูง เมื่อบุคคลจำนวนมากมาปฏิบัติงานร่วมกัน ย่อมเกิดปัญหาความแตกต่าง ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างครูกับครู หรือระหว่างครูกับผู้บริหาร นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งภายในองค์กร ซึ่งมีการฟ้องร้อง ร้องเรียนกันเกิดขึ้นใน หลาย ๆ กรณี เพื่อสนองนโยบายและจุดเน้นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นราชสีมา เขต 2 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 - 2568 ด้านการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ข้อ 1 พัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา และบุคลากรส่วนกลาง ให้เป็นผู้นำเชิงกลยุทธ์ นำนโยบายสู่การปฏิบัติ และมีทักษะในการบริหารสถานการณ์ ทั้งนี้ ผู้บริหารจึงเป็นบุคคลสำคัญต่อการบริหารความขัดแย้งในสถานศึกษาให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม โดยการสร้างวิกฤตให้เป็นโอกาส สถานศึกษาจึงจะพัฒนาไปได้อย่างมีคุณภาพ การบริหารความขัดแย้งจึงเป็นภารกิจที่ยากที่สุดสำหรับผู้บริหารที่จะต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาคือ ความรอบคอบ ไม่ควรละเลย หรือวางเฉยกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ความขัดแย้งมิได้เลวไปเสียทั้งหมด หรือดีไปเสียทั้งหมด ความขัดแย้งที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์หน้าที่จำเป็นอย่างหนึ่งของผู้บริหารก็คือ จะต้องพร้อมที่จะเผชิญกับความขัดแย้งและบริหารความขัดแย้งเพื่อความสำเร็จสรรค์ (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2560)

สาเหตุส่วนใหญ่ของความขัดแย้ง ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากงานวิจัยของนักวิจัยหลาย ๆ ท่าน พบว่าความขัดแย้งเกิดจากตัวบุคคล เช่น การไม่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความเชื่อที่แตกต่างกัน ทศนคติที่ไม่ตรงกัน ประสบการณ์ที่แตกต่างกัน สภาพขององค์กร บริบท ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ที่แตกต่างกัน ความไม่ชัดเจนในบทบาทของบุคลากร ทรัพยากรมีจำกัด และโครงสร้างองค์กรไม่ชัดเจนจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้ง พบว่า การบริหารความขัดแย้งมีความสำคัญอย่างมากต่อการจัดการศึกษาในสถานศึกษา เนื่องจากความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในทุกองค์กร จากสาเหตุต่าง ๆ ความขัดแย้งมีทั้งด้านบวกที่ส่งเสริมการพัฒนา และด้านลบที่อาจลดประสิทธิภาพการทำงาน ผู้บริหารจึงต้องมีการบริหารความขัดแย้งอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี และเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครู นักเรียน และผู้ปกครอง ทั้งนี้การบริหารความขัดแย้งที่ดีจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาในระยะยาว ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาวิธีการการบริหารความขัดแย้งของ Thomas & Kilmann (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2560: 104-105) โดยได้เสนอแนวคิดในการบริหารความขัดแย้ง ไว้ดังนี้ 1) การเอาชนะ 2) การร่วมมือ 3) การประนีประนอม 4) การหลีกเลี่ยง และ 5) การยอมรับ

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะผู้ปฏิบัติงานด้านหัวหน้างานจึงสนใจที่จะศึกษาการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นราชสีมา เขต 2 ทั้งนี้เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา และได้ทราบถึงความแตกต่างของการบริหารความขัดแย้ง โดยจำแนกตามเพศ

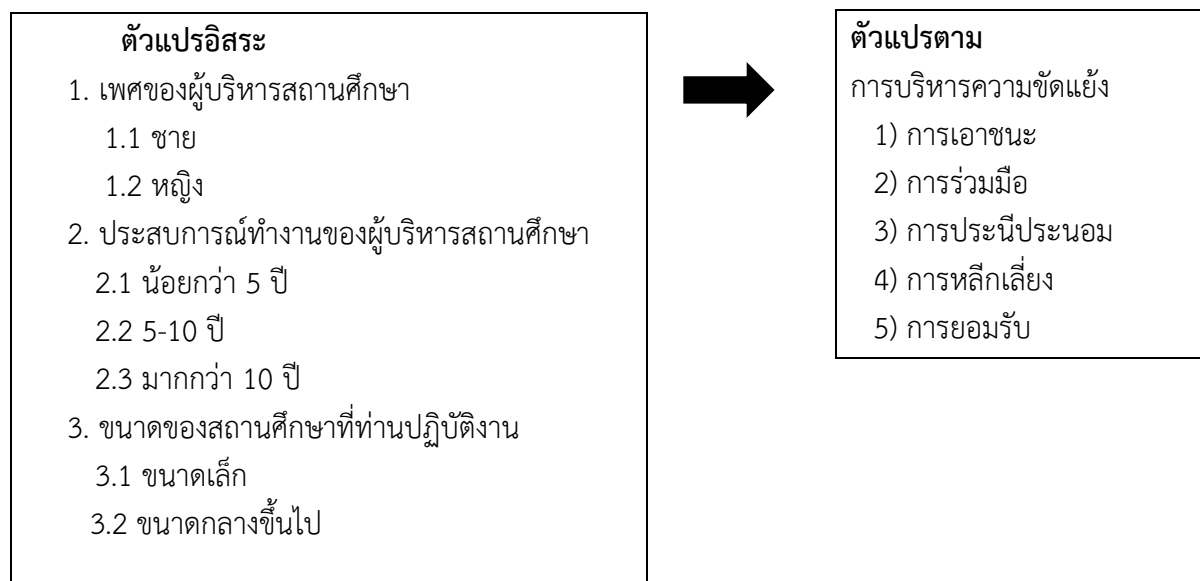
ประสบการณ์การทำงาน และขนาดของโรงเรียน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารและปฏิบัติงานในโรงเรียน รวมทั้งเป็นข้อมูลที่สำคัญต่อการบริหารความขัดแย้งให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2
2. เพื่อเปรียบเทียบการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 จำแนกตามเพศ ประสบการณ์ทำงาน และขนาดของสถานศึกษา

กรอบแนวคิดการวิจัย (ทฤษฎี)

ในการศึกษาการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 ซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาตัวแปรต้น คือ เพศ ประสบการณ์การทำงาน ขนาดของสถานศึกษา ส่วนตัวแปรตาม ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 มี 5 ด้าน โดยสังเคราะห์จากงานวิจัยของ สิริยาธร นาคพิณ และวิลาวัณย์ สมบูรณ์ (2562) Thomas & Kilmann (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2560, น.104-105) ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
1.1 ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 175 แห่ง

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 117 แห่ง ที่ได้จากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางสำเร็จรูปของเครจซ์และมอร์แกน (Krejcie & Morgan 1970 อ้างถึงใน สมบูรณ์ ต้นยะ, 2566) และใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายแบ่งชั้นแบบไม่เป็นสัดส่วน (Stratified Random Sampling) โดยใช้ขนาดของสถานศึกษา

1.3 ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา 1 คน และครู จำนวน 2 คน รวมผู้ให้ข้อมูลสถานศึกษาละ 3 คน รวมทั้งหมด 351 คน

2. เครื่องมือและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามแบบแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ เกี่ยวกับการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ ประกอบด้วย เพศ ประสบการณ์การทำงาน ขนาดของสถานศึกษา และตอนที่ 2 การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา โดยจำแนกเนื้อหาในการสอบถามออกเป็น 5 ด้าน คือ (1) ด้านการเอาชนะ (2) ด้านการร่วมมือ (3) ด้านการประนีประนอม (4) ด้านการหลีกเลี่ยง และ (5) ด้านการยอมรับ

2.2 การหาคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัย

2.2.1 ศึกษาจากเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนำมาวิเคราะห์ ลักษณะของข้อมูลที่ต้องการ วิเคราะห์จากวัตถุประสงค์การวิจัย

2.2.2 นำแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของข้อคำถามด้านความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน พิจารณาความสอดคล้องและความเหมาะสมของข้อคำถามรายข้อกับนิยามเชิงปฏิบัติการและหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence; IOC) ซึ่งได้ค่าดัชนีความสอดคล้องข้อคำถาม เท่ากับ 1.00 ทุกข้อ

2.2.3 นำเครื่องมือไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรซึ่งเป็นครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2 ในอำเภอจักราช จำนวน 30 คน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของเครื่องมือโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach ของแบบสอบถามทั้งฉบับ ด้วยการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α Coefficient) ตามวิธีของ Cronbach ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามรายด้านอยู่ระหว่าง 0.88 - 0.97 และค่าความเชื่อมั่นรวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.96

2.2.4 ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามทั้งฉบับเป็นครั้งสุดท้ายภายใต้คำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา ก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงกับกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นสร้างเครื่องมือฉบับสมบูรณ์และจัดทำแบบสอบถามจัดทำเป็น QR-Code ใช้ในการวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลตามกลุ่มตัวอย่าง

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1.1 ข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ 1 ซึ่งเป็นข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพของกลุ่มตัวอย่างวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequencies) และหาร้อยละ (Percentage)

3.1.2 หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2

3.1.3 เมื่อคำนวณหาค่าเฉลี่ยของแบบสอบถามในแต่ละข้อแล้วนำมาแปลความหมายตามเกณฑ์ช่วงคะแนนค่าเฉลี่ย (บุญชม ศรีสะอาด, 2560: 103) ดังนี้

- 4.51 - 5.00 หมายถึง มีการบริหารความขัดแย้งอยู่ในระดับมากที่สุด
3.51 - 4.50 หมายถึง มีการบริหารความขัดแย้งอยู่ในระดับมาก
2.51 - 3.50 หมายถึง มีการบริหารความขัดแย้งอยู่ในระดับปานกลาง
1.51 - 2.50 หมายถึง มีการบริหารความขัดแย้งอยู่ในระดับน้อย
1.00 - 1.50 หมายถึง มีการบริหารความขัดแย้งอยู่ในระดับน้อยที่สุด

3.1.4 วิเคราะห์เปรียบเทียบการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรนารี เขต 2 โดยแยกเป็น 1) เพศ และขนาดของสถานศึกษา ใช้สถิติ t-test independent 2) ประสิทธิภาพการทำงานใช้สถิติ F-test one-way หากพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทำการทดสอบเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's Method)

3.2 สถิติที่ใช้

3.2.1 ค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.)

3.2.2 สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพเครื่องมือ ได้แก่ ค่าความตรงตามเนื้อหา (content validity) และค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

3.2.3 สถิติที่ใช้ในการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย ใช้สถิติ t-test independent, F-test one-way และเมื่อพบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยทำการเปรียบเทียบตามวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's Method)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารสถานศึกษา ในการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรนารี เขต 2 ประกอบด้วย ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน เพศของผู้บริหารสถานศึกษา ประสิทธิภาพการทำงาน และขนาดของสถานศึกษาที่ปฏิบัติงาน ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไป จำแนกตามประสิทธิภาพการทำงาน และขนาดของสถานศึกษาที่ปฏิบัติงาน (n=117)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบันของผู้ตอบแบบสอบถาม		
1) ผู้บริหารสถานศึกษา	117	33.33
2) ครูผู้สอน	234	66.67
รวม	351	100.00
เพศของผู้บริหารสถานศึกษา		
1) ชาย	55	46.72
2) หญิง	62	53.28
รวม	117	100
ประสิทธิภาพการทำงานของผู้บริหารสถานศึกษา		
1) ต่ำกว่า 5 ปี	52	44.73
2) 5 - 10 ปี	41	35.04

3) 10 ปี ขึ้นไป	24	20.23
รวม	117	100.00
ขนาดของสถานศึกษาที่ผู้ตอบแบบสอบถามปฏิบัติงาน		
1) ขนาดเล็ก	73	62.39
2) ขนาดกลางขึ้นไป	44	37.61
รวม	117	100.00

จากตาราง 2 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นครูผู้สอน จำนวน 234 คน คิดเป็นร้อยละ 66.67 และเพศของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 53.28 ผู้บริหารสถานศึกษามีประสบการณ์ทำงานต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 44.73 และปฏิบัติงานที่โรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 73 คน คิดเป็นร้อยละ 62.39

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2 โดยภาพรวม

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2

โดยภาพรวมและรายด้าน (n=117)

การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	อันดับ
1. ด้านการเอาชนะ	4.23	0.64	มาก	4
2. ด้านการร่วมมือ	4.35	0.59	มาก	3
3. ด้านการประนีประนอม	4.44	0.63	มาก	1
4. ด้านการหลีกเลี่ยง	4.15	0.67	มาก	5
5. ด้านการยอมรับ	4.38	0.63	มาก	2
ภาพรวม	4.31	0.57	มาก	

จากตารางที่ 2 พบว่า การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.31, S.D. = 0.57) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดอันดับแรก คือ ด้านการประนีประนอม ($\bar{X}$ = 4.44, S.D. = 0.63) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการหลีกเลี่ยง ($\bar{X}$ = 4.15, S.D. = 0.67)

3. ผลการเปรียบเทียบการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2 จำแนกตามเพศของผู้บริหารสถานศึกษา ขนาดของสถานศึกษาที่ปฏิบัติงาน และประสบการณ์ทำงาน ดังรายละเอียดในตารางที่ 3-6

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 ตามเพศ โดยภาพรวม และรายด้าน

การบริหารความขัดแย้งของ ผู้บริหารสถานศึกษา	เพศ				t	p
	ชาย		หญิง			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. ด้านการเอาชนะ	4.23	0.61	4.22	0.73	0.105	0.913
2. ด้านการร่วมมือ	4.35	0.55	4.35	0.59	0.028	0.978
3. ด้านการประนีประนอม	4.44	0.49	4.44	0.72	-0.082	0.926
4. ด้านการหลีกเลี่ยง	4.14	0.72	4.16	0.62	-0.247	0.803
5. ด้านการยอมรับ	4.35	0.63	4.40	0.69	-0.692	0.481
ภาพรวม	4.30	0.67	4.31	0.67	-0.208	0.825

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 ที่ขนาดของสถานศึกษาที่ปฏิบัติงาน โดยภาพรวมและรายด้าน

การบริหารความขัดแย้งของ ผู้บริหารสถานศึกษา	ขนาดของโรงเรียน				t	p
	ขนาดเล็ก		ขนาดกลางขึ้นไป			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. ด้านการเอาชนะ	4.32	0.66	4.07	0.72	3.365*	0.001
2. ด้านการร่วมมือ	4.41	0.54	4.24	0.55	2.379*	0.008
3. ด้านการประนีประนอม	4.45	0.69	4.43	0.54	0.193	0.847
4. ด้านการหลีกเลี่ยง	4.17	0.62	4.11	0.67	0.922	0.357
5. ด้านการยอมรับ	4.42	0.67	4.30	0.61	1.836	0.067
ภาพรวม	4.35	0.52	4.23	0.51	2.140*	0.033

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 ที่ขนาดของสถานศึกษาที่ปฏิบัติงานต่างกัน ในภาพรวมมีการบริหารความขัดแย้งแตกต่างกัน โดยสถานศึกษาขนาดเล็กมีการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาสูงกว่าสถานศึกษาขนาดกลางขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า

ด้านการเอาชนะ และด้านการร่วมมือแตกต่างกัน โดยสถานศึกษาขนาดเล็กมีการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาสูงกว่าสถานศึกษาขนาดกลางขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 5 ผลการเปรียบเทียบการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2 ที่มีประสบการณ์ทำงานโดยภาพรวมและรายด้าน

การบริหารความ ขัดแย้งของผู้บริหาร สถานศึกษา	ประสบการณ์ทำงาน					
	ต่ำกว่า 5 ปี		5 - 10 ปี		10 ปี ขึ้นไป	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1. ด้านการเอาชนะ	4.09	0.62	4.27	0.58	4.36	0.51
2. ด้านการร่วมมือ	4.18	0.62	4.42	0.60	4.50	0.41
3. ด้านการประนีประนอม	4.26	0.61	4.54	0.51	4.54	0.55
4. ด้านการหลีกเลี่ยง	3.96	0.58	4.17	0.62	4.43	0.55
5. ด้านการยอมรับ	4.20	0.75	4.46	0.52	4.49	0.51
ภาพรวม	4.14	0.52	4.37	0.49	4.46	0.38

จากตารางที่ 5 พบว่า ผลการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2 ที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน ในภาพรวมมีการบริหารความขัดแย้งแตกต่างกัน โดยพบว่าผู้ที่มีประสบการณ์ทำงาน 10 ปี ขึ้นไป มีระดับการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษามากที่สุด คือ ($\bar{x} = 4.46$, S.D. = 0.38)

ตารางที่ 6 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ จำแนกประสบการณ์ทำงาน การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2 ด้านการหลีกเลี่ยง

ด้านการเอาชนะ	ประสบการณ์ ทำงาน	ต่ำกว่า 5 ปี	5 - 10 ปี	10 ปี ขึ้นไป
	($\bar{X}$)	3.96	4.17	4.43
ต่ำกว่า 5 ปี	3.96	-	-0.21	-0.47*
5 - 10 ปี	4.17		-	-0.26*
10 ปี ขึ้นไป	4.43			-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 6 ผลการเปรียบเทียบการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2 จำแนกตามประสบการณ์ทำงานในด้านการหลีกเลี่ยง

พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 2 คู่ ได้แก่ ผู้ที่มีประสบการณ์ทำงาน 10 ปี ขึ้นไป มีการบริหารความขัดแย้งในด้านการหลีกเลี่ยง มากกว่าผู้ที่มีประสบการณ์ทำงาน 5 - 10 ปี และผู้ที่มีประสบการณ์ทำงาน 10 ปี ขึ้นไป มีการบริหารความขัดแย้งในด้านการหลีกเลี่ยง มากกว่าผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานต่ำกว่า 5 ปี

สรุปผลการวิจัย

1. การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดอันดับแรก คือ ด้านการประนีประนอม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยการประนีประนอม เพื่อสร้างความพอใจให้ทุกฝ่าย ให้ความสำคัญกับความคิดเห็นที่แตกต่าง มีแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยใช้เหตุผลและยุติธรรมกับทุกฝ่าย แก้ปัญหาโดยพยายามรักษาความสัมพันธ์ที่ดี และคำนึงถึงเป้าหมายหรือผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Welt (2000) ได้ศึกษา เรื่อง รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในโรงเรียน ระดับกลาง เปรียบเทียบกับโรงเรียนระดับสูงโดยการสำรวจ พบว่า รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่ใช้มาก คือ แบบประนีประนอมและพบว่า โรงเรียนขนาดกลางใช้รูปแบบ การจัดการความขัดแย้งแบบประนีประนอม มากกว่าโรงเรียนระดับสูง นอกจากนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภรณ์ ทับทิมทอง (2562: 4) ได้ศึกษาวิธี จัดการความขัดแย้งของผู้บริหารที่มีผลกับความผูกพันต่อสถานศึกษาของครูและบุคลากรในสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 8 พบว่า ผู้บริหารจัดการความขัดแย้งในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ วิธีประนีประนอม วิธียอมให้ วิธีร่วมมือ วิธีเอาชนะ และ วิธี หลีกเลี่ยง นอกจากนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ รพีพรรณ อุ่อรุณ (2564) ได้ศึกษา การบริหารความขัดแย้ง ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการ พัฒนาการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ (1) ด้านการ เอาชนะ ผู้บริหารสถานศึกษาควรชี้แจงแนวทางการทำงานที่ชัดเจนเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันกับครู (2) ด้าน การหลีกเลี่ยง ประวิงเวลาให้สถานการณ์คลี่คลาย หลีกเลี่ยงการแสดงความคิดเห็นที่นำไปสู่ความขัดแย้ง (3) ด้านการยอมตาม รับฟังความคิดเห็นและเปิดใจกว้างต่อแนวคิดใหม่ (4) ด้านการผสมผสานให้ทุกฝ่ายได้ แสดงความคิดเห็นผสมผสานความคิดของทุกคน โดยรักษาผลประโยชน์ของนักเรียนเป็นสำคัญ และ (5) ด้านการ ประนีประนอมให้ความสำคัญกับความต้องการของครู เรียงลำดับความสำคัญของงาน โดยยึดผลประโยชน์ของ นักเรียนเป็นหลัก การแก้ปัญหาก็ต้องมีจุดกึ่งกลางซึ่งไม่สามารถตอบสนองความต้องการของทุกคนได้

การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2 ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการหลีกเลี่ยง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จตุรงค์ สุวรรณแสง (2562) ได้ศึกษา การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2 พบว่า การร่วมมือเป็นอันดับสูงสุด รองลงมาคือ การใช้หลัก เหตุผล ส่วนการหลีกเลี่ยงเป็นอันดับต่ำสุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารสถานศึกษาตระหนักถึงผลกระทบ ของปัญหาความขัดแย้งหากไม่ได้รับ การแก้ไข ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการบริหารสถานศึกษา ตลอดจนการปฏิบัติงาน รวมไปถึงความเชื่อถือของบุคลากร ที่มีต่อผู้บริหารอาจลดน้อยลงในอนาคต โดยสอดคล้องกับผลการศึกษาคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการ บริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ด้านการ

หลีกเลี่ยง มีความคิดเห็นโดยส่วนใหญ่ เห็นว่า เป็นวิธีการบริหารความขัดแย้งที่ควรใช้น้อยที่สุด อาจก่อให้เกิดปัญหาได้อีกในอนาคต เพราะ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไม่ได้หมดไป เนื่องจากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้อง และสอดคล้องกับงานวิจัยของสุภรณ์ ทับทิมทอง (2562, น.4) ได้ศึกษา วิธีจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารที่มีผลกับความผูกพันต่อสถานศึกษาของครูและบุคลากรในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 8 พบว่า ผู้บริหารจัดการความขัดแย้งในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ วิธีประนีประนอม วิธียอมให้ วิธีร่วมมือ วิธีเอาชนะ และวิธีหลีกเลี่ยง

2. การเปรียบเทียบการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2 จำแนกตามเพศ ขนาดของสถานศึกษาที่ปฏิบัติงานและประสบการณ์ทำงาน

2.1 การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2 จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าก่อนได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ผู้บริหารสถานศึกษาทุกคนจะต้องผ่านการพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา และตำแหน่งรองผู้อำนวยการสถานศึกษา จากสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาผ่านการอบรม ด้วยการเรียนรู้ กระบวนการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาสมรรถนะสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา

2.2 การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2 ที่ขนาดของสถานศึกษาที่ปฏิบัติงานต่างกัน โดยภาพรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านการเอาชนะ และด้านการร่วมมือ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยสถานศึกษาขนาดเล็กมีการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษามากกว่าสถานศึกษาขนาดกลางขึ้นไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าสถานศึกษาขนาดเล็กมีจำนวนบุคลากรน้อย จึงต้องมีการร่วมมือในการทำงาน มีการประนีประนอม และยอมรับซึ่งกันและกันเพื่อประโยชน์สูงสุดของการบริหารสถานศึกษา สอดคล้องกับ พรารณา หลีกภัย (2564) ได้ศึกษา การจัดการความขัดแย้งจากการทำงานของข้าราชการครู ในจังหวัดตรัง พบว่า สาเหตุของความขัดแย้งมาจากปัจจัยด้านองค์ประกอบส่วนบุคคล ปัจจัยด้านสภาพองค์การและปัจจัยด้านการปฏิสัมพันธ์ในการทำงาน การที่ปัจจัยด้านองค์ประกอบส่วนบุคคลเป็นสาเหตุหลักของความขัดแย้งจากการทำงานในโรงเรียน เนื่องจาก ข้าราชการครูแต่ละคนในโรงเรียนมีความแตกต่างของประสบการณ์ ความแตกต่างของค่านิยม ความแตกต่างของบุคลิกภาพและความแตกต่างของเป้าหมาย ดังนั้นเมื่อข้าราชการครูต้องมาทำงานร่วมกัน จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีความขัดแย้งเกิดขึ้น

2.3 การเปรียบเทียบการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2 จำแนกตามประสบการณ์ทำงานพบว่า พบว่า ทั้งโดยรวมไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านการหลีกเลี่ยง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 2 คู่ ได้แก่ ผู้ที่มีประสบการณ์ทำงาน 10 ปี ขึ้นไป มีการบริหารความขัดแย้งในด้านการหลีกเลี่ยง มากกว่าผู้ที่มีประสบการณ์ทำงาน 5 - 10 ปี และผู้ที่มีประสบการณ์ทำงาน 10 ปี ขึ้นไป มีการบริหารความขัดแย้งในด้านการหลีกเลี่ยง มากกว่าผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานต่ำกว่า 5 ปี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ ในการบริหารมากกว่า 10 ปี จะพยายามแก้ปัญหาด้วยเหตุผล พยายามรักษาน้ำใจคู่ขัดแย้ง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีความรุนแรงมากขึ้น และเป็นการสร้างบารมีหรือการยอมรับจากบุคลากร ส่วนผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ในการบริหารต่ำกว่า 10 ปี อาจมีความกังวลในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง เนื่องจากขาดประสบการณ์และความเชื่อมั่น จึงไม่ยอมเกี่ยวข้องกับหรือกระทำการอันใดที่จะส่งผลต่อความพึงพอใจของบุคลากร ซึ่งอาจส่งกระทบต่อการบริหาร

สถานศึกษาในภายหลัง สอดคล้องกับงานวิจัยของ จตุรงค์ สุวรรณแสง (2562) ได้ศึกษา การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2 พบว่าการเปรียบเทียบการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาจำแนกตามเพศ และประสบการณ์ในการบริหาร โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนการจำแนกตามวุฒิการศึกษา และขนาดของสถานศึกษา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ต่อศักดิ์ ศรีแก้วแฝก (2565) ได้ศึกษา การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 12 พบว่าการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกตามเพศ ตำแหน่ง ประสบการณ์ในการทำงาน และขนาดสถานศึกษาต่างกัน มีการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ด้านการเอาชนะ ผู้บริหารสถานศึกษาควรระมัดระวังในการแก้ปัญหาด้วยการเอาชนะ เนื่องจากอาจนำไปสู่การต่อต้าน การไม่ยอมรับในตัวของผู้บริหาร

1.2 ด้านการร่วมมือ ผู้บริหารสถานศึกษาควรใช้การร่วมมือมากที่สุด โดยคำนึงถึงความต้องการของทุกฝ่ายให้ได้มากที่สุด เพราะหากทุกฝ่ายรู้สึกพึงพอใจในผลของการแก้ปัญหาจะส่งผลต่อความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ และเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจการปฏิบัติงาน

1.3 ด้านการประนีประนอม ผู้บริหารสถานศึกษาควรใช้ในกรณีที่เป็นคนกลาง ควรแก้ปัญหาด้วยการเจรจา ไกล่เกลี่ย โน้มน้าวให้คู่ขัดแย้งแต่ละฝ่ายต่างยินยอมที่จะเสียผลประโยชน์บางอย่าง เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง บนพื้นฐานของความเป็นธรรม และทั้งสองฝ่ายสามารถยอมรับผลการแก้ปัญหาความขัดแย้งนั้นได้ เกิดความรู้สึกที่ดีและไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในประเด็นเดิมอีก

1.4 ด้านการหลีกเลี่ยง ผู้บริหารสถานศึกษาควรใช้การหลีกเลี่ยงให้น้อยที่สุด เนื่องจากไม่ได้แก้ปัญหาความขัดแย้งโดยตรง ควรใช้กรณีที่ความขัดแย้งนั้นเป็นเรื่องส่วนตัวและไม่ส่งผลกระทบต่อการทำงานของสถานศึกษา ซึ่งผู้บริหารอาจไม่ให้ความร่วมมือ ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งนั้นได้ เพราะถ้าผู้บริหารเข้าไปแก้ปัญหาเรื่องประเด็นส่วนตัว อาจเกิดข้อโต้แย้งในด้านความเป็นธรรมได้

1.5 ด้านการยอมรับ ผู้บริหารสถานศึกษาควรใช้ในกรณีที่ ต้องลดความตึงเครียด ลดแรงกดดันในการปฏิบัติงาน ซึ่งปัญหานั้นจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อการบริหารสถานศึกษา หรือแนวทางการปฏิบัติที่เป็นด้านดี และมีโอกาสพัฒนาสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาปัญหาความขัดแย้ง และวิธีการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา โดยใช้เครื่องมืออื่น ๆ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์

2.2 ควรศึกษาปัญหาความขัดแย้ง และวิธีการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา โดยการรับฟังความคิดเห็นของทุก ๆ คนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อนำมาปรับใช้ พัฒนารูปแบบที่เหมาะสม ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- จตุรงค์ สุวรรณแสง. (2562). *การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2*. (คณะศึกษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ต่อศักดิ์ ศรีแก้วแฝก. (2565). *การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 12*. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. 16(2), 11 - 20.
- น้ำเพชร ชัยชมพู. (2565). *การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง*. (กศ.ม. การบริหารการศึกษา). มหาวิทยาลัยพะเยา
- ปรารณา หลีกภัย. (2564). *การจัดการความขัดแย้งจากการทำงานของข้าราชการครูในจังหวัดตรัง*. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 19(1), 93-113.
- รพีพรรณ อุ่อรุณ. (2564). *การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- ศรีเสด็จ กองแกน. (2566). *การจัดการความขัดแย้ง*. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 1(2), 36-49.
- สมคิด บางโม. (2562). *องค์การและการจัดการ*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- สมบูรณ์ ตันยะ. (2566). *วิธีวิทยาการวิจัยทางการศึกษา*. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครราชสีมา: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- สิญธร นาคพิน และวิลาวัลย์ สมบูรณ์. (2562). *การบริหารความขัดแย้งในองค์กรภาครัฐ ยุคประเทศไทย 4.0*. วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 6(2), 21-46.
- สุภรณ์ ทับทิมทอง และ นิมิตร มั่งมีทรัพย์. (2562). *วิธีจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารที่มีผลกับความผูกพันต่อสถานศึกษาของครูและบุคลากรในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 8*. วารสารสังคมศาสตร์วิจัย, 10(1), 233-251.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2560). *ความขัดแย้งการบริหารเพื่อความสร้างสรรค์*. (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพฯ: ต้นอ้อแกรมมี.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2. (2566). *แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567*. นครราชสีมา.
- Thomas, K, W., & Kilmann, H. R. (2010). *Thomas - Kilmann Conflict Mode Instrument Profile and Interpretive report*. Available from : www.cpp.com/pdfs/smp248248.pdf.
- Welt, E. S. (2000). *Conflict Management Styles of Middle School Principals compared to Comprehensive high school principals*.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

THE FACTORS INFLUENCING EDUCATIONAL EFFECTIVENESS RESULT OF SPECIAL EDUCATION
CENTER UNDER OFFICE OF THE BASIC EDUCATION COMMISSION

พัชญ์พลิน สุวรรณโรจน์¹, วรสิทธิ์ รัตนวรหะ² และ มานะ สินธุวงษานนท์³
Phatpalin Suwanroj¹, Worasit Ratanawaraha² and Mana Sinthuwongsanon³

(Received: April 2, 2025; Revised: August 26, 2026; Accepted: August 27, 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา (2) ศึกษาระดับประสิทธิผลการจัดการศึกษา (3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลกับประสิทธิผลการจัดการศึกษา และ (4) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการจัดการศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้บริหารศูนย์การศึกษาพิเศษ จำนวน 10 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง และ ครูศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ จำนวน 216 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษามีค่าความเที่ยงตรงตามเนื้อหา เท่ากับ 0.97 และแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศึกษา มีค่าความเชื่อมั่นโดยรวมเท่ากับ 0.96 เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานโดยใช้ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (r) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า

1) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากเป็นอันดับแรกได้แก่ ด้านผู้บริหาร รองลงมาคือ ด้านผู้เรียน และด้านสภาพแวดล้อม ตามลำดับ

2) ประสิทธิผลการจัดการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากเป็นอันดับแรกได้แก่ ด้านงบประมาณ รองลงมาคือ ด้านบริหารงานบุคคล และด้านบริหารงานทั่วไป ตามลำดับ

3) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการจัดการศึกษา อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำถึงปานกลาง ($r = 0.33 - 0.41$) และมีความสัมพันธ์ต่อกันในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

4) ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการจัดการศึกษา คือ ด้านผู้สอน ด้านผู้เรียน และด้านผู้บริหาร โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน (β) เท่ากับ 0.25 0.20 และ 0.17 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 สามารถพยากรณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาได้ร้อยละ 24.00

คำสำคัญ : ประสิทธิภาพ, ศูนย์การศึกษาพิเศษ

¹⁻³ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุลคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล / Faculty of Education, Vongchavalitkul University, Thailand.

Corresponding author Email address: Phatphalin_Suw@vu.ac.th

Abstract

This research seeks to: (1) study the factors impacting educational management (2) evaluate the efficacy of educational management (3) investigate the correlation between factors influencing educational management and (4) identify elements that facilitate the success of educational administration. The research data were collected from a purposive sample of 10 administrators and 216 teachers from various special education centers. The research instruments comprised questionnaires that addressed factors affecting educational management in these special education centers, with an overall reliability score of 0.97. Additionally, questionnaires focused on the effectiveness of educational management, which achieved an overall reliability score of 0.96. The assessment utilized a five-level rating scale. Statistics used in data analysis include percentage, mean, and standard deviation, as well as hypothesis testing using Pearson's Product Moment Correlation Coefficient (r) and Stepwise Multiple Regression Analysis. Results

1) Overall, factors influencing educational management were found to be at a high level. When considering each specific aspect, all were rated at a high level. The highest mean was observed for the administrative factor, followed by the student-related factor and the environmental factor, respectively.

2) Educational management's overall effectiveness is high. When examined by specific aspects, each component showed a high level of effectiveness, with the highest mean reported for the budgeting aspect, followed by personnel management and general administration, in descending order.

3) The interrelationships among factors influencing educational management were found to be moderately positive. Correlation coefficients ranged from 0.33 to 0.41, indicating statistically significant associations at the 0.01 level.

4) The primary factors influencing educational management were identified as teachers, students, and administrators factors, with standardized regression coefficients (β) of 0.25, 0.20, and 0.17, respectively. Each of these factors was statistically significant at the 0.01 level. Collectively, these factors accounted for approximately 24% of the variance in the effectiveness of educational management.

Keyword : Factors, Special Education Center

กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนได้พัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง และมี คุณภาพ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ทุกระดับต้องมีการบริหารจัดการที่เข้มข้นเอาจริงเอาจังในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ที่จะผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ทั้งในส่วนที่เป็นโครงสร้างองค์กร ภารกิจขององค์กร และพฤติกรรมของบุคลากรในองค์กร

เนื่องจากจากหลักเกณฑ์และข้อจำกัดของสถานศึกษา หรือนักจิตวิทยา หรือแพทย์ ซึ่งพบว่าการบริหารของศูนย์การศึกษาพิเศษ ต้องกำหนดนโยบายที่มีมาตรฐานหลายด้าน ๆ ด้านการวางแผน ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านการบริหารงานทั่วไป ด้านการบริหารงบประมาณ และด้านการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ เพื่อให้เกิดการบริหารงาน ที่มีความสมบูรณ์ หากเกิดปัญหาหรือความไม่พร้อมในเชิงบริหารจะทำให้ส่งผลกระทบต่อปัจจัยการจัดการศึกษาของครูเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ เช่น ด้านผู้บริหาร ด้านครูผู้สอน ด้านผู้เรียน และด้านสภาพแวดล้อม เพื่อโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขพร้อมทั้งเกิดการพัฒนารูปแบบอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ
2. เพื่อศึกษาระดับประสิทธิผลการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลกับประสิทธิผลการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ
4. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูล
ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ จำนวน 5 ศูนย์ ปีการศึกษา 2567 จำนวน จำนวน 15 คน
กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ จำนวน 5 ศูนย์การศึกษาพิเศษ ปีการศึกษา 2567 โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ผู้บริหารศูนย์การศึกษาพิเศษ ศูนย์ละ 2 คน รวมเป็นจำนวน 10 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง
ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหารศูนย์การศึกษาพิเศษ ศูนย์ละ 2 คน รวมเป็นจำนวน 10 คน และ ครูศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ จำนวน 216 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอนดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะเป็นการตรวจสอบรายการ (Checklist) สอบถามเกี่ยวกับ ตำแหน่ง

ประสบการณ์ในการทำงาน และ ศูนย์การศึกษาพิเศษจังหวัด ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วน ประมาณค่า (Rating scale) 5ระดับ ได้ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถามเท่ากับ 1.00 และ ค่าความเชื่อมั่นโดยรวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.97 และรายด้านอยู่ระหว่าง 0.89-0.97 และ ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ ได้ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถามเท่ากับ 1.00 และ ค่าความเชื่อมั่นโดยรวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.96 และรายด้านอยู่ระหว่าง 0.87-0.93

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ และ แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ มีลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบ ประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ โดยใช้สถิติทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สรุปได้ ดังนี้

1.การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ โดยรวมและรายด้าน ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ โดยรวมและรายด้าน

ปัจจัยส่งผลต่อการจัดการศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านผู้บริหาร	4.23	0.58	มาก
2. ด้านผู้สอน	4.13	0.56	มาก
3. ด้านผู้เรียน	4.22	0.63	มาก
4. ด้านสภาพแวดล้อม	4.15	0.68	มาก
โดยรวม	4.18	0.47	มาก

จากตาราง 1 พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.18$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากเป็นอันดับแรกได้แก่ ด้านผู้บริหาร ($\bar{X} = 4.23$) รองลงมาคือ ด้านผู้เรียน ($\bar{X} = 4.22$) และด้านสภาพแวดล้อม ($\bar{X} = 4.15$) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากเป็นอันดับสุดท้าย คือ ด้านผู้สอน ($\bar{X} = 4.13$)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลประสิทธิผลการจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ โดยรวม ภาพรวม และรายด้าน ดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 ระดับประสิทธิผลการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ โดยรวมและรายด้าน

ประสิทธิผลการจัดการศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านวิชาการ	4.12	0.55	มาก
2. ด้านงบประมาณ	4.44	0.38	มาก
3. ด้านบริหารงานบุคคล	4.23	0.48	มาก
4. ด้านบริหารงานทั่วไป	4.17	0.46	มาก
โดยรวม	4.24	0.28	มาก

จากตาราง 2 พบว่า ประสิทธิผลการจัดการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.24$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากเป็นอันดับแรกได้แก่ ด้านงบประมาณ ($\bar{X} = 4.44$) รองลงมาคือ ด้านบริหารงานบุคคล ($\bar{X} = 4.23$) และด้านบริหารงานทั่วไป ($\bar{X} = 4.17$) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากเป็นอันดับสุดท้าย คือ ด้านวิชาการ ($\bar{X} = 4.12$)

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ดังตาราง 3

ตาราง 3 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ โดยการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient)

ตัวแปร	(X ₁)	(X ₂)	(X ₃)	(X ₄)	(Y)
(X ₁)	1.00	0.39**	0.50**	0.42**	0.37**
(X ₂)	-	1.00	0.45**	0.38**	0.41**
(X ₃)	-	-	1.00	0.55**	0.40**
(X ₄)	-	-	-	1.00	0.33**
(Y)	-	-	-	-	1.00

** $p < 0.01$

จากตาราง 3 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำถึงปานกลาง ($r = 0.33 - 0.41$) และมีความสัมพันธ์กันในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยส่งผลต่อการจัดการศึกษามีความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงกับการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงาน

การศึกษาพิเศษ โดยเรียง ลำดับจากความสัมพันธ์มากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านผู้สอน (X_2) $r = 0.41$ ด้านผู้เรียน (X_3) $r = 0.40$ ด้านผู้บริหาร (X_1) $r = 0.37$ และ ด้านสภาพแวดล้อม (X_4) $r = 0.33$

4.ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) เพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) เพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ปรากฏผลดังตาราง 4

ตาราง 4 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (R) ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) และการทดสอบนัยสำคัญของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ด้วยค่าเอฟ ของปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

ตัวพยากรณ์	R	R^2	R^2_{adj}		p	R^2_{chang}	SE_{est}
X_2	0.41	0.17	0.16	44.87	0.00**	0.172	0.26
$X_2 X_3$	0.48	0.23	0.22	17.22	0.00**	0.061	0.25
$X_2 X_3 X_1$	0.50	0.25	0.24	5.93	0.00**	0.021	0.24

** $p < 0.01$

จากตาราง 14 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) พบตัวแปรที่สามารถพยากรณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา คือ ด้านผู้สอน (X_2) ด้านผู้เรียน (X_3) และ ด้านผู้บริหาร (X_1) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (R) เท่ากับ 0.50 ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) เท่ากับ 0.25 ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (SE_{est}) เท่ากับ 0.24 โดยปัจจัย ด้านผู้สอน (X_2) ด้านผู้เรียน (X_3) และ ด้านผู้บริหาร (X_1) มีนัยสำคัญทางสถิติ มีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (R^2_{adj}) เท่ากับ 0.24 หรือร้อยละ 24.00 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 นั่นคือตัวแปรต้นทั้ง 3 ตัว ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ร้อยละ 24.00

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ผู้วิจัยมีประเด็นที่นำมาอภิปราย ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ด้านผู้บริหารมีค่าเฉลี่ยมากอยู่ในอันดับแรก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ เป็นผู้มีความสำคัญในความสำเร็จและความอยู่รอดของสถานศึกษาเพราะถ้าผู้บริหารมีคุณภาพก็สามารถพัฒนาสถานศึกษาและผู้เรียนให้มีคุณภาพได้ด้วย ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิระวัฒน์ วงกะ (2558) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในเขตจังหวัดภาคเหนือ สังกัดสำนักงานบริหารงานการศึกษาพิเศษ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยพฤติกรรมของผู้บริหาร

พฤติกรรมของครู และการบริหารโรงเรียน โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก และงานวิจัยของ วรณิศา โมราบุญ (2558) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลในการบริหารสถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 4 ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยในการบริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก โดยรวมอยู่ในระดับมาก

2. ประสิทธิภาพการจัดการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า กระบวนการในการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลจะต้องอาศัยปัจจัยด้านต่างๆ เป็นส่วนประกอบในการดำเนินการให้สำเร็จ ศูนย์การศึกษาพิเศษ อาจมีงบประมาณ ในการดำเนินการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้มีมาตรฐานที่สูงขึ้น ตามแนวทางการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการในการบริหารงาน 4 ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบริหารงานบุคคล และ ด้านบริหารงานทั่วไป เพราะศูนย์การศึกษาพิเศษต้องดำเนินงานตามโครงการการปฏิรูปการศึกษา โดยทำโรงเรียนให้มีสภาพที่น่าอยู่ สามารถจัดกิจกรรมทางการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่สร้างความพึงพอใจให้กับสังคมว่าผู้เรียนได้พัฒนาเป็นคนดี คนเก่ง มีคุณธรรม นำความรู้ มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่สถานศึกษาและสังคมต้องการ ผลวิจัยในครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ จตุรภัทร ประทุม (2559) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27 ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพของสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก และงานวิจัยของ ผกามาศ วิโสรัมย์ (2557) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการจัดการศึกษาระดับ ปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำถึงปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยสนับสนุนมีความ สัมพันธ์เชิงเส้นตรงกับการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ โดยเรียงลำดับจากความสัมพันธ์มากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านผู้สอน ด้านผู้เรียน ด้านผู้บริหาร และ ด้านสภาพแวดล้อม ตามลำดับ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า ครูในศูนย์การศึกษาพิเศษ เป็นผู้ที่มีความรู้และมีความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่สอน มีการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ก่อนทำการสอน มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ให้เด็กปฏิบัติจริงเสริมด้วยเทคนิควิธีการสอนใหม่ ๆ อย่างสร้างสรรค์ และยอมรับฟังคำแนะนำจากเพื่อนร่วมงานและนักเรียน ผลวิจัยในครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ วรณิศา โมราบุญ (2558) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัย ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลในการบริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 4 ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยในการบริหารกับประสิทธิผลในการบริหารสถานศึกษา ขนาดเล็ก พบว่า ตัวแปรอิสระทุกตัวมีความ สัมพันธ์เชิงบวกกับตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .01 และงานวิจัยของ สุพัตรา ชันทอง (2562) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการศึกษาของโรงเรียนใน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ลำพูน เขต 2 ผลวิจัยพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัยทั้ง 4 ด้าน ด้านผู้เรียน ด้านผู้สอน ด้านผู้บริหาร และด้านสภาพแวดล้อมของโรงเรียน กับประสิทธิผลการจัดการศึกษาในโรงเรียน พบว่า ในแต่ละด้าน มีความสัมพันธ์ต่อกันในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทุกด้าน

4. การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) พบตัวแปรที่สามารถพยากรณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา คือ ด้านผู้สอน ด้านผู้เรียน และ ด้านผู้บริหาร โดยรวมส่งผลต่อประสิทธิผลการจัดการศึกษาในทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทั้งนี้ อาจเป็น

เพราะว่า ปัจจัยด้านผู้สอน ที่ถูกคัดเลือกเข้ามาเป็นอันดับแรก มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อประสิทธิผลการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การจัดการศึกษาให้เกิดผลสำเร็จต่อตัวนักเรียนนั้น ด้านตัวผู้สอนเป็นตัวแปรหลักที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพนักเรียน และคุณภาพในการจัดการเรียนการสอน ผู้สอนต้องเป็นผู้จัด รูปแบบการจัดการศึกษาในห้องเรียน และนอกห้องเรียนแก่ผู้เรียนในรูปแบบถูกต้องและเหมาะสมแก่ผู้เรียน แต่ละบุคคลเพื่อให้เกิด ผลสัมฤทธิ์และประสิทธิผลทางการเรียนสูงสุด เพราะฉะนั้น ผู้สอนส่งผลต่อประสิทธิผล การจัดการศึกษาอย่างมาก ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิรัตน์ พงษ์มิตร และคณะ (2556) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารของโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียน ได้แก่ ปัจจัยด้านหลักสูตร ปัจจัยด้านทรัพยากร ปัจจัยด้านผู้บริหาร ปัจจัยด้านนักเรียน และปัจจัยด้านครู เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารของโรงเรียน พบว่า ในแต่ละด้านมีความสัมพันธ์ต่อกันในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทุกด้าน และงานวิจัยของ สุพัตรา ชันทอง (2562) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการศึกษาของโรงเรียนใน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 ผลวิจัยพบว่า ปัจจัยทั้ง 4 ด้าน ด้านผู้เรียน ด้านผู้สอน ด้านผู้บริหาร และด้านสภาพแวดล้อมของโรงเรียน กับประสิทธิผลการจัดการศึกษาในโรงเรียน พบว่า ในแต่ละด้านมีความสัมพันธ์ต่อกันในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทุกด้าน

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ ผู้วิจัยได้นำผลของการวิจัยใน แต่ละด้าน มาเสนอแนะ โดยนำข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด มาเป็นแนวทางในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ ในการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ดังนี้

1.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ด้านผู้บริหาร ผู้บริหารควรส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรในสถานศึกษาใช้กระบวนการวิจัย

1.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ด้านผู้สอน ครูผู้สอนควรนำผลการประเมินผู้เรียนมาใช้เพื่อสอนซ่อมเสริมและพัฒนาผู้เรียน

1.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ด้านผู้เรียน ผู้เรียนควรมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร

1.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ด้านสภาพแวดล้อม สถานศึกษาควรจัดห้องสมุดที่ให้บริการสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศที่เอื้อต่อการเรียนรู้

1.5 ประสิทธิผลการจัดการศึกษา ด้านวิชาการ สถานศึกษาควรจัดรายวิชาเพิ่มเติมที่หลากหลายตามความต้องการของผู้เรียน

1.6 ประสิทธิผลการจัดการศึกษา ด้านงบประมาณ สถานศึกษาควรมีแผนงานที่แสดงการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ

1.7 ประสิทธิผลการจัดการศึกษา ด้านบริหารงานบุคคล สถานศึกษาควรส่งเสริมการประเมินวิทยฐานะข้าราชการครูและ บุคลากรทางการศึกษา

1.8 ประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ด้านบริหารงานทั่วไป สถานศึกษาควรจัดระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษสังกัดสำนักงานการศึกษาพิเศษด้านสภาพแวดล้อม เพื่อให้ทราบสาเหตุที่หลากหลายมาพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา

ควรศึกษาสาเหตุประสิทธิผลของการจัดการศึกษา ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักงานการศึกษาพิเศษ ด้านวิชาการ เพื่อให้ทราบสาเหตุที่หลากหลายมาพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- จตุรภัทร ประทุม. (2559). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษา เขต 27. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา), มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- จิระวัฒน์ วังกะ. (2558). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในเขตจังหวัดภาคเหนือ
สังกัดสำนักงานการศึกษาพิเศษ. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- ผกามาศ วิโสรัมย์. (2557). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยขององค์การบริหารส่วน
ตำบลในจังหวัดบุรีรัมย์. (มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์), บุรีรัมย์.
- มะลิวัลย์ จิตรอารุณ. (2550). ประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ของโรงเรียนเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัด
แม่ฮ่องสอน. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. เล่ม 125 ตอนที่ 28 ก.
ลงวันที่ 5 กุมภาพันธ์.
- วรรณิศา โมราบุญ. (2558). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลในการบริหารสถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 4. (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต),
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, นครศรีธรรมราช.
- วิรัตน์ พงษ์มิตร และคณะ. (2556). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารของโรงเรียนในสังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม, มหาสารคาม.
- สุพัตรา ชันทอง. (2562). แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลของการจัดการศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาลำพูน เขต 2. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา), มหาวิทยาลัยศิลปากร,
กรุงเทพฯ.

การศึกษาสภาพและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานการนิเทศภายในของโรงเรียน ในศูนย์เครือข่ายหนองบุญมาก 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2

STUDY OF THE CONDITIONS AND GUIDELINES FOR INTERNAL SUPERVISION OPERATIONS IN
SCHOOLS IN THE NONG BUN MAK 2 NETWORK CENTER UNDER THE OFFICE OF THE NAKHON
RATCHASIMA PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA 2

อภิญา สุทธิพันธุ์¹ และ วรสิทธิ์ รัตนวราหะ²
Apinya Sutthiphan¹ and Worasit Rattanawaraha²

(Received: June 23, 2025; Revised: August 26, 2026; Accepted: August 27, 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพการดำเนินงานการนิเทศภายในของโรงเรียน และ (2) เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานการนิเทศภายในของโรงเรียน ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารและครูจำนวน 79 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็น และแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาตามแนวคิดของ กลิคแมน กอร์ดอน และ รอสกอร์ดอน (Glickman, Gordon and Ross Gordon) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1) การนิเทศภายในของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายหนองบุญมาก 2 พบว่าโดยภาพรวม และรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการให้ความช่วยเหลือแก่ครู ด้านการพัฒนาบุคลากร ด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการพัฒนางานกลุ่ม และด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

2) แนวทางการนิเทศภายในของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายหนองบุญมาก 2 พบว่า โรงเรียนควรให้โอกาสครูให้มีบทบาทหน้าที่เป็นทั้งผู้นำและผู้ตามในการทำงานกลุ่ม ให้การส่งเสริมสนับสนุนและให้บริการครู มีการสังเกตการสอน ใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) มาช่วยในการนิเทศการสอน ให้ความสำคัญเรื่องการจัดทำแผนพัฒนาตนเองของครู (ID Plan) ส่งเสริมให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร และส่งเสริมสนับสนุนให้ครูนำกระบวนการวิจัยมาใช้ในการแก้ปัญหาและแนะแนวทางในการทำวิจัยในชั้นเรียนที่ถูกต้องแก่ครู ควรใช้เกณฑ์การประเมินผลการปฏิบัติงานตามข้อตกลง (PA) มาช่วยในการนิเทศการศึกษาด้านการทำวิจัยในชั้นเรียน

คำสำคัญ : การนิเทศภายใน, การพัฒนาหลักสูตร, การทำวิจัยในชั้นเรียน

¹⁻² คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล / Faculty of Education, Vongchavalitkul University, Thailand.
Corresponding author, e-mail: apinya_sut@vu.ac.th

Abstract

This research aimed to (1) study the current practices of internal supervision in schools and (2) explore guidelines for improving the internal supervision practices in these schools. The population in this study consisted of 79 participants, including school administrators and teachers. The research instruments used were a questionnaire and an interview form regarding educational supervision, based on the conceptual framework of Glickman, Gordon, and Ross-Gordon. The data were analyzed using mean, standard deviation, and content analysis. The research results found that:

1) The study revealed that the overall internal supervision practices in schools within the Nong Boonmak 2 Educational Network, were at a high level in both overall and individual aspects. The ranking of average scores from highest to lowest was as follows: Direct Assistance to Teachers, Staff Development, Curriculum Development, Group Development, and Action Research.

2) The internal supervision guidelines for schools revealed that: Schools should give teachers opportunities to step into both leadership and follower roles in teamwork. They should actively support and serve teachers, observe classroom teaching, and use Professional Learning Communities (PLC) to assist with instructional supervision. High priority should be placed on Individual Development Plans (ID Plan), helping teachers understand curriculum development, and encouraging them to use research to solve problems while providing proper guidance on classroom research. Additionally, the Performance Agreement (PA) criteria should be applied to support supervision in classroom research

Keywords: Internal Supervision, Curriculum Development, Classroom Research

บทนำ

การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 6 และ 22 ได้กำหนดแนวทางสำคัญในการพัฒนาคนไทยให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม และสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ โดยมีผู้เรียนเป็น ศูนย์กลางของกระบวนการจัดการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) ส่งผลให้บทบาทของผู้บริหาร สถานศึกษามีความสำคัญในการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนากระบวนการเรียนการสอนให้เกิดคุณภาพอย่าง ยั่งยืน การนิเทศภายในสถานศึกษา ถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา ช่วยให้ ครูพัฒนาทักษะทางวิชาชีพ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังส่งเสริมความร่วมมือและสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน (Hoy & Miskel, 2001; Minor, 1974) กระบวนการนิเทศที่มีประสิทธิภาพยังสะท้อนถึงความสามารถของสถานศึกษาในการบริหารจัดการให้บรรลุ เป้าหมายทางการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2566) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 ซึ่งดูแลโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกลรวมถึงโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายหนองบุญ มาก 2 ประกอบด้วย 8 โรงเรียน ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการนิเทศภายในในการพัฒนาองค์กรและ

ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา เพื่อพัฒนาแนวทางที่เหมาะสม ช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตรและนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานการนิเทศภายในของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาหนองบุญมาก 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานการนิเทศภายในของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาหนองบุญมาก 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2

การทบทวนวรรณกรรม

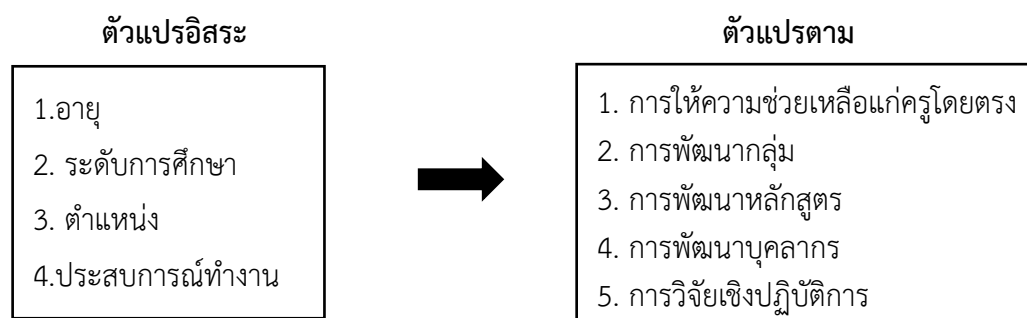
การนิเทศภายในสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารหรือบุคลากรที่รับผิดชอบดำเนินการให้คำปรึกษา แนะนำ ส่งเสริม และสนับสนุนครูในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้และการบริหารจัดการในโรงเรียน (วัชร เล่าเรียนดี, 2554) เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพครูและผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2566) ยึดกรอบแนวคิดของ Glickman, Gordon และ Ross Gordon (2010) ซึ่งเสนอรูปแบบการนิเทศที่มีองค์ประกอบ 5 ด้าน คือ 1) การให้ความช่วยเหลือแก่ครูโดยตรง 2) การพัฒนากลุ่ม 3) การพัฒนาหลักสูตร 4) การพัฒนาบุคลากร 5) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ณัฐวุฒิ ทรัพย์อุบลวัฒน์ (2558) และสืบสกุล นรินทรางกูร ณ อยุธยา (2564) ให้ความเห็นตรงกันว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่มุ่งเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาการนิเทศภายในที่เน้นการทำงานร่วมกัน ใช้เทคโนโลยี และสร้างแรงจูงใจแก่ครู

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวทางการพัฒนาการนิเทศภายในสถานศึกษาในศูนย์เครือข่ายหนองบุญมาก 2 เพื่อพัฒนาแนวทางที่เหมาะสม ช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตรและนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยนี้ได้นำแนวคิดของกลิคแมน, กอร์ดอน และ รอส กอร์ดอน (Glickman, Gordon & Ross Gordon) มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานการนิเทศภายในของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายหนองบุญมาก 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าโดยมีขั้นตอนดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. ประชากร

1.1 ประชากร

ในการวิจัยครั้งนี้เก็บข้อมูลจากประชากร ได้แก่ ผู้บริหารและครูโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาหนองบุญมาก 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 จำนวน 79 คน ประกอบด้วย ผู้บริหาร 5 คน และครู 74 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ประเภทและลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี 2 ประเภท ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นและแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง รายละเอียดดังนี้

1. แบบสอบถามความคิดเห็น (Opinionnaire) แบบออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งถามรายละเอียดเกี่ยวกับ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง ประสบการณ์การทำงาน มีลักษณะเป็นแบบตัวเลือกที่กำหนดไว้ให้ (forced choice)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาตามแนวคิดของ กลิคแมน, กอร์ดอนและรอสกอร์ดอน (Glickman, Gordon and Ross Gordon)

แบบสอบถามในตอนที่ 2 มีลักษณะคำถามเป็นแบบจัดลำดับคุณภาพ 5 ระดับของลิคเคิร์ต (Likert's five rating scale) โดยผู้วิจัยกำหนดค่าคะแนนของช่วงน้ำหนักเป็น 5 คะแนนมีความหมายดังนี้

ระดับ 1 หมายถึง การนิเทศการศึกษา มีการปฏิบัติน้อยที่สุด มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 1 คะแนน

ระดับ 2 หมายถึง การนิเทศการศึกษา มีการปฏิบัติน้อย มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 2 คะแนน

ระดับ 3 หมายถึง การนิเทศการศึกษา มีการปฏิบัติปานกลาง มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 3 คะแนน

ระดับ 4 หมายถึง การนิเทศการศึกษา มีการปฏิบัติมาก มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 4 คะแนน

ระดับ 5 หมายถึง การนิเทศการศึกษา มีการปฏิบัติมากที่สุด มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 5 คะแนน

2. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) เป็นแบบสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสถานศึกษาหรือรองผู้อำนวยการสถานศึกษาจำนวน 5 คน เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการนิเทศการศึกษาของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษา หนองบุญมาก 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ 1. การให้ความช่วยเหลือแก่ครูโดยตรง 2. การพัฒนากลุ่ม 3. การพัฒนาหลักสูตร 4. การพัฒนาบุคลากร 5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

2.2 การหาคุณภาพเครื่องมือ

2.2.1 การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ปรับปรุงมาจากเครื่องมือของสิริขวัญ สุพรรณคง จากงานวิจัยเรื่อง การนิเทศการศึกษาของโรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 1

2.2.2 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาสังเคราะห์แนวความคิด แล้วร่างเป็นข้อคำถามที่ครอบคลุมในเนื้อหาแนวทางการพัฒนาการนิเทศการศึกษาเมื่อร่างเสร็จจึงนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

2.2.3 นำแบบสอบถามที่ปรับแก้ไขแล้ว ให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของแบบสอบถาม โดยการตรวจสอบปรับปรุง แก้ไขสำนวนภาษาที่ใช้ตลอดจนตรวจสอบเนื้อหาให้ครอบคลุม เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญหาความสอดคล้องและให้คะแนน (สุวิมล ติรภานันท์, 2550) ดังนี้

ให้คะแนน +1 เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นสอดคล้องกับนิยามศัพท์เฉพาะ

ให้คะแนน 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อความนั้นสอดคล้องกับนิยามศัพท์เฉพาะ

ให้คะแนน -1 เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นไม่สอดคล้องกับนิยามศัพท์เฉพาะ

นำผลที่ได้จากการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของผู้เชี่ยวชาญไปหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม (Index of Item Objective Congruence: IOC) ซึ่งจะคัดเลือก ข้อคำถามที่มีดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.67 ขึ้นไป ผลการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ พบว่า ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00

2.2.4 นำร่างแบบสอบถามที่ได้จากการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้องที่อยู่ในระดับเหมาะสม ให้อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะ เพื่อการปรับปรุงข้อคำถามก่อนนำไปเก็บข้อมูลในขั้นตอนต่อไป

2.2.5 นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับครูในโรงเรียนหนองบุญมาก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมั่น โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ตามวิธีของ ครอนบัค มีค่าไม่ต่ำกว่า 0.70 (Cronbach อ้างถึงใน สมบูรณ์ ดันยะ, 2566, น.130)

2.2.6 แบบสอบถามที่ผ่านการทดสอบหาความเชื่อมั่น (Reliability) แล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์เพื่อพิจารณาตรวจสอบแบบสอบถามครั้งสุดท้าย ก่อนจัดทำแบบสอบถามในรูปแบบ Google form เพื่อนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างต่อไป

2.2.7 จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.1. ผู้วิจัยขอหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล ถึงครูในโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษา หนองบุญมาก 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

3.2. ผู้วิจัยนำหนังสือขอความร่วมมือพร้อมแบบสอบถาม ไปยังโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษา หนองบุญมาก 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 เพื่อขออนุญาตต่อผู้อำนวยการสถานศึกษาในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้ให้ข้อมูลจะได้รับการพิทักษ์สิทธิ์ การตอบแบบสอบถามจะไม่ถูกเปิดเผย ซึ่งจะไม่ส่งผลกระทบต่อตัวท่านเองหรือหน่วยงานของผู้ให้ข้อมูลทั้งตรงและทางอ้อม

3.3. นำแบบสอบถามที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้อง จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้หน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) คือผู้บริหารและข้าราชการครูโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษา หนองบุญมาก 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 จำนวนครูผู้สอนจำนวน 79 คน ซึ่งหลังการเก็บรวบรวมข้อมูลมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามนำไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปดังนี้

4.1 การวิเคราะห์ระดับการนิเทศการศึกษา ใช้ค่าเฉลี่ย (μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) โดยนำค่าเฉลี่ยที่ได้จากการตอบแบบสอบถามมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ตามแนวคิดของเบสท์ (Best) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49 หมายถึง การนิเทศการศึกษา น้อยที่สุด

ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49 หมายถึง การนิเทศการศึกษา น้อย

ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49 หมายถึง การนิเทศการศึกษา ปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49 หมายถึง การนิเทศการศึกษา มาก

ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00 หมายถึง การนิเทศการศึกษา มากที่สุด

4.2 การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการนิเทศการศึกษา จากแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content Analysis)

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปประเด็นสำคัญ มีดังนี้

1. การนิเทศภายในของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายหนองบุญมาก 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 พบว่าโดยภาพรวม และรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการให้ความช่วยเหลือแก่ครู ด้านการพัฒนาบุคลากร ด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการพัฒนางานกลุ่ม และด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

2. แนวทางการพัฒนาการนิเทศภายในของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายหนองบุญมาก 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 ทั้ง 5 ด้าน จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารทั้ง 5 คนโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเกี่ยวกับการนิเทศภายในซึ่งผู้วิจัยสรุปรวมเป็นแนวทางการพัฒนา ทั้ง 5 ด้าน ได้ดังนี้

1) แนวทางการพัฒนาการนิเทศการศึกษาด้านการให้ความช่วยเหลือแก่ครูโดยตรง (Direct Assistanse) ประกอบด้วยโรงเรียนควรให้การส่งเสริมสนับสนุนและให้บริการครูเรื่องการสังเกตการณ์การสอนระหว่างผู้บริหารและครู ครูภายในและนอกโรงเรียนใช้กระบวนการ PLC การให้ข้อมูลย้อนกลับ ช่วยเหลือครูด้านต่างๆ ในการจัดการเรียนการสอนและความต้องการ การรับการนิเทศโรงเรียนควรมีการให้การนิเทศชั้นเรียนของครูอยู่สม่ำเสมอ โรงเรียนควรมีแนวทางในการแก้ปัญหาเพื่อเสนอให้ครูได้ปฏิบัติตาม

2) แนวทางการพัฒนาการนิเทศการศึกษา ด้านการพัฒนากลุ่ม (Group Development) ประกอบด้วย โรงเรียนควรให้การสนับสนุน ให้โอกาสครูให้มีบทบาทหน้าที่เป็นทั้ง ผู้นำและผู้ตามในการทำงานกลุ่ม สร้างบรรยากาศให้มีการทำงานร่วมกันและควรมอบอำนาจให้ผู้ที่เป็นหัวหน้างานได้ตัดสินใจในการดำเนินงานด้วยตนเองมากกว่าการสั่งการให้ปฏิบัติตาม จะช่วยให้ บุคลากรในองค์กรเกิดการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกันและช่วยเหลือกันในการทำงาน

3) แนวทางการพัฒนาการนิเทศการศึกษา ด้านการพัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development) ประกอบด้วย โรงเรียนควรส่งเสริมให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร และ ต้องเป็นผู้นำที่มีความเข้าใจในท้องถิ่น และการประเมินหลักสูตรทั้งก่อนและหลังการนำไปใช้เพื่อ นำมาปรับปรุงและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

4) แนวทางการพัฒนาการนิเทศการศึกษา ด้านการพัฒนาบุคลากร (Staff Development) ประกอบด้วย โรงเรียนควรให้ความสำคัญเรื่องการจัดทำแผนพัฒนาตนเองของครู (ID PLAN) การที่โรงเรียนส่งเสริมให้ครูมีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนาบุคลากร เช่น ศึกษาดูงาน อบรมสัมมนา และโรงเรียนจัดอบรมเชิงปฏิบัติการภายในโรงเรียนโดยเชิญวิทยากรจากภายนอก หรือผู้บริหารเป็นวิทยากรให้ความรู้เอง

5) แนวทางการพัฒนาการนิเทศการศึกษา ด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย โรงเรียนควรส่งเสริมให้ความรู้ความเข้าใจวิธีการทำวิจัยและนำผลวิจัยไปใช้ ในการปรับปรุงการเรียนการสอนโรงเรียนยังสามารถใช้เกณฑ์การประเมิน (Performance Agreement : PA) ช่วยในการนิเทศการศึกษาด้านการทำวิจัยในชั้นเรียนได้โดยการกำหนดให้ ครูผู้สอนเขียน (PA) ในประเด็นท้าทายให้สอดคล้องกับงานวิจัยในชั้นเรียนเพื่อแก้ปัญหาที่นักเรียน

อภิปรายผล

1. ด้านการให้ความช่วยเหลือแก่ครูโดยตรง เป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด โดยโรงเรียนส่งเสริมให้ครูมีทักษะในการใช้สื่อการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน ส่งเสริมให้ใช้หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การวิเคราะห์หลักสูตรและจัดการเรียนการสอนตามแผน ซึ่งสอดคล้องกับงานของ ญาณิ ญาณะโส (2562) ที่ชี้ว่า บทบาทของผู้บริหารด้านการนิเทศมีผลต่อการพัฒนาครูอย่างมีระบบ ส่งผลต่อคุณภาพการจัดการเรียนรู้

2. ด้านการพัฒนาบุคลากร พบว่าโรงเรียนมีการส่งเสริมให้ครูแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการอบรม/สัมมนา เชิญวิทยากรภายนอก ติดตามและประเมินผลการพัฒนาตนเองของครูอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานของ อิศรนนท์ ศิริรัตนพาณิชย์ (2559) ที่พบว่าการประชุมวิเคราะห์ความต้องการก่อนการนิเทศส่งผลต่อการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา

3. ด้านการพัฒนาหลักสูตร โรงเรียนเปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร เช่น การวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่น การจัดทำเอกสารคำแนะนำ ตำรา และคู่มือการสอน สนับสนุนการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ สอดคล้องกับงานของ อานนท์ สิงห์จ้อย (2561) ที่พบว่ากระบวนการนิเทศที่ดีมีความสัมพันธ์กับทักษะการจัดทำแผนการสอนของครู

4. ด้านการพัฒนางานกลุ่ม โรงเรียนสนับสนุนให้ครูพัฒนาศักยภาพเพื่อทำงานกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการประชุมกลุ่มอย่างต่อเนื่อง และใช้กระบวนการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานของ อธิศ ไชยศิริพันธ์ (2562) ที่เสนอรูปแบบการนิเทศโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ส่งผลต่อการพัฒนาครูและความพึงพอใจในการทำงาน

5. ด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แม้จะเป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดแต่ก็ยังอยู่ในระดับมาก โรงเรียนมีการสนับสนุนให้ครูใช้ผลวิจัยในการพัฒนาการสอน มีการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ พริยา ทรัพย์หล้า (2562) ที่เสนอแนวทางให้โรงเรียนขนาดเล็กพัฒนาเครื่องมือ สื่อ และช่องทางออนไลน์เพื่อสำรวจความต้องการในการนิเทศ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1) สถานศึกษาควรสนับสนุนส่งเสริมให้มีความสำคัญในการจัดการเรียนการสอนของครูจัดให้มีการสำรวจความต้องการของครูอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ครูได้มีทรัพยากรที่เหมาะสมและเพียงพอกับการเรียนการสอนของตนมีการให้ความสำคัญกับเรื่องการใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอนของครูให้ครูได้พัฒนาการสอนให้มีคุณภาพ

2) โรงเรียนควรดำเนินการส่งเสริมให้ครูเห็นถึงความสำคัญในการวิจัยในชั้นเรียนให้ครูสามารถนำกระบวนการวิจัยมาใช้ในการแก้ปัญหาผู้เรียนมีการพัฒนาครูให้มีความรู้ทางด้านการจัดทำวิจัยในชั้นเรียนซึ่งอาจจัดอบรมให้ความรู้แก่ครูในโรงเรียน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการวิจัยศึกษาเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาการนิเทศภายในของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายคุณภาพการศึกษาอื่นๆ ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมาเขต 2
- 2) ควรมีการวิจัยศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการนิเทศการศึกษาของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายคุณภาพการศึกษาอื่นๆ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). คู่มือการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ณัฐวุฒิ ทรัพย์อุบลมภ์. (2558). เอกสารประกอบการสอนวิชาทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ญาณิ ญาณะโส. (2562). บทบาทการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดจันทบุรี ระยะองและตราด. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- พริยา ทรัพย์หล้า. (2562). แนวทางการดำเนินงานนิเทศภายในของโรงเรียนขนาดเล็กในจังหวัดนครสวรรค์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 42. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2566). การนิเทศภายในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ.
- สมบุรณ์ ต้นยะ. (2566). วิธีวิทยาการวิจัยทางการศึกษา. มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- สุวิมล ตีรณานันท์. (2550). การสร้างเครื่องมือวัดตัวแปรในการวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สืบสกุล นรินทรางกูร ณ อยุธยา. (2564). การบริหารทรัพยากรมนุษย์ทางการศึกษาแนวใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อติศ ไชยศิริรินทร์. (2562). การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา. (วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต), มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อานนท์ สิงห์จ้อย. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการนิเทศภายในกับทักษะการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ของวิทยาลัยเทคนิคสุพรรณบุรี. วารสารวิชาการ, 3(3), 130–142.
- อิสรนนท์ ศิโรรัตน์พาณิชย์. (2559). การนิเทศในโรงเรียนสกลวิทยา. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Glickman, C. D., Gordon, S. P., & Ross-Gordon, J. M. (1990). *Supervision of instruction: A developmental approach* (2nd ed.). Allyn and Bacon.
- _____. (2000). *Supervision and instructional leadership: A developmental approach* (5th ed.). Allyn and Bacon.
- _____. (2009). *Supervision of instructional: A developmental approach* (8th ed.). Allyn and Bacon.
- Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (2001). *Educational administration: Theory, research, and practice* (6th ed.). McGraw-Hill

การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ

A STUDY ON CREATIVE LEADERSHIP OF SCHOOL ADMINISTRATORS BASED ON TEACHERS'
OPINIONS IN THE SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE, CHAIYAPHUM

ธนวุฒิ จันทิเทศ¹
Thanawut Janteethes¹

(Received: June 23, 2025; Revised: August 26, 2026; Accepted: August 27, 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู (2) เปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู จำแนกตามวุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงานของครู และขนาดของสถานศึกษา เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ พื้นที่วิจัย คือ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ กลุ่มตัวอย่าง คือครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ จำนวน 310 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ตามขนาดของโรงเรียน ด้วยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบวุฒิการศึกษา โดยใช้สถิติ t-test เปรียบเทียบประสบการณ์ และขนาดของสถานศึกษา โดยใช้ F-test และทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's Method) ผลการวิจัยพบว่า

1) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยรวมอยู่ในระดับมาก

2) การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู จำแนกตามวุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงานของครู และขนาดของสถานศึกษา โดยรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้ คือ ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อผู้ร่วมงาน องค์การหรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภาวะผู้นำเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลว และเป็นคุณสมบัติที่ผู้บริหารพึงมีโดยจะต้องรู้จักสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานร่วมกับผู้อื่นรวมถึงการส่งเสริมให้สมาชิกภายในองค์กรเกิดความพึงพอใจพร้อมให้ความร่วมมือร่วมแรงและร่วมใจในการดำเนินงานเพื่อให้องค์กรประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ประโยชน์ที่ได้รับ ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำข้อมูลจากการวิจัยไปใช้ในการวางแผนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์, ผู้บริหารสถานศึกษา

¹ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล / Faculty of Education, Vongchavalitkul University, Thailand.
Corresponding Autor's Email. thanawutjan04@gmail.com

Abstract

This research article aims (1) to study the creative leadership of administrators according to the opinions of teachers, and (2) to compare the creative leadership of administrators according to the opinions of teachers classified by educational qualifications, teaching experience, and school size. The research design is quantitative, The research area is under the Chaiyaphum Secondary Educational Service Area Office. The sample group consists of 310 teachers in schools under the Chaiyaphum Secondary Educational Service Area Office, selected using a multi-stage random sampling method based on school size. The research instrument is a questionnaire. Data analysis was conducted using percentage, mean, and standard deviation statistics. Educational qualifications were compared using the t-test for Independent samples, experience and school size were compared using the F-test, and pairwise differences were tested using Scheffé's Method. The research findings are as follows:

1) The creative leadership of school administrators, according to the opinions of teachers under the Chaiyaphum Secondary Educational Service Area Office, is generally at a high level.

2) A comparison of the creative leadership of administrators according to teachers' opinions, classified by educational qualifications, teachers' work experience, and the size of the educational institution, both overall and by aspect, showed no differences.

The knowledge gained from this research is that leadership is a factor that impacts employees, organizations, and various environments. Leadership is a crucial element that affects success or failure and is a quality that administrators should possess. They must know how to create a good working atmosphere with others and promote satisfaction among members within the organization, encouraging cooperation and collaboration to achieve the organization's goals. The benefit gained is that school administrators can use the research data to plan for the development of creative leadership among school administrators effectively.

Keywords: Creative leadership, School administrators

บทนำ

ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกศตวรรษที่ 21 ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กรการศึกษา ซึ่งให้เห็นว่าผู้นำที่มีความคิดสร้างสรรค์สามารถขับเคลื่อนโรงเรียนให้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงและสร้างนวัตกรรมทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะที่การศึกษาของ วุฒรา เล่าเรียนดี (2560) พบว่า แม้ผู้บริหารบางกลุ่มจะมีความสามารถในการบริหารทั่วไป แต่ยังขาดทักษะในการเป็นผู้นำเชิงสร้างสรรค์ที่สามารถจูงใจครูและบุคลากรให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ยังมีช่องว่างที่สำคัญในเชิงพื้นที่และบริบท โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาของบางจังหวัด ซึ่งยังไม่มีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับภาวะผู้นำลักษณะนี้อย่างเป็นระบบ

พื้นที่การวิจัยในครั้งนี้คือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีโรงเรียนมัธยมศึกษาจำนวนมาก แต่ยังคงงานวิจัยที่ลงลึกด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนในเชิงสร้างสรรค์ ปัญหาที่พบคือผู้บริหารบางรายยังใช้รูปแบบการบริหารแบบเดิม ขณะที่ครูผู้สอนเริ่มมีแนวโน้มต้องการการเปลี่ยนแปลงและการนำเสนอแนวทางใหม่ในการพัฒนาการเรียนรู้ งานวิจัยในพื้นที่นี้ที่ผ่านมายังเน้นในเรื่องการบริหารทั่วไป แต่ยังไม่เจาะลึกด้านภาวะผู้นำที่เน้นความคิดสร้างสรรค์ จึงเห็นความจำเป็นในการศึกษาเชิงลึกเพื่อค้นหาความสัมพันธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณผ่านแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูในโรงเรียนมัธยมของพื้นที่เป้าหมาย การเก็บข้อมูลจะดำเนินการในช่วงภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาประเด็นดังกล่าวเพื่อเสนอภาพรวมของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ รวมถึงเสนอแนะแนวทางพัฒนาทักษะภาวะผู้นำของผู้บริหาร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการยกระดับการบริหารโรงเรียน การพัฒนาบุคลากร และต่อวงวิชาการทางด้านภาวะผู้นำในบริบทของการศึกษาไทย.

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ
2. เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ จำแนกตามวุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงานของครู และขนาดของสถานศึกษา

การทบทวนวรรณกรรม

ภาวะผู้นำได้รับความสนใจ และมีการศึกษามาเป็นเวลานานแล้ว เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้ผู้นำมีความสามารถในการนำ หรือมีภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ การศึกษา นั้นได้ศึกษาตั้งแต่คุณลักษณะ (Traits) ของผู้นำอำนาจ (Power) ของผู้นำพฤติกรรม (Behavior) ของผู้นำแบบต่าง ๆ และ อื่น ๆ ในปัจจุบันนี้ ก็ยังมีการศึกษาภาวะผู้นำอยู่ตลอดเวลา และพยายาม จะหาภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพในแต่ละองค์การและในสถานการณ์ ต่าง ๆ กัน

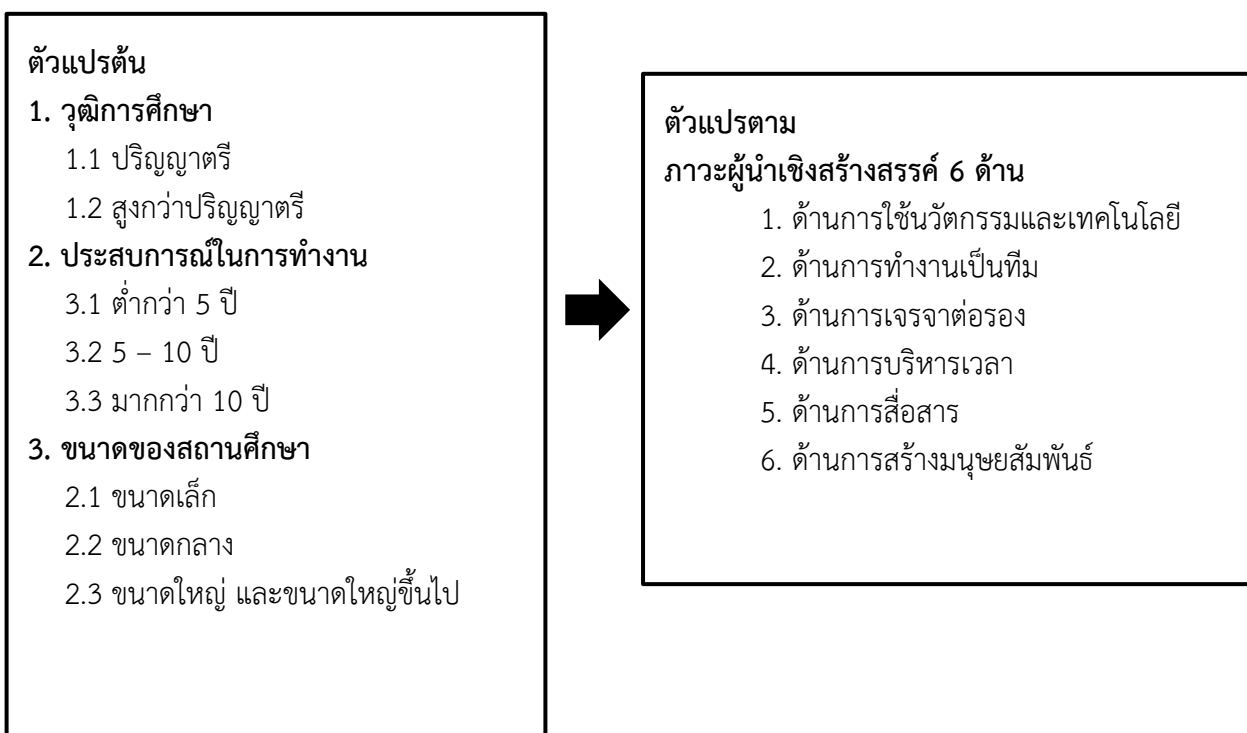
นพพล ผลมาตร (2564) ได้ศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 ประกอบด้วยคุณลักษณะ 7 ด้าน คือ การใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี การทำงานเป็นทีม การเจรจาต่อรอง การไว้วางใจ การบริหารเวลา การสื่อสาร และการสร้างมนุษยสัมพันธ์ พบว่า 6 ด้าน อยู่ในระดับมาก และด้านการสร้างมนุษยสัมพันธ์ อยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้นำด้านความรู้ความสามารถ จึงทำให้ครูมีความคิดเห็นว่าการบริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์อยู่ในระดับมาก การวิเคราะห์เปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ สถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 โดยจำแนกตามสภาพทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ขนาดของสถานศึกษาและประสบการณ์การทำงาน พบว่า ขนาดของสถานศึกษาแตกต่างกันอย่างมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และประสบการณ์การทำงาน ไม่แตกต่างกัน ไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของผู้นำยุคใหม่ โดยประกอบด้วยการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ คิดผลิตภาพ และคิดรับผิดชอบ ซึ่งช่วยให้ผู้นำสามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ผู้นำที่ดีควรมีวิสัยทัศน์ จินตนาการ และคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล รวมถึงส่งเสริมการทำงานเป็นทีม การกระจายอำนาจ และการบูรณาการความคิดสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดการวิจัย (ทฤษฎี)

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์จากแนวคิดของนักวิชาการและนักการศึกษาได้ 6 องค์ประกอบ คือ 1) การใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี 2) การทำงานเป็นทีม 3) การเจรจาต่อรอง 4) การบริหารเวลา 5) การสื่อสาร 6) การสร้างมนุษยสัมพันธ์ โดยนำมาจากแนวคิดของ แอช และเพอร์ซอลล์ (Ash and Persall) (1999); จีราวัฒน์ สว่างกลับ (2561); บงกช วิจิตร (2560); อมรรัตน์ งามบ้านผือ (2560); อามาล โต๊ะตาหยง (2561); ธนาภรณ์ นิลพันธ์นันท์ (2562); เกศณี กฐินเทศ (2562) และทิมาพร มงคลถนอม (2563)

กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าโดยมีขั้นตอนดำเนินงานดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร คือ ครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ปีการศึกษา 2567 จำนวน 1,556 คน จาก 37 โรงเรียน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ จำนวน 310 คน ได้มาโดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากตารางสำเร็จรูปของ เคริจซี และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970 อ้างถึงใน ไพศาล หวังพานิช, 2562) ทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ตามขนาดของโรงเรียน ด้วยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi Stage Random Sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ขอนหนังสือจากมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุลถึงผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ

3.2 ส่งหนังสือขอความร่วมมือตอบแบบสอบถาม ถึงโรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ให้กลุ่มตัวอย่างตอบกลับ โดยจัดส่งแบบสอบถามผ่านทางระบบออนไลน์

3.3 วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง ซึ่งได้รับข้อมูลการตอบแบบสอบถามกลับมาคืนจำนวน 310 ฉบับ จาก 19 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 100 ของแบบสอบถามทั้งหมด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 วิเคราะห์ลักษณะพื้นฐานของข้าราชการครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) และหาค่าร้อยละ

4.2 การวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวม รายด้าน และรายข้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

4.3 เปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ภูมิภาคการศึกษา วิเคราะห์โดยใช้สถิติ t-test for Independent

4.4 เปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ประสิทธิภาพ และขนาดของสถานศึกษา วิเคราะห์โดยใช้สถิติ F-test เมื่อพบความแตกต่างจะทดสอบรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe 's Method)

5. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

5.1 สถิติพื้นฐาน

5.1.1 ค่าร้อยละ (Percentage)

5.1.2 ค่าเฉลี่ย (Mean)

5.1.3 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

5.2 สถิติทดสอบ

5.2.1 สถิติทดสอบใช้ t-test

5.2.2 สถิติทดสอบใช้ F-test เมื่อพบความแตกต่างทดสอบรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe 's Method)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ดังตารางที่ 1

ข้อ	ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา	$\bar{X}$	S. D.	แปลผล	อันดับ
1	ด้านการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี	3.87	0.40	มาก	1
2	ด้านการทำงานเป็นทีม	3.65	0.37	มาก	5
3	ด้านการเจรจาต่อรอง	3.86	0.38	มาก	2
4	ด้านการบริหารเวลา	3.76	0.37	มาก	4
5	ด้านการสื่อสาร	3.64	0.35	มาก	6
6	ด้านมนุษยสัมพันธ์	3.83	0.42	มาก	3
	รวม	3.77	0.16	มาก	-

จากตารางที่ 1 พบว่า พบว่าภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก ด้านที่ผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์มากที่สุด คือ ด้านการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี รองลงมา คือ ด้านการเจรจาต่อรอง และด้านที่ผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์น้อยที่สุด คือ ด้านการสื่อสาร

ผลการวิจัยพบว่าการเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ จำแนกตามวุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงานของครู ขนาดของสถานศึกษา ไม่แตกต่างกัน ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 2 ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ จำแนกตามวุฒิการศึกษา

ข้อ	ภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา	ปริญญาตรี		สูงกว่าปริญญาตรี		t	p
		$\bar{X}$	S. D.	$\bar{X}$	S. D.		
1	ด้านการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี	3.85	0.40	3.91	0.39	-1.204	0.522
2	ด้านการทำงานเป็นทีม	3.65	0.38	3.63	0.36	0.472	0.300
3	ด้านการเจรจาต่อรอง	3.86	0.37	3.87	0.39	-0.111	0.710
4	ด้านการบริหารเวลา	3.77	0.39	3.74	0.34	0.635	0.131
5	ด้านการสื่อสาร	3.65	0.36	3.61	0.32	0.898	0.322

ข้อ	ภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหาร สถานศึกษา	ปฏิกิริยา		สูงกว่า ปฏิกิริยา		t	p
		$\bar{X}$	S. D.	$\bar{X}$	S. D.		
6	ด้านมนุษยสัมพันธ์	3.84	0.43	3.81	0.42	0.517	0.619
	รวม	3.77	0.16	3.76	0.16	0.434	0.969

จากตารางที่ 2 การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ จำแนกตามวุฒิการศึกษา ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 3 ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ จำแนกตามประสบการณ์การทำงานของครู

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของ ผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	P-value
1. ด้านการใช้วัตกรรมการและ เทคโนโลยี	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.12 48.68 48.80	2 307 309	0.06 0.16	0.39	0.68
2. ด้านการทำงานเป็นทีม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.09 42.49 42.57	2 307 309	0.04 0.14	0.31	0.74
3. ด้านการเจรจาต่อรอง	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.27 43.56 43.40	2 307 309	0.14 0.14	0.96	0.38
4. ด้านการบริหารเวลา	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.03 43.37 43.40	2 307 309	0.02 0.14	0.12	0.89
5. ด้านการสื่อสาร	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.19 37.67 37.86	2 307 309	0.10 0.12	0.77	0.46
6. ด้านการสร้างมนุษยสัมพันธ์	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.41 55.14 55.54	2 307 309	0.20 0.18	1.13	0.32
รวม	ระหว่าง กลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.02 8.27 8.29	2 307 309	0.01 0.03	0.33	0.72

จากตาราง 3 พบว่า ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ จำแนกตามประสบการณ์การทำงานของครู ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 4 ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของ ผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	P-value
1. ด้านการใช้นวัตกรรมและ เทคโนโลยี	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.10 48.70 48.80	2 307 309	0.45 0.16	0.31	0.73
2. ด้านการทำงานเป็นทีม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.21 42.37 42.57	2 307 309	0.10 0.14	0.76	0.47
3. ด้านการเจรจาต่อรอง	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.11 43.72 43.40	2 307 309	0.06 0.14	0.40	0.67
4. ด้านการบริหารเวลา	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.56 42.85 43.40	2 307 309	0.28 0.14	2.00	0.14
5. ด้านการสื่อสาร	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.06 37.80 37.86	2 307 309	0.03 0.12	0.25	0.78
6. ด้านการสร้างมนุษยสัมพันธ์	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.88 54.66 55.54	2 307 309	0.44 0.18	2.48	0.09
รวม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	0.03 8.26 8.29	2 307 309	0.02 0.03	0.54	0.58

จากตาราง 4 พบว่า ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ จำแนกตามขนาดของสถานศึกษาไม่แตกต่างกัน

สรุปผลการวิจัย (องค์ความรู้ใหม่)

จากการศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ พบองค์ความรู้ที่สามารถสรุปได้ดังนี้ แกนหลักของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งได้แก่ การใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี การทำงานเป็นทีมและมนุษยสัมพันธ์ การเจรจาต่อรองและการบริหารเวลา จะเห็นได้ว่า ทั้งสามองค์ประกอบนี้มีความเชื่อมโยงและส่งเสริมซึ่งกันและกัน กล่าวคือ การใช้นวัตกรรมช่วยให้การ

ทำงานเป็นทีมมีประสิทธิภาพมากขึ้น การบริหารเวลาและเจรจาต่อรองที่ดีเอื้อต่อการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ความร่วมมือและการสื่อสารในทีมเป็นพื้นฐานในการขับเคลื่อนการใช้นวัตกรรมให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม ดังนั้นการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหาร ควรดำเนินควบคู่ทั้งสามด้านอย่างสมดุลและบูรณาการ เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษา เรื่องภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลตามลำดับของวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังต่อไปนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็น ของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณา รายด้าน พบว่า ด้านที่ผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์มากที่สุด คือ การใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี รองลงมา คือ ด้านการเจรจาต่อรอง ด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านการบริหารเวลา และด้านการทำงานเป็นทีม ส่วนด้านการสื่อสาร คือ ด้านที่ผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์น้อยที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ (จุฑาธิปต์ ทัพไทย, 2560) ดังนั้น ความสำคัญของภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหาร ผู้บริหารทางการศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการบริหารองค์กรยุคของการแข่งขันการเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่มีความรู้ความสามารถเป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นผู้นำทางการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้มุ่งที่จะพัฒนาบุคลากรและพัฒนาตนเองเพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ จำแนกตามวุฒิการศึกษา โดยรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ รอชียะห์ ลาเต๊ะ (2561) ศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาใน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดปัตตานี ผลการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ จำแนก ระดับการศึกษา ไม่แตกต่างกัน จำแนกตามประสบการณ์การทำงานของครู โดยรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ อมรรรัตน์ งามบ้านผือ (2560) ได้ศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของ ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงานโดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน และจำแนกตามขนาด ของสถานศึกษา โดยรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ มณฑา ศิริวงษ์ (2559) ได้ศึกษา ความสัมพันธ์ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู อำเภอองครักษ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายก พบว่า ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของ ผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู อำเภอองครักษ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครนายก จำแนกตามตัวแปรขนาดของโรงเรียน พบว่า โดยรวมไม่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องดังนี้

จากผลการวิจัย เรื่อง การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้สำหรับหน่วยงานและการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยในมาเสนอแนะ และนำไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาบริหารงานตามภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ ดังนี้

1.1 การพัฒนาภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูและบุคลากรได้เข้าร่วมอบรมการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง รวมถึงจัดหาเครื่องมือและระบบสนับสนุนที่เอื้อต่อการเรียนรู้และบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 การพัฒนาภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการทำงานเป็นทีม ผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างกิจกรรมหรือโครงการที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกันในรูปแบบทีม เช่น การจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการระดมสมองและการกำหนดบทบาทที่ชัดเจน เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีและการร่วมมือภายในองค์กร

1.3 การพัฒนาภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการเจรจาต่อรอง ผู้บริหารควรพัฒนาทักษะการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ และการสร้างทางเลือกที่หลากหลายในการเจรจาเพื่อให้เกิดความพึงพอใจร่วมกัน และลดข้อขัดแย้งภายในโรงเรียน

1.4 การพัฒนาภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการบริหารเวลา ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบจัดลำดับความสำคัญของงาน พร้อมทั้งติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้เวลาให้เกิดประโยชน์สูงสุด

1.5 การพัฒนาภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการสื่อสาร ผู้บริหารควรเปิดช่องทางการสื่อสารหลายรูปแบบ และส่งเสริมการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างโปร่งใสตรงไปตรงมา เพื่อให้ครูและบุคลากรได้รับข้อมูลอย่างครบถ้วนและทันท่วงที

1.6 การพัฒนาภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ผู้บริหารควรส่งเสริมกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บริหาร ครู และบุคลากร เช่น การพบปะอย่างไม่เป็นทางการ การชื่นชมความสำเร็จเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อสร้างบรรยากาศที่อบอุ่นและเป็นมิตร

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยเพิ่มเติมที่อาจมีผลต่อภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ เช่น บุคลิกภาพของผู้บริหาร วัฒนธรรมองค์กร หรือรูปแบบการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกมากขึ้น

2. ควรมีการเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์กับตัวแปรผลลัพธ์อื่น ๆ เช่น ความพึงพอใจของครูต่อองค์กร หรือผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักเรียน เพื่อแสดงความสัมพันธ์และผลกระทบของภาวะผู้นำได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- เกศณี กฐินเทศ. (2562). *ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- จิราวัฒน์ สว่างกลับ. (2561). *ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูใน โรงเรียนเครือข่ายที่ 20 สำนักงานเขตดอนเมือง สังกัดกรุงเทพมหานคร* (การค้นคว้าอิสระปริญญา ครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- จุฑาธิปต์ ทัพไทย. (2560). *ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนอนุบาลสามเสน (สลาก กินแบ่งรัฐบาลอุปถัมภ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร* (การค้นคว้า อิสระปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ทิมาพร มงคลแสง. (2563). *ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกริก.
- ธนาภรณ์ นิลพัตถนันท. (2562). *ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาเขต 32* (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏ บุรีรัมย์.
- นวลผล ผลมาตร. (2564). *ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- บงกช วิจบ. (2560). *ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตอำเภอเมือง จังหวัด ปราจีนบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 7* (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ไพศาล หวังพานิช. (2562). *วิธีการวิจัย*. มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- มณฑา ศิริวงษ์. (2559). *ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู อำเภ อองครักษ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายก* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยปทุมธานี.
- วัชรรา เล่าเรียนดี. (2560). *รูปแบบและกลยุทธ์การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิด* (พิมพ์ครั้งที่ 9). คณะ ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อมรรัตน์ นามบ้านผือ. (2560). *ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขต อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อามาล โต๊ะดาหยง. (2560). *ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนศูนย์เครือข่ายเรื่อ งวิทย์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1* (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- Ash, R. C., & Persall, J. M. (1999). *The principal as chief learning officer*. Stamford University.

ความยุติธรรมจากการทำลาย: วิพากษ์ธานอส ผ่านกรอบแนวคิดประโยชน์นิยม จริยศาสตร์แบบคานต์ และ พุทธปรัชญา

JUSTICE THROUGH DESTRUCTION: A PHILOSOPHICAL CRITIQUE OF THANOS VIA UTILITARIANISM, KANTIAN ETHICS, AND BUDDHIST ETHICS

พระครูปลัดธรรบ โชติวิโส (วงศ์ษา)¹

Phrakhrupalad Thanrob Jotivamso (Wongsa)¹

(Received: March 17, 2025; Revised: August 23, 2026; Accepted: August 27, 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์แนวคิดเรื่องความยุติธรรมของธานอสผ่านกรอบแนวคิดประโยชน์นิยม (2) ประเมินการกระทำของธานอสผ่านจริยศาสตร์แบบคานต์ โดยเน้นประเด็นหน้าที่ทางศีลธรรมและศักดิ์ศรีของมนุษย์ และ (3) เพื่อวิพากษ์แนวคิดความยุติธรรมเชิงการทำลายผ่านกรอบพุทธปรัชญา โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างเจตนา การกระทำ และผลทางจริยธรรมของความรุนแรง ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิเคราะห์เชิงปรัชญาและการวิเคราะห์เชิงมโนทัศน์เป็นวิธีการหลัก ในการมุ่งศึกษาปัญหาความยุติธรรมและความชอบธรรมของการใช้ความรุนแรงผ่านกรณีศึกษาตัวละคร “ธานอส” จากจักรวาลภาพยนตร์มาเวล ซึ่งเสนอแนวคิดการทำลายชีวิตจำนวนมากเพื่อรักษาสมดุลของทรัพยากรและความอยู่รอดของจักรวาล โดยตั้งคำถามวิจัยว่า การทำลายชีวิตจำนวนมากเพื่อผลประโยชน์โดยรวมสามารถถือเป็น “ความยุติธรรม” ได้หรือไม่ เมื่อพิจารณาผ่านกรอบแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่แตกต่างกัน

ผลการวิเคราะห์พบว่า แม้การกระทำของธานอสจะสามารถอธิบายความชอบธรรมได้บางส่วนภายใต้กรอบประโยชน์นิยมซึ่งให้ความสำคัญกับผลลัพธ์และผลประโยชน์โดยรวม แต่กลับขัดแย้งอย่างชัดเจนกับจริยศาสตร์แบบคานต์ที่ไม่อาจยอมรับการใช้มนุษย์เป็นเพียงเครื่องมือ และเมื่อพิจารณาผ่านกรอบพุทธปรัชญา พบว่าแนวคิดความยุติธรรมที่ตั้งอยู่บนการทำลายชีวิตไม่สามารถนำไปสู่การลดทุกข์อย่างแท้จริงได้ บทความนี้จึงชี้ให้เห็นข้อจำกัดเชิงจริยศาสตร์ของความยุติธรรมที่อ้างความจำเป็นเชิงผลลัพธ์ แต่ละเลยศักดิ์ศรีของชีวิต และสะท้อนปัญหาการอ้างความชอบธรรมจากการใช้ความรุนแรงในนามของความดี

คำสำคัญ: ความยุติธรรม, ธานอส, ประโยชน์นิยม, จริยศาสตร์แบบคานต์, พุทธปรัชญา

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ /Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus. Corresponding Author, E-mail : resurrection2566@gmail.com

Abstract

The objectives of this qualitative research are: 1) to analyze Thanos' concept of justice from a utilitarian perspective; 2) to evaluate his actions through Kantian ethics, focusing on moral duties and the inherent dignity of human beings; and 3) to critique the notion of justice through destruction from a Buddhist philosophical perspective, considering the relationship between intention, action, and the ethical consequences of violence. Utilizing philosophical and conceptual analysis as its main methodology, this study examines the issues of justice and the moral legitimacy of using violence through a case study of the character Thanos from the Marvel Cinematic Universe, who proposes the mass elimination of life to maintain resource balance and ensure the survival of the universe, posing the research question of whether the mass destruction of life for the sake of overall benefit can be considered “just” when analyzed through different ethical frameworks.

The findings indicate that while Thanos' actions can be partially justified under utilitarianism, which emphasizes overall outcomes and collective benefit, they clearly conflict with Kantian ethics, which does not permit the treatment of humans merely as means to an end. From a Buddhist perspective, the concept of justice based on mass destruction fails to lead to genuine reduction of suffering. The study therefore highlights the ethical limitations of outcome-based justifications of justice that disregard human dignity and reflects on the moral issues of legitimizing violence in the name of “the greater good.”

Keywords: justice, Thanos, utilitarianism, Kantian ethics, Buddhist philosophy

บทนำ

ข้อถกเถียงเรื่องความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงเพื่อเป้าหมายทางจริยธรรมที่สูงส่งกว่าเป็นหนึ่งในข้อขัดแย้งที่ทรงพลังและยั่งยืนที่สุดในประวัติศาสตร์จริยศาสตร์และปรัชญาการเมือง (Rawls, 1971; Sen, 2009) ปัญหาดังกล่าวไม่ได้จำกัดตัวอยู่เพียงในกรอบตำราวิชาการระดับคลาสสิกเท่านั้น ทว่าถูกแปรสภาพและนำเสนอซ้ำในวัฒนธรรมประชานิยมร่วมสมัย (Popular Culture) โดยเฉพาะในกรณีศึกษาของตัวละคร “ทานอส” (Thanos) จากจักรวาลภาพยนตร์มาเวล (Marvel Cinematic Universe - MCU) ผู้เสนอมาตรการขจัดลบล้างสิ่งมีชีวิตครึ่งหนึ่งในจักรวาลเพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์ทรัพยากรขาดแคลนและธำรงไว้ซึ่งเสถียรภาพแห่งอรรถประโยชน์เชิงนิเวศวิทยา มโนทัศน์ของทานอสตั้งอยู่บนฐานคิดเชิงนิเวศวิทยาที่มองว่า การเติบโตอย่างไม่มีขีดจำกัดของประชากรท่ามกลางทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ย่อมนำไปสู่ความล่มสลายเชิงระบบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อันเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของ “หายนะของมัลธัส” (Malthusian Catastrophe)

การกระทำของทานอสเปิดช่องให้เกิดการวิเคราะห์และวิพากษ์เชิงปรัชญาอย่างลุ่มลึก เขามีได้ขับเคลื่อนด้วยความกระหายเลือดหรือความเกลียดชังส่วนบุคคล ทว่าทำหน้าที่เป็นผู้ประเมินคุณค่าเชิงเป้าหมายนิยม (Teleological Evaluator) ที่เล็งเห็นว่าการเสียสละประชากรครึ่งหนึ่งเป็น "ความจำเป็นเชิงภววิทยา" (Ontological Necessity) เพื่อให้ประชากรอีกครึ่งหนึ่งสามารถดำรงชีพอยู่ได้ในสถานะที่อุดมสมบูรณ์และมีความมั่นคงสูงสุด ข้ออ้างเช่นนี้ท้าทายจริยศาสตร์บรรทัดฐานอย่างรุนแรง เนื่องจากมันก้าวข้ามขีดจำกัดของศีลธรรมสามัญสำนึก (Common-sense Morality) และท้าทายกรอบจริยศาสตร์กระแสหลักของทั้งตะวันตกและตะวันออก

บทความวิจัยนี้มีสมมติฐานว่า การสถาปนาความยุติธรรมผ่านการทำลายล้างของทานอสนั้น แท้จริงแล้วเป็นเพียงความเข้าใจผิดเชิงญาณวิทยา (Epistemological Fallacy) ที่เกิดจากการลดทอนคุณค่าของชีวิตให้กลายเป็นเพียงตัวเลขเชิงปริมาณเพื่อตอบสนองต่อระบบกลไกภายนอก เพื่อพิสูจน์สมมติฐานดังกล่าว จึงได้ทำการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และเปรียบเทียบเชิงระบบผ่านกรอบแนวคิดสามประการหลัก ได้แก่ ประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ในฐานะตัวแทนของแนวคิดแบบเป้าหมายนิยมที่ให้ความสำคัญกับการคำนวณผลลัพธ์สูงสุด จริยศาสตร์หน้าที่นิยมของคานต์ (Kantian Deontology) ในฐานะแนวคิดที่ปกป้องศักดิ์ศรีและความเป็นเป้าหมายในตัวเองของสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผลโดยไม่มีเงื่อนไข และพุทธปรัชญา (Buddhist Philosophy) ในฐานะระบบจริยศาสตร์ที่เน้นเรื่องโครงข่ายแห่งเจตจำนงเชิงกรรม (Karmic Intentionality) และกระบวนการแห่งปัจจุสมุปบาท

คำถามวิจัย (Research Question)

การทำลายชีวิตจำนวนมากเพื่อความอยู่รอดของจักรวาลสามารถถือเป็น “ความยุติธรรม” ได้หรือไม่เมื่อพิจารณาผ่านกรอบประโยชน์นิยม จริยศาสตร์แบบคานต์ และพุทธปรัชญา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความยุติธรรมของทานอสผ่านกรอบแนวคิดประโยชน์นิยม พิจารณาความชอบธรรมของการทำลายชีวิตจำนวนมากในฐานะวิธีการสร้างผลประโยชน์สูงสุด
2. เพื่อประเมินการกระทำของทานอสผ่านจริยศาสตร์แบบคานต์ โดยเน้นประเด็นหน้าที่ทางศีลธรรมและศักดิ์ศรีของมนุษย์ในฐานะเป้าหมายในตัวเอง
3. เพื่อวิพากษ์แนวคิดความยุติธรรมเชิงการทำลายผ่านกรอบพุทธปรัชญา โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างเจตนา การกระทำ และผลทางจริยธรรมของความรุนแรง

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาปัญหาความยุติธรรมและความชอบธรรมของการใช้ความรุนแรงผ่านการวิเคราะห์เชิงปรัชญา โดยใช้ตัวละคร “ทานอส” จากจักรวาลภาพยนตร์มาเวล (Marvel Cinematic Universe – MCU) เป็นกรณีศึกษา ทั้งนี้ การดำเนินการวิจัยอาศัยการวิเคราะห์เชิงมโนทัศน์และการสังเคราะห์เชิงวิพากษ์ เพื่อเปรียบเทียบกรอบแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่แตกต่างกัน การวิจัยมีขั้นตอนและวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การกำหนดลักษณะการวิจัย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิเคราะห์เชิงปรัชญา (Philosophical Analysis) และการวิเคราะห์เชิงมโนทัศน์ (Conceptual Analysis) เป็นวิธีการหลัก เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องความยุติธรรม หน้าที่ทางศีลธรรม ผลลัพธ์ของการกระทำ และเจตนาในเชิงจริยศาสตร์

2. การเลือกกรณีศึกษา ผู้วิจัยเลือกตัวละคร “ทานอส” จากจักรวาลภาพยนตร์มาเวล (Marvel) เป็นกรณีศึกษา (Case Study) เนื่องจากตัวละครดังกล่าวสะท้อนแนวคิดเรื่องการใช้ความรุนแรงในนามของความยุติธรรมและผลประโยชน์ส่วนรวมได้อย่างชัดเจน และสามารถนำมาอภิปรายเชิงจริยศาสตร์ได้อย่างเป็นระบบ

3. การกำหนดกรอบการตีความ (Framework of Interpretation) ผู้วิจัยกำหนดกรอบการตีความตัวละครและข้ออ้างเชิงจริยธรรมของทานอสในฐานะ “การทดลองทางความคิดเชิงปรัชญา” (Philosophical Thought Experiment) โดยมีกลไกการตีความ 2 ระดับดังนี้

3.1 การตีความเชิงวรรณกรรมและสัญลักษณ์: ถอดรหัสข้ออ้างของทานอสเรื่องสมดุลของประชากรและทรัพยากร เพื่อจับคู่กับมโนทัศน์ทางจริยศาสตร์กระแสหลัก

3.2 การตีความเชิงตัวบทปรัชญาเปรียบเทียบ: ใช้แนวปฏิบัติด้านอรรถปริวรรตศาสตร์ (Hermeneutics) ในการนำคำตรัส คำสอน หรือข้อเขียนหลักของนักปรัชญา (เบนแธม, มิลล์, คานต์ และ พระไตรปิฎก) มาทำหน้าที่เป็นแว่นขยายเพื่อวิเคราะห์โครงสร้างคุณค่าทางศีลธรรมที่ซ่อนอยู่ในการกระทำของตัวละคร

4. การวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดทางจริยศาสตร์ ดำเนินการวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดทางจริยศาสตร์สามแนวคิด ได้แก่

4.1 แนวคิดประโยชน์นิยม (Utilitarianism) โดยพิจารณาการกระทำของทานอสในแง่ของผลลัพธ์และผลประโยชน์สูงสุดของคนส่วนใหญ่

4.2 จริยศาสตร์แบบคานต์ (Kantian ethics) โดยประเมินการกระทำดังกล่าวผ่านแนวคิดเรื่องหน้าที่ทางศีลธรรมและศักดิ์ศรีของมนุษย์ในฐานะเป้าหมายในตัวเอง

4.3 พุทธปรัชญา (Buddhist Philosophy) โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างเจตนา การกระทำ และผลทางจริยธรรมของความรุนแรง รวมถึงหลักอหิงสาและการลดทุกข์

5. วิธีการสังเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Methods of Critical Synthesis) ผู้วิจัยดำเนินการกระบวนการสังเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Synthesis) โดยใช้ “ระเบียบวิธีเปรียบเทียบเชิงวิภาษวิธี” (Dialectical Comparison) เพื่อตรวจสอบข้อจำกัดและจุดตึงเครียดเชิงทฤษฎี (Conceptual Tensions) ระหว่างกรอบแนวคิดทั้งสาม ด้วยเกณฑ์การประเมิน 3 มิติ ได้แก่

5.1 มิติด้านผู้กระทำและเจตนา (Agent & Intention): ตรวจสอบแรงขับเคลื่อนภายในจิตใจตามฐานคิดพุทธปรัชญาเทียบกับทัศนเรื่องเจตจำนงของคานต์

5.2 มิติด้านตัวการกระทำ (Action/Duty): ประเมินคุณค่าของการตัดสินใจทำลายชีวิตว่าเป็นสิ่งที่ละเมิดข้อสั่งเด็ดขาดของคานต์หรือไม่

5.3 มิติด้านผลลัพธ์ (Consequence/Utility): วิเคราะห์ว่าผลลัพธ์ที่ได้สามารถสร้างเสถียรภาพและลดทุกข์ที่แท้จริงได้ตามที่ประโยชน์นิยมและพุทธปรัชญา

6. การอภิปรายผลการวิเคราะห์

ผลจากการวิเคราะห์และการสังเคราะห์ถูกนำไปอภิปรายเพื่อชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้และข้อจำกัดของแนวคิดความยุติธรรมที่ตั้งอยู่บนการทำลายชีวิตจำนวนมาก รวมทั้งสะท้อนปัญหาทางจริยศาสตร์ของการใช้ความรุนแรงในนามของความดีและความยุติธรรม

ผลการวิจัย (Results)

ความยุติธรรมถือเป็นหนึ่งในปัญหากลางของปรัชญาจริยศาสตร์และทฤษฎีการเมือง ตลอดหลายศตวรรษ นักปรัชญาได้ตั้งคำถามว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรม และอะไรคือขอบเขตของการกระทำที่ยอมรับได้ภายใต้หลักการศีลธรรม (Rawls, 1971; Sen, 2009) ปัญหานี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในกรอบทฤษฎีเท่านั้น แต่สามารถปรากฏในบริบทวัฒนธรรมร่วมสมัย เช่น วรรณกรรม ภาพยนตร์ และสื่อบันเทิงอื่น ๆ ที่สะท้อนความตึงเครียดระหว่างผลลัพธ์ หน้าที่ และเจตนารมณ์ของผู้กระทำ (Bukatman, 2012; Johnston, 2018)

ในจักรวาลภาพยนตร์มาเวล (Marvel Cinematic Universe - MCU) ตัวละคร “ทานอส” (Thanos) เสนอมาตรการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ทรัพยากรขาดแคลนในระดับเอกภพด้วยวิธีที่รุนแรงและฉับพลัน นั่นคือการสุมทำลายล้างชีวิตครึ่งหนึ่งของจักรวาลเพื่อรักษาความอยู่รอดและสมดุลเชิงระบบนิเวศของประชากรที่เหลือรอด การตัดสินใจนี้ก่อให้เกิดคำถามเชิงปรัชญาที่ลุ่มลึกกว่า การทำลายชีวิตส่วนน้อย (ในกรณีนี้คือครึ่งหนึ่ง) เพื่อรักษาสมดุลของระบบโดยรวม สามารถถือเป็น “ความยุติธรรม” ได้หรือไม่ ผลการวิจัยจากการวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดจริยศาสตร์ 3 มิติ ปรากฏผลตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

กรอบทฤษฎีสำหรับการวิเคราะห์ปัญหานี้ถูกเลือกมาอย่างตั้งใจเพื่อสะท้อนความตึงเครียดและความแตกต่างในแนวคิดทางจริยศาสตร์ 3 มิติ ได้แก่ ประโยชน์นิยม จริยศาสตร์แบบคานต์ และพุทธปรัชญา ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความยุติธรรมของทานอสผ่านกรอบแนวคิดประโยชน์นิยม

การวิเคราะห์การกระทำของทานอสผ่านกรอบแนวคิดประโยชน์นิยม (Utilitarianism) จำเป็นต้องแยกพิจารณาระหว่างประโยชน์นิยมเชิงการกระทำ (Act Utilitarianism) และประโยชน์นิยมเชิงกฎ (Rule Utilitarianism) เพื่อประเมินว่าสมการทางจริยธรรมของทานอสสามารถบรรลุเป้าหมายการเพิ่มพูนอรรถประโยชน์สูงสุด (Utility Maximization) ได้จริงหรือไม่ (Bentham, 1789; Mill, 1863)

หากพิจารณาในมุมมองของ ประโยชน์นิยมเชิงการกระทำ มาตรการของทานอสอาจอ้างความชอบธรรมเชิงศีลธรรมขั้นต้นได้ เนื่องจากเป็นความพยายามป้องกันมหันตภัยทางกายภาพที่จะส่งผลให้ปริมาณอรรถประโยชน์รวมสุทธิของจักรวาลลดลงเหลือศูนย์ หากเกิดการแย่งชิงทรัพยากรจนอารยธรรมต่าง ๆ ล่มสลายลง ทานอสจึงทำการคำนวณอรรถประโยชน์รวมเชิงปริมาณ (Quantitative Hedonic Calculus) โดยมองว่าความทุกข์อันเกิดจากการสูญเสียประชากรครึ่งหนึ่งในปัจจุบัน เป็น "ราคาที่ต้องจ่าย" เพื่อแลกกับสุขภาวะและความอุดมสมบูรณ์ในระยะยาวของประชากรอีกครึ่งหนึ่งที่เหลือรอด

อย่างไรก็ตาม เมื่อประเมินด้วยกรอบ ประโยชน์นิยมเชิงกฎ และการคำนวณผลลัพธ์ในระยะยาวอย่างรอบด้าน (Comprehensive Consequentialism) จะพบว่าแนวคิดความยุติธรรมของทานอสเผชิญกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและข้อบกพร่องเชิงการคำนวณ (Calculation Deficit) ดังนี้:

1) การละลายต้นทุนเชิงจิตวิทยาและเสถียรภาพทางสังคม (Social Trauma as Negative Utility): ทานอสมองข้าม "ความทุกข์รวมเชิงลบ" (Aggregate Negative Utility) ที่เกิดขึ้นจากความเศร้าโศก เสียใจและการสูญเสียผู้ค้าจนเชิงโครงสร้างอย่างฉับพลัน ซึ่งก่อให้เกิดความบอบช้ำทางจิตใจและภาวะอัมพาตเชิงระบบสถาบันของสังคมในกลุ่มผู้รอดชีวิต ส่งผลให้อรรถประโยชน์ในระยะยาวไม่ได้เพิ่มขึ้นตามที่ทานอศาคาการณ (Mulgán, 2007)

2) การทำลายฐานรากของความเชื่อมั่น (Erosion of Rules and Trust): การประกาศใช้กฎเกณฑ์ที่ยอมรับอภิมหาฆาตกรรม (Mass Liquidation) เพื่อเป้าหมายเชิงอรรถประโยชน์ ย่อมส่งผลให้สังคมโดยรวมตกอยู่ภายใต้สภาวะหวาดระแวงและสูญเสียความปลอดภัยพื้นฐานในชีวิต ซึ่งเป็นตัวบ่อนทำลายเงื่อนไขและเสถียรภาพในการสร้างอรรถประโยชน์ขึ้นพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตในระยะยาว

ดังนั้น แนวคิดเรื่องความยุติธรรมเชิงเป้าหมายของทานอสจึงเป็นเพียงประโยชน์นิยมที่บกพร่องและตื้นเขิน เพราะไม่ได้นำปัจจัยความทุกข์เชิงโครงสร้างและความมั่นคงทางจิตวิทยามาคำนวณในระบบสัมบูรณ์อย่างครบถ้วน

2) การประเมินการกระทำของทานอสผ่านจริยศาสตร์แบบคานต์

จริยศาสตร์หน้าที่นิยมของอิมมานูเอล คานต์ (Kantian Deontology) ปฏิเสธการอ้างผลลัพธ์เชิงตัวเลขทุกรูปแบบเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินความชอบธรรมทางศีลธรรม โดยยืนยันว่าการกระทำที่ถูกต้องต้องดำเนินตามกฎหน้าที่ทางศีลธรรม (Moral Duty) ที่เป็นสากลและไม่ขึ้นกับผลลัพธ์ปลายทาง (Kant, 1785/1993) จากการประเมินการกระทำของทานอสผ่านกฎข้อสั่งเด็ดขาด (Categorical Imperative) ปรากฏผลการวิเคราะห์ดังนี้

การละเมิดหลักมนุษยภาพในฐานะเป้าหมายในตัวเอง (The Formula of Humanity): คานต์ระบุอย่างชัดเจนว่า สิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล (Rational Beings) ต้องได้รับการปฏิบัติในฐานะ "เป้าหมายในตัวเอง" (End-in-itself) เสมอ และต้องไม่ถูกลดทอนลงไปเป็นเพียง "เครื่องมือ" (Mere Means) สำหรับการบรรลุเป้าหมายอื่น (Kant, 1785/1993; Wood, 2008) มาตรการตัดสินนี้เพื่อกวาดล้างสิ่งมีชีวิตครึ่งหนึ่งของทานอส ถือเป็นการใช้ชีวิตของผู้ถูกทำลายล้างเป็นเครื่องมือเชิงกลไกเพื่อรักษาเสถียรภาพเชิงทรัพยากรของส่วนรวม การกระทำนี้จึงเป็นการละเมิดและทำลายศักดิ์ศรีในตัวเองของชีวิต (Inherent Dignity) อย่างรุนแรงและไม่อาจยอมรับได้ในทุกกรณีทางศีลธรรม หากนำหลักการกระทำของทานอสมาทดสอบเพื่อสถาปนาเป็นกฎสากล (Universal Law) ว่า "ผู้มีอำนาจสามารถทำลายล้างสิ่งมีชีวิตครึ่งหนึ่งเมื่อใดก็ได้เพื่อแก้ปัญหาความขาดแคลน" จึงเป็นความย้อนแย้งเชิงตรรกะของกฎสากล (Contradiction in Conception) กฎนี้ย่อมทำลายหลักการดำรงอยู่และความคงอยู่ของชีวิตซึ่งเป็นเป้าหมายตั้งต้นของการรักษาโลก ข้อเสนอดังกล่าวจึงเป็นโมฆะและขัดแย้งในตัวเองเชิงตรรกะอย่างสิ้นเชิง

ดังนั้น ในแง่จริยศาสตร์แบบคานต์ ความพยายามของทานอสจึงจัดเป็นการกระทำที่ไม่มีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และเป็นอาชญากรรมทางศีลธรรมที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนคุณค่าอันประมาณค่ามิได้ (Price-less Dignity) ของชีวิตให้กลายเป็นเพียงราคาหรือปัจจัยเชิงพาณิชย์ที่สามารถแลกเปลี่ยนได้ (O'Neill, 1989)

3. การวิพากษ์แนวคิดความยุติธรรมเชิงการทำลายผ่านกรอบพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญาประเมินคุณค่าทางศีลธรรมและการกระทำผ่านโครงข่ายที่มีความซับซ้อนและลึกซึ้งโดยมุ่งพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างเจตนา (Cetanā) ลักษณะการกระทำ (Kamma) และวิบากกรรม (Vipākā) ที่ส่งผลต่อกระบวนการเกิดและดับแห่งทุกข์ (Dukkha) (Rahula, 1974; Gethin, 1998; Harvey,

2013) เมื่อนำกรอบแนวคิดพุทธปรัชญามาวិพากษ์แนวคิดความยุติธรรมเชิงทำลายล้างของทานอส ปรากฏข้อค้นพบสำคัญดังนี้

การวิเคราะห์มิติด้านเจตนาและอกุศลมูล (Analysis of Intentionality and Unwholesome Roots): พุทธปรัชญาถือว่า "เจตนาคือกรรม" (Thai Tipiṭaka, Vol. 22, Sutta 334, p. 462) แม้ทานอสจะพยายามแสดงออกว่าตนมี "เจตนาเพื่อส่วนรวม" (Altruistic Intention) แต่การเลือกใช้วิธีการทำลายล้างชีวิตอย่างเป็นระบบชี้ให้เห็นว่า เจตนาเบี่ยงลัดของเขาถูกครอบงำด้วย อกุศลมูล (Unwholesome Roots) สามประการ ได้แก่ โทสะ (Dosa - ในแง่ของปฏิฆะ ความพยายามผิดและปฏิเสธสภาพความเสื่อมโทรมทางธรรมชาติด้วยความรุนแรง) และ โมหะ (Moha - อวิชชา ความหลงผิดและไม่เข้าใจความจริงแท้เชิงโครงสร้างระบบเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมและไตรลักษณ์) การกระทำที่ตั้งอยู่บนอกุศลมูลจึงส่งผลให้สภาพจิตใจของผู้กระทำบิดเบี้ยวและสร้างกรรมหนัก (ครุกรรม) ที่มีผลลัพธ์เป็นความทุกข์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การละเมิดหลักอหิงสาและความจริงแท้ของอริยสัจ (Violation of Non-violence and Noble Truths): พระพุทธศาสนายืนยันในคุณค่าของอหิงสา (Non-violence) และเมตตากรุณาอย่างสากล โดยเน้นย้ำว่าชีวิตทุกชีวิตต่างรักตัวกลัวตายและรักสุขเกลียดทุกข์ (Thai Tipiṭaka, Vol. 25, Sutta 20, p. 41) ความยุติธรรมของทานอสซึ่งตั้งอยู่บนการเข่นฆ่าทำลายชีวิตจึงขัดแย้งกับวิถีพุทธจริยศาสตร์อย่างสิ้นเชิง ยิ่งไปกว่านั้น ตามหลักอริยสัจ 4 ความทุกข์ไม่ได้ดับไปด้วยการลดปริมาณผู้ทรมานทุกข์หรือการจัดสรรปัจจัยวัตถุภายนอก แต่ดับลงด้วยการเข้าใจสภาพความจริงและละตัณหา (Taṇhā) ภายในจิตใจ การกระทำของทานอสจึงเป็นการแก้ปัญหาที่ "ปลายเหตุทางกายภาพ" โดยละเลยการพัฒนาทางจิตวิญญาณและความบกพร่องทางปัญญา (Ignorance) ซึ่งเป็นรากเหง้าของความขาดแคลนและความเห็นแก่ตัวเชิงโครงสร้าง (Keown, 2005)

ดังนั้น ในมุมมองพุทธปรัชญา มาตรการของทานอสจึงไม่ใช่ความยุติธรรม แต่เป็น "ภาพลวงตาเชิงจริยธรรม" (Moral Delusion) ที่ขยายวงจรแห่งความระทมทุกข์ (Samsaric Suffering) ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และเป็นการสร้างทุกข์ใหม่เพื่อแก้ทุกข์เก่าอันขัดต่อตรรกะแห่งการหลุดพ้นอย่างสิ้นเชิง

ตารางที่ 1: สรุปผลการวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดจริยศาสตร์สามมิติ

วัตถุประสงค์	กรอบแนวคิด	ผลการวิเคราะห์	ข้อสังเกตเชิงปรัชญา
1) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความยุติธรรมของทานอส	ประโยชน์นิยม (Utilitarianism)	อธิบายความชอบธรรมเชิงเป้าหมายในการปกป้องและเพิ่มอรรถประโยชน์รวม (Aggregate Utility)	มุ่งคำนวณผลรวมเชิงปริมาณ แต่ละเลยมิติความยุติธรรมต่อปัจเจกภาพและการกระจายคุณค่าอย่างเป็นธรรม
2) เพื่อประเมินการกระทำของทานอส	จริยศาสตร์แบบคานต์ (Kantian Ethics)	ละเมิดกฎศีลธรรมสากลอย่างสิ้นเชิงจากการลดทอนคุณค่าสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผลให้เป็นเพียงเครื่องมือเชิงกลไก (Mere Means)	เจตนาธรรมเชิงผลลัพธ์ไม่สามารถสร้างความชอบธรรม (Justify) ให้แก่การละเมิดความเป็นเป้าหมายในตนเอง (End-in-itself) ของชีวิต
3) เพื่อวิพากษ์แนวคิดความยุติธรรมเชิงการทำลาย	พุทธปรัชญา (Buddhist Philosophy)	จัดเป็น อกุศลกรรมที่ ถูกขับเคลื่อนด้วยโทสะและโมหะ (อวิชชา) ซึ่งขยายวงจรแห่งความทุกข์ (Dukkha) แก่ทุกฝ่าย	ความยุติธรรมเชิงพุทธต้องสอดคล้องกับกระบวนการดับทุกข์ที่ต้นตอตามหลักอริยสัจ ไม่ใช้การคำนวณผลลัพธ์เชิงปริมาณทางวัตถุ

หมายเหตุ: ตารางนี้สังเคราะห์จากการวิเคราะห์เชิงวิภาษวิธี (Dialectical Comparison) ตามกรอบวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อแสดงความไม่ลงรอยกันเชิงมโนทัศน์ (Paradigm Tensions) ระหว่างจริยศาสตร์สามกระแสหลัก โดยใช้ให้เห็นเส้นแบ่งทางความคิดระหว่างเกณฑ์ตัดสินเชิงผลลัพธ์ของประโยชน์นิยม (Utilitarianism), กฎเกณฑ์หน้าที่สัมบูรณ์ของหน้าที่นิยม (Deontology), และโครงข่ายแห่งเจตนาและการลดทุกข์ทางจิตวิทยาของพุทธจริยศาสตร์ (Buddhist Ethics) ซึ่งผลการวิเคราะห์ร่วมยืนยันว่ามาตรการความยุติธรรมที่พึ่งพิงเพียงมิติผลลัพธ์เชิงกายภาพภายนอกโดยละเลยมิติหน้าที่และเจตนาภายใน ไม่สามารถสถาปนาขึ้นเป็นความยุติธรรมที่แท้จริงได้

อภิปรายผล (Discussion)

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นความขัดแย้งเชิงจริยธรรมระหว่าง ผลลัพธ์โดยรวม (Consequences), หน้าที่ทางศีลธรรม (Deontological Duty), และเจตนาธรรมของการกระทำ (Moral Intention) ผ่านกรณีศึกษา “ทานอส” การวิเคราะห์แต่ละกรอบแนวคิดเผยให้เห็นมิติที่แตกต่างกันของความยุติธรรมเชิงปรัชญา ข้อค้นพบจากการวิจัยเผยให้เห็นข้อโต้แย้งทางจริยศาสตร์เชิงลึก (Fundamental Ethical Tension) ระหว่างเป้าหมายเชิงอรรถประโยชน์รวม หน้าที่ทางศีลธรรมที่ละเมิดมิได้ และกระบวนการผลิตซ้ำแห่งความทุกข์เชิงกรรม สอดคล้องกับข้อสังเกตของ จูเลีย ไตรเวอร์ (Julia Driver) และ เชลลี คาแกน (Shelly Kagan) ที่ชี้จุดสำคัญในจริยศาสตร์บรรทัดฐานคือข้อขัดแย้งระหว่าง “ผลลัพธ์ของระบบโดยรวม” กับ “ข้อจำกัดเชิงกระบวนการและคุณค่าภายในของบุคคล” (Driver, 2014; Kagan, 1998) เพื่อให้เห็นการเปรียบเทียบเชิงลึก ผู้วิจัยได้อภิปรายประเด็นข้อโต้แย้งดังกล่าวผ่านการผสมผสานมิติจริยศาสตร์ทั้งสามเข้าด้วยกัน โดยแยกรายละเอียดอภิปรายดังนี้

1. มิติของประโยชน์นิยม: ระหว่างผลรวมเหนือปัจเจกกับคุณค่าสัมบูรณ์ของมนุษย์

จากมุมมองประโยชน์นิยม การกระทำของทานอสสามารถอธิบายได้ว่าเป็นความพยายามสร้างประโยชน์สูงสุดหรือเพิ่มพูนอรรถประโยชน์รวม (Aggregate Utility) เพื่อให้เอกภพอยู่รอดจากการล่มสลายเชิงระบบนิเวศ (Bentham, 1789; Mill, 1863) ทว่าการคิดคำนวณเชิงปริมาณนิยม (Quantitativism) ที่มุ่งเน้นผลรวมเพียงอย่างเดียวอาจละเลยศักดิ์ศรีและสิทธิของปัจเจกบุคคล ซึ่ง ทิม มัลแกน (Tim Mulgan) วิเคราะห์ว่า การประเมินความยุติธรรมเพียงจากผลรวมทางสถิติมักนำไปสู่ภาวะละเลยความยุติธรรมและการกระจายคุณค่าที่ยุติธรรมต่อปัจเจกบุคคล (Mulgan, 2007)

สมการของทานอสที่ยอมรับการทำลายล้าง 50% ของชีวิตเพื่อรักษาชีวิตอีก 50% สะท้อนว่าเขาไม่ได้ตระหนักถึง “ความแยกต่างของบุคคล” (The Distinctness of Persons) ทว่ากลับมองปัจเจกเป็นเพียงวัตถุที่สามารถแลกเปลี่ยนหรือสลบที่ได้ในกระดานคำนวณอรรถประโยชน์ ซึ่งขัดแย้งกับข้อเสนอของ โทมัส ฮิลล์ (Thomas E. Hill) ในทางตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิงที่ยืนยันผ่านจริยศาสตร์ของคานต์ว่า หลักการความเป็นเป้าหมายในตนเองนั้นทำหน้าที่เป็น “ข้อจำกัดเชิงสิทธิและหน้าที่ที่ละเมิดมิได้” (Deontological Constraints) ซึ่งไม่อาจถูกลดทอนหรือแทนที่ด้วยผลประโยชน์ทางกายภาพใด ๆ แม้ผลลัพธ์นั้นจะอ้างว่าสร้างความอยู่รอดของจักรวาลก็ตาม (Hill, 2000) เช่นเดียวกับข้อเขียนของ โอนอรา โอเนลล์ (Onora O’Neill) ที่ชี้ว่า การสถาปนาความยุติธรรมโดยมีวิธีการที่ละเมิดเสรีภาพและสิทธิในการดำรงอยู่ของผู้อื่น ย่อมไม่สามารถสร้างความชอบธรรมเชิงจริยศาสตร์สัมบูรณ์ได้ (O’Neill, 1989) เส้นแบ่งทางความคิดในมิตินี้แสดงให้เห็น ในขณะที่ประโยชน์นิยมพยายามปรับโครงสร้างระบบโดยการเสียสละปัจเจก แต่จริยศาสตร์หน้าที่นิยมชี้ให้เห็นว่าการเสียสละปัจเจกในฐานะเครื่องมือคือการสลายกฎศีลธรรมโดยสิ้นเชิง

2. มิติของจริยศาสตร์แบบคานต์: หน้าที่ทางศีลธรรมกับมายาคติเรื่องสิ่งจำเป็นที่เลวร้าย

จริยศาสตร์ของคานต์เน้นย้ำว่า หน้าที่ทางศีลธรรม (Moral Duty) และศักดิ์ศรีของมนุษย์ (Human Dignity) เป็นสิ่งสมบูรณ์ที่ละเมิดไม่ได้ (Kant, 1785/1993; Wood, 2008) มาตรการของทานอสซึ่งถือเป็น "วิธีการที่ชั่วร้ายเพื่อเป้าหมายที่ดีงาม" (The Ends Justify the Means) ขัดแย้งกับหน้าที่ทางศีลธรรมที่บริสุทธิ์อย่างเป็นระบบ ทว่าเมื่อเปรียบเทียบเชิงลึกกับกรอบพุทธปรัชญา จะพบจุดปะทะทางความคิดที่น่าสนใจ แม้ทั้งสองสำนักจะปฏิเสธตรรกะแบบประโยชน์นิยมของทานอสร่วมกัน ทว่ามีฐานรากในการวิพากษ์วิธีคิดเรื่อง "สิ่งจำเป็นที่เลวร้าย" (Necessary Evil) ในมิติที่ต่างออกไป

คานต์มองความผิดพลาดของทานอสผ่าน "การละเมิดกฎหน้าที่" (Rule Violation) ขณะที่พุทธปรัชญาชี้ให้เห็นลึกซึ้งถึง "ความหลงผิดเชิงญาณวิทยาและสภาวะจิตวิทยา" (Epistemological and Psychological Delusion) โดย ดาเมียน คีออน (Damien Keown) อธิบายว่า ในพุทธจริยศาสตร์ การกระทำใด ๆ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของโทสะและโมหะ (อวิชชา) ย่อมไม่อาจนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่ดีงามได้อย่างแท้จริง เนื่องจากกรรมชั่วและกรรมดีมีวิบากที่แยกส่วนกันอย่างชัดเจนตามกฎของสภาวะธรรมชาติ (Keown, 2005) ทานอสหลงคิดว่าการเข่นฆ่าเป็นภาระทางศีลธรรมที่ตนจำต้องแบกรับเพื่อปกป้องจักรวาล ทว่าในกรอบแนวคิดทางพุทธปรัชญา ทศณะดังกล่าวเป็นเพียง "ความหลงผิดทางศีลธรรม" (Moral Delusion) และเป็นเพียงการอ้างสิทธิ์เหนือกฎแห่งกรรมเท่านั้น ความจริงแท้เชิงภววิทยา คือ การทำลายล้างชีวิตครั้งจักรวาลย่อมส่งผลเป็นอนุสสาวีโยอย่างทันทีในรูปแบบของความเคียดแค้นและการปะทะนองเลือดครั้งใหม่ ซึ่งเป็นการยืนยันความย้อนแย้งที่ว่า วิธีการที่รุนแรงของเขาไม่มีวันบรรลุหน้าที่ที่ขอบธรรมได้ แต่จะยิ่งผลิตซ้ำโครงข่ายแห่งความรุนแรงต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

3. มิติของพุทธปรัชญา: การดับทุกข์ที่ต้นตอกับการจัดสรรพหยากรภายนอก

พุทธปรัชญามองความยุติธรรมผ่านมิติของ เจตนา (Cetanā) การกระทำ (Kamma) และผลกระทบต่อสภาวะแห่งทุกข์ (Dukkha) (Rahula, 1974; Gethin, 1998; Harvey, 2013) การเปรียบเทียบเชิงสัจระหว่างสังคมนิยมเชิงระบบนิเวศ (Ecological Realism) ของทานอสที่มุ่งจัดการสัดส่วนทรัพยากรภายนอก กับพุทธศาสนาที่มุ่งดับทุกข์จากสภาวะจิตวิทยาภายใน เผยให้เห็นจุดแยกที่สำคัญที่สุดในการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ทางสังคม

สมมติฐานของทานอสและระบบคิดแบบประโยชน์นิยมบางกระแสตั้งอยู่บนแนวคิดสังคมนิยมเชิงวัตถุ (Material Realism) ซึ่งมองว่า ความทุกข์ระทม ความขัดแย้ง และความยากจน เกิดจากความจำกัดของทรัพยากรทางวัตถุภายนอกเท่านั้น ดังนั้น ทางออกเดียวคือการปรับสมดุลสัดส่วนตัวเลขประชากรต่อทรัพยากร ทว่าในกรอบแนวคิดพุทธปรัชญา วอลโปลา ราหุล (Walpola Rahula) อธิบายว่า สมมติฐานนี้มองข้ามธรรมชาติของจิตใจมนุษย์ เพราะตราปใดที่ "ตัณหา" (ความอยากอันไร้ขอบเขต) และ "อวิชชา" (ความไม่รู้แจ้งในสัจจะ) ยังไม่ได้รับการขจัดออกไป การเพิ่มพูนทรัพยากรหรือการลดประชากรลงครั้งหนึ่งผ่านการดีดนิ้วก็ไม่ช่วยดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง (Rahula, 1974)

หากพิจารณาผ่านกระบวนการแห่งปฏิจกสมุปบาท (Paṭiccasamuppāda) ซึ่งอธิบายโครงข่ายปัจจัยสัมพันธ์แห่งชีวิตและธรรมชาติ (Gethin, 1998; Harvey, 2013) ประชากรที่รอดชีวิตครั้งหนึ่งของจักรวาลย่อมจะขับเคลื่อนด้วยแรงตัณหาเพื่อแย่งชิงและสะสมทรัพยากรที่กลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง จนในที่สุด วิกฤตการณ์ขาดแคลนก็จะวนกลับมาฉายซ้ำในเวลาอันสั้น มาตรการของทานอสจึงเป็นเพียงการเลื่อนสภาวะล่มสลายชั่วคราว ทว่ากลับต้องแลกด้วยการก่อบาปกรรมระดับอภิมหาภาพและการสร้างบาดแผลเชิงอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ให้กับเหยื่อครั้งก่อนจักรวาลอย่างทนทุกข์ทรมาน

4. การเชื่อมโยงกรอบแนวคิดและข้อค้นพบ เมื่อพิจารณาผลการวิจัยในภาพรวม พบว่า

1) **ประโยชน์นิยม (Utilitarianism)** เน้นผลรวม → อธิบายเหตุผลของทานอสได้ แต่ละเลยปัจเจกบุคคล (Mulgan, 2007)

2) **จริยศาสตร์แบบคานต์ (Kantian ethics)** เน้นหน้าที่และศักดิ์ศรี → การกระทำไม่ชอบธรรม แม้ผลรวมดี (Hill, 2000; O'Neill, 1989)

3) **พุทธปรัชญา (Buddhist philosophy)** เน้นเจตนาและการลดทุกข์ → การกระทำสร้างทุกข์ ไม่เกิดความสุขแท้จริง (Keown, 2005; Rahula, 1974)

การวิเคราะห์นี้ชี้ให้เห็นว่า การอ้างความชอบธรรมจากผลลัพธ์เพียงอย่างเดียว มีข้อจำกัดเชิงปรัชญาและจริยธรรม การทำลายชีวิตในนามของความดี ไม่สามารถเป็นตัวแทนของความยุติธรรมอย่างแท้จริง การเปรียบเทียบกรอบแนวคิดสามแนวทำให้เห็น ความขัดแย้งและความสมดุลระหว่างผลลัพธ์ หน้าที่ และเจตนา

องค์ความรู้จากการวิจัย (Research-Derived Knowledge)

การวิเคราะห์และการประเมินการกระทำของทานอสผ่านกรอบสามแนวคิดเชิงจริยศาสตร์นี้ ไม่เพียงแต่ช่วยถอดรหัสพฤติกรรมของตัวละครในเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น ทว่าได้เปิดมิติใหม่เชิงทฤษฎีในการทำ ความเข้าใจโมโนทัศน์ "ความยุติธรรม" และ "ขอบเขตความชอบธรรมทางศีลธรรมของการใช้ความรุนแรงใน ภาวะวิกฤต" ผลการวิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่และนวัตกรรมเชิงปรัชญาออกเป็นประเด็นสำคัญดังนี้

1. ข้อค้นพบเชิงปรัชญา (Philosophical Findings)

1) ข้อจำกัดของตรรกะประโยชน์นิยมเชิงปริมาณ: การอ้างความชอบธรรมโดยอิงผลลัพธ์รวมเพียงอย่างเดียว (Consequentialist Calculus) ในลักษณะของประโยชน์นิยมเชิงการกระทำ อาจใช้เป็นเหตุผลบังหน้าเพื่อรับรองอภิมหาความรุนแรงหรือการกระทำที่โหดร้ายได้ ทว่าแท้จริงแล้วกลับขัดแย้งกับหลักสิทธิของปัจเจกภาพและการกระจายอรรถประโยชน์อย่างเป็นธรรมในระยะยาว (Mill, 1863; Mulgan, 2007)

2) ความเด็ดขาดของกฎศีลธรรมที่ละเมิดมิได้: กรอบจริยศาสตร์หน้าที่นิยมแบบคานต์ ยืนยันว่าคุณค่าและศักดิ์ศรีในตัวเองของสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล เป็นหลักการสัมบูรณ์ที่ไม่สามารถถูกแลกเปลี่ยนหรือลดทอนให้กลายเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อตอบสนองต่อผลลัพธ์ปลายทางได้ ไม่ว่าผลลัพธ์นั้นจะส่งผลดีต่อระบบโดยรวมเพียงใดก็ตาม (Hill, 2000; O'Neill, 1989)

3) ฐานรากเชิงกรรมพุทธจริยศาสตร์: พุทธปรัชญายืนยันว่า มาตรการที่ตั้งอยู่บนการทำลายล้างชีวิตจำนวนมาก ไม่อาจนำไปสู่การลดและดับทุกข์ (Nirodha) ที่แท้จริงได้ เนื่องจากโครงสร้างแห่งความรุนแรงถูกขับเคลื่อนด้วยอภิมหาตัณหา (โทสะ/โมหะ) ซึ่งจะมีวิบากกรรมเป็นความขัดแย้งและการผลิตซ้ำวงจรแห่งความทุกข์ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (Rahula, 1974; Keown, 2005; Harvey, 2013)

2. คุณค่าทางทฤษฎีและการประยุกต์ใช้ (Theoretical Value and Application)

1) การสร้างระบบตรวจสอบศีลธรรมก่อนดำเนินนโยบาย: งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการตรวจสอบความชอบธรรมเชิงจริยธรรม นโยบายสาธารณะขนาดใหญ่ที่มีผลกระทบต่อชีวิตหรือทรัพยากรของประชาชนก่อนอ้างผลลัพธ์เป็นตัวชี้วัดความยุติธรรม โดยปฏิเสธการใช้ตัวเลขเชิงปริมาณหรือผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจเป็นตัวตัดสินความยุติธรรมเพียงมิติเดียว

2) กรอบการศึกษาแบบสหวิทยาการเพื่อรับมือกับวิกฤตการณ์ใหม่: สามารถนำไปพัฒนาต่อให้เป็นกรอบวิเคราะห์เชิงลึกทางด้านพุทธศาสนาและปรัชญา สำหรับศึกษาปัญหาความขัดแย้งทางสังคม วัฒนธรรม วิกฤตการณ์การจัดสรรทรัพยากรทางการแพทย์ในภาวะโรคระบาด (Triage) หรือนโยบายวิศวกรรมทางนิเวศวิทยา (Geo-engineering) ที่เกี่ยวข้องกับการใช้มาตรการรุนแรงในภาวะวิกฤต (Gethin, 1998; Rawls, 1971)

3. นวัตกรรมเชิงกรอบวิเคราะห์ใหม่: พิกัดเชิงจริยศาสตร์สามมิติ (The Tripartite Matrix of Crisis Justice Model)

ผู้วิจัยได้ต่อยอดจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบทั้งสามกรอบแนวคิด สู่การสถาปนา นวัตกรรมเชิงมโนทัศน์เรียกว่า "แบบจำลองพิกัดจริยศาสตร์สามมิติ" (The Tripartite Matrix of Crisis Justice - TMCJ) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือประเมินและตัดสินใจเชิงนโยบายในภาวะวิกฤต โดยแบบจำลองนี้ทำหน้าที่ประสานรอยเลื่อนระหว่างแกนจริยศาสตร์ 3 มิติ ได้แก่

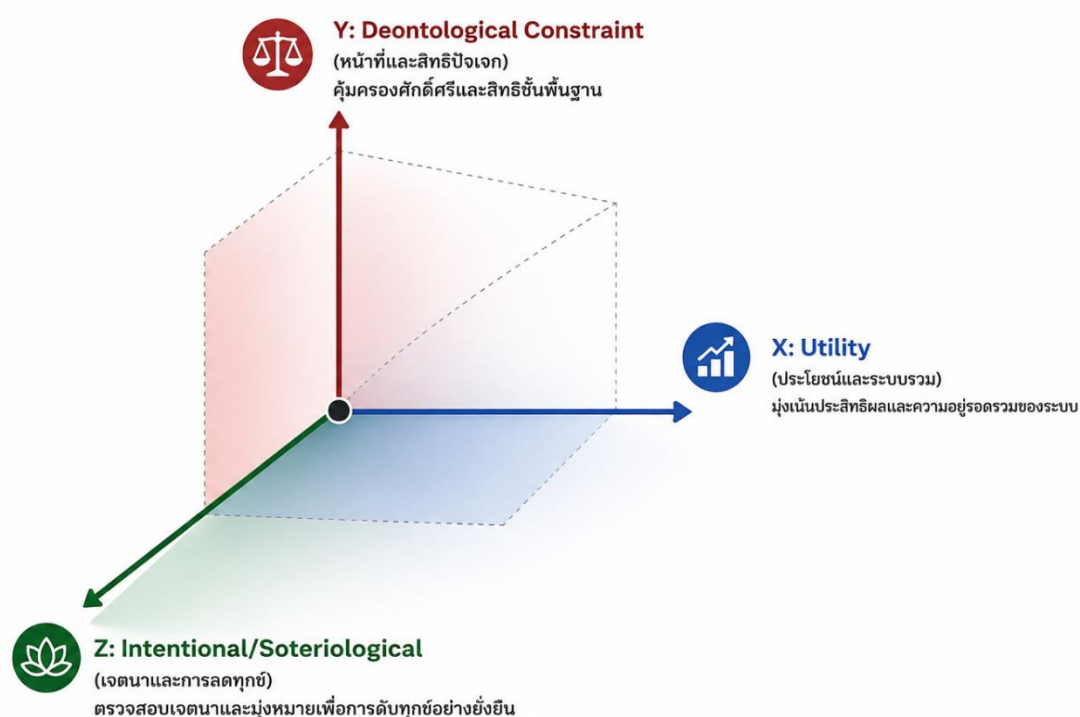

Figure 1: The Tripartite Matrix of Crisis Justice Model (TMCJ)

ภาพที่ 1: พิกัดจริยศาสตร์สามมิติ

แกน X (Consequential Utility Dimension): ตรวจสอบประสิทธิผลและการกระจายทรัพยากรเพื่อให้ระบบสังคมโดยรวมอยู่รอดได้ทางกายภาพ

แกน Y (Deontological Agency Dimension): ควบคุมและป้องกันไม่ให้เกิดนโยบายที่ละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือการใช้ปัจเจกเป็นเพียงสถิติเพื่อความรอดของระบบ

แกน Z (Intentional and Existential Dimension): ตรวจสอบความบริสุทธิ์ของเจตนา และการมุ่งดับความทุกข์เชิงจิตวิทยาทางสังคมอย่างยั่งยืน แทนการจัดการทรัพยากรภายนอกเพียงอย่างเดียว

แนวทางบูรณาการนี้ช่วยสร้างระบบการตรวจสอบศีลธรรมที่มีความรอบด้าน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ความยุติธรรมเชิงนโยบายในเหตุการณ์ความขัดแย้งทางสังคมและการเมืองร่วมสมัย ที่มักอ้าง "ผลประโยชน์ของส่วนรวม" (The Greater Good) เป็นข้ออ้างหลักในการละเมิดสิทธิของกลุ่มปัจเจก หรือคนชายขอบ (Driver, 2014; Kagan, 1998)

สรุป (Conclusion)

จากการอภิปรายผลและองค์ความรู้จากการวิจัย ชี้ให้เห็นว่า ข้อเสนอ "ความยุติธรรมเชิงทำลายล้าง" (Justice through Destruction) ของทานอสในการตีตนเพื่อกวาดล้างสิ่งมีชีวิตครึ่งจักรวาล เป็นเพียงข้ออ้างเชิงอุดมการณ์ที่บกพร่องและไม่สามารถสถาปนาขึ้นเป็นความยุติธรรมที่แท้จริงได้ในทุกมิติของจริยศาสตร์บรรทัดฐาน การวิเคราะห์เปรียบเทียบเผยให้เห็นรอยเลื่อนที่สำคัญในการคิดคำนวณของเขา โดยภายใต้กรอบประโยชน์นิยม แม้มาตรการนี้จะมุ่งรักษาสมดุลของระบบนิเวศภายนอก แต่การละเลยต้นทุนเชิงจิตวิทยาทางสังคมและความบอบช้ำเชิงระบบของปัจเจกชน ส่งผลให้อรรถประโยชน์ในระยะยาวตกต่ำลง และทำลาย baseline ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ในขณะเดียวกัน จริยศาสตร์หน้าที่นิยมของคานต์และพุทธปรัชญาได้ร่วมกันปิดรอยร้าวทางศีลธรรมของตรรกะแบบเป้าหมายนิยมได้อย่างเด็ดขาด โดยจริยศาสตร์ของคานต์ยืนยันว่า การพรากชีวิตปัจเจกหรือการใช้สิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผลเป็นเพียงเครื่องมือเชิงกลไกเพื่อบรรลุผลลัพธ์ของระบบ เป็นการปฏิเสธศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และขัดแย้งในตัวเองเชิงตรรกะอย่างสิ้นเชิง ส่วนพุทธจริยศาสตร์ยืนยันว่า กรรมอันตั้งอยู่บนโทสะและโมหะ (อวิชชา) ไม่อาจนำไปสู่การดับทุกข์ได้จริงตามกฎธรรมชาติ เนื่องจากวิธีการที่รุนแรงรังแต่จะผลิตซ้ำวงจรแห่งแรงแสดงและความทุกข์เชิงโครงสร้างต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

การประเมินวิกฤตการณ์ทางสังคมผ่านแบบจำลอง "พิกัดจริยศาสตร์สามมิติ" (TMCJ Model) ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ นำไปสู่ข้อสรุปว่า คุณภาพของความยุติธรรมที่แท้จริงไม่สามารถพึ่งพิงเพียงมิติด้านผลลัพธ์เชิงปริมาณวัตถุภายนอก แต่จำเป็นต้องประสานสิทธิและหน้าที่ที่ละเมิดมิได้ของปัจเจกบุคคล ควบคู่ไปกับการยกระดับเจตนาเชิงปัญญาเพื่อดับตัณหาและความเห็นแก่ตัวภายในจิตใจมนุษย์ ซึ่งเป็นรากเหง้าของวิกฤตการณ์ที่แท้จริงหาใช่ปริมาณความจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะ (Recommendations)

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendations)

1) การกำหนดเกณฑ์จริยธรรมในสภาวะวิกฤต: นโยบายสาธารณะหรือมาตรการในสภาวะฉุกเฉิน (เช่น การจัดสรรทรัพยากรทางการแพทย์ในภาวะโรคระบาดใหญ่ หรือมาตรการควบคุมประชากรเชิงนิเวศ) ต้องบรรจุ "ข้อจำกัดเชิงสิทธิและหน้าที่ที่ละเมิดมิได้" เข้าเป็นเกณฑ์บังคับ เพื่อป้องกันมิให้เกิดนโยบายเชิงประโยชน์นิยมที่ยอมเสียสละชีวิตของปัจเจกหรือกลุ่มคนชายขอบเพื่อความอยู่รอดของคนส่วนใหญ่

2) การบูรณาการดัชนีชี้วัดความสุขเชิงลึก: รัฐและสถาบันนโยบายควรเลิกใช้ดัชนีชี้วัดเชิงกายภาพหรือเศรษฐกิจทางวัตถุเพียงด้านเดียว แต่ต้องนำแบบจำลองพิกัดจริยศาสตร์สามมิติ The Tripartite Matrix of Crisis Justice Model (TMCJ) ไปปรับใช้เพื่อประเมินความมั่นคงเชิงจิตวิทยาทางสังคมและเสถียรภาพทางศีลธรรมของสังคมในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยเชิงปรัชญา (Philosophical Research Recommendations)

1) การขยายพรมแดนพุทธจริยศาสตร์วิพากษ์: สมควรส่งเสริมการวิจัยเชิงลึกที่เปรียบเทียบพุทธจริยศาสตร์กับทฤษฎีนิเวศวิทยาการเมืองร่วมสมัย เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการรับมือกับวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมโลกโดยไม่เปิดช่องให้แก๊สพิษฟาสซิสต์เชิงนิเวศวิทยา (Ecological Fascism) ที่มักอ้างความจำเป็นด้านระบบนิเวศเพื่อจำกัดสิทธิของมนุษย์

2) การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหน้าที่เชิงโครงสร้างกับเจตจำนงภายใน: ควรสนับสนุนการวิจัยเชิงทฤษฎีที่บูรณาการแนวคิดเรื่องหน้าที่และสิทธิของปรัชญาตะวันตก (Deontology) เข้ากับกฎธรรมชาติเชิงกรรมและเจตนาของตะวันออก เพื่อพัฒนาทฤษฎีจริยศาสตร์บูรณาการที่ตอบสนองต่อสังคมพหุวัฒนธรรมสมัยใหม่

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป (Recommendations for Future Research)

1) ควรทำการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบในมิติของปรัชญาการเมืองคลาสสิกเพิ่มเติม เช่น ทศนะของ โทมัส ฮ็อบบส์ (Thomas Hobbes) หรือ นิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolò Machiavelli) ต่อความชอบธรรมของการใช้อำนาจเด็ดขาดในภาวะอนาธิปไตยเชิงระบบของทานอส

2) สมควรนำกรอบการวิเคราะห์ภักตจริยศาสตร์สามมิติ (TMCJ Model) ไปทดสอบประยุกต์ใช้กับกรณีศึกษาในโลกจริง เช่น จริยธรรมการพัฒนาระบบปัญญาประดิษฐ์ในการตัดสินใจเลือกทำลายล้างเพื่อเป้าหมายเฉพาะ (AI Autonomous Weapon Ethics) เพื่อประเมินประสิทธิภาพและข้อจำกัดของแบบจำลองในการรับมือกับความท้าทายยุคเทคโนโลยีเปลี่ยนผ่าน

เอกสารอ้างอิง (References)

- Bentham, J. (1789). *An introduction to the principles of morals and legislation*. Clarendon Press.
- Bukatman, S. (2012). *The poetics of Slumberland: Animated spirits and the animulating of art*. University of California Press.
- Driver, J. (2014). *The history of utilitarianism*. Routledge.
- Gethin, R. (1998). *The foundations of Buddhism*. Oxford University Press.
- Harvey, P. (2013). *An introduction to Buddhist ethics: Foundations, values and issues*. Cambridge University Press.
- Hill, T. E. (2000). *Respect, pluralism, and justice: Kantian perspectives*. Oxford University Press.
- Johnston, K. M. (2018). *Science fiction film: A critical introduction*. Berg.
- Kagan, S. (1998). *Normative ethics*. Westview Press.
- Kant, I. (1993). *Groundwork of the metaphysics of morals* (M. Gregor, Trans.). Cambridge University Press. (Original work published 1785)
- Keown, D. (2005). *Buddhist ethics: A very short introduction*. Oxford University Press.

- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*
(Mahachulalongkornrajavidyalaya Edition). Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- Mill, J. S. (1863). *Utilitarianism*. Parker, Son, and Bourn.
- Mulgan, T. (2007). *Understanding utilitarianism*. Acumen.
- O'Neill, O. (1989). *Constructions of reason: Explorations of Kant's practical philosophy*. Cambridge University Press.
- Rahula, W. (1974). *What the Buddha taught* (2nd ed.). Grove Press.
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Harvard University Press.
- Sen, A. (2009). *The idea of justice*. Harvard University Press.
- Wood, A. W. (2008). *Kantian ethics*. Cambridge University Press.

บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

THE ROLE OF MONKS IN PROVIDING ASSISTANCE TO BEDRIDDEN PATIENTS IN MUEANG
DISTRICT, NAKHON NAYOK PROVINCE

พระครูอดุลโพธิธรรม¹, พระครูบรรพตภาวนาวิธาน² และ สุริยะ มาตรฐาน³
Phrakhru-adunpothitham¹, Phrakrubanpotpavanavithan² and Suriya Matham³

(Received: April 24, 2026; Revised: August 16, 2026; Accepted: August 27, 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับ (2) ศึกษาความสัมพันธ์ และ (3) นำเสนอบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.958 จากกลุ่มตัวอย่างได้แก่ พระสงฆ์ จำนวน 228 รูป วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 9 รูปหรือคน สรุปเป็นความเรียงผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก โดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.26$)

2) ความสัมพันธ์ระหว่าง การช่วยเหลือสงเคราะห์กับบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อยู่ในระดับมาก ($r=0.840$)

3) บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ด้านการวางแผนการดูแล พบว่า มีการกำหนดบทบาทพระสงฆ์ที่สอดคล้องพระธรรมวินัย ในการดำเนินงานที่ชัดเจนช่วยเพิ่มความเชื่อมั่นและลดภาระครอบครัวผู้ป่วย ด้านการดูแลเฉพาะราย พบว่า มีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยและครอบครัว ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการเยียวยาจิตใจ ลดความทุกข์ ความกังวล และความโดดเดี่ยวของผู้ป่วยติดเตียง ช่วยเสริมสร้างกำลังใจแก่ญาติผู้ดูแลให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ด้านการติดตามประเมินผล พบว่า การประเมินช่วยสร้างความน่าเชื่อถือให้กับการทำงาน และความต่อเนื่องของการช่วยเหลือ ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ป่วยและสังคมได้

คำสำคัญ : การช่วยเหลือ, สาธารณะสงเคราะห์, ผู้ป่วยติดเตียง

¹⁻³ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
Corresponding author, e-mail: 6706204104@mcu.ac.th Tel. 0634939422

Abstract

This research aims to (1) study the level (2) study the relationship and (3) study the approaches to promoting the role of Buddhist monks in assisting bedridden patients in Mueang District, Nakhon Nayok Province. The research employs a mixed-methods approach, combining quantitative research using a questionnaire with a reliability coefficient of 0.958 from a sample of 228 Buddhist monks. Data was analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and correlation coefficient. Qualitative research involved interviews with 9 key informants (monks/individuals), with the findings summarized in narrative form. The research findings revealed that:

1) The overall level of the role of Buddhist monks in assisting and supporting bedridden patients in Mueang District, Nakhon Nayok Province, was high ($\bar{X}=4.26$).

2) The overall relationship between assistance and the role of Buddhist monks in assisting and supporting bedridden patients in Mueang District, Nakhon Nayok Province, showed a strong positive correlation ($r=0.840^{**}$).

3) Regarding guidelines for promoting the role of Buddhist monks in assisting and supporting bedridden patients in Mueang District, Nakhon Nayok Province, the planning aspect showed that defining the roles of monks in accordance with Buddhist precepts and discipline in clear operations increased confidence and reduced the burden on the patients' families. In terms of individualized care, it was found that this was crucial for the quality of life of patients and their families. Buddhist principles were used as a tool for psychological healing, reducing suffering, anxiety, and loneliness of bedridden patients, and strengthening the morale of caregivers. Finally, in terms of follow-up and evaluation, the evaluation helped build credibility for the work and ensure the continuity of assistance, responding to the needs of patients and society.

Keywords: Assistance, Public Welfare, Bedridden Patients

บทนำ

ในปัจจุบัน สังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ตามหลักเกณฑ์ของ องค์การสหประชาชาติ อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่อัตราการเกิดและอัตราการตาย ลดลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้สัดส่วนวัยแรงงานและวัยเด็กลดน้อยลงจนกระทบต่อการวางแผนนโยบายบริหาร ประเทศและสภาพเศรษฐกิจ ประเด็นที่ภาครัฐให้ความสำคัญอย่างยิ่งคือกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะติดเตียง ซึ่ง หมายถึงผู้ที่มีสภาพร่างกายเสื่อมโทรมหรือเจ็บป่วยรุนแรงจากโรค อุบัติเหตุ หรือการผ่าตัดใหญ่ จนต้องใช้เวลา ส่วนใหญ่นอนบนเตียง ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวันได้ หรืออาจถึงขั้นไม่รู้สีกตัว ภาวะ ดังกล่าวไม่เพียงแต่สร้างความลำบากในการใช้ชีวิต แต่ยังเป็นปัจจัยเสี่ยงสำคัญที่นำไปสู่ภาวะแทรกซ้อนที่เป็น อันตรายถึงชีวิต เช่น แผลกดทับ การขาดสารอาหารอย่างรุนแรง รวมถึงการติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจและ ระบบทางเดินปัสสาวะ ซึ่งล้วนส่งผลเสียต่อคุณภาพชีวิตและเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล (ศิริณี ศรีหามาศ และคณะ, 2556)

ผู้บริหารหรือผู้ดูแลที่บ้านจึงถือเป็นหัวใจสำคัญที่มีบทบาทต่อสภาพร่างกายและจิตใจของผู้ป่วยติดเตียงอย่างมาก หากผู้ดูแลมีความรู้และทักษะการบริหารที่ถูกต้องตามหลักการ จะช่วยฟื้นฟูสมรรถภาพและป้องกันภาวะวิกฤตต่าง ๆ ได้ แต่ในทางกลับกัน หากขาดทักษะที่เหมาะสมอาจทำให้เกิดอุบัติเหตุหรือภาวะแทรกซ้อนซ้ำเติม จนนำไปสู่ความเครียดสะสมของผู้ดูแลเอง ด้วยเหตุนี้ หน่วยงานภาครัฐจึงเร่งพัฒนานโยบายเชิงรุกเพื่อส่งเสริมศักยภาพของผู้บริหารผ่านการฝึกปฏิบัติจริงและใช้กลไกทางสังคม ทั้งความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนมาเป็นตัวขับเคลื่อน เพื่อให้ผู้ป่วยได้รับการดูแลที่มีมาตรฐานเทียบเท่าโรงพยาบาล ลดภาระการเดินทางและค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น มุ่งหวังให้ผู้สูงอายุติดเตียงสามารถใช้ชีวิตประจำวันร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและมีคุณค่าภายใต้ระบบสาธารณสุขที่เข้าถึงได้อย่างทั่วถึงและยั่งยืน (องค์การอนามัยโลก, 2568)

วิกฤตการณ์การเข้าสู่สังคมสูงวัยเป็นพลวัตที่สำคัญซึ่งกำลังเกิดขึ้นทั่วโลก โดยมีสาเหตุหลักมาจากอัตราการเกิดที่ลดต่ำลงอย่างรวดเร็วและการพัฒนาทางการแพทย์ที่ช่วยยืดอายุขัยของมนุษย์ให้ยาวนานขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วและสังคมที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุเกินกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด สำหรับประเทศไทยปัญหานี้ทวีความรุนแรงจนมีอัตราการพึ่งพิงสูงเป็นอันดับสองในอาเซียน โดยเฉพาะในภาคเหนือที่มีสัดส่วนการพึ่งพิงสูงสุด ผลกระทบที่ตามมาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่ความเสื่อมถอยทางร่างกายและโรคเรื้อรังที่ซับซ้อน เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง หรือภาวะสมองเสื่อมเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมในวงกว้าง เนื่องจากประชากรวัยทำงานที่เป็นกำลังหลักในการผลิตและแรงงานลดน้อยลง ในขณะที่รัฐบาลต้องแบกรับภาระงบประมาณด้านสวัสดิการและการรักษาพยาบาลเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลเพื่อรองรับค่าใช้จ่ายด้านสาธารณสุข หากขาดการวางแผนรับมือและการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพย่อมส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและการเติบโตของประเทศในระยะยาวอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ (สำนักงานส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2556)

ในมิติทางสังคมและสถาบันครอบครัวไทยได้เปลี่ยนสภาพจากครอบครัวใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวตามสภาพเศรษฐกิจที่บีบคั้น ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องเผชิญกับความโดดเดี่ยวและภาวะพึ่งพิงที่ยากลำบาก โดยเฉพาะกลุ่มผู้ป่วยติดเตียงที่มีจำนวนประมาณร้อยละ 2 ของประชากร ซึ่งภาระการดูแลส่วนใหญ่ยังคงตกอยู่กับสมาชิกในครอบครัวตามจารีตประเพณีและวัฒนธรรมความกตัญญูที่มีมาแต่ดั้งเดิม ส่งผลให้ผู้ดูแลต้องเสียโอกาสทางอาชีพ ขาดรายได้ และเผชิญภาวะหนี้สิน รวมถึงมีความเครียดสะสมจากการต้องให้การดูแลอย่างใกล้ชิดตลอด 24 ชั่วโมงโดยขาดระบบสนับสนุนหรืออุปกรณ์อำนวยความสะดวกที่จำเป็น ด้วยเหตุนี้ ภาครัฐจึงได้พยายามกำหนดนโยบายการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวที่เน้นการทำงานเชิงรุกร่วมกันเป็นทีมในระดับท้องถิ่น ผ่านกลไกทีมหมอครอบครัวและเครือข่ายจิตอาสาในชุมชน เพื่อสร้างระบบการดูแลที่มีคุณภาพทั้งในด้านการส่งเสริมสุขภาพและการเคลื่อนย้ายผู้ป่วยไปพบแพทย์ สิ่งสำคัญที่สุดคือผู้ดูแลต้องยึดถือหลักคุณธรรมจริยธรรมและเมตตาธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อประคับประคองให้ผู้สูงอายุได้รับความรักและมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์อย่างเต็มภาคภูมิ และสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต (สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล, 2568)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำวิจัยเรื่อง บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก โดยการศึกษาบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ ความสัมพันธ์ระหว่าง หลักการช่วยเหลือสงเคราะห์ กับ บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียง และแนวทางการส่งเสริมบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาระดับบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักการช่วยเหลือสงเคราะห์ กับ บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก
3. เพื่อนำเสนอบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ จากหนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ เพื่อสนับสนุนการทําวิจัยเรื่อง “บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก” มีประเด็นที่ได้นำเสนอไว้ดังนี้

พระเมธีวราราม (เชิดชัย กตปุญโญ) (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดพนัญเชิงวรวิหาร ตามแนวพระดำริสมเด็จพระสังฆราช” ผลการวิจัยพบว่า (1) สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดพนัญเชิงวรวิหารพบว่าประชาชนมีความคิดเห็นต่อสภาพทั่วไปของการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัด พนัญเชิงวรวิหารตามแนวพระดำริสมเด็จพระสังฆราช ในโครงการตั้งโรงงานตามพระดำริ และโครงการสวนครัวนำสุข ด้วยวิถีพอเพียง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

พระมหาฤทธิชัย กิตติธมโม (นาคกล่อม) (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิจัยพบว่า (1) ประชาชนมีความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.12, S.D. = 0.757)

พระมหาพิระยุทธ อุดมธมโม (ผลธรรม) (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการในการส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบการจัดการในการส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยการทดสอบสมมติฐาน พระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการในการส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวม โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

พระมหาไชยณรงค์ ภูทมนี่ (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทงานสาธารณสงเคราะห์ของ วัดชลประทานรังสฤษดิ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัยพบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีผลทำให้ความคิดเห็นต่อบทบาทงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดชลประทานรังสฤษดิ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน จึงเป็นการยอมรับสมมติฐานทุกข้อที่ตั้งไว้

พระครูปราโมทย์ปัญญวัฒน์ (บุญเลิศ เทชปัญโญ) (พระครูปราโมทย์ปัญญวัฒน์ (บุญเลิศ เทชปัญโญ), 2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการดำเนินงานการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน พบว่า (1) ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การสร้างเครือข่ายภาคีความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องการ

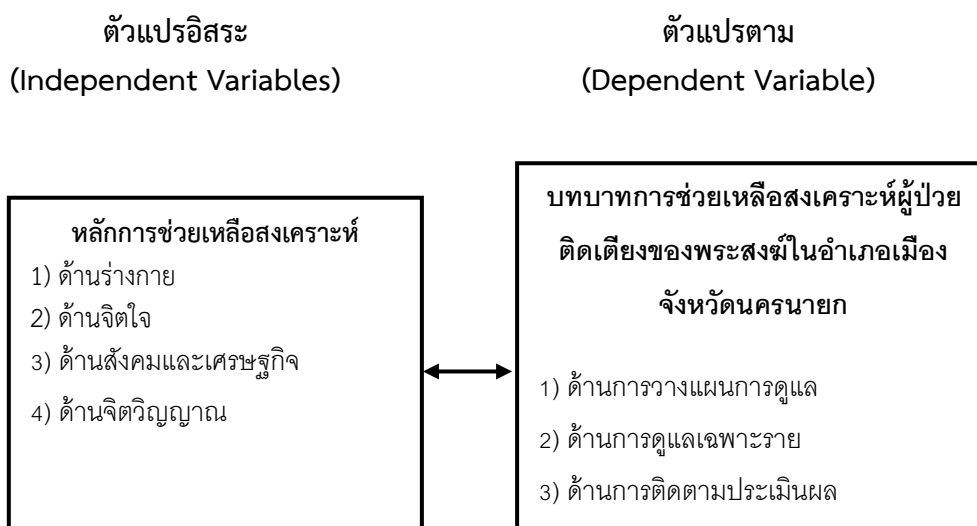
ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารให้ครอบคลุม การยึดหลักคุณธรรมนำการพัฒนา และการสร้างความตื่นตัวและให้พระสงฆ์การตระหนักในบทบาทการช่วยเหลือสังคม (2) ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมโดยมุ่งประโยชน์ของส่วนร่วมเป็นสำคัญ การส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์การระดับวัด (3) ด้านการเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างจิตสำนึกรักและหวงแหนสาธารณสมบัติแก่คนในชุมชน การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สาธารณสมบัติ อบรมชุดทักษะความรู้ด้านการอนุรักษ์สาธารณสมบัติแก่พระสงฆ์การทุกระดับ และ (4) ด้านการเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่ การดำเนินการโดยปราศจากวัตถุประสงค์แอบแฝง การมีโครงสร้างและแผนรองรับกรณีเกิดภัยพิบัติกะทันหัน การใช้ธรรมะเพื่อสร้างแสงสว่างแก่ผู้สับสน และ การเสียสละเพื่อประโยชน์แก่ส่วนร่วมอย่างแท้จริง

พระสมุห์วิน วิสุทโธ (พงษ์ศักดิ์) (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ของพระสงฆ์ในจังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ของพระสงฆ์ในจังหวัดราชบุรี พบว่า การส่งเสริมสุขภาวะทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านสุขภาวะทางกาย ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยติดเตียง ผู้ทุพพลภาพ ผู้พิการ ผู้สูงอายุ และผู้ยากไร้ในพื้นที่ ด้วยเครื่องอุปโภคบริโภคพื้นฐานที่จำเป็น ด้านสุขภาวะทางจิต ได้แก่ การเยียวยาจิตใจประชาชนที่มีทุกข์ด้วยหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับกรณี ด้านสุขภาวะทางสังคม ได้แก่ การจัดกิจกรรมทางสังคมที่เสริมสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวและชุมชน และด้านสุขภาวะทางปัญญา ได้แก่ การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่เด็กและเยาวชนเพื่อยกระดับคุณลักษณะทางปัญญา

สรุปได้ว่า งานสาธารณสงเคราะห์ เป็นการดำเนินกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือสังคมและผู้ประสบความเดือดร้อน โดยมุ่งเน้นการบรรเทาปัญหาความยากจน การขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในทางพระพุทธศาสนา งานสาธารณสงเคราะห์ถือเป็นหน้าที่สำคัญของวัดและพระสงฆ์ที่ต้องช่วยเหลือประชาชนอย่างทั่วถึง โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ งานเหล่านี้ครอบคลุมหลายรูปแบบ เช่น การแจกจ่ายอาหารและเครื่องใช้จำเป็น การให้การรักษายาบาลเบื้องต้น การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ การฝึกอาชีพเพื่อสร้างรายได้ รวมถึงการให้คำแนะนำทางจิตใจตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า การดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องยึดหลักสังคหวัตถุธรรม ๔ ประการ ได้แก่ การให้ทาน การพูดจาไพเราะ การบำเพ็ญประโยชน์ และการประพฤติตนสม่ำเสมอ เพื่อให้การช่วยเหลือเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคมโดยรวม

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ “บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ” ผู้วิจัยสามารถสรุปแผนภาพกรอบแนวคิด ได้ดังนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ “บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ” ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการผสมวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรเป้าหมาย ได้แก่ พระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก จำนวน 525 รูป (สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมือง, 2568)

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ซึ่งได้มาโดยการคำนวณหาจำนวนกลุ่มตัวอย่างประชากร โดยใช้สูตรของ ทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 228 รูป

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของ “บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก” โดยแบบออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Check List) ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับ หลักการช่วยเหลือสงเคราะห์ จำนวน 4 ด้าน ด้านละ 5 ข้อ รวมเป็น 20 ข้อ ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก จำนวน 3 ด้าน ด้านละ 5 ข้อ รวมเป็น

15 ข้อ ตอนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended Questionnaire) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความ
คิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

3. การกำหนดวิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล

3.1 จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่
ต้องการแจกแบบสอบถาม

3.2 ผู้วิจัยเสนอติดต่อขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เพื่อขออนุญาตและ
ขอความร่วมมือถึงเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม
(Questionnaire)

3.3 ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่รับกลับมาก่อน
นำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสังคมศาสตร์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและ
พรรณนา บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก สถิติที่
ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
(Standard Deviation) (สิน พันธุ์พินิจ, 2557)

4.2 สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และการทดสอบ
สมมติฐาน โดยพิจารณาระดับบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง
จังหวัดนครนายก ว่ามีมากน้อยเพียงใด โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient) วัดระดับ
ความสัมพันธ์ของตัวแปร และผู้วิจัยได้เลือกใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product
Moment Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบสมมติฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ โดยทั่วไปนิยมใช้
สัญลักษณ์ (r) แทนค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของกลุ่มการบอกระดับหรือขนาดของความสัมพันธ์ จะใช้ตัวเลข
ของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ หากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าเข้าใกล้ -1 หรือ +1 แสดงถึงการมี
ความสัมพันธ์กันในระดับสูง แต่หากมีค่าเข้าใกล้ 0 แสดงถึงการมีสัมพันธ์กันในระดับน้อย หรือไม่มีเลย สำหรับ
การพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ใช้เกณฑ์ดังนี้

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.81 – 1.00 หมายถึง มีความสัมพันธ์ในระดับมาก

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.51 – 0.80 หมายถึง มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.21 – 0.50 หมายถึง มีความสัมพันธ์ในระดับน้อย

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.01 – 0.20 หมายถึง มีความสัมพันธ์ในระดับน้อยมาก

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.00 หมายถึง ไม่มีความสัมพันธ์

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการ
วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง
โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบคำถามปลายเปิดตามลำดับความสำคัญ

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการวิจัยครั้งนี้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย จำนวน 9 รูปหรือคน

2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Form) โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ขอนหนังสือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

3.2 ทำการนัดวัน เวลาและสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

3.3 นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

4 การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 นำข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์ ทำการถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ จำแนกเป็นประเด็น แล้วเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

4.2 วิเคราะห์คำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)

4.3 สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1. ข้อที่ 2. และข้อที่ 3 ตามลำดับดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ระดับบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม

(n=228)

บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ใน อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1) ด้านการวางแผนการดูแล	4.26	0.58	มาก
2) ด้านการดูแลเฉพาะราย	4.36	0.55	มาก
3) ด้านการติดตามประเมินผล	4.17	0.65	มาก
โดยภาพรวม	4.26	0.55	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า พระสงฆ์มีระดับบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก โดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.26$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน

วัตถุประสงค์ที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลหาความสัมพันธ์ระหว่าง การช่วยเหลือสงเคราะห์ กับบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

(n=228)

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)			โดยภาพรวม
	ด้านการวางแผนการดูแล	ด้านการดูแลเฉพาะราย	ด้านการติดตามประเมินผล	
1) ด้านร่างกาย	0.749**	0.637**	0.745**	0.774**
2) ด้านจิตใจ	0.718**	0.628**	0.784**	0.776**
3) ด้านสังคมและเศรษฐกิจ	0.648**	0.614**	0.747**	0.731**
4) ด้านจิตวิญญาณ	0.837**	0.744**	0.775**	0.852**
โดยภาพรวม	0.790**	0.703**	0.818**	0.840**

** ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (2 tailed)

จากตารางที่ 2 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการช่วยเหลือสงเคราะห์กับบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวกอยู่ในระดับมาก ($r=0.840^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

วัตถุประสงค์ที่ 3 บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก การวางแผนการดูแล พบว่า มีการกำหนดบทบาทพระสงฆ์ที่สอดคล้องพระธรรมวินัย การมีส่วนร่วมในวางแผนในการดำเนินงานที่ชัดเจนช่วยเพิ่มความเชื่อมั่นและลดภาระครอบครัวผู้ป่วย ด้านการดูแลเฉพาะราย พบว่า มีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยและครอบครัว พระสงฆ์สามารถใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการเยียวยาจิตใจ ลดความทุกข์ ความกังวล และความโดดเดี่ยวของผู้ป่วยติดเตียง ช่วยเสริมสร้างกำลังใจแก่ญาติผู้ดูแลให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ด้านการติดตามประเมินผล พบว่า การประเมินช่วยสร้างความน่าเชื่อถือให้กับการทำงาน และความต่อเนื่องของการช่วยเหลือ การประเมินผลไม่ใช่เพียงการวัดความสำเร็จของกิจกรรม แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่ช่วยพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ป่วยและสังคมได้

องค์ความรู้ใหม่

แผนภาพ : องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

จากแผนภาพสามารถอธิบายเกี่ยวกับ บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ปรากฏผลเป็นพุทธนวัตกรรมการดูแลผู้ป่วยเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงหลัก พุทธธรรมเข้ากับวิถีปฏิบัติทางสังคมอย่างเป็นระบบโดยอาศัยแรงขับเคลื่อนจากตัวแปรอิสระทั้งสี่มิติเป็นฐาน สำคัญในการดำเนินงานซึ่งประกอบด้วยมิติด้านร่างกายที่พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการจัดหาอุปกรณ์ ทางทางการแพทย์พื้นฐานมิติด้านจิตใจที่ใช้หลักธรรมคำสอนสร้างกำลังใจมิติด้านสังคมและเศรษฐกิจที่เน้นการ ระดมทรัพยากรจากชุมชนเพื่อแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายและมิติด้านจิตวิญญาณที่มุ่งเน้นการเตรียมตัวเผชิญความ ตายอย่างสงบตามหลักพุทธศาสนา กระบวนการช่วยเหลือเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อการกำหนดบทบาทเชิง ปฏิบัติการที่เป็นตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญโดยเริ่มจากด้านการวางแผนการดูแลที่พระสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชน ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายสุขภาพและผู้นำท้องถิ่นเพื่อจัดทำฐานข้อมูลและกำหนดแนวทางการเข้าถึง ผู้ป่วยตามลำดับความสำคัญซึ่งถือเป็นนวัตกรรมการบริหารจัดการทุนทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางต่อมาคือ ด้านการดูแลเฉพาะรายซึ่งเป็นการนำชุดข้อมูลที่วางแผนไว้มาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการ ที่แตกต่างกันของผู้ป่วยแต่ละรายโดยพระสงฆ์จะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรที่เข้าไปเยียวยาทั้งทางกาย และทางธรรมอย่างต่อเนื่อง และด้านการติดตามประเมินผลที่สะท้อนถึงความยั่งยืนของพุทธนวัตกรรมผ่าน การเยี่ยมเยียนอย่างสม่ำเสมอเพื่อประเมินความเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงรูปแบบการช่วยเหลือให้ทันต่อ สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของผู้ป่วยส่งผลให้เกิดวงจรการดูแลที่สมบูรณ์แบบโดยพุทธนวัตกรรมนี้ไม่ได้เป็น เพียงการสงเคราะห์เบื้องต้นแต่เป็นการสร้างระบบนิเวศแห่งความเกื้อกูลที่หลอมรวมบทบาทของพระสงฆ์เข้า กับกลไกทางสาธารณสุขและจิตวิญญาณของชุมชนในอำเภอเมืองจังหวัดนครนายกอย่างเข้มแข็งทำให้ผู้ป่วยติด เตียงได้รับการดูแลที่มีคุณภาพและมีศักดิ์ศรีในฐานะเพื่อนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมอย่างแท้จริง

อภิปรายผล

1. ระดับบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก โดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.26$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุญโญ)** (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดพนัญเชิงวรวิหาร ตามแนวพระดำริสมเด็จพระสังฆราช” ผลการวิจัยพบว่า (1) สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดพนัญเชิงวรวิหารพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อสภาพทั่วไปของการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัด พนัญเชิงวรวิหาร ตามแนวพระดำริสมเด็จพระสังฆราช ในโครงการตั้งโรงงานตามพระดำริ และโครงการสวนครัวนาสุข ด้วยวิธีพอเพียง โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาภุชชิต กิตติธมโม (นาคกล่อม)** (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิจัยพบว่า (1) ประชาชนมีความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}= 4.12$, S.D. = 0.757)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างการช่วยเหลือสงเคราะห์กับบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อยู่ในระดับมาก ($r=0.840^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาพิระยุทธ อุดมธม (ผลธรรม)** (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการในการส่งเสริมสุขภาวะแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบการจัดการในการส่งเสริมสุขภาวะแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยการทดสอบสมมติฐาน พระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการในการส่งเสริมสุขภาวะแบบองค์รวม โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาไชยณรงค์ ภาทมนี** (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทงานสาธารณสงเคราะห์ของ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางเกร็ง จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีผลทำให้ความคิดเห็นต่อบทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางเกร็ง จังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน จึงเป็นการยอมรับสมมติฐานทุกข้อที่ตั้งไว้

3. แนวทางการส่งเสริมบทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก การวางแผนการดูแล พบว่า มีการกำหนดบทบาทพระสงฆ์ที่สอดคล้องพระธรรมวินัย การมีส่วนร่วมในวางแผนในการดำเนินงานที่ชัดเจนช่วยเพิ่มความเชื่อมั่นและลดภาระครอบครัวผู้ป่วย ด้านการดูแลเฉพาะราย พบว่า มีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยและครอบครัว พระสงฆ์สามารถใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการเยียวยาจิตใจ ลดความทุกข์ ความกังวล และความโดดเดี่ยวของผู้ป่วยติดเตียง ช่วยเสริมสร้างกำลังใจแก่ญาติผู้ดูแลให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ด้านการติดตามประเมินผล พบว่า การประเมินช่วยสร้างความน่าเชื่อถือให้กับการทำงาน และความต่อเนื่องของการช่วยเหลือ การประเมินผลไม่ใช่เพียงการวัดความสำเร็จของกิจกรรม แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่ช่วยพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ป่วยและสังคมได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ (บุญเลิศ เทชปุญโญ)** (พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ (บุญเลิศ เทชปุญโญ), 2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง

“การจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการดำเนินงานการจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน พบว่า (1) ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การสร้างเครือข่ายภาคีความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารให้ครอบคลุม การยึดหลักคุณธรรมนำการพัฒนา และการสร้างความตื่นตัวและให้พระสังฆาธิการตระหนักในบทบาทการช่วยเหลือสังคม (2) ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมโดยมุ่งประโยชน์ของส่วนร่วมเป็นสำคัญ การส่งเสริมบทบาทพระสังฆาธิการระดับวัด (3) ด้านการเกื้อกูลสาธารณสุขสมมติสถานที่ยังเป็นสาธารณสุขสมบัติ ได้แก่ การสร้างจิตสำนึกรักและห่วงแหนสาธารณสุขสมบัติแก่คนในชุมชน การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สาธารณสุขสมบัติ อบรมชุดทักษะความรู้ด้านการอนุรักษ์สาธารณสุขสมบัติแก่พระสังฆาธิการทุกระดับ และ (4) ด้านการเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่ การดำเนินการโดยปราศจากวัตถุประสงค์แอบแฝง การมีโครงสร้างและแผนรองรับกรณีเกิดภัยพิบัติกะทันหัน การใช้ธรรมะเพื่อสร้างแสงสว่างแก่ผู้สับสนหวัง และการเสียสละเพื่อประโยชน์แก่ส่วนร่วมอย่างแท้จริง ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมุห์หิวน วิสุทโธ (พงษ์ศักดิ์) (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ของพระสงฆ์ในจังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ของพระสงฆ์ในจังหวัดราชบุรี พบว่า การส่งเสริมสุขภาวะทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านสุขภาวะทางกาย ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยติดเตียง ผู้ทุพพลภาพ ผู้พิการ ผู้สูงอายุ และผู้ยากไร้ในพื้นที่ ด้วยเครื่องอุปโภคบริโภคพื้นฐานที่จำเป็น ด้านสุขภาวะทางจิต ได้แก่ การเยียวยาจิตใจประชาชนที่มีทุกข์ด้วยหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับกรณี ด้านสุขภาวะทางสังคม ได้แก่ การจัดกิจกรรมทางสังคมที่เสริมสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวและชุมชน และด้านสุขภาวะทางปัญญา ได้แก่ การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่เด็กและเยาวชนเพื่อยกระดับคุณลักษณะทางปัญญา

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอมือง จังหวัดนครนายก” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ควรศึกษาความคิดเห็นต่อการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในพื้นที่คณะสงฆ์อื่น
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในพื้นที่คณะสงฆ์อื่น
3. ควรศึกษาแนวทางการส่งเสริมการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในพื้นที่คณะสงฆ์อื่น

เอกสารอ้างอิง

- พระครูปราโมทย์ปัญญวัฒน์ (บุญเลิศ เตชปัญโญ). (2561). *การจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาภุชชัญญ์ กิตติธมโม (นาคกล่อม). (2564). *ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาไชยณรงค์ ภทฺธมณี. (2556). *บทบาทงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพิระยุทธ อคฺคธมโม (ผลธรรม). (2560). *การจัดการในการส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในอำเภอมะเมือง จังหวัดนครปฐม*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเมธีวรารณ (เชิดชัย กตปัญโญ). (2564). *รูปแบบการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของวัดพนัญเชิงวรวิหาร ตามแนวพระดำริสมเด็จพระสังฆราช*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมุห์หิรัญ วิสุทโธ (พงษ์ศักดิ์). (2564). *รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ของพระสงฆ์ในจังหวัดราชบุรี*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศิริณีศรีหาภาค และคณะ. (2556). *ผลกระทบและการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวภายใต้วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล. (2568). *การสูงวัยของประชากรไทย*. แหล่งที่มา: <http://www.ipsr.mahidol.ac.th>
- สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะอำเภอมะเมือง. (2568). *สถิติข้อมูลพระสังฆาธิการ*. นครนายก: สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะอำเภอมะเมือง. แหล่งที่มา: <http://www.lecture.cs.buu.ac.th>
- สำนักงานส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2556). *รายงานสำรวจสุขภาพผู้สูงอายุไทย ปี 2556 ภายใต้แผนงานส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและผู้พิการ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วัชรินทร์.
- สิน พันธุ์พินิจ. (2557). *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูเน็ปบลิสซิง จำกัด.
- องค์การอนามัยโลก. (2568). *ความหมายของผู้สูงอายุ*. แหล่งที่มา: <http://www.who.int>
- Taro Yamane. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. Tokyo: Aoyama Gakuin University.

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

MONASTIC PARTICIPATION OF SANGHA ADMINISTRATORS IN FOREST CONSERVATION
ACCORDING TO THE PATH OF CHAO PHO KHAO YAI
(PLAD CHANG NISAI SAT) IN BAN NA DISTRICT, NAKHON NAYOK PROVINCE

พระครูปริยัติวัชรวิมล¹, สุริยะ มาตรฐาน² และ พระมหาทองชัย สุนทรacar³
Phrakhrupariyattisimaphon¹, Suriya Matham² and Phramaha Thogchai Sundaracar³

(Received: April 24, 2026; Revised: August 16, 2026; Accepted: August 27, 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับ (2) ศึกษาความสัมพันธ์ และ (3) นำเสนอการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.978 จากกลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนพระปริยัติธรรม จำนวน 203 รูป วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 9 รูปหรือคน สรุปเป็นความเรียง ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.25$)

2) ความสัมพันธ์ระหว่าง การบริหารจัดการตามหลัก 4M กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อยู่ในระดับมาก ($r=0.847$)

3) การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พบว่า พระสงฆ์ในการใช้หลักธรรมเป็นฐานการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน พบว่า มีการอนุรักษ์และเป็นแบบอย่างแก่ชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ พบว่า การจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมโปร่งใส คำนึงธรรมชาติดูแลชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการประเพณีผล พบว่า การประเพณีคุณธรรมและความสัมพันธ์ชุมชน

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม, การอนุรักษ์, ปฏิปทา

¹⁻³ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Corresponding author, e-mail: 6706204105@mcu.ac.th Tel. 0634939422

Abstract

This research aims to (1) study the level, (2) study the relationship, and (3) study the approaches to forest conservation participation based on the teachings of Chao Pho Khao Yai (Plad Chang Nisaisat) among Buddhist monks in Ban Na District, Nakhon Nayok Province. The research employs a mixed-methods approach, combining quantitative research using a questionnaire with a reliability coefficient of 0.978 from a sample of 203 Buddhist students. Data was analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and correlation coefficient. Qualitative research involved interviews with 9 key informants, summarized in narrative form. The research findings revealed that:

1) The overall level of participation in forest conservation based on the Khao Yai Shrine's (Plad Chang Nisaisat) practices among monks in Ban Na District, Nakhon Nayok Province, was high ($x=4.25$).

2) The overall relationship between 4M-based management and the participation of monks in forest conservation based on the Khao Yai Shrine's (Plad Chang Nisaisat) practices in Ban Na District, Nakhon Nayok Province, showed a strong positive correlation ($r=0.847$).

3) Regarding participation in forest conservation based on the Khao Yai Shrine's (Plad Chang Nisaisat) practices among monks in Ban Na District, Nakhon Nayok Province, the findings indicated that in terms of decision-making, monks used Buddhist principles as a basis for decision-making; in terms of implementation, they conserved and served as role models for the community; in terms of benefit allocation, they ensured fair and transparent distribution of benefits, returning benefits to nature and the community; and in terms of evaluation, they assessed ethics and community relationships.

Keywords: Participation, Conservation, Practices

บทนำ

ประเทศไทยเคยเป็นหนึ่งในดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรป่าไม้มากที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยในปี พ.ศ. 2504 มีพื้นที่ป่าสูงถึงร้อยละ 53.33 ของพื้นที่ประเทศ แต่ภายในระยะเวลาเพียง 39 ปี พื้นที่ดังกล่าวกลับลดลงอย่างน่าตกใจจนเหลือเพียงร้อยละ 33.40 ในปี พ.ศ. 2543 คิดเป็นการสูญเสียป่าเฉลี่ยถึงปีละ 1.64 ล้านไร่ โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงระบบเศรษฐกิจ การเกษตร และการคมนาคมของประเทศ สาเหตุหลักของการถดถอยนี้เกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากรที่นำไปสู่ความต้องการที่ดินเพื่อทำกินและผลิตอาหาร รวมถึงนโยบายเศรษฐกิจในอดีตที่มุ่งเน้นการแปรรูปไม้เพื่อการพาณิชย์และการขยายตัวของโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งการสร้างที่อยู่อาศัย โรงแรม และสถานที่ราชการ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ป่าไม้ถูกทำลายเกินกว่าที่ธรรมชาติจะฟื้นฟูได้ทัน จนกลายเป็นวิกฤตการณ์ที่กระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศอย่างรุนแรง (กรมป่าไม้ ส่วนป่าชุมชน สำนักส่งเสริมการปลูกป่า, 2560)

ทรัพยากรป่าไม้เปรียบเสมือนรากฐานสำคัญที่ค้ำจุนความเจริญและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ทั้งในฐานะแหล่งกำเนิดปัจจัยสี่และศูนย์รวมการเรียนรู้ทางธรรมชาติ ประเทศที่รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดมักจะมีคามมั่นคงและประชาชนมีมาตรฐานการครองชีพที่ดี ในทางตรงกันข้าม หากปล่อยให้ป่าไม้ถูกทำลาย

จนเสื่อมโทรม ย่อมนำมาซึ่งความตกต่ำทางเศรษฐกิจและความวุ่นวายทางสังคมในอนาคต ด้วยเหตุนี้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกรมป่าไม้ จึงได้เร่งขับเคลื่อนนโยบายเชิงรุกเพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ โดยมุ่งเน้นการป้องกันพื้นที่ป่าที่ยังสมบูรณ์ไม่ให้อ่อนด้อยลงเพิ่มเติม ควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้ชุมชนรอบผืนป่าเข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกและดูแลรักษาป่าไม้ เพื่อให้คนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเกื้อกูลและยั่งยืน อันจะเป็นหลักประกันว่าผืนป่าของประเทศไทยจะยังคงอยู่เป็นสมบัติล้ำค่าของชาติสืบต่อไป (โชติก จรุงคนธ์, 2548)

ป่าชุมชนคือมรดกทางภูมิปัญญาที่ชาวบ้านในชนบทใช้ประโยชน์และดูแลรักษาอย่างยาวนาน โดยมีระบบการจัดการที่ชัดเจน ทั้งการจำแนกที่ดิน กฎเกณฑ์การใช้สอย และองค์กรชาวบ้านที่เข้มแข็ง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและวัฒนธรรม ป่าไม้ได้เป็นเพียงแหล่งทรัพยากรสำหรับอาหาร สมุนไพร และวัสดุก่อสร้างเท่านั้น แต่ยังเป็นหัวใจสำคัญของระบบนิเวศที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร การอนุรักษ์ป่าจึงไม่ใช่เพียงศาสตร์ทางเทคนิค แต่เป็นรากฐานของการดำรงชีวิตร่วมกันที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ไปจนถึงการร่วมรับผิดชอบ โดยสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรม มาเป็นแนวทางในการทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข ผ่านการหมั่นพบปะแลกเปลี่ยนข้อมูล เพื่อสร้างความสมัครสมานสามัคคีทั้งภายในและระหว่างชุมชนให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน (สมศักดิ์ สมานไทย, 2546)

สำหรับกรณีป่าชุมชนในอำเภอบ้านนาที่กำลังเผชิญวิกฤตจากการบุกรุกพื้นที่เกษตรกรรมและการลักลอบเผาป่า จนส่งผลให้เกิดภัยธรรมชาติอย่างน้ำท่วมฉับพลันและความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำ สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงการขาดจิตสำนึกและการจัดการที่เหมาะสม ซึ่งทางออกที่แท้จริงไม่ใช่หน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และเยาวชน เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศให้กลับมาสมดุลอีกครั้ง บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าเมื่อชีวิตของชุมชนผูกพันอยู่กับความอยู่รอดของป่า ชุมชนย่อมมีแรงขับเคลื่อนภายในที่จะปกป้องทรัพยากรโดยไม่ต้องรอการบังคับจากภายนอก การจัดการป่าชุมชนจึงเป็นกลไกสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ช่วยเหลือคนในพื้นที่ที่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน และสร้างโอกาสให้มนุษยชาติได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล นำไปสู่การดำรงชีพที่มีคุณภาพและความสุขอย่างแท้จริง (อภิชาติ ภัทรธรรม, 2553)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก” เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เพื่อศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และเพื่อนำเสนอการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ในเป็นกรรณการระดับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ให้เกิดความสมดุลและก่อให้เกิดความหลากหลายทางธรรมชาติจนกลายเป็นธรรมชาติที่สมบูรณ์อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง การบริหารจัดการตามหลัก 4M กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก
3. เพื่อนำเสนอการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ จากหนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ เพื่อสนับสนุนการทำวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก” มีประเด็นที่ได้นำเสนอไว้ดังนี้

พระมหาชัยสิทธิ์ ขยสิทธิ์ (เปรียญยอดเยี่ยม) (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการที่ดีในการปกครองคณะสงฆ์อำเภอยุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า 1. พระสงฆ์ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการที่ดีในการปกครองคณะสงฆ์อำเภอยุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.19$)

พระจิรวัชร สุธมโม (พิชการ) (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการระบบบริจาคนิเวศของวัดในอำเภอมือง จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า 1. พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการระบบบริจาคนิเวศของวัดในอำเภอมืองจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.95$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน

พระครูสุกิจพัฒนวิธาน (เอนก นิยมโท) (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์ประติมากรรมภายในวัด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัยพบว่าพระสงฆ์มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์ประติมากรรม ของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

พระพิรุฬห์วิทย์ ยสวาท (พรหมมาลี) (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนลาวเวียงอำเภโพนาราม จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนลาวเวียง อำเภโพนาราม จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน ได้แก่ เพศ มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนลาวเวียง อำเภโพนาราม จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

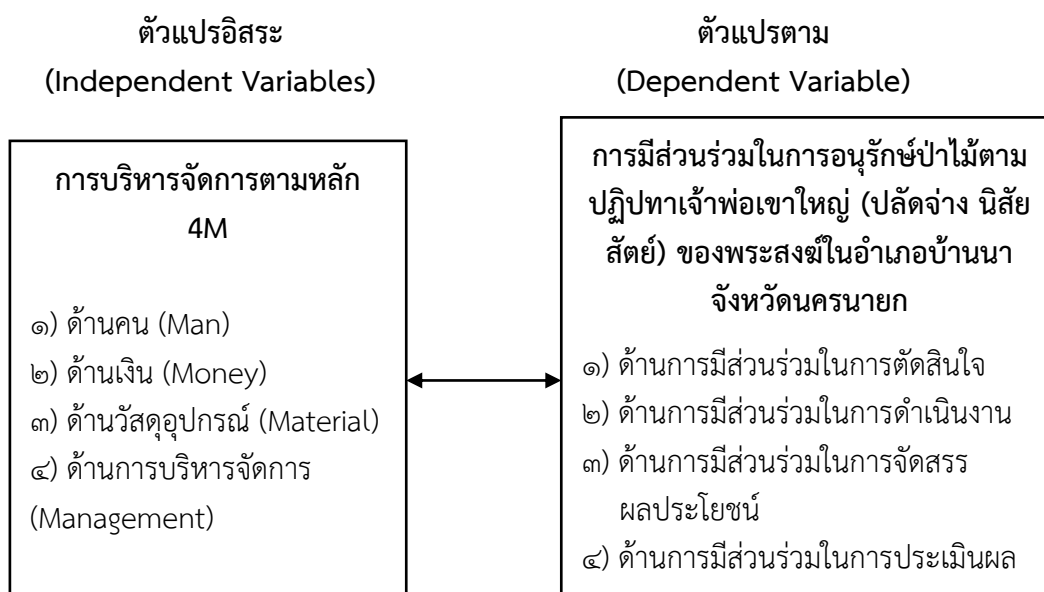
พระครูสังฆรักษ์พงษ์พันธ์ วิสวโร (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีน อำเภสามพราน จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า ควรมีการวางแผนประชุม เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีนและสิ่งแวดล้อม ควรสร้างแรงจูงใจให้พระสงฆ์เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีนที่จัดขึ้นในชุมชน ควรเข้าร่วมในการติดตามงานขณะปฏิบัติงานในการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีน

พระครูสังฆรักษ์ธีรศักดิ์ วิสุทธิปุตุโต (จันทร์เกตุวงศ์) (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางส่งเสริมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ต้งามนั้น คือ ศึกษา ค้นคว้า และวิจัยวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ได้มีการรวบรวมไว้แล้ว และที่ยังไม่ได้ศึกษา แต่มีกระจัดกระจายอยู่ทั่วทุกแห่ง ผู้ศึกษาค้นคว้า จะได้ทราบความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมอย่างถ่องแท้ ความรู้ดังกล่าวจะเป็นรากฐานของชีวิตเมื่อได้เห็นคุณค่า จะเกิดการยอมรับและนำไปใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมและแพร่หลาย และส่งเสริมให้ชนทุกหมู่เหล่าเห็นคุณค่าและร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่ประชาชนในการปรับเปลี่ยน และตอบสนองกระแสวัฒนธรรมอื่น ๆ และวัฒนธรรมภายนอกอย่างเหมาะสม ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม ทั้งภายในประเทศ และระหว่างประเทศ โดยใช้ศิลปวัฒนธรรมเป็นสื่อกลางสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันอีกด้วย

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์คือการที่บุคคล กลุ่มคน หรือชุมชนเข้ามามีบทบาทในการดูแลรักษา และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างตั้งใจและต่อเนื่อง โดยสามารถแสดงออกได้ในหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า การลดปริมาณขยะ การปลูกต้นไม้ การสนับสนุนกิจกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อม หรือการเผยแพร่ความรู้ให้คนรอบข้างตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก” ผู้วิจัยสามารถสรุปแผนภาพกรอบแนวคิด ได้ดังนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก” ใช้รูปแบบงานวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research)

ซึ่งเป็นการผสมผสานวิธีการระหว่างการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร คือ พระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จำนวน 410 รูป (สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านนา, 2568)

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ พระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ซึ่งได้มาโดยการคำนวณหาจำนวนกลุ่มตัวอย่างประชากร โดยใช้สูตรของ ทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 203 รูป

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของ “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฎิบัติาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก” โดยแบบออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Check List) ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพการบริหารจัดการ จำนวน 4 ด้าน ด้านละ 5 ข้อ รวมเป็น 20 ข้อ ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฎิบัติาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จำนวน 4 ด้าน ด้านละ 5 ข้อ รวมเป็น 20 ข้อ ตอนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended Questionnaire) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

3. การกำหนดวิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล

3.1 จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม

3.2 ผู้วิจัยเสนอติดต่อขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงเจ้าคณะอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม (Questionnaire)

3.3 ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่รับกลับมาก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสังคมศาสตร์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและพรรณนา การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฎิบัติาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) (สิน พันธุ์พินิจ, 2557)

4.2 สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และการทดสอบสมมติฐาน โดยพิจารณาระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฎิบัติาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ว่ามีมากน้อยเพียงใด โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหพันธ์ (Correlation Coefficient) วัดระดับความสัมพันธ์ของตัวแปร และผู้วิจัยได้เลือกใช้สถิติสัมประสิทธิ์

สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบสมมติฐานค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ โดยทั่วไปนิยมใช้สัญลักษณ์ (r) แทนค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของกลุ่มการบอกระดับหรือขนาดของความสัมพันธ์ จะใช้ตัวเลขของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ หากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าเข้าใกล้ -1 หรือ +1 แสดงถึงการมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง แต่หากมีค่าเข้าใกล้ 0 แสดงถึงการมีความสัมพันธ์กันในระดับน้อย หรือไม่มีเลย สำหรับการพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ใช้เกณฑ์ดังนี้

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.81 – 1.00 หมายถึง มีความสัมพันธ์ในระดับมาก

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.51 – 0.80 หมายถึง มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.21 – 0.50 หมายถึง มีความสัมพันธ์ในระดับน้อย

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.01 – 0.20 หมายถึง มีความสัมพันธ์ในระดับน้อยมาก

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.00 หมายถึง ไม่มีความสัมพันธ์

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบคำถามปลายเปิดตามลำดับความสำคัญ

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการวิจัยครั้งนี้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย จำนวน 9 รูปหรือคน

2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Form) โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ขอนหนังสือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

3.2 ทำการนัดวัน เวลาและสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

3.3 นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

4 การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 นำข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์ ทำการถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ จำแนกเป็นประเด็น แล้วเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

4.2 วิเคราะห์คำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)

4.3 สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1. ข้อที่ 2. และ ข้อที่ 3 ตามลำดับดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1. ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม

(n=203)

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัด นครนายก	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	4.26	0.57	มาก
2) ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	4.37	0.54	มาก
3) ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์	4.19	0.65	มาก
4) ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล	4.19	0.67	มาก
รวม	4.25	0.55	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า พระสงฆ์มีระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.25$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

วัตถุประสงค์ที่ 2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง การบริหารจัดการตามหลัก 4M กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

(n=203)

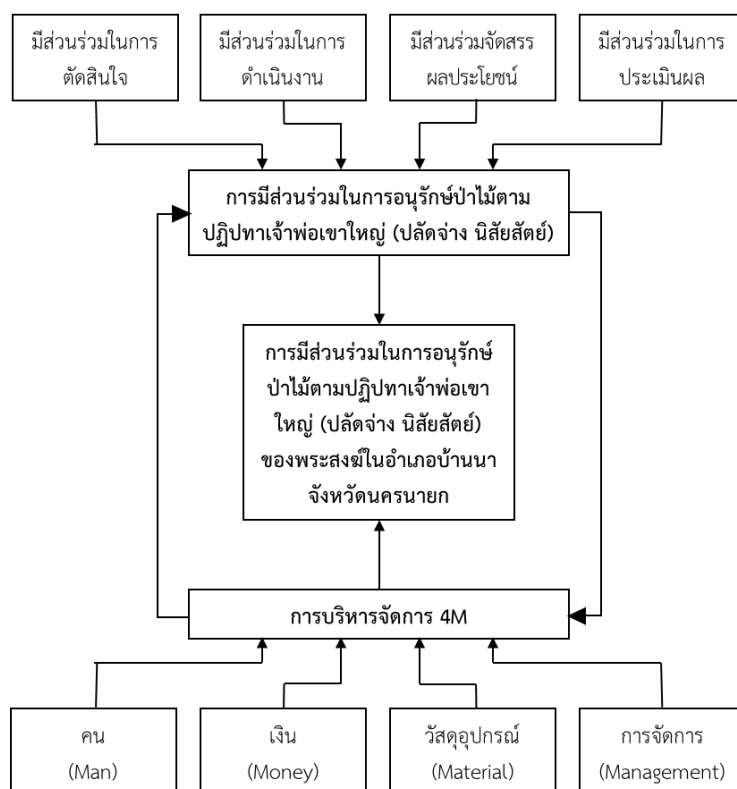
ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (p)				โดยภาพรวม
	ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์	ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล	
ด้านคน	0.739**	0.617**	0.734**	0.677**	0.765**
ด้านเงิน	0.718**	0.608**	0.776**	0.758**	0.794**
ด้านวัสดุอุปกรณ์	0.681**	0.626**	0.760**	0.723**	0.773**
ด้านการบริหารจัดการ	0.823**	0.733**	0.765**	0.718**	0.836**
โดยภาพรวม	0.792**	0.690**	0.811**	0.769**	0.847**

** ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (2 tailed)

จากตารางที่ 2 พบว่า การบริหารจัดการตามหลัก 4M โดยภาพรวม กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อยู่ในระดับมาก ($r=0.847^{**}$) จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

วัตถุประสงค์ที่ 3 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พบว่า การอนุรักษ์ป่าไม้มีประสิทธิภาพจากบทบาทพระสงฆ์ในฐานะผู้นำจิตใจและสื่อกลางประสานความร่วมมือ โดยใช้หลักธรรมเป็นฐานการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทหลากหลายในการอนุรักษ์ป่า ทั้งการนำกิจกรรม ธรรมะทางธรรมะ และสร้างจิตสำนึกผ่านเยาวชนและประเพณีท้องถิ่น ความศรัทธาของประชาชนช่วยเสริมความร่วมมือ ขณะที่การประยุกต์พุทธธรรมกับการจัดการอย่างเป็นระบบทำให้การอนุรักษ์ยั่งยืนและเป็นแบบอย่างแก่ชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ พบว่า การจัดสรรผลประโยชน์จากการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ เชื่อมคุณค่าทางจิตวิญญาณกับการบริหาร โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนจริยธรรม ใช้กองทุนและระบบโปร่งใส กำหนดค่านิยมชาติและชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล พบว่า การประเมินผลครอบคลุมทั้งด้านทรัพยากรป่าไม้ จิตสำนึก คุณธรรม และความสัมพันธ์ชุมชน โดยพระสงฆ์เสริมความน่าเชื่อถือ นักวิชาการเชื่อมโยงทฤษฎี ผู้นำและประชาชนสะท้อนผลจริง

องค์ความรู้ใหม่

แผนภาพที่ 1 : องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ 1 ผู้วิจัยสามารถอธิบายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เป็นการบูรณาการระหว่างหลักการบริหารจัดการสากลเข้ากับมิติทางจิตวิญญาณและอัตลักษณ์ท้องถิ่น การดำเนินงานอนุรักษ์ป่าไม้ของพระสงฆ์ในพื้นที่ไม่ได้เป็นเพียงภารกิจทางกายภาพในการปลูกต้นไม้เท่านั้น แต่เป็นการขับเคลื่อนผ่านต้นทุนทางสังคมและศรัทธา โดยมีการประยุกต์ใช้ทรัพยากรการบริหารจัดการตามหลัก 4M อย่างเป็นระบบ ในด้านคน (Man) พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่เชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐและชาวบ้าน โดยใช้บารมีและความเลื่อมใสศรัทธาในปฏิปทาของปลัดจ่าง นิสัยสัตย์ เป็นตัวยึดเหนี่ยว ในด้านเงิน (Money) มีการบริหารจัดการงบประมาณที่เน้นความโปร่งใสผ่านกองทุนผ้าป่าต้นไม้และเงินบริจาคจากพุทธบริษัท ส่วนด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) มีการปรับใช้พื้นที่ของวัดเป็นสถานียเพาะชำกล้าไม้และศูนย์เรียนรู้ และด้านการบริหารจัดการ (Management) พบว่ามีการวางแผนงานที่ยืดหยุ่นสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม โดยนำหลักธรรมคำสอนมาสอดแทรกในการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างกลมกลืน

การมีส่วนร่วมตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) องค์ความรู้ที่สำคัญคือการถอดรหัสคุณธรรมความซื่อสัตย์ ความเสียสละ และความกล้าหาญของปลัดจ่างมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ 4 ด้าน เริ่มต้นจาก การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนและคณะสงฆ์ร่วมกันกำหนดแนวเขตป่าอนุรักษ์และกฎระเบียบในการดูแลรักษาพื้นที่ ซึ่งเป็นการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ต่อมาใน การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน พระสงฆ์ในอำเภอบ้านนาได้นำพาพุทธศาสนิกชนจัดกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ เช่น การบวชป่าและการเดินธรรงค์รักษาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นการนำพลังศรัทธามาแปรเปลี่ยนเป็นการลงมือทำที่เข้มแข็ง สำหรับ การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ มุ่งเน้นไปที่ประโยชน์ทางอ้อม เช่น การรักษาความชุ่มชื้นของแหล่งน้ำและการใช้ป่าเป็นแหล่งสมุนไพรเพื่อสาธารณสุขประโยชน์ มากกว่าการมุ่งเน้นประโยชน์ทางเศรษฐกิจส่วนตัว และสุดท้ายคือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ที่มีการตรวจสอบและติดตามสภาพป่าร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐและชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

1. ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.25$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาชัยสิทธิ์ ขยสิทธิ์ (เปรียบยอดยิ่ง) (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการที่ดีในการปกครองคณะสงฆ์อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า 1. พระสงฆ์ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการที่ดีในการปกครองคณะสงฆ์อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.19$) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระจิรวรรณ สุทธิโม (พิชากร) (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการระบบบริจาคนิเวศของวัดในอำเภอมะนัง จังหวัดนันทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า 1. พระสงฆ์ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการระบบบริจาคนิเวศของวัดในอำเภอมะนัง จังหวัดนันทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.95$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน

2. ความสัมพันธ์ระหว่าง การบริหารจัดการตามหลัก 4M กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อยู่ในระดับมาก ($r=0.847^{**}$) จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสุกิจพัฒนวิธาน (เอนก นิยมโท) (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์ประติมากรรมภายในวัด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ผลการทดสอบ

สมมติฐานการวิจัยพบว่าพระสงฆ์มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารการจัดการเพื่อการอนุรักษ์ปะติมากรรม ของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระพิรุฬห์วิทย์ ยสวาท (พรมมาลี)** (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนลาวเวียงอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนลาวเวียง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน ได้แก่ เพศ มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนลาวเวียง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3. แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิบัติเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัย สัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พบว่า การอนุรักษ์ป่าไม้มีประสิทธิภาพจากบทบาทพระสงฆ์ในฐานะผู้นำจิตใจและสื่อกลางประสานความร่วมมือ โดยใช้หลักธรรมเป็นฐานการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทหลากหลายในการอนุรักษ์ป่า ทั้งการนำกิจกรรม ธรรมะทางธรรมะ และสร้างจิตสำนึกผ่านเยาวชนและประเพณีท้องถิ่น ความศรัทธาของประชาชนช่วยเสริมความร่วมมือ ขณะที่การประยุกต์พุทธธรรมกับการจัดการอย่างเป็นระบบ ทำให้การอนุรักษ์ยั่งยืนและเป็นแบบอย่างแก่ชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ พบว่า การจัดสรรผลประโยชน์จากการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิบัติเจ้าพ่อเขาใหญ่ เชื่อมคุณค่าทางจิตวิญญาณกับการบริหาร โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนจริยธรรม ใช้กองทุนและระบบโปร่งใส กำหนดคตินิยมชาติและชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล พบว่า การประเมินผลครอบคลุมทั้งด้านทรัพยากรป่าไม้ จิตสำนึก คุณธรรม และความสัมพันธ์ชุมชน โดยพระสงฆ์เสริมความน่าเชื่อถือ นักวิชาการเชื่อมโยงทฤษฎี ผู้นำและประชาชนสะท้อนผลจริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูสังฆรักษ์พงษ์พันธ์ วิสวโร** (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า ควรมีการวางแผนประชุม เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีนและสิ่งแวดล้อม ควรสร้างแรงจูงใจให้พระสงฆ์เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีนที่จัดขึ้นในชุมชน ควรเข้าร่วมการติดตามงานขณะปฏิบัติงานในการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีน ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูสังฆรักษ์ธีรศักดิ์ วิสุทธิปุตโต (จันทร์เกตุวงศ์)** (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางส่งเสริมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ตังงมนั้น คือ ศึกษา ค้นคว้า และวิจัยวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ได้มีการรวบรวมไว้แล้ว และที่ยังไม่ได้ศึกษา แต่มีกระจุกกระจายอยู่ทั่วทุกแห่ง ผู้ศึกษาค้นคว้า จะได้ทราบความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมอย่างถ่องแท้ ความรู้ดังกล่าวจะเป็นรากฐานของชีวิตเมื่อได้เห็นคุณค่า จะเกิดการยอมรับและนำไปใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมและแพร่หลาย และส่งเสริมให้ชนทุกหมู่เหล่าเห็นคุณค่า และร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่ประชาชนในการปรับเปลี่ยน และตอบสนองกระแสวัฒนธรรมอื่น ๆ และวัฒนธรรมภายนอกอย่างเหมาะสม ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม ทั้งภายในประเทศ และระหว่างประเทศ โดยใช้ศิลปวัฒนธรรมเป็นสื่อกลางสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามปฏิปทาเจ้าพ่อเขาใหญ่ (ปลัดจ่าง นิสัยสัตย์) ของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ควรศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ในพื้นที่คณะสงฆ์อื่น
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ในพื้นที่คณะสงฆ์อื่น
3. ควรศึกษาแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าในพื้นที่คณะสงฆ์อื่น

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้ ส่วนป่าชุมชน สำนักส่งเสริมการปลูกป่า. (2560). *ป่าชุมชนในประเทศไทย ๒๕๖๐*. กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้.
- โชคก จรุงพันธ์. (2548). *รายงานผลการดำเนินการโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและ* *ช้าง. เชียงใหม่: สำนักทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.*
- พระครูสังฆรักษ์ธีรศักดิ์ วิสุทธิปุตโต (จันทร์เกตุวงศ์). (2558). *บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสังฆรักษ์พงษ์พันธ์ วิสวโร. (2559). *การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีน อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสุกิจพัฒนวิธาน (เอนก นิยมโท). (2564). *การบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์ประติมากรรมภายในวัดอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระจิรวรรุ สุธมโม (พิชกร). (2563). *การบริหารจัดการระบบบริจาโคิเลศทรอนิกส์ของวัดในอำเภอมืองจังหวัดนนทบุรี*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพิรุฬห์วิทย์ ยสวทโธ (พรหมมาลี). (2562). *การอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนลาวเวียงอำเภโโพธาราม จังหวัดราชบุรี*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาชัยสิทธิ์ ขยสิทธิ์ (เปียบยอติ่ง). (2563). *การบริหารจัดการที่ดีในการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบุทัยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมศักดิ์ สมานไทย. (2546). *การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการป่าชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบ้านนา. (20 พฤษภาคม 2568). *สถิติข้อมูลพระสังฆาธิการ*. นครนายก: สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบ้านนา. แหล่งที่มา: <http://www.lecture.cs.buu.ac.th>
- สิน พันธุ์พินิจ. (2557). *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูเนปบลิสซิ่ง จำกัด.
- อภิชาติ ภัทรธรรม. (2553). *การป่าไม้กับการพัฒนาเศรษฐกิจ ภาควิชาการป่าไม้*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Taro Yamane. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. Tokyo: Aoyama Gakuin University.

ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

EFFECTIVENESS OF PUBLIC WELFARE MANAGEMENT OF THE SANGHA
IN BAN KHWAO DISTRICT, CHAIYAPHUM PROVINCE

พระครูสังฆรักษ์สมชาย สมจิตโต¹, พระมหาธงชัย สุนทรจาวโร² และ พระครูบรรพตภาวนาวีธาน³
Phrakhrusangkharak Somchai Samacitto¹, Phramaha Thongchai Sundarācāro², and
Phrakrubanpotpavanavithan³

(Received: April 24, 2026; Revised: August 16, 2026; Accepted: August 27, 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับ (2) ศึกษาความสัมพันธ์ และ (3) นำเสนอประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.862 จากกลุ่มตัวอย่างได้แก่ พระสงฆ์ จำนวน 155 รูป วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 9 รูปหรือคน สรุปเป็นความเรียง ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ โดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.27$)

2) ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานสาธารณสงเคราะห์กับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อยู่ในระดับมาก ($r=0.901^{**}$)

3) แนวทางการส่งเสริมประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ด้านการผลิต สำนวญความต้องการของประชาชน พัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และนำนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ ด้านประสิทธิภาพ การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ประสานงานกับภาคีเครือข่าย มีความโปร่งใส พร้อมตัวชี้วัดและการประเมินผล ด้านความพึงพอใจ การดำเนินงานที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและตอบสนองต่อความเดือดร้อนของประชาชน ด้านการปรับเปลี่ยน มีการปรับทัศนคติและวิธีดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยบูรณาการหลักธรรมกับการบริหารจัดการสมัยใหม่ ด้านการพัฒนา พบว่า มีการพัฒนาศักยภาพในการบริหารงานของพระสงฆ์ให้ทำงานอย่างเป็นระบบโปร่งใส ยกระดับคุณภาพงานสาธารณสงเคราะห์

คำสำคัญ : ประสิทธิภาพ, การบริหารจัดการ, สาธารณสงเคราะห์

¹⁻³ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Corresponding author, e-mail: 6706204115@mcu.ac.th Tel. 0634939422

Abstract

This research aims to (1) study the level, (2) study the relationship, and (3) study guidelines for promoting the effectiveness of public welfare management by the monastic community in Ban Khwa District, Chaiyaphum Province. The research employs a mixed-methods approach, combining quantitative research using a questionnaire with a reliability coefficient of 0.862 from a sample of 155 monks. Data was analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and correlation coefficient. Qualitative research involved interviews with 9 key informants, summarized in narrative form. The research findings revealed that:

1) The overall effectiveness of public welfare management by the monastic community in Ban Khwa District, Chaiyaphum Province, was high ($\bar{X}=4.27$).

2) The overall relationship between public welfare management and its effectiveness by the monastic community in Ban Khwa District, Chaiyaphum Province, showed a strong positive correlation ($r=0.901^{**}$).

3) Guidelines for promoting the effectiveness of public welfare management by the monastic community in Ban Khwa District, Chaiyaphum Province, were found to include: Production – surveying public needs, developing the potential of monks, and applying innovations; Efficiency – systematic management, coordination with network partners, transparency, and indicators and evaluation; Satisfaction – operations consistent with Buddhist precepts and responsive to public needs; Adaptation – adjusting attitudes and operational methods to align with changing social contexts by integrating Buddhist principles with modern management; and Development – developing the administrative potential of monks to work systematically and transparently, thereby improving the quality of public welfare work.

Keywords: Efficiency, Management, Public Welfare

บทนำ

พระสงฆ์ทรงไว้ซึ่งบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำทางสติปัญญาและศูนยรวมจิตใจของสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่เชื่อมโยงความเชื่อถือและการร่วมแรงร่วมใจของประชาชนเข้าด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และคฤหัสถ์ตั้งอยู่บนหลักการพึ่งพาอาศัยกันตามพุทธบัญญัติ โดยชาวบ้านทำหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัยสี่ ขณะที่พระสงฆ์ทำหน้าที่ตอบแทนด้วยการแสดงธรรมเพื่อขัดเกลาศีลธรรม ห้ามมิให้กระทำความชั่ว และแนะแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง บทบาทความเป็นผู้นำไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในทางธรรม แต่ยังครอบคลุมถึงการเป็นที่ปรึกษาในวิชาการต่าง ๆ เนื่องจากประชาชนมีความเชื่อมั่นในความบริสุทธิ์ ความเสียสละ และความรอบรู้อย่างลึกซึ้งของพระสงฆ์ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เองที่ช่วยรักษาความศรัทธาให้มั่นคงและยั่งยืนสืบต่อกันมาตามประเพณีไทย โดยเฉพาะค่านิยมในการให้ข่วยที่มีอายุครบยี่สิบปีบริบูรณ์เข้าสู่อุปสมบทเพื่อศึกษาพระธรรมและเตรียมความพร้อมในการเป็นผู้ใหญ่ที่มีความอดทนและรับผิดชอบต่อส่วนรวม (กรมการศาสนา, 2542)

ในปัจจุบันพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทโดดเด่นในด้านการพัฒนาสังคมและการสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยเฉพาะในเขตชนบทที่ความร่วมมือของพระสงฆ์เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชน กิจกรรมเหล่านี้รวมถึงการให้การศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกป่า การสนับสนุนด้านสาธารณสุข และการส่งเสริมอาชีพเพื่อสร้างทักษะในการพึ่งพาตนเองแก่ชาวบ้าน นอกจากนี้พระสงฆ์ยังเป็นผู้ดำเนินการสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น ถนนหรือระบบประปาหมู่บ้าน และการจัดตั้งกองทุนออมทรัพย์เพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้ โดยการอุทิศตนเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นนี้ดำเนินไปภายใต้กรอบของพระธรรมวินัยอย่างเหมาะสม การที่พระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในงานสาธารณประโยชน์อย่างกว้างขวาง จึงไม่เพียงแต่ช่วยบรรเทาทุกข์ทางกายและสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่ชุมชนเท่านั้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างรากฐานทางจริยธรรมที่เข้มแข็ง ทำให้สังคมไทยดำเนินไปได้อย่างมีสันติสุขและมีความมั่นคงทางจิตใจสืบไป (สำนักงานเจ้าคณะภาค 16, 2547)

ในปัจจุบันสถาบันพระพุทธศาสนามีวัดและพระสงฆ์เป็นตัวแทนหลักในการสืบทอดและเผยแผ่ โดยมีมหาเถรสมาคมและพระสังฆาธิการเป็นผู้ดูแลบริหารจัดการคณะสงฆ์ให้ดำเนินไปอย่างเรียบร้อยสอดคล้องกับพระธรรมวินัย กฎหมาย และจารีตประเพณีไทย ภารกิจสำคัญของพระภิกษุครอบคลุมงาน 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสุขสงเคราะห์ สำหรับคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ได้ให้ความสำคัญกับงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นอย่างยิ่ง ผ่านการช่วยเหลือสังคมและชุมชนตามหลักธรรมคำสอนเพื่อบรรเทาความทุกข์ยากของผู้ประสบภัยและผู้ยากไร้ จนเกิดความผูกพันใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่ ลักษณะงานสาธารณสุขสงเคราะห์ที่ดำเนินการมี 4 ประการ ได้แก่ การจัดกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์โดยตรง เช่น การอบรมวิชาชีพ การสนับสนุนส่งเสริมโครงการของรัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน การสร้างและบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ เช่น ถนน แหล่งน้ำ และสถานพยาบาล รวมถึงการเกื้อกูลประชาชนที่ประสบภัยพิบัติ ความยากจน และความเจ็บไข้ได้ป่วยอย่างทั่วถึง

กระบวนการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้าเป็นการบูรณาการทั้งศาสตร์และศิลป์เพื่อให้การดำเนินงานมีความรวดเร็วและมีคุณภาพ โดยมุ่งเน้นประสิทธิผลใน 5 ด้านสำคัญ คือ ผลผลิตจากการดำเนินงาน ประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร ความพึงพอใจของพระสงฆ์และประชาชน การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อความยั่งยืน ปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนงานให้ประสบความสำเร็จคือพระสังฆาธิการในฐานะผู้นำการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งต้องใช้วิสัยทัศน์และการตัดสินใจร่วมกับผู้นำชุมชนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม การทำงานเชิงรุกที่อาศัยความรู้ความสามารถของพระสังฆาธิการร่วมกับความร่วมมือของชาวบ้านเขว้า จึงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การบริหารงานคณะสงฆ์ในด้านการสงเคราะห์ประชาชนสัมฤทธิ์ผลอย่างเป็นรูปธรรมและสร้างประโยชน์สุขให้แก่ชุมชนอย่างแท้จริง (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2540)

ดังนั้น ผู้วิจัยมีสังกัดในคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ จึงมีความสนใจสนใจศึกษาเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ” 1) เพื่อศึกษาระดับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานสาธารณสุขสงเคราะห์กับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานสาธารณสุขของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ กับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ
3. เพื่อนำเสนอประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ จากหนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ เพื่อสนับสนุนการทำวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ” มีประเด็นที่ได้นำเสนอไว้ดังนี้

พระธีรภัทร์ นาสีโล (นาคกลั่น) (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการเพื่อส่งเสริมความศรัทธาของประชาชน อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.45$, $S.D.=0.746$) บ

พระมหาภุชชิต กิตติธมโม (นาคกล่อม) (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขของคณะสงฆ์อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า 1. ประชาชนมีความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขของคณะสงฆ์ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.12$, $S.D.=0.757$)

พระใบฎีกาสมคิด นาสีโล และคณะ (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนอำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร” ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นบทบาทของพระสังฆาธิการในการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชน อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวม พบว่าโดยภาพรวมพระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษา นักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรมแตกต่างกันจึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

พระบุญเสริม จิรวทฒนเมธี และคณะ (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมด้านสาธารณสุขของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดขอนแก่น” ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมด้านสาธารณสุขของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดขอนแก่น จำแนกตาม สังกัดคณะสงฆ์ พรรษา ระดับการศึกษาทางธรรม ระดับการศึกษาทางโลก และตำแหน่ง ทางคณะสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05

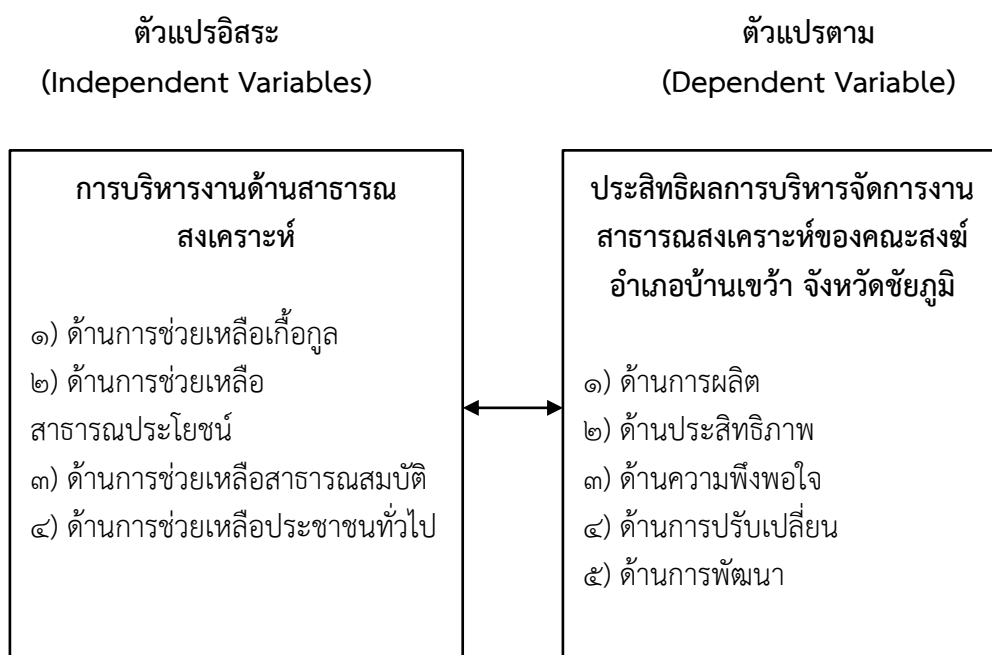
พระศรีสัจญาณมุนี (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสาธารณสุขของคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางส่งเสริมการสาธารณสุขของคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) มี 4 ด้าน คือ ด้านการจัดกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป 3. การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการสาธารณสุขของคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) นั้น คณะสงฆ์

เป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของประชาชนในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งสามารถนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม

พระครูวิภัชธรรมวิสิฐ (วิรัช วิวัช) (2567) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “เทคนิคการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดติบอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า 3) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในเทคนิคการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดติบอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ได้แก่ จำนวนบุคลากรในการปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานรัฐ และชุมชนยังไม่เพียงพอกับภาระงาน ขาดการติดต่อประสานงานที่ดีกับหน่วยงานสาธารณสงเคราะห์ภายนอก ปัญหาด้านสังคมเศรษฐกิจมีจำนวนมากและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ข้อเสนอแนะในเทคนิคการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดติบอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ได้แก่ ควรเพิ่มและสรรหาบุคลากร พร้อมทั้งเสริมทักษะองค์ความรู้แก่ในการปฏิบัติงานด้านงานสาธารณสงเคราะห์ให้เพียงพอและมีคุณภาพ และควรส่งเสริมการประสานงานและร่วมมือกันทำงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน (บวร) เพื่อสร้างเครือข่ายปฏิบัติงานร่วมกัน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ “ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ” ผู้วิจัยสามารถสรุปแผนภาพกรอบแนวคิด ได้ดังนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ “ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ” ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการผสมวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรเป้าหมาย ได้แก่ พระสงฆ์ในอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 253 รูป (สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านเขว้า, 2568)

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ในอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งได้มาโดยการคำนวณหาจำนวนกลุ่มตัวอย่างประชากร โดยใช้สูตรของ ทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 155 รูป

2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของ “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ” โดยแบบออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Check List) ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับ การบริหารงานด้านสาธารณสงเคราะห์ จำนวน 4 ด้าน ด้านละ 5 ข้อ รวมเป็น 20 ข้อ ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 5 ด้าน ด้านละ 5 ข้อ รวมเป็น 25 ข้อ ตอนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended Questionnaire) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

3. การกำหนดวิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล

3.1 จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม

3.2 ผู้วิจัยเสนอติดต่อขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงเจ้าคณะอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม (Questionnaire)

3.3 ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่รับกลับมา ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสังคมศาสตร์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและพรรณนา ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) (สิน พันธ์พิณิจ, 2557)

4.2 สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และการทดสอบสมมติฐาน โดยพิจารณาระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ว่ามีมากน้อยเพียงใด โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient) วัดระดับความสัมพันธ์ของตัวแปร และผู้วิจัยได้เลือกใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบสมมติฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ โดยทั่วไปนิยมใช้สัญลักษณ์ (r) แทนค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของกลุ่มการบอกระดับหรือขนาดของความสัมพันธ์ จะใช้ตัวเลขของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ หากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าเข้าใกล้ -๑ หรือ +๑ แสดงถึงการมี

ความสัมพันธ์กันในระดับสูง แต่หากมีค่าเข้าใกล้ 0 แสดงถึงการมีสัมพันธ์กันในระดับน้อย หรือไม่มีเลย สำหรับการพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ใช้เกณฑ์ดังนี้

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.81 – 1.00 หมายถึง มีความสัมพันธ์ในระดับมาก

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.51 – 0.80 หมายถึง มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.21 – 0.50 หมายถึง มีความสัมพันธ์ในระดับน้อย

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.01 – 0.20 หมายถึง มีความสัมพันธ์ในระดับน้อยมาก

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.00 หมายถึง ไม่มีความสัมพันธ์

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบคำถามปลายเปิดตามลำดับความสำคัญ

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการวิจัยครั้งนี้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย จำนวน 9 รูปหรือคน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Form) โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ขอนหนังสือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

3.2 ทำการนัดวัน เวลาและสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

3.3 นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 นำข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์ ทำการถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ จำแนกเป็นประเด็น แล้วเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

4.2 วิเคราะห์คำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)

4.3 สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ บทบาทการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ป่วยติดเตียงของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1. ข้อที่ 2. และข้อที่ 3 ตามลำดับดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ระดับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

(n=155)

ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขของคณะ สงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1) ด้านการผลิต	4.29	0.55	มาก
2) ด้านประสิทธิภาพ	4.37	0.55	มาก
3) ด้านความพึงพอใจ	4.24	0.56	มาก
4) ด้านการปรับเปลี่ยน	4.23	0.55	มาก
5) ด้านการพัฒนา	4.22	0.57	มาก
โดยภาพรวม	4.27	0.49	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า พระสงฆ์มีระดับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ โดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.27, S.D.=0.49$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ 2.

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลหาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานสาธารณสุขของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยใช้สัญลักษณ์แทนค่าตัวแปรในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

(n=155)

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (p)					โดย ภาพรวม
	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	
X1	0.721**	0.611**	0.830**	0.871**	0.656**	0.827**
X2	0.646**	0.527**	0.798**	0.816**	0.634**	0.767**
X3	0.739**	0.651**	1.000**	0.814**	0.755**	0.889**
X4	0.782**	0.688**	0.814**	1.000**	0.741**	0.902**
โดยภาพรวม	0.769**	0.658**	0.917**	0.932**	0.741**	0.901**

** ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (2 tailed)

จากตารางที่ 2 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานสาธารณสุขของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อยู่ในระดับมาก ($r=0.901^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

วัตถุประสงค์ที่ 3 ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ด้านการผลิต จำลองความต้องการของประชาชน มีส่วนร่วมของหลายภาคส่วนช่วยเพิ่มคุณภาพพร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และนั้่นวัตรกรรมมาประยุกต์ใช้ ด้านประสิทธิภาพ มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ประสานงานกับภาคีเครือข่าย มีความโปร่งใส พร้อมตัวชี้วัดและการประเมินผล ทำให้งานสาธารณสงเคราะห์ดำเนินการบรรลุเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรม ด้านความพึงพอใจ มีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและตอบสนองต่อความเดือดร้อนของประชาชน ช่วยสร้างศรัทธาและความพึงพอใจ ด้านการปรับเปลี่ยน มีการปรับทัศนคติและวิธีดำเนินงาน ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยบูรณาการหลักธรรมกับการบริหารจัดการสมัยใหม่ ใช้ข้อมูล การประเมินผล และตอบสนองความต้องการของประชาชน ด้านการพัฒนา พบว่า มีการพัฒนาศักยภาพในการบริหารงานของพระสงฆ์ให้ทำงานอย่างเป็นระบบโปร่งใส ยกระดับคุณภาพงานสาธารณสงเคราะห์ให้ตอบสนองประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน

องค์ความรู้ใหม่

แผนภาพ : องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

จากแผนภาพสามารถอธิบายเกี่ยวกับ “ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ” ผู้วิจัยพบว่า การบริหารงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์เป็นกระบวนการที่บูรณาการทั้งมิติทางหลักธรรมและหลักการบริหารจัดการสมัยใหม่ โดยการช่วยเหลือเกื้อกูลมุ่งเน้นการสงเคราะห์ผู้เดือดร้อนด้วยหลักเมตตา กรุณา และความเอื้ออาทร การช่วยเหลือสาธารณประโยชน์และสาธารณสมบัติสะท้อนบทบาทของคณะสงฆ์ในการดูแลและพัฒนาทรัพยากรร่วมของชุมชน ควบคู่กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนการช่วยเหลือประชาชนทั่วไปเป็นการขยายขอบเขตการทำงานให้ครอบคลุมปัญหาสังคมในหลากหลายมิติ เมื่อพิจารณาประสิทธิผลการบริหารจัดการ พบว่า ด้านการผลิตเน้นการดำเนินงานที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน ด้านประสิทธิภาพให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ด้านความพึงพอใจสะท้อนความเชื่อมั่นและศรัทธาของประชาชน ด้านการปรับเปลี่ยนมุ่งการเรียนรู้และพัฒนา

รูปแบบการทำงานอย่างยืดหยุ่น และด้านการพัฒนามุ่งเสริมสร้างศักยภาพพระสงฆ์ ระบบงาน และความยั่งยืนของชุมชน

อภิปรายผล

1. ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ โดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.27, S.D.=0.49$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระธีรภัทร์ นาสีโล (นาคกลั่น)** (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการเพื่อส่งเสริมความศรัทธาของประชาชน อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.45, S.D.=0.746$) บ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหากฤษณิษฐ์ กิตติธมโม (นาคกล่อม)** (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า 1. ประชาชนมีความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.12, S.D.=0.757$)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานสาธารณสงเคราะห์กับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อยู่ในระดับมาก ($r=0.901^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระใบฎีกาสมคิด นาสีโล และคณะ** (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนอำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร” ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นบทบาทของพระสังฆาธิการในการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชน อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวม พบว่าโดยภาพรวมพระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ตั้งไว้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระบุญเสริม จิรวทฺถนเมธี และคณะ** (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดขอนแก่น” ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดขอนแก่น จำแนกตาม สังกัดคณะสงฆ์ พรรษา ระดับการศึกษาทางธรรม ระดับการศึกษาทางโลก และตำแหน่ง ทางคณะสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05

3. แนวทางการส่งเสริมประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ด้านการผลิต สรรวจความต้องการของประชาชน มีส่วนร่วมของหลายภาคส่วนช่วยเพิ่มคุณภาพพร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และนั้่นวัตรกรรมมาประยุกต์ใช้ ด้านประสิทธิภาพ มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ประสานงานกับภาคีเครือข่าย มีความโปร่งใส พร้อมตัวชี้วัดและการประเมินผล ทำให้งานสาธารณสงเคราะห์ดำเนินการบรรลุเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรม ด้านความพึงพอใจ มีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและตอบสนองต่อความเดือดร้อนของประชาชน ช่วยสร้างศรัทธาและความพึงพอใจ ด้านการปรับเปลี่ยน มีการปรับทัศนคติและวิธีดำเนินงาน ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยบูรณาการหลักธรรมกับการบริหารจัดการสมัยใหม่ ใช้ข้อมูล การประเมินผล และตอบสนองความต้องการของประชาชน ด้านการพัฒนา พบว่า มีการพัฒนาศักยภาพในการบริหารงานของพระสงฆ์ให้ทำงานอย่างเป็นระบบโปร่งใส ยกกระดับคุณภาพงานสาธารณสงเคราะห์ให้ตอบสนองประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระศรีสัจญาณมุนี** (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสาธารณสงเคราะห์ของคณะ

สงฆ์จังหวัดชัยภูมิต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางส่งเสริมการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) มี 4 ด้าน คือ ด้านการจัดกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อื่นเป็นสาธารณสมบัติ ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป 3. การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) นั้น คณะสงฆ์เป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของประชาชนในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งสามารถนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูวิภัชธรรมวิสิฐ (วิรัช วิรโช) (2567) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “เทคนิคการจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของวัดติบอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า 3) ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในเทคนิคการจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของวัดติบอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ได้แก่ จำนวนบุคลากรในการปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานรัฐ และชุมชนยังไม่เพียงพอกับการะงาน ขาดการติดต่อประสานงานที่ดีกับหน่วยงานสาธารณสุขภายนอก ปัญหาด้านสังคมเศรษฐกิจมีจำนวนมาก และซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ข้อเสนอแนะในเทคนิคการจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของวัดติบอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ได้แก่ ควรเพิ่มและสรรหาคะบุคลากร พร้อมทั้งเสริมทักษะองค์ความรู้แก่ในการปฏิบัติงานด้านงานสาธารณสุขสงเคราะห์ให้เพียงพอและมีคุณภาพ และควรส่งเสริมการประสานงานและร่วมมือกันทำงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน (บวร) เพื่อสร้างเครือข่ายปฏิบัติงานร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ควรศึกษาความคิดเห็นต่อระดับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อื่น
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อื่น
3. ควรศึกษาแนวทางการส่งเสริมระดับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อื่น

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2542). *ข้อมูลพื้นฐานด้านการศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2540). *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระครูวิภัชธรรมวิสิฐ (วิรัช วิรโช). (2567). เทคนิคการจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของวัดติบอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี. *วารสารบรรณการศึกษามนุษยสังคมศาสตร์*, 5(2), 343-356.
- พระธีรภัทร์ นาสีโล (นาคกลั่น). (2563). *การบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการเพื่อส่งเสริมความศรัทธาของประชาชน อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระบุญเสริม จีรวุฒนเมธี และคณะ. (2565). การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมด้านสาธารณสุขของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดขอนแก่น. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 7(2), 1317-1326.
- พระใบฎีกาสมคิด นาสีโล และคณะ. (2561). บทบาทของพระสังฆาธิการในการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนอำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(2), 246-255.
- พระมหาภุชชิต กิตติธมโม (นาคกล่อม). (2564). *ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสุขของคณะสงฆ์อำเภอเมืองราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระศรีสัจญาณมณี. (2566). การสาธารณสุขของคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19). *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 8(1), 328-340.
- สำนักงานเจ้าคณะภาค 16. (2547). *คู่มือปฏิบัติงานคณะสงฆ์*. สุราษฎร์ธานี: สำนักงานเจ้าคณะภาค 16.
- สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านเขว้า. (2568). *สถิติข้อมูลพระสงฆ์ประจำปี*. ชัยภูมิ: สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านเขว้า. แหล่งที่มา: <http://www.lecture.cs.buu.ac.th>
- สิน พันธุ์พินิจ. (2557). *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูนพับลิชชิง จำกัด.
- Taro Yamane. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. Tokyo: Aoyama Gakuin University.

การประยุกต์หลักทศพิธราชธรรมกับการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

THE APPLICATION OF THE TEN ROYAL VIRTUES (THOSAPHIT RATCHATHAM) TO EDUCATIONAL ADMINISTRATION IN THE 21ST CENTURY

กชพร เพิ่มพูล¹ และ พระครูวุฒิชัยการโกศล²
Kotchaphorn Phoempoon¹ and Phra Khru Wutthichaikarnkoson²

(Received: May 8, 2025; Revised: August 26, 2026; Accepted: August 27, 2026)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้หลักทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรม 10 ประการ หลักปกครองสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ใช้ในการปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข ที่เปรียบเสมือนหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการสำหรับผู้นำ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเทคโนโลยี สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นการบูรณาการหลักทศพิธราชธรรมเข้ากับการบริหารสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้นำสถานศึกษาที่มีคุณธรรม จริยธรรม และวิสัยทัศน์ การนำเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในบทความนี้มุ่งหวังให้เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจการประยุกต์ใช้หลักทศพิธราชธรรมกับการบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21 พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของประเทศให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : การประยุกต์, หลักทศพิธราชธรรม, การบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

Abstract

This article aims to study and analyze the application of Thotsaphitharatchatham, a set of 10 ethical principles for a monarch, which are considered the heart of leadership and governance for a peaceful kingdom. The study focuses on how these principles can be integrated into educational administration in the 21st century, an era of rapid technological, social, and economic change. By applying Thotsaphitharatchatham to educational management, this article seeks to develop school leaders who possess integrity, ethics, and vision. The concepts and theories presented are intended to serve as a foundation for understanding the application of these principles in 21st-century educational administration.

¹⁻² มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช / Mahamakut Buddhist University, Srithammasokkarat Campus.

Corresponding Author's E-mail: kotchaphorn.pho@student.mbu.ac.th

Furthermore, the article provides concrete, practical guidelines to assist administrators and stakeholders in elevating the quality of education in the country, fostering a more effective and sustainable system.

Keywords : The Application, Ten Royal Virtues , Educational Administration in the 21st Century

บทนำ

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศชาติ และผู้บริหารสถานศึกษาเปรียบเสมือนกับต้นเรือที่ต้องนำพาองค์กรการศึกษาให้ก้าวผ่านคลื่นลมแห่งความเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคแห่งการปฏิรูปการศึกษาในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นการเข้ามาของเทคโนโลยีดิจิทัลที่ส่งผลต่อรูปแบบการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงานที่ต้องการทักษะใหม่ ๆ รวมถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสังคมที่ทวีความซับซ้อนยิ่งขึ้น ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความท้าทายนี้ ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องมีคุณสมบัติที่นอกเหนือจากความรู้ความสามารถเชิงบริหารจัดการ แต่ยังต้องมีคุณธรรม จริยธรรม และวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เพื่อเป็นแบบอย่างและสร้างแรงบันดาลใจให้กับบุคลากรและนักเรียนทุกคน หลักทศพิธราชธรรมหรือหลักธรรม 10 ประการสำหรับผู้ปกครอง เป็นหลักการที่ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนานในสังคมไทย หลักธรรมเหล่านี้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะการบริหารบ้านเมืองเท่านั้น แต่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับการบริหารองค์กรทุกประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรทางการศึกษาซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการสร้างคน บทความนี้จึงมุ่งศึกษาและวิเคราะห์ว่า หลักการบริหารที่มีรากฐานมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมนี้ จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับบริบทการบริหารสถานศึกษาในยุคสมัยใหม่ได้อย่างไร เพื่อให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ความหมายหลักทศพิธราชธรรม

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2560: 25 - 27) ได้กล่าวว่า ทศพิธราชธรรมราชธรรม (ธรรมของพระราชา) 10 ประการ ดังนี้

- 1) ทาน อวยทาน คือ พระราชทานทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือ ประชาชนราษฎร และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
- 2) ศีล รักษาศีล คือ สรรวมกายและวจี ประกอบการที่ดั่งงามสุจริตรักษากิตติคุณให้ควรเป็นแบบอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนราษฎร มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน
- 3) ปริจจาคะ ปริจจาคะ เสียสละได้ คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง
- 4) อาชวชะ (อาชวะ มีใจซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ใฝ่มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน
- 5) มัททวะ ทรงความอ่อนโยน คือ มีอัชฌาสัย ไม่เย่อหยิ่ง หยาบคาย กระด้างถือพระองค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุลละไม ให้ได้รับความรักภักดี แต่มีขาดยำเกรง
- 6) ตปะ ข่มกิเลสได้ คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบ ครอบงำอำยิจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ไม่

ยอมหลงใหลหมกหมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอหรือง่าย ๆ สามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจให้บริบูรณ์

7) อักโกระ ไม่เกรี้ยวโกรธ คือ ไม่กริ้วกราดลุอำนาจความโกรธจนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่าง ๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจําใจไว้ระงับ ความเคืองชุน วินิจฉัยความและกระทำด้วยจิตอันราบเรียบ ไม่วุ่นวายเปลืองขาดสติ

8) อวิหิงสา ไม่กดขี่ข่มเหง คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บภาษีชู้ตริตหรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงละเลิงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษ อาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใดเพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

9) ชันติ อดได้ทนได้ คือ อดทนต่องานต่อความลำบากตรากตรำต่อถ้อยคำกระทบกระทั่งถึงจะเหนื่อยยากเพียงไร ก็ไม่ทอดทิ้ง ถึงจะถูกยั่วถูกหยันด้วย คำเสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ละทิ้งกิจกรณีย์ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

10) อวิโรธนะ ไม่คลาดธรรม คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรมคงที่ไม่เอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำดีร้าย ลามสักการะหรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใด ๆ สติมั่นในธรรมทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครองตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พ.ศ. 2559 ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559: 240 - 241) ได้ให้ความหมายของทศพิธราชธรรม ว่าหมายถึง ธรรมพระราชากิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง และธรรมของนักปกครอง

1) ทาน (การให้) คือ สละทรัพย์สิ่งของบำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

2) ศีล (ความประพฤติดีงาม) คือ สำรวมกายและจิตวาจา ประกอบแต่การสุจริต รักษาจิตดีคุณให้ควรเป็นตัวอย่างและเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน

3) บริจาคะ (การบริจาค) คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

4) อาชวชะ (ความซื่อตรง) คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มารยา ปฏิบัติการกิจ โดยสุจริต มีความจริงใจไม่หลอกลวงประชาชน

5) มัททวะ (ความอ่อนโยน) คือ อภัยภัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถีองค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ได้ความรักรักดีแต่มีขาคยาเกรง

6) ตบะ (ความทรงเดช) คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำอำยิจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงใหลหมกหมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอมีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจให้บริบูรณ์

7) อักโกระ (ความไม่โกรธ) คือ ไม่กริ้วกราด ลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่าง ๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจําใจไว้ระงับ ความเคืองชุน วินิจฉัยความและกระทำด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง

8) อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บภาษีชู้ตริตหรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

9) ขันติ (ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกย่ำถูกหยันด้วยคำเสียดสีลากถางอย่างไร ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้ง กรณีที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

10) อวิโรธนะ (ความไม่คลาดธรรมดา คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรมคงที่ไม่มีความเอนเอียง หวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ร้าย ลากสักการะหรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใด ๆ สติมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรม คือระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดีไม่ประพฤติกเล็ดคลอนคลาดวิบัติไป

ณัฐมน สมตน (2565: 27-29) ได้ทำวิจัยเรื่อง การบริหารตามแนวทศพิธราชธรรมของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพวงนครราชสีมา ได้กล่าวว่า ทศพิธราชธรรม หมายถึง ข้อปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบสำหรับผู้บริหาร ที่จะพึงใช้ประกอบการปฏิบัติงานของตน ให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยนำเอาหลักธรรม 10 ประการ มาปฏิบัติ คือ

1) ทาน หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตน การแสดงออกและการบริหารงานต่อครู นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ด้วยการให้การสละทรัพย์สินปัจจัย 4 วัตถุสิ่งของทั้งภายนอกและภายใน รวมทั้งสติปัญญา ความรู้ ความสามารถกำลังกาย กำลังใจ ที่เป็นประโยชน์และการรู้จักให้อภัย รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุน จัดหาและอำนวยความสะดวกแก่ครู นักเรียน ผู้ปกครองและบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกคนได้ประโยชน์จากสิ่งของ เงินทุน และวัสดุอุปกรณ์ของโรงเรียน

2) ศีล หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตน การแสดงออกและการบริหารงานต่อครู นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วยการสำรวมทั้งกาย วาจา ใจ การไม่ละเมิดในศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง การทำตนให้เป็นปกติ บริหารงานตามหลักนิติธรรมและหลักจริยธรรม ตลอดจนทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้พบเห็น มีจรรยาบรรณวิชาชีพและส่งเสริมให้บุคลากรภายในโรงเรียนทั้งครูและนักเรียน ลูกจ้างให้ปฏิบัติตนในกรอบของกฎหมายบ้านเมือง

3) ปริจาคะ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตน การแสดงออกและการบริหารงานต่อครู นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วยการเป็นผู้ให้ทั้งภายใน (จิตใจ) และภายนอก เป็นการสละทั้งทรัพย์สิน กำลังสติปัญญา ความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มีจิตใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลความเสียสละในความตระหนี่หวงแหน บริหารงานอย่างเสียสละทั้งในเวลาและนอกเวลาราชการรวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรภายในโรงเรียนทั้งครู นักเรียนและลูกจ้างได้มีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และใช้ทรัพยากรของโรงเรียนอย่างเกิดประโยชน์สูงสุดและอย่างประหยัด

4) อาชชวะ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตน การแสดงออกและการบริหารงานต่อครู นักเรียน ผู้ปกครองและบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วยความซื่อตรงต่อเพื่อนมนุษย์ ตรงต่อหน้าที่การงานทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ด้วยความจริงใจ ปฏิบัติตนและปฏิบัติหน้าที่การบริหารงานด้วยความซื่อสัตย์และสุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมสำคัญ มากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีความเปิดเผย จริงใจ ไม่มีนอกมีในรวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากร ภายในโรงเรียนทั้งครู นักเรียนและลูกจ้างได้มีนิสัยและประพฤติตนในกรอบของความซื่อสัตย์สุจริต

5) มัททวะ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตน การแสดงออกและการบริหารงานต่อครู นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างมีความอ่อนโยนมีสัมมาคารวะอ่อนน้อมต่อมตน มีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นมีความเมตตาไม่ถือตัว รวมทั้งความอ่อนโยนทางกายและความอ่อนโยนทางจิตใจวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น มีความอ่อนโยนต่อบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้อื่น รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรภายในโรงเรียนทั้งครู นักเรียนและลูกจ้างได้มีนิสัยและประพฤติตนในกรอบของความมีสัมมาคารวะ สุภาพเรียบร้อย อ่อนน้อมถ่อมตน

6) ตบะ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตน การแสดงออกและบริหารงานด้วยความพากเพียร อุตสาหะ การปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง มีความบากบั่น ก้าวหน้าไม่ถอยหลัง ความไม่หยุดอยู่กับที่ เป็นผู้นำในการพัฒนา ตนพัฒนางาน ไม่หลงใหลในความสุขและมีความสามารถเข้มแข็งอดกิเลส สิ่งยั่วในอบายมุขต่าง ๆ รวมทั้ง ส่งเสริมให้บุคลากรภายในโรงเรียนทั้งครู นักเรียนและลูกจ้างได้มีนิสัยและประพฤติตน อย่างไม่หลงใหล ในความสุขและกิเลสสิ่งยั่วต่าง ๆ และสามารถพัฒนาตนเองได้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคม

7) อักโกระ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตน การแสดงออกและบริหารงานกับบุคลากรภายใน โรงเรียนทั้งครู นักเรียน ผู้ปกครองและบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วยความเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง ปราศจากอคติไม่คิด อาฆาตผูกพยาบาทผู้อื่นความไม่โกรธ การไม่แสดงความโกรธให้ผู้อื่นได้เห็น ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นได้ลำบาก จากการบริหารงาน ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่นและมีสติสัมปชัญญะ อารมณ์มั่นคงในการทำงานเป็นกัลยาณมิตรกับ ทุก ๆ คน

8) อวิหิงสา หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตน การแสดงออกและบริหารงานกับบุคลากรภายใน โรงเรียนทั้งครู นักเรียน ผู้ปกครองและบุคคลที่เกี่ยวข้องตามกฎหมายและหลักศีลธรรม ด้วยความไม่ เบียดเบียนที่ก่อให้เกิดความทุกข์ ทั้งคนและสัตว์ยึดหลักความพอดี ความสันติ ไม่หลงระเห็จอำนาจโมหะ โทสะ ตลอดจนมีความกรุณาปราณีต่อผู้อื่น รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรภายในโรงเรียนได้มีความกรุณา ปราณีต่อผู้อื่น และสามารถแก้ไขปัญหต่าง ๆ ด้วยสันติวิธี

9) ขันติ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตน การแสดงออกและบริหารงานกับบุคลากรภายในโรงเรียนทั้ง ครู นักเรียน ผู้ปกครองและบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วยความอดทนอดกลั้นมีอารมณ์มั่นคง หนักแน่นและไม่ใช้อำนาจ ของโทสะ โมหะ โลภะ ราคะ ในการปฏิบัติงาน มีความอดทนต่อความลำบากตรากตรำ อดทนต่ออาการเจ็บไข้ สามารถรอได้ คอยได้ ไม่กระวนกระวายใจ รวมทั้งมีความอดทนต่องานหนัก รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรภายใน โรงเรียนทั้งครู นักเรียน ผู้ปกครองและบุคคลที่เกี่ยวข้องได้มีความอดทนอดกลั้น มีอารมณ์มั่นคง หนักแน่นทั้ง ต่อการเรียนและการทำงาน

10) อวิโรธนะ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตน การแสดงออกและบริหารงานกับบุคลากรภายใน โรงเรียนทั้งครูนักเรียน ผู้ปกครองและบุคคลที่เกี่ยวข้องตามแนวทางของกฎหมายและการปกครองระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตัดสินใจในการบริหารด้วยความมีปัญญา มีความหนักแน่นในธรรม มีความยุติธรรม เที่ยงธรรม ยกย่องคนควร ยกย่อง ปราบคนที่ควรปราบ วางตนเป็นหลักที่ดีไม่มีความเอนเอียง หวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ร้าย ลาก ลักการะ ยกย่องเชิดชูผู้ที่ทำความดีอย่างจริงใจ รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรภายในโรงเรียนได้ชื่นชมและอนุรักษ์ ในวัฒนธรรม ประเพณีไทยและความเป็นไทย

แนวคิดเกี่ยวกับทักษะการบริหารในศตวรรษที่ 21

หลักการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 บทบาทและทักษะที่จำเป็นในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี สังคม และเศรษฐกิจ ผู้บริหารสถานศึกษา จึงต้องปรับเปลี่ยนบทบาทและพัฒนา ทักษะใหม่ๆ เพื่อนำพาสถานศึกษาให้ก้าวทันโลก และสร้างผู้เรียนให้มีคุณภาพ พร้อมรับมือกับความ เปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคใหม่ไม่ใช่แค่ผู้ควบคุมดูแล แต่ต้องเป็น ผู้นำ การเปลี่ยนแปลง (Change Agent) มีนักวิชาการและนักวิจัยหลายท่านได้กล่าวถึง ทักษะการบริหารใน ศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ ดังนี้

แคทซ์ (Katz, 1955: 33-42) ได้กล่าวถึงทักษะการทำงานของผู้บริหารเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในงาน เขียนเรื่อง “Skill of an Effective Administrator” ทักษะสำคัญของผู้บริหารไว้ 3 ประการ ดังนี้

1) ทักษะทางเทคนิค (Technical Skill) หมายถึง ความสามารถในการทำงานกิจกรรมเฉพาะอย่าง ซึ่งเกี่ยวกับวิธีการกระบวนการและเทคนิคในการปฏิบัติงาน เช่น ทักษะทาง เทคนิค เฉพาะด้านของศัลยแพทย์ นักดนตรี นักบัญชี วิศวกร ที่ต้องอาศัยความรู้ ในการปฏิบัติและการวิเคราะห์ปัญหา รู้จักใช้ เครื่องมือในการปฏิบัติงานต่างๆ เป็นต้น

2) ทักษะด้านมนุษย (Human Skill) หมายถึง ความสามารถในการนำคนการทำงานร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะผู้บริหารต้องทำงานร่วมกับคนหลายประเภท ดังนั้นทักษะด้านมนุษย จึงมีความสำคัญในการทำงานร่วมกับบุคคลอื่น ผู้บริหารต้องเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล ความต้องการของบุคคล รวมถึงพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น ความต้องการทางร่างกาย ทางความมั่นคงปลอดภัย ทางสังคม ชื่อเสียงและเกียรติยศในสังคม เพื่อจะได้ตอบสนอง ความต้องการให้เกิดความพึงพอใจมากที่สุด

3) ทักษะด้านความคิดรวบยอด (Conceptual Skill) หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจหน่วยงานของตนเองในภาพรวมโครงสร้างหน้าที่ของงานแต่ละงานว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร ส่งผลกระทบต่อกันอย่างไร รวมทั้งนโยบายการเมืองสังคม และเศรษฐกิจ มีผลอย่างไร ต่อหน่วยงาน

เดรก และโรว์ (Drake & Roe, 1986: 32) จากหนังสือเรื่อง The Principalsip ได้ เสนอแนวคิดว่า ทักษะที่จำเป็นในการบริหารสถานศึกษาควรมีด้วยกัน 5 ทักษะ ดังนี้

1) ทักษะด้านความคิดรวบยอด (Conceptual Skill) ผู้บริหารที่มีทักษะนี้ จะมีความสามารถในการเข้าใจหน่วยงานในทุกลักษณะ หรือเรียกได้ ว่า เก่งคิด สามารถเห็นได้ว่างานใดสัมพันธ์กับงานใด ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงจะมีผลกระทบต่อส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างไร ผู้นำที่ดีจะต้องสามารถเข้าใจปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น สามารถวิเคราะห์อย่างเป็นระบบว่าอะไรเป็นสาเหตุ อะไรคือผลที่จะตามมา สามารถวิเคราะห์การโยงโยของปัญหา และหาแนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างรัดกุม

2) ทักษะด้านมนุษย (Human Skill) ผู้บริหารจะต้องมีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ทุกประเภท หรือเรียกได้ ว่าเก่งคน มีความสามารถในการเสริมสร้างความร่วมมือ ร่วมใจ ระหว่างสมาชิกในหน่วยงาน มีความสมดุลระหว่างคนกับงาน รู้จักยอมรับเมื่อตนเองมีข้อบกพร่อง ผู้บริหารจะต้องรู้จักตนเอง มีความมั่นใจในตนเอง เข้าใจผู้อื่น ใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

3) ทักษะด้านเทคนิค (Technical Skill) ผู้บริหารจำเป็นจะต้องมีความสามารถในการใช้เทคนิควิธีการที่เหมาะสมในการบริหารงานให้ บรรลุผล หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเก่งงาน มักจะเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเฉพาะอย่าง

4) ทักษะด้านการศึกษาและการสอน (Educational and Instructional Skills) เป็นทักษะที่จะต้อง ใช้ ความสามารถหลายด้าน ทั้งด้านเทคนิค วิธีการ การใช้สื่อการเรียนการสอนการพูด การอธิบาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ ตลอดจนการสร้างบรรยากาศในห้องเรียนความเป็นกันเองของผู้เรียน ผู้บริหารในฐานะผู้นำทางการเรียน การสอนจึงควรมีทักษะด้านนี้

5) ทักษะด้านความรู้ ความคิด (Cognitive Skill) ทักษะทางด้านนี้สามารถพัฒนาให้ กว้างขวางได้ ซึ่งเป็นส่วนช่วยในการปฏิบัติงานในระดับสูงๆ ขึ้นอีกด้วย ผู้บริหารที่เป็นผู้นำทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีทักษะด้านความรู้ความเข้าใจ และสติปัญญาเหนือกว่าผู้บริหารทั่วไปการมีความรู้ความเข้าใจ และสติปัญญาสูงจะช่วยให้เกิดมรรคและผลต่อองค์กรเป็นอย่างดี

โรบินสัน (Robinson, 2012) ได้ ได้เขียนบทความออนไลน์เรื่อง Crawling Out of the Box: 5 New Skills for 21st Century School Leaders เสนอ 5 ทักษะใหม่ ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้ผู้นำในศตวรรษที่ 21 ซึ่งแตกต่างจากทักษะการบริหารแบบดั้งเดิม ดังนี้

- 1) ผู้นำวิสัยทัศน์ (Visionary Leader) ผู้นำต้องเป็นมากกว่าผู้บริหารจัดการ แต่ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและสร้างแรงบันดาลใจให้คนอื่น ๆ เดินไปข้างหน้าร่วมกัน
- 2) การคิดเชิงสร้างสรรค์ (Creative Thinker) ทักษะนี้เน้นการคิดนอกกรอบ (out-of-the-box thinking) และการมองปัญหาในมุมมองใหม่ๆ เพื่อหาวิธีการแก้ปัญหาที่สร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพ
- 3) การจัดการกระบวนการ (Process Manager) ผู้นำต้องมีความสามารถในการมองเห็นและจัดการกับขั้นตอนการทำงานในฐานะที่เป็นกระบวนการที่สามารถพัฒนาและปรับปรุงได้อย่างต่อเนื่อง
- 4) การลดอุปสรรค (Barrier Breaker) ผู้นำต้องมีบทบาทในการขจัดอุปสรรคหรือความขัดแย้งต่างๆ ที่เป็นข้อจำกัดต่อการสร้างสรรค์นวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลง
- 5) การมุ่งเน้นจุดเปลี่ยนที่เล็กที่สุด (Micromanager) ทักษะนี้ไม่ได้หมายถึงการควบคุมทุกอย่างในรายละเอียด แต่หมายถึงการให้ความสำคัญกับจุดเล็กๆ ที่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบที่ยิ่งใหญ่ได้ในท้ายที่สุด

สรุป ทักษะการบริหารในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นการ บูรณาการ ทักษะพื้นฐานที่แข็งแกร่งเข้ากับทักษะใหม่ๆ ที่เน้นการคิดเชิงสร้างสรรค์และวิสัยทัศน์ ผู้บริหารยุคใหม่จึงไม่เพียงต้อง เก่งงาน เก่งคน และเก่งคิด แต่ยังต้องเป็น ผู้นำวิสัยทัศน์ ที่สามารถ ขจัดอุปสรรค และ กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำพาสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จในโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้ง

การประยุกต์ใช้หลักทศพิธราชธรรมกับการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

การบูรณาการหลักทศพิธราชธรรมเข้ากับการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล จะช่วยสร้างผู้นำที่มีทั้ง ศาสตร์ และ ศิลป์ ในการบริหารจัดการ โดยสามารถประยุกต์ใช้ได้ดังนี้

- 1) ทาน (การให้) กับการสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ ผู้บริหารควรให้โอกาสแก่ครูและบุคลากรได้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องผ่านการอบรม สัมมนา หรือการศึกษาต่อ และให้ทรัพยากรที่จำเป็นแก่นักเรียนอย่างเท่าเทียมกัน การให้ความรู้และแบ่งปันข้อมูลอย่างเปิดเผยจะช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจและการทำงานร่วมกัน
- 2) ศีล (ความบริสุทธิ์) กับการสร้างความโปร่งใส ผู้บริหารต้องบริหารงานอย่างซื่อสัตย์ โปร่งใส ตรวจสอบได้ การปฏิบัติตามกฎระเบียบและจรรยาบรรณวิชาชีพอย่างเคร่งครัด จะช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและความศรัทธาจากทุกฝ่าย
- 3) บริจาค (การเสียสละ) กับการเป็นผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารต้องพร้อมที่จะเสียสละเวลาส่วนตัว ความสุขส่วนตัว เพื่อทุ่มเทให้กับการพัฒนาโรงเรียนและนักเรียน การเป็นแบบอย่างที่ดีในการอุทิศตนจะช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้กับบุคลากรคนอื่น ๆ
- 4) อาชวะ (ความซื่อตรง) กับการสร้างความไว้วางใจ การสื่อสารที่ตรงไปตรงมา การตัดสินใจบนพื้นฐานของความจริงและความถูกต้อง จะช่วยสร้างความไว้วางใจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้ปกครอง และชุมชน
- 5) มัทวะ (ความอ่อนโยน) กับการบริหารความสัมพันธ์ การใช้คำพูดที่สุภาพ การรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง และการสร้างบรรยากาศการทำงานที่อบอุ่นและเป็นมิตร จะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความร่วมมือที่ดี
- 6) ตปะ (ความเพียร) กับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารต้องมีความเพียรพยายามในการพัฒนาตนเองและสถานศึกษาอย่างไม่หยุดยั้ง การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ การทดลองนวัตกรรมการศึกษา และการไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค เป็นคุณสมบัติสำคัญที่ต้องมี

7) อักโกระ (ความไม่โกรธ) กับการแก้ไขปัญหา การจัดการกับปัญหาและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาด้วยเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ จะช่วยให้การตัดสินใจเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยุติธรรม

8) อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) กับการบริหารจัดการอย่างเป็นธรรม การคำนึงถึงผลกระทบต่อทุกฝ่ายในการตัดสินใจ การไม่เอารัดเอาเปรียบใคร และการสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับทุกคน ทั้งทางกายและใจ

9) ชันติ (ความอดทน) กับการเผชิญความท้าทาย ผู้บริหารต้องมีความอดทนต่อความยากลำบาก ความเหน็ดเหนื่อย และการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดคิด การยอมรับความผิดพลาดและเรียนรู้จากมัน เป็นสิ่งสำคัญในการนำพาองค์กรให้ก้าวหน้า

10) อวิโรธนะ (ความไม่ผิดจากธรรม) กับการยึดมั่นในอุดมการณ์ การยึดมั่นในหลักการและคุณค่าของความเป็นครูและผู้บริหารสถานศึกษา การตัดสินใจใด ๆ ต้องอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องและเป็นธรรม

สรุป

การบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ไม่ใช่เพียงแค่การจัดการทรัพยากรและบุคลากรเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัย ผู้นำที่มีหัวใจ ที่จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน การประยุกต์ใช้หลักทศพิธราชธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยสร้างผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ คุณธรรม และความมุ่งมั่น บทความนี้ได้นำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรม แต่ละข้อในบริบทการบริหารยุคใหม่ โดยเชื่อมั่นว่าการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับหลักการบริหารสมัยใหม่จะช่วยสร้างผู้นำที่มีศักยภาพและคุณธรรม ซึ่งจะเป็พลังสำคัญในการพัฒนาการศึกษาของประเทศต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐมน สมตน. (2565). การบริหารตามแนวทศพิธราชธรรมของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพ
โรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. {ออนไลน์},
แหล่งที่มา : http://www.watnyanavas.net/uploads/File/books/pdf/dictionary_of_buddhism_pra-muandhaama.pdf [1 สิงหาคม 2568]
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.
กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต).
- Drake, T. L., & Roe, W. H. (1986). The principalship (2nd ed.). Macmillan.
- Katz, R. L. (1955). Skills of an effective administrator. Harvard Business Review, 33(1), 33–42.
- Robinson, J. (2012). Crawling out-of-the-box: 5 New skills for 21st century school leaders. The 21st Century Principal. {online}, Revealed :
<https://the21stcenturyprincipal.blogspot.com/2012/03/crawling-out-of-box-5-new-skills-for.html> [August 1, 2027]

อินทรี 5 กับการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ : แนวทางเชิงพุทธในการป้องกันโรค ซึมเศร้าในวัยรุ่น

THE FIVE SPIRITUAL FACULTIES AND THE DEVELOPMENT OF MENTAL IMMUNITY: A BUDDHIST
APPROACH TO PREVENTING DEPRESSION IN ADOLESCENTS

พระครูศรีสุทธธาวุธ (อิทธิพล ลิ้มเครือ)¹และ พระครูวุฒิชัยการโกศล²
Phra Khrusrisutthawut (Itthiphon Limkhrue)¹ and Phra Khru Wutthichai Karnkoson²

(Received: August 5, 2025; Revised: August 28, 2026; Accepted: August 28, 2026)

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเสนอแนวทางเชิงพุทธในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจเพื่อป้องกันโรคซึมเศร้าในกลุ่มวัยรุ่น โดยอาศัยหลัก “อินทรี 5” ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ช่วยพัฒนาจิตใจให้ เข้มแข็ง มั่นคง และมีทิศทาง การประยุกต์ใช้หลักอินทรี 5 ทำให้วัยรุ่นเกิดความตระหนักรู้ในตนเอง มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ ลดความวิตกกังวล เกิดความสงบในใจ และมีมุมมองต่อชีวิตที่ลึกซึ้งขึ้น

บทความนำเสนอการเชื่อมโยงแนวคิดอินทรี 5 กับแนวทางการฝึกสติ การปฏิบัติสมาธิ และการพัฒนา ทักษะชีวิตที่ช่วยลดความเสี่ยงของภาวะซึมเศร้า พร้อมทั้งเสนอให้เกิดการส่งเสริมในระดับบุคคล ครอบครัว และ ชุมชน เพื่อร่วมกันสร้างพื้นที่ปลอดภัยและเกื้อหนุนต่อการเติบโตทางจิตใจของวัยรุ่นอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ แนวทางเชิง พุทธที่กล่าวมา มิได้จำกัดเฉพาะทางธรรมเท่านั้น แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทของการศึกษา การให้ คำปรึกษา หรือกิจกรรมบำบัดได้อย่างเหมาะสมและเกิดผลเชิงบวกในระยะยาว

คำสำคัญ : อินทรี 5, การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ, การป้องกันโรคซึมเศร้า

Abstract

This article presents a Buddhist-based approach to fostering emotional resilience as a means of preventing depression among adolescents, by applying the principle of the Five Spiritual Faculties (Indriya 5): faith, effort, mindfulness, concentration, and wisdom. These faculties serve as core psychological strengths that promote inner stability, emotional regulation, and deeper self-awareness.

By integrating these principles into daily life through mindfulness practice, meditation, and the development of essential life skills, adolescents can enhance their capacity to manage anxiety, reduce

¹⁻² มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช / Mahamakut Buddhist University, Srethammasokkarat Campus.

Corresponding author, e-mail: phrakhrusrisutthawuth@gmail.com Tel. 093 354 9444

negative emotions, and cultivate a peaceful mind and positive outlook. The article highlights how the Five Spiritual Faculties contribute not only to individual well-being but also to the development of a supportive environment within families, schools, and communities.

This Buddhist approach can be adapted into educational, therapeutic, and social interventions, offering a sustainable and holistic strategy for mental health promotion and depression prevention, particularly in young people navigating the emotional challenges of modern society.

Keywords: Five Spiritual Faculties, Mental Immunity, Depression Prevention

บทนำ

ในยุคแห่งความเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วของสังคมปัจจุบัน เยาวชนต้องเผชิญกับแรงกดดันจากหลากหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันทางการเรียน ปัญหาครอบครัว หรืออิทธิพลจากสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อสุขภาพจิต และนำไปสู่การเกิดภาวะซึมเศร้าในกลุ่มวัยรุ่นได้อย่างง่ายดาย ความเปราะบางทางจิตใจในวัยดังกล่าวทำให้การเสริมสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางใจ” กลายเป็นเรื่องสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามได้

หลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ “อินทรี 5” ซึ่งประกอบด้วย ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ถือเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการเสริมสร้างความเข้มแข็งจากภายใน ช่วยให้บุคคลสามารถเข้าใจตนเอง ควบคุมอารมณ์ และเผชิญกับปัญหาได้อย่างมีสติและปัญญา การนำหลักธรรมดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของวัยรุ่น จึงไม่เพียงแต่ช่วยบรรเทาความเครียด แต่ยังป้องกันการเกิดโรคซึมเศร้าอย่างมีประสิทธิภาพ

บทความนี้มีเป้าหมายเพื่ออธิบายบทบาทของอินทรี 5 ในการพัฒนา “ภูมิคุ้มกันทางใจ” สำหรับกลุ่มวัยรุ่น โดยเน้นการเชื่อมโยงหลักธรรมเชิงพุทธเข้ากับสถานการณ์จริงทางสังคม เพื่อเสนอแนวทางที่นำไปปฏิบัติได้จริงในการส่งเสริมสุขภาพจิตอย่างยั่งยืน

แนวคิดเชิงพุทธกับการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจและการป้องกันโรคซึมเศร้า

แนวคิดเชิงพุทธ

พระรุ่งธรรม โชติธมโมและคณะ (2564: 426) ได้กล่าวว่า การนำหลักพุทธมาฝึกสติให้รู้เท่าทันกายจิต นั้นจะส่งผลให้ลดความเครียดทางด้านร่างกาย โดยการฝึกกิจกรรมการฟังธรรมเทศนา การสนทนาธรรม การเดินจงกรมเพื่อปลงสังขาร ด้านสังคม โดยการฝึกกิจกรรมด้วยการทำบุญ กิจกรรมสันทนาการ ด้านจิต ด้วยการฝึกนั่งสมาธิใช้ในการบำบัดจิตให้มีสติรู้ตามพิจารณาทำให้ตนเองรู้แจ้ง

พระครูอุดมประชาชนกุลและคณะ (2564: 375) ได้กล่าวว่า หลักในการส่งเสริมสุขภาพะมีหลักทางด้านพุทธธรรมทั้งหมด 4 ข้อ นั่นคือ 1) กายภาวนา มีการฟ้อนรำประกอบจังหวะดนตรี ฝึกการเล่นกีฬา 2) ศิลภาวนา ได้แก่การรักษาศีล มีศีล 5 ข้อ และการฝึกฝนมารยาทในหมู่คณะ 3) จิตภาวนา ได้แก่การสวดมนต์ไหว้พระ ทำสมาธิ ฝึกจิตให้ตระหนกอยู่ในความสงบเสถียร และ 4) ปัญญาภาวนา คือการฟังธรรมเทศนา ก่อนทำกิจกรรม ฝึกความเข้าใจประเพณี

สมพงษ์ สุจิตโต (2561: 67) ได้กล่าวว่า การฝึกฝนในการเสริมสร้างให้มีจิตสาธารณะของคนในสังคมนั้นจะต้องเกิดจากการเข้าไปคลุกคลีอยู่กับความถูกต้องฝึกการปฏิบัติตนด้วยการเห็นด้วยอยากหรือสิ่งที่ประทับใจนำไปสู่การโน้มน้าวจิตสำนึกไปในสิ่งที่ถูกต้อง จะนำมาสู่สังคมที่พัฒนาขึ้น หากขาดจิตสาธารณะจะทำให้เกิดปัญหาตามมา มีผลกระทบต่อระดับบุคคลในครอบครัว องค์กร ชุมชน และระดับโลกตามลำดับ

ปิยวัฒน์ คงทรัพย์ (2560: 381) ได้กล่าวว่า ผู้ที่ผ่านกระบวนการปรับอินทรีย์ตามแนวจิตวิทยาบูรณาการต่อการปฏิบัติธรรมแล้วนั้นมีประสิทธิผลที่ดีขึ้นจากเดิมดังนี้ 1) เป็นผู้มีศรัทธาแรงกล้าในพระพุทธศาสนา สามารถควบคุมจิตให้เป็นปกติสุขได้ 2) เป็นผู้มีความเพียรพัฒนาจิต สามารถเข้าถึงกุศลธรรม 3) เป็นผู้ระลึกรู้สภาวะธรรม สามารถรู้ธรรมตามความเป็นจริง ไม่ประมาทในกิจทั้งปวง 4) มีจิตหนักแน่นมั่นคง ไม่หวั่นไหว จดจ่อในอิริยาบถใหญ่และย่อย และ 5) เป็นผู้ที่มีปัญญารู้แจ้ง มีความรู้แจ้งแทงตลอด หยั่งรู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง

สายันต์ มุลทาทอง และคณะ (2567: 1739) ได้กล่าวว่า การปฏิบัติตามหลักธรรมนั้นจะก่อให้เกิดความความสมดุลในการใช้ชีวิต เกิดการจัดระเบียบในชีวิตและสังคมดีขึ้น ทำให้เกิดพฤติกรรมทางกายงาม มีการพูดจาที่ดี เกิดกัลยาณมิตร และในขณะเดียวกันก่อให้เกิดอารมณ์ที่เบิกบานในธรรม จิตใจแจ่มใส มากขึ้น

กล่าวสรุปได้ว่า แนวคิดทางพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์ทั้งในระดับกาย จิตใจ สังคม และปัญญา โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความสมดุลในการดำรงชีวิตและบรรเทาความทุกข์ ซึ่งหลักธรรมสำคัญที่ถูกนำมาใช้เพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตใจของบุคคล คือ การฝึกสติและอินทรีย์ 5 ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา อันเป็นเครื่องมือทางจิตที่ช่วยขัดเกลาพฤติกรรมและอารมณ์ให้อยู่ในภาวะที่มั่นคงและเจริญงอกงาม การฝึกฝนตามแนวพุทธมีรูปแบบกิจกรรมหลากหลาย ทั้งในด้านร่างกาย เช่น การฟ้อนรำ การออกกำลังกาย ด้านศีลธรรม เช่น การรักษาศีล 5 และฝึกมารยาท ด้านจิต เช่น การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ และด้านปัญญา เช่น การฟังธรรมเทศนาและศึกษาพระเพณีย์ ซึ่งล้วนเป็นกระบวนการที่หล่อหลอมให้เกิด สุขภาวะองค์รวม โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่ความเครียดและภาวะซึมเศร้าในกลุ่มเยาวชนมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น

เมื่อพิจารณาในมิติของจิตวิทยาเชิงพุทธ พบว่าการฝึกสติให้รู้เท่าทันกายและจิตมีผลโดยตรงต่อการลดความเครียดทางกายและใจ โดยกิจกรรมอย่างการเดินจงกรม สันทนาธรรม หรือการทำสมาธิ ล้วนช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีความสงบ มีความสามารถในการระงับอารมณ์และตระหนักรู้ตนเองมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและทัศนคติในทางบวก ยิ่งไปกว่านั้น กระบวนการปรับอินทรีย์ตามแนวจิตวิทยาบูรณาการที่เน้นการปฏิบัติจริง ทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน กล่าวคือ มีศรัทธาเพิ่มขึ้น มีความเพียรในการพัฒนาจิต รู้เท่าทันธรรมชาติของสรรพสิ่ง มีจิตมั่นคงไม่หวั่นไหว และสามารถใช้อนุสติในการวิเคราะห์สภาวะธรรมตามความเป็นจริงได้อย่างลึกซึ้งซึ่งผลจากการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมเหล่านี้ ก่อให้เกิดการจัดระเบียบชีวิตใหม่ทั้งในระดับบุคคลและสังคม ส่งเสริมพฤติกรรมงามทางกาย วาจา และใจ รวมทั้งก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนผ่านกัลยาณมิตรและกิจกรรมจิตสาธารณะ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทของการศึกษา การบำบัด หรือการพัฒนาสังคม เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้แก่ประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นในยุคปัจจุบันได้อีกด้วย

แนวคิดการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ

สายันต์ มุลทาทอง และคณะ (2567: 1739) ได้กล่าวว่า การพัฒนาจิตด้วยสมาธิทำให้เกิดความอดทน เมื่อจิตมีสมาธิที่ดีแล้วนั้นจะเกิดความผ่อนคลาย ทำให้ความทรงจำดีขึ้น ไม่หลงๆ ลืม เกิดสติในการกระทำ พูด และคิด สามารถทำให้อยู่ร่วมกับสังคมได้ดีขึ้น

สมจิต พุกษะรัตนานท์และคณะ (2567: 295) ได้กล่าวว่า การสร้างภูมิคุ้มกันทางใจสำหรับครอบครัววัยผู้ใหญ่ตอนต้นนั้น มีองค์ประกอบด้วยกันทั้งหมด 5 ด้านคือ 1) การสร้างความรักความผูกพัน 2) การดำเนินชีวิตครอบครัวอย่างมีความหมาย 3) การสร้างความฉลาดรู้ทางอารมณ์ 4) การบริหารจัดการความมั่นคงทางเศรษฐกิจภายในครอบครัว และ 5) การสร้างคุณธรรมจริยธรรม โดยมีกลยุทธ์ในการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ 3 กลยุทธ์ ได้แก่ กลยุทธ์การเรียนรู้แบบร่วมมือ กลยุทธ์การสะท้อนคิดเชิงวิพากษ์ และ กลยุทธ์การบริหารจัดการชีวิตครอบครัวแนวเอสโอซี

ศุภกานต์ บำรุงสุนทรและคณะ (2563: 143) ได้กล่าวว่า จากการศึกษาการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจของนักเรียนที่มาจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวนั้น ปรากฏว่าการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจนั้นจะส่งผลให้เกิดผลหลายด้านคือ สามารถทำให้ควบคุมตัวเองได้ มองตนเองในเชิงบวก มีจิตใจที่เข้มแข็งส่งผลให้อดทนต่อความยากลำบาก เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่วิกฤตก็สามารถเข้มแข็งและผ่านเหตุการณ์นั้นไปได้ด้วยดี

ยุวดี แตรประสิทธิ์และคณะ (2566: 80) ได้กล่าวว่า การสร้างภูมิคุ้มกันทางใจเสมือนเป็นการเตรียมความพร้อมกับการรับมือปัญหาต่างๆที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตและนอกจากตัวของวัยรุ่นเองแล้วครอบครัวบิดามารดาและบุคคลใกล้ชิดเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมากหากทราบถึงวิธีการหรือการสังเกตพฤติกรรมที่ผิดปกติจะช่วยป้องกันและการเกิดพฤติกรรมการกลั่นแกล้งทางสังคมของวัยรุ่นได้อีกระดับหนึ่ง

วิรัตน์ ซอระสีและคณะ (2565: 312) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจให้แก่ผู้รับบริการคือ 1) การมีส่วนร่วม เกิดการการทำงานร่วมกันของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ บุคลากรของหน่วยงานประชาชน องค์กรสาธารณประโยชน์ อาสาสมัคร ผู้นำชุมชน ผู้นำทางจิตวิญญาณเป็นส่วนหนึ่งและเกิดความร่วมมือซึ่งกันและกัน 2) ผู้นำในระดับต่างๆ มีการประชุมวางแผนรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นไปสู่ความเข้มแข็งพร้อมรับมือกับทุกสถานการณ์ 3) การสื่อสาร การมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนทั้งที่ผ่านระบบกลไกในภาครัฐที่มีอยู่เดิมและแบบไม่เปื้อนทางการ

ในยุคที่สังคมเต็มไปด้วยความท้าทาย ความเครียด และความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การมีภูมิคุ้มกันทางใจ กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ แนวคิดการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของอารมณ์หรือความรู้สึก แต่หมายถึงความสามารถภายในที่ช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญกับปัญหา อุปสรรค และสถานการณ์วิกฤตได้อย่างมีสติ เข้มแข็ง และไม่ล้มลงง่าย การฝึกสมาธิถือเป็นพื้นฐานของการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ เพราะช่วยให้จิตใจผ่องคลาย เกิดสติ และความสามารถในการควบคุมอารมณ์ ความคิด และพฤติกรรม เมื่อจิตมีสมาธิ ความอดทน ความจำ และการตัดสินใจก็จะดีขึ้น ส่งผลต่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสมดุล การสร้างภูมิคุ้มกันทางใจมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

- 1) การสร้างความรักและความผูกพัน
- 2) การดำเนินชีวิตครอบครัวอย่างมีความหมาย
- 3) การส่งเสริมความฉลาดรู้ทางอารมณ์
- 4) การจัดการความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
- 5) การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม

กระบวนการเหล่านี้ยังสามารถเสริมด้วยกลยุทธ์การเรียนรู้แบบร่วมมือ การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ และช่วยสร้างพลังทางใจให้กับสมาชิกในครอบครัวในกลุ่มเยาวชน โดยเฉพาะนักเรียนจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว การมีภูมิคุ้มกันทางใจช่วยให้สามารถควบคุมตนเองได้ มองตนเองในเชิงบวก และอดทนต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ดี แม้ในภาวะวิกฤต พวกเขาก็สามารถยืนหยัดและฟื้นตัวกลับมาได้อย่างมีศักยภาพ นอกจากนี้ การส่งเสริมความเข้าใจแก่ผู้ปกครอง ครู และบุคคลใกล้ชิด ยังช่วยให้สามารถสังเกตพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงได้ทันทั่วทั้งที่ และป้องกันปัญหาทางสังคม เช่น การกลั่นแกล้งหรือความรุนแรงในโรงเรียน

ในระดับสังคม การสร้างภูมิคุ้มกันทางใจยังต้องอาศัยความร่วมมือจากหลากหลายภาคส่วน ได้แก่

- การมีส่วนร่วม ของบุคคลในชุมชน องค์กร หน่วยงานภาครัฐ และผู้นำทางจิตวิญญาณ
- การนำร่วมของผู้นำในระดับต่าง ๆ ที่ช่วยวางแผนและเตรียมการรับมือกับสถานการณ์
- การสื่อสารร่วมกัน ทั้งในเชิงระบบและไม่เป็นทางการ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสนับสนุนจิตใจของกันและกัน

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจเป็นแนวทางการพัฒนามนุษย์ที่ครอบคลุมทั้งด้านจิตใจ ครอบครัวยุค และสังคม โดยเน้นการฝึกฝนภายในตนเองควบคู่กับการสนับสนุนจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว หากมีการปลูกฝังอย่างต่อเนื่องและจริงจัง จะสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งทางอารมณ์ ลดพฤติกรรมเสี่ยง และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในระยะยาวได้อย่างยั่งยืน

แนวคิดการป้องกันโรคซึมเศร้า

เนตรนภา ภมระภา (2565: 101) ได้กล่าวว่า ในการป้องกันการพยายามฆ่าตัวตายในกลุ่มผู้ป่วยโรคซึมเศร้ามีการพัฒนารูปแบบ 4 ด้านได้แก่ 1) การพัฒนาศักยภาพบุคลากรที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดระบบการให้คำปรึกษาแก่ผู้ป่วยโรคซึมเศร้า 2) การพัฒนาระบบการคัดกรองกลุ่มเสี่ยง โดยการจัดสร้างเครือข่ายการดำเนินการร่วมกันเพื่อคัดกรองกลุ่มเสี่ยงในชุมชน 3) การส่งเสริมภาคีเครือข่ายในการดูแล ป้องกัน แก้ปัญหาการฆ่าตัวตายเป็นต้น โดยการจัดอบรมให้ความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายในการดำเนินงาน 4) การพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศโดยจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสุขภาพจิตในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน

วัชร แก้วมุกดาและคณะ (2568: 254) ได้กล่าวว่า แนวทางในการจัดโปรแกรมเพื่อป้องกันโรคซึมเศร้า มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้ 1) กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ เพื่อเป็นการแนะนำตัวเองและให้ทราบถึงรายละเอียดของโปรแกรมการป้องกันโรคซึมเศร้า 2) กิจกรรมเก็บรวบรวมข้อมูลก่อนการทดลองโดยการประเมินความรู้ด้านการดูแลสุขภาพจิต 3) กิจกรรมรู้ทันภาวะซึมเศร้า เพื่อจัดการกับความเครียด ความวิตกกังวล ความเศร้า ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของสมาชิก และป้องกันภาวะซึมเศร้า 4) กิจกรรมตั้งเป้าหมายเพื่อชีวิตมีความสุข การสร้างการวางแผนที่ทำให้ชีวิตมีความสุขพร้อมพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรื่องเป้าหมายชีวิต 5) กิจกรรมฉันทำได้ เป็นการเล่าความเก่งความสามารถพิเศษ ความถนัดเพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม 6) กิจกรรมนันทนาการเชิงบวกจิตแจ่มใสใจผ่องคลาย 7) กิจกรรมรู้ทันใจตนเอง 8) กิจกรรมดูแลตนเองสุขภาพดีตามวัย และ 9) กิจกรรมออกเยี่ยมบ้าน

ไพรัตน์ ชมภูบุตรและคณะ (2565: 131) ได้กล่าวว่า การพัฒนาโปรแกรมการจัดการตนเองด้วยการเจริญสติตระหนักรู้ความคิดเพื่อป้องกันการกลับมาเป็นซ้ำของผู้ป่วยโรคซึมเศร้าเกิดกระบวนการ 2 ระยะดังนี้ 1) การพัฒนาด้วย 6 กิจกรรมบำบัด จำนวน 6 ในแต่ละครั้งประกอบด้วย ความตระหนักรู้กับความคิดที่เกิดขึ้น การตระหนักรู้โลกของความคิด การจัดการจิตใจที่ฟุ้งซ่าน การตระหนักรู้ถึงความไม่ตั้งใจและการยอมรับอย่างที่เป็น การเห็นว่าความคิดไม่ใช่ความจริงและการสร้างคุณค่าให้กับตนเองและดูแลตนเองให้ดีที่สุด ในระยะที่ 2) เป็นการปรับปรุงหลักจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้บำบัด

ณัฐิกา ราชนบุตรและคณะ (2564: 52) ได้กล่าวว่า โปรแกรมในการจัดการโรคซึมเศร้าโดยการจัดการกิจกรรมจำนวน 2 กิจกรรมได้แก่ 1) การกำหนดกิจกรรมด้วยวิธีการบรรยาย การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตด้วยวิธีการกลุ่ม 2) การทำกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ การออกกำลังกาย การทำอาหารกลางวันและรับประทานอาหารร่วมกัน และการเรียนรู้เรื่องการดูแลสุขภาพจิตและโรคซึมเศร้า 3) กิจกรรมการรวมกลุ่มทำจิตอาสาโดยเดินทางไปให้กำลังใจแก่ผู้ป่วยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตด้วยกัน

อันธิกา ภูวภิรมย์ขวัญ (2567: 693) ได้กล่าวว่า ทักษะชีวิตเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและการจัดการชีวิตของบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งต้องอาศัยทั้งความรู้และทัศนคติที่ดี การพัฒนาทักษะชีวิตให้มีศักยภาพจำเป็นต้องได้รับการปลูกฝังผ่านการส่งเสริม หลักพุทธธรรม ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างทักษะชีวิตเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการ ป้องกันโรคซึมเศร้า ได้อีกด้วย

ในสังคมปัจจุบัน ปัญหาโรคซึมเศร้ามักกลายเป็นหนึ่งในประเด็นที่น่าวิตกอย่างยิ่ง โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยงที่มีแนวโน้มจะพยายามฆ่าตัวตน จึงจำเป็นต้องมีแนวทางในการป้องกันและดูแลอย่างเป็นระบบ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชนการป้องกันโรคซึมเศร้าเริ่มต้นจากการพัฒนาระบบดูแลสุขภาพจิตอย่างรอบด้าน มีการกำหนดแนวทางไว้ 4 ประการสำคัญ ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการให้คำปรึกษา การสร้างเครือข่ายคัดกรองกลุ่มเสี่ยงในชุมชน การพัฒนาเครือข่ายให้มีความรู้ความเข้าใจในการป้องกันและดูแลผู้ป่วย และการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับสุขภาพจิตในระดับพื้นที่ ซึ่งทั้งหมดนี้มีเป้าหมายเพื่อให้การดูแลผู้มีภาวะซึมเศร้าเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพในส่วนของการเสริมสร้างจิตใจ มีการออกแบบ กิจกรรมเชิงบำบัด ที่มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองมากขึ้น เช่น กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ การรับรู้และจัดการกับภาวะซึมเศร้า การตั้งเป้าหมายชีวิต การเสริมสร้างอารมณ์เชิงบวก รวมไปถึงกิจกรรมเยี่ยมบ้าน ซึ่งเป็นการสร้างแรงใจและความรู้สึกว่าคุณค่าและไม่ได้ถูกทอดทิ้ง

การพัฒนาโปรแกรมการจัดการตนเองด้วย การเจริญสติ ก็เป็นอีกหนึ่งแนวทางสำคัญ โดยใช้กิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมตระหนักถึงความคิด ความรู้สึก และความจริงของชีวิต เรียนรู้ที่จะยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่ตัดสิน บ่อยวาง และหันกลับมาดูแลตนเองด้วยเมตตา ส่งผลให้เกิดความแข็งแรงทางใจและสามารถฟื้นฟูสภาวะจิตใจได้อย่างมั่นคงนอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เช่น การสวดมนต์ การออกกำลังกาย การทำอาหารร่วมกัน และการแบ่งปันประสบการณ์ชีวิต ซึ่งช่วยสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และทำให้ผู้ป่วยซึมเศรารู้สึกมีความหมายในชีวิตมากขึ้นสิ่งที่ขาดไม่ได้คือ การเสริมสร้างทักษะชีวิต ซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตที่มั่นคง ทักษะชีวิตไม่ได้หมายถึงเพียงความรู้ในการเอาตัวรอดเท่านั้น แต่รวมถึงความสามารถในการจัดการอารมณ์ การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น โดยการฝึกฝนทักษะชีวิตนั้นสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ได้อย่างลึกซึ้ง เช่น การมีสติรู้เท่าทันตนเอง การรู้จักปล่อยวาง การยอมรับความเป็นจริง และการมีเมตตาต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งล้วนส่งผลให้จิตใจเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันทางอารมณ์ที่ดี

สรุปภาพรวม การป้องกันโรคซึมเศร้าอย่างยั่งยืนนั้นมิได้อาศัยเพียงการรักษาเชิงการแพทย์เท่านั้น แต่จำเป็นต้องมีระบบสนับสนุนที่ครอบคลุม ทั้งด้านจิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ การพัฒนาแนวคิดเชิงบูรณาการทั้งระบบบริการสุขภาพ การสร้างกิจกรรมเสริมแรงใจ และการปลูกฝังทักษะชีวิตบนพื้นฐานของพุทธธรรมเป็นแนวทางที่มีพลังในการช่วยให้บุคคลสามารถก้าวผ่านความเปราะบางของชีวิต และยืนอยู่ได้อย่างมั่นคงด้วยหัวใจที่เข้มแข็ง

การประยุกต์ใช้ตามหลักอินทรีย์ 5

การประยุกต์ใช้อินทรีย์ 5 กับแนวคิดเชิงพุทธ

ในสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความเร่งรีบ ความเครียด และแรงกดดันในหลายมิติ การเสริมสร้าง "ภูมิคุ้มกันทางจิตใจ" กลายเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นที่กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนผ่านของชีวิต แนวทางของพระพุทธศาสนาได้เสนอเครื่องมือที่ทรงพลังในการดูแลใจ นั่นคือ "อินทรีย์ 5" หรือ พละกำลังทางธรรม ที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาใจให้มั่นคง มีสติ และพร้อมรับมือกับความทุกข์อย่างมีประสิทธิภาพ

ศรัทธา (ความเชื่อมั่นในความดีและหนทางแห่งการพัฒนา) การฝึกฝนให้เกิดศรัทธาในตนเองและในหลักธรรม เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงภายใน เพราะศรัทธาเป็นแรงผลักดันให้เกิดการลงมือปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการฟังธรรม การนั่งสมาธิ หรือการเดินจงกรม ซึ่งล้วนช่วยปลูกจิตสำนึกที่ดีให้กับผู้ปฏิบัติ เมื่อมีศรัทธาแล้ว ความตั้งใจในการฝึกจึงจะมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่ลึกซึ้งขึ้น

วิริยะ (ความเพียร) ความเพียรคือแรงใจที่ผลักดันให้บุคคลไม่ย่อท้อต่อความทุกข์ ความเหน็ดเหนื่อย หรืออุปสรรคในชีวิต กระบวนการฝึกสติและปฏิบัติธรรมต้องอาศัยวิริยะในการลงมือทำอย่างต่อเนื่อง ผู้ที่มีความเพียรจะสามารถเปลี่ยนวิกฤตเป็นโอกาส และพัฒนาตนเองอย่างค่อยเป็นค่อยไปจนเกิดผลที่มั่นคง

สติ (การระลึกรู้เท่าทัน) การมีสติในการดำเนินชีวิตช่วยให้ผู้คนสามารถควบคุมอารมณ์ การพูด และการกระทำได้ดีขึ้น ลดการกระทำตามแรงกระตุ้นทางอารมณ์ สติทำให้เกิดการ "รู้เท่าทัน" ทั้งกายและจิต เป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการป้องกันภาวะซึมเศร้าและความเครียด เพราะช่วยให้บุคคลสามารถอยู่กับปัจจุบันได้อย่างมีสติและไม่ถูกครอบงำด้วยอดีตหรืออนาคต

สมาธิ (ความตั้งมั่นของจิต) เมื่อมีสติแล้ว สมาธิย่อมเกิดตามมา ความตั้งมั่นทางจิตจะช่วยให้จิตใจสงบ ผ่อนคลาย และเกิดความโปร่งโล่ง ส่งผลให้มีความจำดี การคิด การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สมาธิยังเป็นพื้นฐานของอารมณ์เชิงบวกที่ช่วยให้บุคคลสามารถปรับตัวต่อสังคม และมีความสุขจากภายใน

ปัญญา (ความรู้เท่าทันตามความเป็นจริง) การปฏิบัติธรรมและการฝึกฝนตนด้วยหลักอินทรีย์ทั้ง 4 ข้อข้างต้น จะหล่อหลอมให้เกิด "ปัญญา" ซึ่งเป็นความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิต ความไม่แน่นอน และความไม่เที่ยง ปัญญาทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถยอมรับสิ่งต่าง ๆ ได้โดยไม่ตัดสิน ปล่อยวางความยึดติด และมองโลกอย่างเข้าใจมากขึ้น เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างใจที่เข้มแข็งและไม่หวั่นไหว

หลักอินทรีย์ 5 ไม่ใช่เพียงแนวทางของผู้แสวงหาธรรมเท่านั้น แต่เป็นหลักที่สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้าง ภูมิคุ้มกันทางอารมณ์ และพัฒนาจิตใจของประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีความเปราะบาง เช่น วัยรุ่น หรือผู้ที่อยู่ในภาวะเครียดผลจากการประยุกต์หลักธรรมเหล่านี้เป็นรูปธรรม ได้แก่ ความสงบภายใน ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ การรู้เท่าทันความคิดและความรู้สึก การมีปัญญาในการแก้ไข ปัญหา และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ไม่เพียงแต่ในระดับบุคคล แต่ยังขยายผลไปสู่ความสัมพันธ์ในครอบครัว ชุมชน และสังคม ด้วยเหตุนี้ แนวคิดเชิงพุทธที่เน้นการฝึกสติ ปฏิบัติสมาธิ และพัฒนาอินทรีย์ทั้ง 5 จึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทของการศึกษา การบำบัด การให้คำปรึกษา หรือการพัฒนาสังคมในวงกว้าง เพื่อวางรากฐานของสังคมที่มีสุขภาวะทางใจอย่างแท้จริงและยั่งยืน

การประยุกต์ใช้อินทรีย์ 5 กับการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ

สังคมที่มีการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ปัญหาทางจิตใจ เช่น ความเครียด ความกดดัน และภาวะเปราะบางทางอารมณ์ จึงปรากฏให้เห็นอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและครอบครัวที่ขาดความมั่นคงทางจิตใจ “ภูมิคุ้มกันทางใจ” จึงกลายเป็นทักษะชีวิตที่จำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งนอกจากจะเป็นเกราะป้องกันตนเองจากวิกฤตต่าง ๆ แล้ว ยังช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้มั่นคงในระยะยาวหนึ่งในแนวทางที่สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจได้อย่างลึกซึ้งและยั่งยืน คือ การประยุกต์ใช้หลักอินทรีย์ 5 ของพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา อันเป็นรากฐานแห่งการพัฒนาจิตใจอย่างสมดุล

1. ศรัทธา (ความเชื่อมั่นที่ตั้งอยู่บนเหตุผล) ศรัทธาในบริบทของการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ คือ การมีความมั่นใจในคุณค่าของตนเอง ครอบครัว และสังคมรอบตัว ซึ่งจะช่วยลดความรู้สึกกว้างเปล่าและโดดเดี่ยว การปลูกฝังศรัทธาในสิ่งที่ดี เช่น การดำเนินชีวิตอย่างมีความหมาย การสร้างความรักและความผูกพันภายในครอบครัว และการให้คุณค่าแก่ความดีงาม จะเป็นพื้นฐานที่ช่วยให้จิตใจมั่นคง พร้อมเผชิญกับความท้าทายในชีวิต

2. วิริยะ (ความเพียร) การสร้างภูมิคุ้มกันทางใจต้องอาศัยความเพียรอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในยุคที่เยาวชนเผชิญกับความท้าทายรอบด้าน การฝึกฝนทักษะชีวิต การใช้กลยุทธ์การเรียนรู้แบบร่วมมือ การสะท้อนคิด และการดูแลสุขภาพจิตผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ล้วนเป็นผลของความวิริยะเพียร ที่ช่วยให้บุคคลสามารถฝึกฝนพัฒนาความแข็งแกร่งทางใจ และไม่ยอมแพ้ต่อปัญหา

3. สติ (การระลึกถึงเท่าทัน) สติเป็นเครื่องมือสำคัญในการเฝ้าดูความเปลี่ยนแปลงของอารมณ์และความคิด โดยเฉพาะในช่วงที่เกิดความเครียดหรือเผชิญกับสถานการณ์ที่กดดัน การฝึกสมาธิ การตระหนักรู้ในตนเอง และการควบคุมอารมณ์ เป็นการใชสติอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมพฤติกรรมและตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผลมากขึ้น ลดโอกาสในการเกิดพฤติกรรมเสี่ยง เช่น ความรุนแรง หรือการระเบิดอารมณ์

4. สมาธิ (ความตั้งมั่นของจิต) สมาธิช่วยทำให้จิตใจผ่อนคลาย ลดความฟุ้งซ่าน และเพิ่มพลังการจดจ่อ เช่นเดียวกับการฝึกเจริญสติที่ช่วยเสริมความสามารถในการจัดการกับอารมณ์ด้านลบ ผู้ที่มีสมาธิดีจะสามารถวางแผนชีวิต ดำเนินกิจกรรมในแต่ละวันอย่างมีเป้าหมาย และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสมดุล การส่งเสริมสมาธิในกลุ่มเยาวชน เช่น ผ่านกิจกรรมสวดมนต์ การทำจิตอาสา หรือการฝึกนั่งเฝ้าเพียงลำพัง แม้เพียงไม่กี่นาทีในแต่ละวัน ก็สามารถเพิ่มพลังทางใจได้อย่างมาก

5. ปัญญา (ความเข้าใจในความเป็นจริง) การมีภูมิคุ้มกันทางใจที่แท้จริง ต้องอาศัย “ปัญญา” ในการมองเห็นความจริงของชีวิต ยอมรับความไม่แน่นอน และเรียนรู้จากประสบการณ์ ความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น การให้อภัย การปล่อยวาง และการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงการมีปัญญาอย่างแท้จริง การปลูกฝังปัญญาทางธรรมในครอบครัวและชุมชน เช่น การเปิดโอกาสให้สมาชิกสะท้อนคิดอย่างวิพากษ์ พุดคุยเรื่องคุณค่าของชีวิต และเข้าใจอารมณ์อย่างลึกซึ้ง จะช่วยให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจอย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป หลักอินทรี 5 เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาจิตใจที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ ให้กับบุคคล ครอบครัว และสังคม โดยศรัทธาช่วยสร้างพลังใจ วิริยะผลักดันให้เกิดความพยายาม สติควบคุมอารมณ์ สมาธิสร้างจิตมั่นคง และปัญญาช่วยให้เข้าใจชีวิตอย่างลึกซึ้งหากแนวทางเหล่านี้ได้รับการปลูกฝังอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม ก็จะช่วยให้มนุษย์สามารถยืนหยัดอย่างมั่นคงภายใต้สภาวะความไม่แน่นอนของโลก พร้อมทั้งลดปัญหาทางจิตใจและสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

การประยุกต์ใช้อินทรี 5 กับการป้องกันโรคซึมเศร้า

ในยุคปัจจุบันที่ความเครียดและแรงกดดันทางสังคมมีอยู่รอบตัว ปัญหาโรคซึมเศร้าได้กลายเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของบุคคลอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในกลุ่มเสี่ยงที่ขาดพื้นที่ปลอดภัยทางใจ การป้องกันโรคซึมเศร้าในมิติต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องดำเนินควบคู่กับการเสริมสร้างภาวะทาง

จิตใจให้เข้มแข็ง หนึ่งในแนวทางที่ทรงคุณค่าคือ การประยุกต์ใช้หลัก “อินทรี 5” จากพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตใจอย่างสมดุล ครอบคลุมทั้งด้านความเชื่อ กำลังใจ การควบคุมอารมณ์ การมีสมาธิ และการรู้เท่าทันชีวิต

1. ศรัทธา (ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดี) การปลูกฝังศรัทธาเป็นด่านแรกของการฟื้นฟูจิตใจ ผู้ที่มีโรคซึมเศร้า มักสูญเสียเป้าหมาย ความเชื่อมั่น และพลังใจ การส่งเสริมให้บุคคลได้สัมผัสกับกิจกรรมที่มีคุณค่า เช่น การฟังธรรม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมจิตอาสา การเข้ากลุ่มสนับสนุน หรือการสวดมนต์ภาวนา ล้วนสามารถจุดประกายศรัทธาให้ฟื้นกลับมาได้ ทำให้ผู้ป่วยรู้สึกว่าคุณค่าและยังมีจุดหมายในชีวิต

2. วิริยะ (ความเพียร) ในบริบทของการป้องกันโรคซึมเศร้า ความเพียรหมายถึงความพยายามที่จะดูแลตนเองอย่างต่อเนื่อง ไม่ยอมจำนนต่อความทุกข์ เช่น การฝึกกิจกรรมประจำวันให้เป็นกิจวัตร การร่วมกลุ่มบำบัด การฝึกออกกำลังกาย หรือแม้แต่การกำหนดกิจกรรมเล็ก ๆ ที่สร้างแรงจูงใจในแต่ละวัน ล้วนเป็นวิธีการปลูกพลังวิริยะให้ตื่นขึ้นมาอีกครั้ง เพื่อผลักดันให้ชีวิตเคลื่อนต่ออย่างมีพลัง

3. สติ (การระลึกรู้เท่าทัน) สติเป็นเครื่องมือสำคัญในการอยู่กับปัจจุบัน ผู้ป่วยซึมเศร้านักกังวลวนอยู่กับอดีตที่เจ็บปวด หรือกังวลกับอนาคตที่ยังมาไม่ถึง การฝึกเจริญสติผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น สมาธิสั้น ๆ ในแต่ละวัน การรู้ตัวขณะทำกิจกรรม การหายใจอย่างมีสติ หรือแม้แต่การจดบันทึกความรู้สึกของตนเอง ช่วยให้บุคคลรู้เท่าทันอารมณ์และความคิดที่เกิดขึ้น ลดการตัดสินตัวเอง และสร้างความสงบในใจ

4. สมาธิ (ความตั้งมั่นของจิต) สมาธิช่วยให้จิตที่วุ่นวายสงบลง ซึ่งเป็นรากฐานของการฟื้นฟูสุขภาพจิตอย่างแท้จริง การฝึกสมาธิไม่จำเป็นต้องซับซ้อน แต่อาจเริ่มจากการทำจิตใจให้สงบในช่วงเวลาสั้น ๆ ผ่านการนั่งเงียบ ๆ ฟังเสียงธรรมชาติ หรือใช้เสียงระฆัง เสียงน้ำ หรือเสียงระลึกธรรมมาช่วยกำหนดจิตให้มั่นคง สมาธิที่ดีจะช่วยลดอาการฟุ้งซ่าน สร้างความรู้สึกผ่อนคลาย และเปิดพื้นที่ให้จิตใจได้ฟื้นฟูตัวเอง

5. ปัญญา (ความเข้าใจตามความเป็นจริง) ปัญญาเป็นยอดของการฟื้นฟูจิตใจให้ยั่งยืน เมื่อบุคคลเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต ยอมรับสิ่งที่ควบคุมไม่ได้ และมองตนเองด้วยความเข้าใจมากกว่าการตัดสิน ก็สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้อย่างแท้จริง การเรียนรู้ผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การฝึกคิดเชิงบวก การตระหนักรู้ว่าความคิดไม่ใช่ความจริง และการยอมรับความไม่สมบูรณ์ของชีวิต เป็นหนทางสำคัญในการนำไปสู่ปัญญาและการเปลี่ยนแปลงภายในอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุปหลักอินทรี 5 เป็นแนวทางการพัฒนาจิตใจที่ลึกซึ้งและสอดคล้องกับแนวคิดการป้องกันโรคซึมเศร้าในทุกมิติ โดยการเสริมสร้างศรัทธา จุดพลังวิริยะ ฝึกสติให้รู้เท่าทัน สร้างสมาธิให้ใจสงบ และพัฒนาปัญญาให้เข้าใจชีวิต เป็นการเยียวยาทางจิตวิญญาณที่ทรงพลังและยั่งยืน การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ไม่เพียงช่วยป้องกันการกลับมาเป็นซ้ำของโรค แต่ยังเสริมสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางใจ” ให้กับบุคคลในการดำเนินชีวิตอย่างมั่นคงและสงบเย็นภายใต้เงื่อนไขที่ไม่แน่นอนของโลก

สรุป

ในยุคปัจจุบันที่สังคมเต็มไปด้วยความเร่งรีบ แรงกดดัน และความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วัยรุ่นกลายเป็นกลุ่มที่เปราะบางทั้งในด้านอารมณ์ ความคิด และพฤติกรรม ซึ่งเสี่ยงต่อการเกิดโรคซึมเศร้ามากขึ้น การรับมือกับภาวะนี้จึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงในเชิงการแพทย์หรือจิตวิทยาเท่านั้น แต่ควรเปิดรับแนวทางเชิงพุทธซึ่งเป็นศาสตร์แห่งการพัฒนาจิตใจอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะ “หลักอินทรี 5” ที่พระพุทธศาสนาได้วางไว้เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาความเข้มแข็งภายในหลักอินทรี 5 ประกอบด้วย ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ

และปัญญา ซึ่งแต่ละข้อนั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนวัยรุ่นที่ต้องเผชิญความท้าทายทางจิตใจหลายด้าน

ศรัทธา : ทำให้เกิดความมั่นคงในเป้าหมายชีวิต เมื่อวัยรุ่นมีความเชื่อมั่นในตนเองและแนวทางที่ดี ย่อมไม่หวั่นไหวง่ายต่อคำพูดหรือแรงกดดันจากสังคม

วิริยะ : ช่วยให้เกิดความพากเพียรและไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค แม้จะเผชิญปัญหา แต่ยังมีพลังใจที่จะก้าวต่อไป

สติ : ทำให้วัยรุ่นมีความสามารถในการรู้เท่าทันอารมณ์ตนเอง ไม่ถูกครอบงำด้วยความโกรธ ความเศร้า หรือความกลัว ซึ่งล้วนเป็นบ่อเกิดของภาวะซึมเศร้า

สมาธิ : ส่งผลต่อความมั่นคงทางใจ ความสงบในจิตใจช่วยลดความเครียดและเพิ่มความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างรอบคอบ

ปัญญา : คือความเข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง ทำให้มองเห็นปัญหาอย่างถูกต้อง ยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้น และรู้ทางแก้ไขที่เหมาะสม

การฝึกฝนหลักธรรมทั้งห้านี้ ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงจากการเรียนรู้ทฤษฎี แต่ต้องอาศัยการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เช่น การเจริญสติ การทำสมาธิ การสันทนาธรรม หรือการทำกิจกรรมที่ส่งเสริมจิตใจในเชิงบวก เมื่อจิตใจได้รับการฝึกฝนอย่างมีระบบ ก็จะก่อเกิดความแข็งแรงจากภายใน ทำให้สามารถเผชิญหน้ากับปัญหาโดยไม่ล้มลงง่ายในระดับครอบครัวและสังคม หากสามารถส่งเสริมให้เกิดพื้นที่แห่งการสนับสนุน เช่น การอบรมหลักธรรม การจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจ และการสร้างเครือข่ายกัลยาณมิตร ก็จะช่วยเสริมพลังแห่งอินทรีย์ 5 ให้หยั่งรากลึกในใจของวัยรุ่น นำไปสู่การป้องกันโรคซึมเศร้าได้อย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป แนวทางเชิงพุทธผ่านหลักอินทรีย์ 5 คือหนทางหนึ่งที่จะช่วยยกระดับความมั่นคงทางจิตใจให้กับวัยรุ่นในยุคปัจจุบัน มิใช่เพียงเพื่อป้องกันโรคซึมเศร้าเท่านั้น แต่ยังเป็นการพัฒนา “ภูมิคุ้มกันทางใจ” ที่มีรากฐานมั่นคงและยั่งยืน สามารถขยายผลสู่ความสงบเย็นทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคมได้อย่างสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

ณัฐิกา ราชบุตรและคณะ (2564). การพัฒนาโปรแกรมป้องกันโรคซึมเศร้า ผู้สูงอายุอำเภอมะนัง จังหวัดชัยภูมิ.

วารสารโรงพยาบาลมหาสารคาม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา [https://he02.tci-](https://he02.tci-thaijo.org/index.php/MKHJ/article/view/247814/170473)

[thaijo.org/index.php/MKHJ/article/view/247814/170473](https://he02.tci-thaijo.org/index.php/MKHJ/article/view/247814/170473). {1 สิงหาคม 2568}

เนตรนภา ภมระภา (2565). การพัฒนารูปแบบป้องกันการพยายามฆ่าตัวตายในผู้ป่วยโรคซึมเศร้า จังหวัด

อุดรดิตถ์. วารสารวิชาการป้องกันควบคุมโรค. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา [https://he01.tci-](https://he01.tci-thaijo.org/index.php/dpcphs/article/view/258254/175352)

[thaijo.org/index.php/dpcphs/article/view/258254/175352](https://he01.tci-thaijo.org/index.php/dpcphs/article/view/258254/175352). {1 สิงหาคม 2568}

ปิยวัฒน์ คงทรัพย์ (2560). กระบวนการปรับอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยาบูรณาการที่มีต่อประสิทธิภาพในการ

ปฏิบัติธรรม. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา [https://so03.tci-](https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jssr/article/view/242013/164164)

[thaijo.org/index.php/jssr/article/view/242013/164164](https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jssr/article/view/242013/164164). {27 กรกฎาคม 2568}

- พระครูอุดมประชาชนกุลและคณะ (2564). แนวทางการนำหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมสุขภาพและการเรียนรู้ของผู้สูงอายุโรงเรียนวัยแก้ว จังหวัดมหาสารคาม. วารสารศิลปการจัดการ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jam/article/view/247511/168380>. {26 กรกฎาคม 2568}
- พระรุ่งธรรม โชติธมโมและคณะ (2564). แนวทางการปรับใช้หลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานในการแก้ปัญหาความเครียดของผู้สูงอายุของศูนย์ดูแลผู้สูงอายุขอนแก่นเนอร์สซิ่งโฮม. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jmhs1_s/article/view/249235/170691. {27 กรกฎาคม 2568}
- ไพรัตน์ ชมภูบุตรและคณะ (2565). การพัฒนาและผลของโปรแกรมการจัดการตนเองด้วยการเจริญสติตระหนักรู้ความคิดเพื่อป้องกันการกลับเป็นซ้ำของผู้ป่วยโรคซึมเศร้า. วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/JPNMH/article/view/260382/178442>. {1 สิงหาคม 2568}
- ยุวดี แตรประสิทธิ์และคณะ (2566). การกลั่นแกล้งทางสังคมของวัยรุ่น: บทบาทพยาบาลในการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ. วารสารวิจัยเพื่อการส่งเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิต. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/RHQJ/article/view/264036/180772>. {28 กรกฎาคม 2568}
- วัชร แก้วมุกดาและคณะ (2568). ผลของโปรแกรมการป้องกันโรคซึมเศร้าในผู้สูงอายุ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านดอนหลี่ ตำบลหนองบัวแก้ว อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/IARJ/article/view/281798/189758>. {1 สิงหาคม 2568}
- วิรัตน์ ซอระสี,และคณะ (2565). การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจในชุมชน ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 : กรณีศึกษาชุมชนบ้านดง จังหวัดลำปาง. วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/jmht/article/view/257354/175434>. {28 กรกฎาคม 2568}
- ศุภกานต์ บำรุงสุนทรและคณะ (2563). การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาที่มาจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวด้วยการปรึกษากลุ่มทฤษฎีเผชิญความจริง. วารสารการวัดผลการศึกษา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JEMEPTB/article/view/244481/165766>. {28 กรกฎาคม 2568}
- สมจิต พฤษะรัตนนธ์และคณะ (2567). การพัฒนากลยุทธ์จิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัววัยผู้ใหญ่ตอนต้น กลุ่มจังหวัดภาคกลางปริมณฑล. วารสารพยาบาลทหารบก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/JRTAN/article/view/268516/183711>. {28 กรกฎาคม 2568}
- สมพงษ์ สุจิตโต (2561). การประยุกต์ใช้จิตสาธารณะของพุทธบริษัทตามหลักพุทธธรรม. วารสารวิจัยวิชาการ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jra/article/view/178124/126704>. {26 กรกฎาคม 2568}

- สายันต์ มุลทาทอง และคณะ (2567). แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลหนองสองห้อง จังหวัดหนองคาย. วารสารพุทธศาสตร์มจร อุบลราชธานี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JOBU2025/article/view/3462/6-3-177>. {27 กรกฎาคม 2568}
- อันธิกา ภูวภิรมย์ขวัญ (2567). การประยุกต์ใช้จิตวิทยาเชิงพุทธในการปลูกฝังทักษะชีวิตเพื่อป้องกันโรคซึมเศร้าในเด็กปฐมวัย. วารสารพุทธจิตวิทยา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jbp/article/view/275329/187084>. {1 สิงหาคม 2568}

ธรรมะบำบัดใจ : ขจัดความเครียดของครูด้วยพลังกรรมฐาน

DHARMA THERAPY FOR THE MIND: OVERCOMING TEACHER STRESS WITH THE POWER
OF MEDITATION

ยศภัทร เกลี้ยงกลม¹ และ พระครูวุฒิชัยการโกศล²
Yossapat Kleingklom¹ and Phra Khru Wutthichai Karnkoson²

(Received: August 7, 2025; Revised: August 27, 2026; Accepted: August 28, 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของกรรมฐานหรือการฝึกสมาธิแบบพุทธในการขจัดความเครียดของครู จากการศึกษาพบว่า กรรมฐานเป็นการฝึกจิตหรือการอบรมจิตให้สงบ ทำให้เกิดปัญญาสามารถระงับความทุกข์ที่เกิดขึ้นได้ การเจริญกรรมฐานอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยให้ร่างกายและจิตของครูมีสุขภาวะจิตที่ดี ซึ่งหากมีความเครียดมากกระทบด้านร่างกายและจิตใจ ควรรับหาวิธีบำบัดรักษา เพื่อไม่ให้เกิดความร้ายแรงต่อร่างกายและจิตใจ โดยกรรมฐานเป็นวิธีที่ช่วยลดความเครียดและความวิตกกังวล ผ่านการรู้จักตนเองและการยอมรับอย่างมีสติผ่านการฝึกเจริญสติ ทำให้สามารถจัดการกับอารมณ์และสถานการณ์ยากลำบากได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ กรรมฐานยังช่วยสร้างสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาสุขภาพจิตระยะยาว

ดังนั้น การนำกรรมฐาน มาใช้ในการจัดการความเครียดของครู เป็นเครื่องมือบำบัดทางจิตวิทยาที่มีศักยภาพสูง ช่วยให้สามารถก้าวผ่านความเครียดที่มากกระทบด้านร่างกายและจิตใจได้เป็นอย่างดีซึ่งจะส่งผลดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่นอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ธรรมะบำบัด, ความเครียด, ครู, กรรมฐาน

Abstract

This academic article aims to study the role of Kammathan or Buddhist meditation practice in alleviating teacher stress. The study found that Kammathan is a form of mind training or mental cultivation that leads to tranquility. This tranquility gives rise to wisdom, which can suppress suffering. Consistent practice of Kammathan helps improve the mental well-being of teachers, both physically and mentally. When stress affects the body and mind, it's important to seek treatment promptly to prevent serious harm. Kammathan is a method

¹⁻² มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช / Mahamakut Buddhist University, Srethammasokkarat Compus, Thailand
Corresponding author, e-mail: Yossapat4379@gmail.com Tel. 097 160 9983

that helps reduce stress and anxiety by promoting self-awareness and acceptance. Through mindful practice, teachers can effectively manage their emotions and difficult situations. Furthermore, Kammathan helps create a better balance between work and personal life, which is a crucial factor in maintaining long-term mental health.

Therefore, using Kammathan to alleviate teacher stress is a highly effective psychological tool. It helps teachers overcome the physical and mental effects of stress, leading to a sustainable positive impact on themselves and others.

Keywords: Dharma-based therapy or Dharma Therapy, Stress, Teachers, Meditation

บทนำ

ปัจจุบันสภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อนขึ้นอย่างมากทำให้ “อาชีพครู” ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างอนาคตของชาติ ต้องเผชิญกับความท้าทายและความกดดันในหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นภาระงานที่เกินตัวความคาดหวังจากผู้ปกครองการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี หรือแม้แต่การจัดการกับพฤติกรรมของนักเรียนที่ซับซ้อนขึ้น แรงกดดันเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อ “ความเครียดของครู” ทำให้เกิดภาวะความเครียด ภาวะหมดไฟ (Burnout) และภาวะซึมเศร้า ซึ่งหากไม่ได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม จะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการสอนและคุณภาพการศึกษาโดยรวม (World Health Organization, 2020)

การบำบัดรักษาโรคแบบใช้กายและใจ (Mind Body Interventions) ถือว่าเป็นวิธีการปฏิบัติกรรมฐานตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดสมาธิซึ่งมีผลให้จิตใจสงบ มีอารมณ์และความคิดในทางบวก ผ่อนคลายความเครียด ทำให้เกิดสติปัญญา การนำธรรมะมาใช้ในการบำบัดรักษาโรคนับว่าเป็นวิธีการใหม่ การปฏิบัติธรรมเป็นการช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้า และปัจจุบันเป็นที่นิยมกันมากขึ้น เนื่องจากสามารถปฏิบัติกันได้ทุกเพศ ทุกวัย ทุกเวลา และทุกสถานที่ เสียค่าใช้จ่ายน้อย และไม่เพียงแต่เป็นการบำบัดรักษาโรคทั้งทางกายและทางใจไปพร้อม ๆ กันแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสุขภาพเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดโรคต่าง ๆ สร้างคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น (ผุสดี ไตรสวัสดิ์, 2562: 1) ซึ่งการปฏิบัติกรรมฐานมีมาช้านานตั้งแต่หลายพันปีก่อน โดยเริ่มแรกนั้นมีเป้าหมายผูกติดอยู่กับทางศาสนา เพื่อบรรลุการเจริญภาวนาและเข้าถึงพลังลึกลับแห่งชีวิต แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป การปฏิบัติกรรมฐานก็กลายมาเป็นวิธีการผ่อนคลายจากความเครียดและความวิตกกังวลที่เราต่างคุ้นเคยกันดีในทุกวันนี้ (หทัยรักษ์ สุโพธิ์ทอง, 2566)

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้เขียนเห็นว่าหากนำเอาวิธีการปฏิบัติกรรมฐานซึ่งเป็นวิธีการบำบัดความเครียดอย่างหนึ่งทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเครื่องมือบำบัดภาวะทุกข์ทางจิตใจ และส่งเสริมสุขภาวะจิตของครูให้มีพลังใจ และมีสติปัญญาในการเผชิญกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมการศึกษาได้อย่างมั่นคงและสมดุล

ความเครียด

จากการศึกษาดำรงและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของความเครียด มีนักวิชาการได้แสดงทัศนคติไว้ดังต่อไปนี้

Silverman (1968) ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับความเครียดว่า ความเครียดเชิงจิตวิทยา หมายถึง ความเครียดทุกประเภทที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมภายนอกหรือจากภายในตัวบุคคลเอง แต่โดยส่วนใหญ่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และปฏิกิริยาที่มีต่อสังคมเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ซึ่งมีผลต่อจิตใจและทำให้เกิดภาวะความเครียด และมีผลต่อปฏิกิริยาทางกายเช่นกัน

Selye (1978) กล่าวว่าความเครียดเป็นภาวะหนึ่งในระบบชีวิตของบุคคลซึ่งแสดงให้เห็นโดยมีกลุ่มอาการเฉพาะเกิดขึ้น อันเป็นภาวะที่ร่างกายมีปฏิกิริยาสนองตอบต่อสิ่งที่มาคุกคาม ซึ่งปฏิกิริยานี้แตกต่างกันในแต่ละบุคคล ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงภายในร่างกายเพื่อปรับตัวต่อสิ่งที่มาคุกคาม

Robbin (2000) ให้ความหมายของความเครียดว่า หมายถึง ความกดดันที่เกิดขึ้นเมื่อไม่สามารถทำความต้องการของตนเองได้หรือการที่ต้องเผชิญกับการสูญเสียสิ่งที่ปรารถนา โอกาสในการทำบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งสิ่งนั้น ๆ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อตนเอง

โกวิท นพพร (2561) ความเครียด (Stress) คือภาวะของอารมณ์ ความรู้สึก ที่ถูกบีบคั้น หรือกดดัน ซึ่งแต่ละบุคคลจะมีวิธีการปรับตัวให้ผ่านพ้นไปได้

สามารถสรุปได้ว่าความเครียด คือ การขาดภาวะสมดุลของร่างกายและจิตใจที่มีปัจจัยต่าง ๆ เป็นตัวกระตุ้น ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่มากกดดันและทำให้ตัวของบุคคลนั้นเกิดความเครียดและส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจ ซึ่งในแต่ละบุคคลจะมีวิธีการรับมือและการปรับตัวที่แตกต่างกัน

ปัจจัยที่อาจก่อให้เกิดความเครียดในการปฏิบัติงาน

จากการศึกษาดำรงและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่อาจก่อให้เกิดความเครียดในการปฏิบัติงาน มีนักวิชาการได้แสดงทัศนคติไว้ดังต่อไปนี้

Shelley Taylor (1986) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับภาวะเครียดในการปฏิบัติงานไว้อย่างโดยกล่าวว่า ในองค์กรต่างๆ มีปัจจัยหลายประการที่ก่อให้เกิดความเครียดแก่ผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 6 ปัจจัยหลักดังนี้

1. ปัจจัยภายในลักษณะงาน (Intrinsic to the job) ความเครียดอาจเกิดจากสภาพการทำงานที่ไม่ดี เช่น การออกแบบงานหรือสถานที่ทำงานที่ไม่เหมาะสม อุปกรณ์เครื่องมือที่ไม่เข้ากับผู้ปฏิบัติงาน งานที่ต้องทำเป็นกะ การรับผิดชอบงานสูงเกินไป หรืองานที่น่าเบื่อ รวมถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

2. บทบาทในองค์กร (Role in the organization) ความไม่ชัดเจนในบทบาทหน้าที่ หรือความขัดแย้งในบทบาท อาจทำให้เกิดความเครียดในการปฏิบัติงาน

3. ความก้าวหน้าในอาชีพ (Career development) เมื่อบุคคลไม่ได้รับความก้าวหน้าในอาชีพอย่างที่คาดหวัง หรือไม่เห็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง อาจทำให้เกิดความเครียด

4. สัมพันธภาพภายในหน่วยงาน (Interpersonal relationships) สัมพันธภาพที่ดีในที่ทำงานช่วยลดความเครียดได้ เพราะเป็นแรงสนับสนุนทางสังคม แต่หากความสัมพันธ์ไม่ดี จะทำให้เกิดปัญหาด้านบทบาทและความเครียด ซึ่งแสดงออกในรูปแบบของความไม่พึงพอใจในงาน

5. โครงสร้างของสถาบันและบรรยากาศในหน่วยงาน (Organizational structure and climate) นโยบายที่เข้มงวด การขาดการปรึกษาหารือ หรือการให้ความช่วยเหลือที่ไม่เพียงพอ จะทำให้บุคคลรู้สึกถูกจำกัดพฤติกรรมและไม่สามารถมีส่วนร่วมในองค์กรได้ องค์กรที่เปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมมากจะทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานดีขึ้น และช่วยลดปัญหาด้านสุขภาพทั้งทางกายและจิตใจ รวมถึงอัตราการลาออกและโยกย้ายของบุคลากร

6. ปัญหาระหว่างบ้านกับที่ทำงาน (Home-work interface) ความขัดแย้งระหว่างครอบครัวกับงาน เช่น ความกลัวตกงานที่ส่งผลต่อปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัว หรืองานที่หนักเกินไปจนไม่มีเวลาให้ครอบครัว ก็เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความเครียดได้

Stephen Robbins and Tim Judge (2013) กล่าวว่า ปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เกิดความเครียด ซึ่งประกอบด้วย 3 ปัจจัยหลักดังนี้

1. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม (Environmental Factors) ความไม่แน่นอนของสภาพแวดล้อมต่างๆ เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานขององค์กร ซึ่งสามารถทำให้ระดับความเครียดของพนักงานเพิ่มขึ้นได้ ความไม่แน่นอนเหล่านี้อาจมาจากหลายแหล่ง เช่น ความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดความไม่มั่นคงในงาน ความไม่แน่นอนทางการเมืองที่ส่งผลกระทบต่อกฎระเบียบหรือการทำงาน และความไม่แน่นอนทางเทคโนโลยี ที่ทำให้พนักงานต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในการทำงาน

2. ปัจจัยด้านองค์กร (Organizational Factors) ปัจจัยด้านองค์กรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พนักงานเกิดความเครียดในการทำงาน โดยเฉพาะเมื่อพนักงานต้องรับมือกับความกดดันที่ต้องทำงานให้เสร็จในเวลาที่กำหนด หรือความกดดันที่ไม่สามารถทำงานผิดพลาดได้ นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมในการทำงานก็เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับความเครียดของพนักงานเช่นกัน

3. ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factors) ชีวิตส่วนตัวและลักษณะนิสัยของแต่ละบุคคลมีผลกระทบต่อความเครียดของบุคคลนั้น เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาทางการเงิน หรือแม้แต่ลักษณะนิสัยที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในการทำงาน สิ่งเหล่านี้สามารถทำให้บุคคลรู้สึกกดดันและเกิดความเครียดได้

การปฏิบัติกรรมฐาน

การปฏิบัติธรรมเป็นการฝึกอบรมจิตใจและอบรมปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนาเรียกว่า “กรรมฐาน” แปลว่า ที่ตั้งแห่งการงาน เป็นคำที่ถูกนำมาใช้ มีนัยตรงกับคำว่า “ภาวนา” ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมี 2 ประการ คือ 1) สมถกรรมฐาน หรือ สมถภาวนา การฝึกอบรมจิตใจให้เกิดความสงบ หรือการฝึก สมาธิและ 2) วิปัสสนากรรมฐาน หรือ วิปัสสนาภาวนา การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง

หรือ การเจริญปัญญา (ที.ปา. 11/304/256) ตามนัยนี้พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายว่า กรรมฐาน หมายถึง ที่ตั้งแห่งการงาน อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งการงานของใจ อุบายทางใจ วิธีฝึกอบรมจิต 2 ประเภท คือ สมถกรรมฐาน อุบายสงบใจ วิปัสสนากรรมฐานอุบายเรื่องปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538: 11) เช่นเดียวกับ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ซึ่งนิยามความหมายของกรรมฐานไว้ว่า 1) สมถกรรมฐาน กรรมฐานเป็นอุบายสงบใจ และ 2) วิปัสสนากรรมฐาน กรรมฐานเป็นอุบายเรื่องปัญญา ขยายเนื้อความ ได้อีกว่า กรรมฐานเนื่องด้วยบริกรรม ไม่เกี่ยวกับปัญญา จัดเป็นสมถกรรมฐาน กรรมฐานเนื่องด้วยทัศนะทางใจ คติของธรรมดา ปารมสภาวะธรรมและสามัญลักษณะ จัดเป็นวิปัสสนากรรมฐาน กรรมฐาน 2 อย่างดังกล่าวนี้ เรียกว่า 2 ก็เรียก อีกประการหนึ่ง กรรมฐาน คือ ที่ตั้งของการงานทางใจไว้ 2 อย่าง คือ สมถกรรมฐาน แปลว่า ที่ตั้งของการงานทางใจ ซึ่งจะทำให้เป็นสมถะ คือ ให้สงบ และวิปัสสนากรรมฐาน แปลว่า ที่ตั้งของการงานทางใจ อันจะทำให้เกิดเป็นวิปัสสนา คือ ความรู้แจ้งเห็นจริง (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก)

สำหรับหลักการของสมถกรรมฐาน “สมถะ” คือ กำหนดใจไว้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (เรียกว่าอารมณ์) ให้แน่วแน่มั่นคงอยู่ในสิ่งนั้นสิ่งเดียว (เรียกว่า จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง) เมื่อสมาธิแนบสนิทเต็มที่แล้วก็เกิด ภาวะจิตที่เรียกว่าฌาน ซึ่งแบ่งเป็นระดับต่าง ๆ ระดับที่กำหนดเอารูปธรรมเป็นอารมณ์ เรียกว่า รูปฌาน มี 4 ชั้น ระดับที่กำหนดเอารูปธรรมเป็นอารมณ์เรียกว่าอรูปฌาน มีภาวะจิตในฌานนั้นปราศจากนิวรณ์ ทานอนโลมว่า เป็นความหลุดพ้นจากกิเลสตลอดเวลาขณะที่ยังอยู่ในฌานนั้น ๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542: 855) สำหรับวิธีการของสมถกรรมฐาน คือ การเอาจิตไปผูกเพ่งไว้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือคำใดคำหนึ่ง หากเพ่งดิน น้ำ ลม หรือไฟ ก็ให้จิตผูกเพ่งอยู่ที่ดิน น้ำ ลม หรือไฟ เพียงอย่างเดียวไม่ใส่ใจสิ่งอื่น ไม่ใส่ใจความคิด จิตอยากคิดเรื่องอื่นก็ไม่คิด ไม่เอา หากเป็นคำบริกรรม สมถกรรมฐานเป็นวิธีการทำให้จิตสงบระงับโดยไม่ใส่ใจรายละเอียดของ จิตว่าเป็นอย่างไร จิตจะเป็นอย่างไร มีพฤติกรรมอย่างไร ชอบอะไร เกลียดอะไร ไม่ต้องการรู้ต้องการเพียงอย่างเดียว คือ จิตต้องหยุดคิด จิตต้องสงบ ต้องทำให้จิต สบายยอมอยู่กับที่ให้ได้ก็ผูกเพ่งอยู่ที่คำบริกรรม โดยวิธีนี้ทำให้ ผู้ปฏิบัติเกิดปัญญารู้เท่าทันจิต เป็นเหตุให้เข้าใจตัวเอง แล้วเกิดความสงบเป็นสมาธิแม้การปฏิบัติสมาธิจะมี 2 วิธี แต่ทั้ง 2 วิธีก็สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเบ็ดเสร็จ เรียกว่า สมถะเจือวิปัสสนา

ด้านวิปัสสนากรรมฐาน “วิปัสสนา” หมายถึง ความเห็นแจ้ง การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้ง ในสังขารทั้งหลายว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา การรู้แจ้ง คือ การทำจิตให้สงบระงับหมดจากความฟุ้งซ่าน โดยการเพ่งสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นอารมณ์ เพื่อพิจารณาให้เห็นแจ้งรู้ตามความเป็นจริงในชีวิต ท่านแสดงให้เห็นอีกว่า การเห็นตรงต่อความเป็นจริงของสภาวะธรรมได้แก่ ปัญญาที่เห็นไตรลักษณ์อันให้ถอนความหลงผิดในสังขารเสียได้ การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดภาวะ ของสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นของมันเอง จะเห็นได้จากวิปัสสนากรรมฐานเป็นอุบายเรื่องปัญญา เป็นคำสอนเพื่อพัฒนาจิตยกระดับจิตของปุถุชนธรรมดาให้ขึ้นสู่ระดับจิตความเป็นอริยบุคคล ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา วิปัสสนากรรมฐานเป็นหลักปฏิบัติในด้านปัญญา เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้พิจารณาด้วยปัญญาอันหยั่งถึงในรูปและนาม ตามสภาวะความเป็นจริง การเจริญวิปัสสนานั้น จุดมุ่งหมายเพื่อให้จิตได้เห็นแจ้งเป็นพิเศษ ในรูปนาม และในชั้น 5 ว่า

เป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์ อนัตตา ไม่ใช่เป็นตัวบุคคล ตัว ตน เรา เขา คือเราไม่สามารถที่จะบังคับบัญชามันได้ตามที่คนทั่วไปเข้าใจกัน ความเห็นแจ้งเป็นพิเศษนี้ เรียกว่า วิปัสสนา คือ ปัญญาเจตสิก ที่ปรากฏในมหากุศลญาณสัมปยุตตจิต แสดงให้เห็นว่าการเจริญวิปัสสนานั้น จุดมุ่งหมายเพื่อให้จิตได้เห็นแจ้งในรูปนามหรือในขั้น 5 นั้นเอง

คัมภีร์สังยุตตนิกาย ชันธวรรค อธิบายว่า ขั้น 5 (กองอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น เป็นภาระอันหนัก) ประกอบไปด้วย 1) รูปักขันโธ ความยึดมั่นในกองรูป 2) เวทนากขันโธ ความยึดมั่นในกองเวทนา 3) สัญญากขันโธ ความยึดมั่นในกองสัญญา 4) สังขารักขันโธ ความยึดมั่นในกองสังขาร 5) วิญญานักขันโธ ความยึดมั่นในกองวิญญาน “ขั้น 5” คือ ภาระ บุคคล คือ ผู้ที่แบกภาระ การถือภาระเป็นทุกข์ในโลก บุคคลวางภาระหนักได้แล้ว ไม่ถือภาระอื่นไว้ ถอนตัณหาพร้อมทั้งราก ล้นความอยาก ดับสนิทแล้ว (ส.ข. 17/22/34) พระพรหมคุณาภรณ์ อธิบายให้เห็นอีกว่า วิปัสสนา คือ การพิจารณาสังขารให้เกิดความเห็นแจ้งเข้าใจชัด รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่เป็นจริง ความเที่ยงและความสุขเป็นต้น ซึ่งมหาชนในโลกรู้เห็นกันในทุกขั้นทั้งหลาย วิปัสสนากัมมัฏฐาน จึงหมายถึง ที่ตั้งแห่งการงาน หรืออารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งการงานเพื่อให้จิตเกิดปัญญาเข้าไปเห็นแจ้งในรูปนาม พระไตรปิฎก อริยสัจ และมรรค ผล นิพพาน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2552: 343)

ฉะนั้น การเจริญสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ถือว่าเป็นหลักปฏิบัติเพื่อการรู้แจ้ง เป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญ อันบุคคลควรเจริญหรือทำให้เกิดขึ้นในตนอย่างยั้งยวด โดยธรรมทั้ง 2 ประการนี้เป็นธรรมคู่กัน ในการปฏิบัติ ในพระไตรปิฎกได้อธิบายถึงผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติสมถะและวิปัสสนาไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม 2 อย่างเป็นไปในส่วนแห่งวิชา ธรรม 2 อย่างเป็นไฉน คือ สมถะ 1 วิปัสสนา 1 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมถะที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมอบรมจิต จิตที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์ อะไร ย่อมละระาคะได้ วิปัสสนาที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมอบรมปัญญา ปัญญาที่อบรมแล้ว ย่อม เสวยประโยชน์อะไร ย่อมละอวิชชาได้” พุทธพจน์เบื้องต้น ชี้ให้เห็นถึงหลักการของ สมถะ คือ การอบรมจิต หรือตัวของสมาธิ ส่วนวิปัสสนา คือ การอบรมปัญญา เป็นปัญญาในขั้นสูงที่เรียกว่า ภาวนามยปัญญา นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงผลที่เกิดขึ้นจากการเจริญสมถะว่าให้ผล คือ การละระาคะ เมื่อละระาคะได้ จิตย่อมสงบตั้งมั่น เป็นหนึ่งเดียว ไม่หวั่นไหวในอารมณ์ต่าง ๆ ส่วนผลที่เกิดขึ้นจากการเจริญวิปัสสนาทำให้ละอวิชชาได้ ดังได้กล่าวไว้แล้วถึงผลที่เกิดขึ้นจากการเจริญวิปัสสนาข้างต้น หลักปฏิบัติทั้ง 2 ประการนี้เป็นธรรม คู่กัน ท่านเรียกว่า วิชาภาคิยธรรม คือ เป็นธรรมที่เป็นส่วนแห่งวิชา ทำให้เกิดความรู้แจ้งในอริยสัจเป็นต้น เมื่อผู้เจริญได้ปฏิบัติตามแล้ว

สำหรับอันสงส์หรือผลจากการปฏิบัติกรรมฐานนั้น ผู้ปฏิบัติควรปฏิบัติอยู่เนืองๆ และมีการบริหารกายบริหารจิตที่ดี ตามหลักปฏิบัติกรรมฐานและเลื่อมรรฐานที่เหมาะสมแก่จริตของตนด้วย เช่นเดียวกับครูบาอาจารย์สายกรรมฐานท่านจะแนะนำอยู่บ่อยๆ ในการปฏิบัติกรรมฐาน ดังนั้นกรรมฐานอย่างหนึ่งที่ควรปฏิบัติอยู่เนือง ๆ เรียกว่า อารักขกรรมฐาน คือ กรรมฐานที่พึงสงวนรักษาไว้ มีข้อปฏิบัติอยู่ 4 ประการ คือ

- 1) พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า
- 2) อสกุกรรมฐาน พิจารณากายให้เป็นของอสุภะ เป็นสิ่งที่น่าเกลียด โสโครก ปฏิกุ

3) การเจริญเมตตา แผ่ความปรารถนาดีไม่อาฆาตพยาบาทกัน

4) มรณัสสติ การระลึกถึง ความตาย

เพื่อเป็นการย้ำเตือนไม่ให้เกิดความประมาทในการดำรงชีวิต ธรรมเนียมจึงเป็นวิธีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึงการฝึกหัดจิตหรือการอบรมจิตให้สงบสงัดและสว่างจากความทุกข์นั้นเอง ธรรมเนียมเป็นศาสตร์และศิลป์แห่งการดำเนินชีวิตและเป็นธุระอันสำคัญยิ่งทางพระพุทธศาสนา เรียกการปฏิบัติธรรมเนียมว่า การบริหารจิตหรือการพัฒนาจิต ซึ่งมีความหมายให้เรา รู้จักการรักษาคุ้มครองจิตด้วยวิธีการฝึกอบรมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อลดละความวุ่นวายและความเครียดที่เกิดกับร่างกายและจิตของเรา ให้เกิดความเข้มแข็งนำมาใช้ในการปฏิบัติงานทุกอาชีพและก่อให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีความมั่นใจ และมีความสุขใจ เพราะจิตที่พัฒนาดีแล้วย่อมมีความสงบสุข และมีความเกษมสำราญในการทำงานประกอบกรรมดีและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและตนเอง ธรรมเนียมเป็นกรรมวิธีในการฝึกอบรมจิต เป็นหน้าที่ที่ควรปฏิบัติเป็นงานของจิตที่ยกระดับให้จิตสูงขึ้น แสดงให้เห็นว่าเมื่อสุขภาพจิตดีก็ส่งผลให้สุขภาพกายดีไปด้วยเช่นกัน

การปฏิบัติธรรมเนียมตามหลักพระพุทธศาสนา

การปฏิบัติธรรมเนียม หรือการเจริญสมาธิเป็นวิธีการทางพระพุทธศาสนาที่มีผลโดยตรงต่อการบำบัดรักษาทางใจให้แก่บุคคลได้ การปฏิบัติธรรมให้มีจิตใจงาม บริสุทธิ์ คือ มีศีล สมาธิ และปัญญาปฏิบัติเพื่อรักษาสมุทฺธร่างกาย จิตใจและอารมณ์ การเจริญสมาธิด้วยสมถกรรมฐานช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด และการเจริญปัญญาในระดับหนึ่งด้วยวิปัสสนากรรมฐานย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความรู้และความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งชัดว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีลักษณะเฉพาะที่เป็นไตรลักษณ์ คือ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปในที่สุด ก็ย่อมนำไปสู่ความปล่อยวางหรือความไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวง ดังนั้นการนำพระพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ เป็นเส้นทางหนึ่งที่จะช่วยให้มีสุขภาพจิตและสุขภาพกายที่ดีขึ้น

การฝึกสมาธิ คือ การใช้อารมณ์ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาเป็นเครื่องฝึกหัดให้จิตกำหนดเพื่อให้จิตอยู่ในความควบคุม สามารถจับอยู่กับอารมณ์อันนั้นอันเดียวได้ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่เลื่อนลอยไปหาอารมณ์สิ่งอื่นหรือวัตถุอารมณ์ที่จะเอามาให้จิตกำหนดนี้ เป็นอะไรก็ได้ แต่ให้เป็นกลาง ๆ คือ ไม่ก่อให้เกิดปรุงแต่ง ซึ่งโดยมากจะใช้สิ่งดีงาม เช่น พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ความเมตตากรุณา เป็นต้น ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นอารมณ์ หรือสิ่งที่จิตเกาะเกี่ยว ยึดเหนี่ยวได้ หรืออาจใช้สิ่งกลาง ๆ คือ สิ่งที่ไม่ได้มีความหมายทางบวก หรือทางลบ เช่น ลมหายใจซึ่งเป็นกลาง ๆ หรือ วัตถุสิ่งต่าง ๆ ไฟ แสงสว่าง เป็นต้น เมื่อเอามาให้จิตกำหนดก็ทำให้จิตกำหนดจับแน่วแน่มิพยายามให้จิตอยู่กับสิ่งนั้นสิ่งเดียว ไม่เลื่อนลอย ไม่ฟุ้งซ่านไปหาอารมณ์อื่น ถ้าหากทำให้จิตกำหนดแน่วแน่มิอยู่กับสิ่งนั้นสิ่งเดียวได้สำเร็จเรียกว่า “การฝึกสมาธิ” (สุจิตรา อ่อนค้อม, 2547: 3-4)

การปฏิบัติธรรมเนียมเพื่อบำบัดความเครียด

ความเครียดมีความสัมพันธ์โดยตรงต่อสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อสุขภาพจิต เนื่องจากความเครียดเป็นตัวชี้ถึงภาวะสุขภาพจิตของบุคคลได้อย่างหนึ่งว่า อยู่ในภาวะสมดุลสุขภาพดีหรือเสี่ยงต่อภาวะเจ็บป่วย ความเครียดเป็นสิ่งที่เกิดแก่ทุกคนไม่มีใครที่จะหลีกเลี่ยงได้พ้น สาเหตุของความเครียดล้วนเกิดจากปัจจัยต่าง

ๆ มากมาย เช่น ปัจจัยทางชีวภาพ สรีรวิทยา เช่น เพศ อายุ มีการเจ็บป่วยทางกาย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการทำงานในระบบต่าง ๆ ปัจจัยด้านจิตใจ เช่น ความขัดแย้งในจิตใจของตนเอง ปัจจัยทางสังคม เช่น สถานภาพสมรส ความขัดแย้งกันของคนที่อยู่ร่วมกัน การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ รายได้ การเมือง รวมถึงปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม เช่น สภาพอากาศ สภาพที่พื้อาศัย ล้วนเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเครียดในตัวบุคคลได้ทั้งสิ้น ความเครียดที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลแม้จะเกิดจากสิ่งคุกคามที่เหมือนกัน หรือสาเหตุเดียวกัน แต่ก็มี ความรุนแรงของความเครียดที่เกิดขึ้นไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การยอมรับและความสามารถในการปรับตัวของแต่ละบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับพื้นฐานทางจิตใจ อารมณ์ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องในขณะนั้น และความเข้มของสิ่งที่มากระตุ้น อย่างไรก็ตามความเครียดมีประโยชน์ต่อมนุษย์ กล่าวคือความเครียดที่มีปริมาณที่พอเหมาะจะเป็นความเครียดที่มีประโยชน์ เพราะจะเป็นแรงผลักดันในการทำงาน กิจกรรมหรือคิดสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ และส่งเสริมพัฒนาการของร่างกายและจิตใจไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ดังนั้นความเครียดในระดับที่พอเหมาะจึงไม่ใช่เรื่องที่ผิดปกติของบุคคล

ความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดและสุขภาพ ทำให้บุคคลมีอาการต่าง ๆ เพราะว่าอารมณ์เครียดมีผลกระทบต่อระบบประสาทเสรีอัตโนมัติ และยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบต่อมไร้ท่อของร่างกายด้วยความเครียดเป็นอาการที่ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นอย่างไม่รู้ตัว และกลับมามีผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินชีวิตและการทำงานอย่างมาก เนื่องจากเกิดผลแทรกซ้อนของอาการทั้งร่างกาย อารมณ์ และพฤติกรรมตามมาภายหลัง โดยทั่วไปอาการของความเครียดสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มคือ ทางพฤติกรรม ทางอารมณ์ ทางความรู้ และทางร่างกาย ความเครียดที่เกิดขึ้นนาน ๆ มักจะทำให้โทษแก่ร่างกายอย่างมาก คนที่มีความเครียด อยู่เสมอ ๆ หรือเครียดต่อเนื่องเป็นเวลานาน โดยไม่ได้รับการแก้ไข หรือผ่อนคลาย จะมีผลเสียอย่างชัดเจนการทำสมาธิเป็นวิธีการที่ทำให้จิตใจมีพลังนี้สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ทำให้เกิดการผ่อนคลาย และยังเป็นที่ยอมรับทางการแพทย์ได้มีการนำสมาธิมาประยุกต์ใช้บำบัดรักษาคนที่มีความเครียดโดยเลือกวิธีการที่เหมาะสม เช่น โครโมเกรน ความดันโลหิตสูง หรือเป็นโรคซึมเศร้า จะต้องเป็นผู้แนะนำหรืออยู่ในความดูแลของแพทย์ และมีข้อจำกัดการทำสมาธิซึ่งใช้กับคนที่มีอาการทางจิตไม่ได้ นอกจากกินยาจนอาการดีขึ้นแล้วจึงใช้ได้ แต่สำหรับความเครียดในระดับทั่วไป สามารถเลือกวิธีการทำสมาธิต่าง ๆ มาศึกษาเองได้ (รองศาสตราจารย์ นายแพทย์รัชชัย ฤกษ์ประกรกิจ และคณะ, 552: 133) สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพรรณิ เขียวขุ่ม (2552: 126-129) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติกรรมฐานที่มีผลต่อระดับความเครียด เชาวน์อารมณ์ และความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค” โดยกลุ่มทดลองมีการปฏิบัติกรรมฐานเป็นเวลา 7 วัน อย่างต่อเนื่องที่ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า

- 1) หลังการปฏิบัติกรรมฐาน ผู้ปฏิบัติมีความเครียดน้อยกว่าก่อนการปฏิบัติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยความเครียดด้านลบ และด้านบวก มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 และ 0.05 ตามลำดับ
- 2) หลังการปฏิบัติกรรมฐาน ผู้ปฏิบัติมีเชาว์อารมณ์โดยรวมสูงกว่าก่อนปฏิบัติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 และเชาว์อารมณ์สูงขึ้นในด้านการตระหนักรู้ในตนเอง ด้านการจัดการกับอารมณ์ของตนเอง และการสร้างแรงจูงใจให้กับตนเอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001
- 3) หลังการปฏิบัติกรรมฐาน ผู้ปฏิบัติมีความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรคโดยรวมและทุกมิติสูงกว่าก่อนปฏิบัติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

สรุปได้ว่า การปฏิบัติกรรมฐาน คือการฝึกฝนอบรมกาย จิตใจ และปัญญา เพื่อให้จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ ไม่ฟุ้งซ่าน เกิดความสงบ ผ่อนคลายจากความเครียด ทั้งยังฝึกให้จิตวิเคราะห์สิ่งต่างๆ อย่างมีเหตุผล ไม่ว่าจะ เป็นสิ่งที่มากระทบทางกายหรือใจเมื่อปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จะก่อให้เกิดปัญญา คือ การเข้าใจความจริงของสรรพสิ่งตามที่มันเป็น โดยไม่ถูกอคติหรืออารมณ์บดเบือน ทำให้ควบคุมความคิด อารมณ์ และการแสดงออก

ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ปัญญาช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ มองปัญหาได้หลายมุมมอง และหาวิธีแก้ไขอย่างมีระบบ จนสามารถก้าวผ่านอุปสรรคต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

ความเครียดจากการทำงานของครู เป็นเหตุที่ส่งผลเสียต่อสุขภาพกายและใจ การปฏิบัติกรรมฐานจึงเป็นหนึ่งในวิธีที่มีประสิทธิภาพในการฟื้นฟูและสร้างความสงบให้แก่จิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกสมาธิอย่างง่าย เช่น การเจริญสติหรือการนั่งสมาธิระยะสั้นๆ ซึ่งเป็นวิธีที่ครูสามารถจัดการกับความเครียดได้ดีขึ้น และยังเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานรวมถึงการสร้างความสุขในระยะยาวอีกด้วย ดังนั้นการ“ตระหนักรู้” ในการปฏิบัติกรรมฐานจึงเป็นแนวทางในการจัดการความเครียดของครูได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

ธวัชชัย ฤกษ์ณะประกกิจ และคณะ. (2552). สมาธิบำบัดในทางจิตเวชศาสตร์และสุขภาพจิต.

ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ผุสดี โตสวัสดิ์.(2562).การบำบัดรักษาโรคด้วยวิธีการปฏิบัติกรรมฐาน.วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 24(2): 1-17.

พรหมงคล ฉันทรัตน์โยธิน. (2561). สมาธิและพุทธจิตช่วยบำบัดความเครียด. วารสารพุทธจิตวิทยา, 3(2)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2552). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2538). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุจิตรา อ่อนค้อม. (2547). การฝึกสมาธิ. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ: ดับเบิ้ลยู.

สุพรรณิ เขียวขุ่ม. (2552). การปฏิบัติกรรมฐานที่มีผลต่อระดับความเครียด เซ็นอารมณ์และความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หทัยรักษ์ สุโพธิ์ทอง.(2566).การฝึกสมาธิเพื่อการบำบัดโรคซึมเศร้า.วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหาร, 6(5), 172-186.

Selye, H. (1978). The Stress of Life. McGraw Hill.

Silverman, S. (1968). Psychological Aspects of Physical Symptoms : Psychological Stress and Somatic Reactions. Appleton – Century – Crofts.

อริยสัจ 4: กรอบคิดเชิงพุทธสำหรับการบริหารการศึกษาสู่ความยั่งยืน

THE FOUR NOBLE TRUTHS: A BUDDHIST FRAMEWORK FOR SUSTAINABLE EDUCATIONAL ADMINISTRATION

นิศวรา บานแย้ม¹ และ พระครูวุฒิชัยการโกศล²

Nisawara Banyaeem¹ and PhraKhru Wutthichai Karnkason²

(Received: August 8, 2025; Revised: August 22, 2026; Accepted: August 28, 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 เป็นแก่นธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นกรอบคิดเชิงบูรณาการสำหรับการบริหารการศึกษาที่มุ่งเน้นความยั่งยืน การศึกษาเชิงวิเคราะห์นี้ได้ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักอริยสัจ 4 และแนวคิดด้านการบริหารการศึกษาที่ยั่งยืน โดยเน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์หลักธรรมอริยสัจ 4 กับองค์ประกอบหลักของการบริหารการศึกษา ได้แก่ การกำหนดนโยบาย การวางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผล เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของอริยสัจ 4 ในการเป็นเครื่องมือทางปัญญาสำหรับผู้บริหารการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าหลักอริยสัจ 4 สามารถนำมาเป็นกรอบคิดในการบริหารการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเริ่มต้นจากการกำหนดปัญหาหรือทุกข์ (ทุกข์) ในระบบการศึกษา เช่น ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา คุณภาพการศึกษาที่ไม่เท่าเทียม หรือการขาดคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา (สมุทัย) ซึ่งอาจมาจากปัจจัยภายในและภายนอกองค์กร เช่น การขาดแคลนครุฑพยากรทางการศึกษา การบริหารจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพ หรือค่านิยมที่ไม่เหมาะสมในสังคม ขั้นตอนต่อไปคือการกำหนดเป้าหมายสูงสุด (นิโรธ) ซึ่งหมายถึงการสร้างระบบการศึกษาที่มีความยั่งยืนอย่างแท้จริง และสุดท้ายคือการกำหนดแนวทางปฏิบัติ (มรรค) เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว เช่น การพัฒนาหลักสูตรที่เน้นการบูรณาการคุณธรรม การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และการใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

บทความนี้สรุปว่าการประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 ในการบริหารการศึกษาสามารถช่วยให้ผู้บริหารมีแนวทางที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบและยั่งยืน โดยการมองเห็นปัญหาตามความเป็นจริง การวิเคราะห์สาเหตุอย่างรอบด้าน การตั้งเป้าหมายที่แท้จริง และการกำหนดแนวปฏิบัติที่ถูกต้อง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการศึกษาที่ไม่เพียงแต่เน้นความรู้เชิงวิชาการ แต่ยังสร้างสรรค์ผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ คุณธรรมและมีความสุข อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : การบริหารการศึกษา, ความยั่งยืน, อริยสัจ 4

¹⁻² คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช / Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University, Srethammasokkarat Campus.

Corresponding author, e-mail: prachaya.jun28@gmail.com Tel. 093 523 7827

Abstract

This academic article aims to study the application of the Four Noble Truths, a core principle in Buddhism, as an integrated framework for sustainable educational administration. This analytical study reviews literature on the Four Noble Truths and concepts of sustainable educational administration. It specifically analyzes the relationship between the Four Noble Truths and the key components of educational administration: policy-making, planning, implementation, and evaluation. This analysis demonstrates the potential of the Four Noble Truths as an intellectual tool for educational administrators.

The study found that the Four Noble Truths can be an effective framework for educational administration. It begins by identifying the problem or suffering (Dukkha) within the educational system, such as inequality, uneven educational quality, or a lack of morality and ethics among students. Next, it analyzes the root causes of these problems (Samudaya), which may stem from internal and external factors like a lack of educational resources, inefficient management, or inappropriate social values. The subsequent step is to set the ultimate goal (Nirodha), which is to create a truly sustainable educational system. Finally, a practical path (Magga) is established to achieve this goal, such as developing curricula that integrate ethics, promoting participation from all sectors of society, and implementing student-centered learning processes.

This article concludes that applying the Four Noble Truths to educational administration provides administrators with a clear and systematic approach to problem-solving and achieving sustainability. By seeing problems as they truly are, thoroughly analyzing their causes, setting genuine goals, and defining the correct course of action, this framework can lead to the development of an educational system that not only focuses on academic knowledge but also fosters students to become quality, moral, and happy citizens—a crucial foundation for the ongoing development of a sustainable society.

Keywords: The Four Noble Truths, Educational Administration, Sustainability

บทนำ

การบริหารการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นปัจจัยขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามระบบการศึกษาในปัจจุบันกำลังเผชิญกับความท้าทายที่ซับซ้อนและหลากหลายทั้งในด้านคุณภาพการศึกษาที่ไม่เท่าเทียม ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคดิจิทัลที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการเรียนรู้ของผู้คน สมศักดิ์ ภูวิเศษ (2561 : 45) ด้วยเหตุนี้ ผู้บริหารการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการรอบคอบที่ลุ่มลึกและครอบคลุม เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหา วางแผน และกำหนดแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอ "อริยสัจ 4" ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาให้เป็นการรอบคอบเชิงบูรณาการสำหรับการบริหารการศึกษาที่มุ่งเน้นความยั่งยืน โดยพิจารณาว่าหลักธรรมนี้สามารถเป็นเครื่องมือทางปัญญาที่ช่วยให้ผู้บริหารการศึกษามองเห็นปัญหาตามความเป็นจริง เข้าใจสาเหตุที่แท้จริง และกำหนดแนว

ทางการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน พระพรหมคุณาภรณ์ (2559 : 10-15) การประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 ไม่เพียงแต่จะช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาในเชิงวิชาการเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกที่ดีงามของผู้เรียน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมที่มั่นคงและยั่งยืนต่อไป

บทความนี้จึงมุ่งศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 เพื่อเป็นกรอบคิดสำหรับการบริหารการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการของอริยสัจ 4 ที่สามารถเชื่อมโยงกับการบริหารการศึกษา และวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางในการนำหลักอริยสัจ 4 มาใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการศึกษาให้เกิดความยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อผู้บริหารการศึกษา นักวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในการขับเคลื่อนการศึกษาไทยสู่ทิศทางที่พึงประสงค์ในอนาคต

หลักธรรมอริยสัจ 4

อริยสัจ 4 คือ หลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยความจริง 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตและการบรรลุธรรม โดยเป็นเสมือนแผนที่นำทางให้มนุษย์เข้าใจถึงสาเหตุของความทุกข์ และวิธีการดับทุกข์อย่างถาวร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2565 : 100) กล่าวว่า หลักอริยสัจ 4 คือ ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ซึ่งเป็นหลักการที่เป็นระบบในการแก้ปัญหาย่างครบวงจร สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับทุกบริบทของชีวิตมนุษย์ รวมถึงการบริหารจัดการองค์กร หลักธรรมแต่ละประการมีความหมายดังนี้

1. ทุกข์ คือ สภาพปัญหา ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ หรือความไม่สมบูรณ์ที่เกิดขึ้นในระบบ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2562 : 50) ซึ่งในบริบทการบริหารการศึกษา ทุกข์อาจหมายถึงปัญหาต่าง ๆ เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาดำ, ปัญหาพฤติกรรมของนักเรียน, ความไม่พร้อมของบุคลากร, หรือการขาดแคลนทรัพยากร

2. สมุทัย คือ สาเหตุของปัญหาหรือทุกข์นั้น ๆ วิลาสินี สุขแสง (2564 : 87) การจะแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริงต้องวิเคราะห์ให้ถึงรากเหง้าของสาเหตุ เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาดำอาจมีสาเหตุมาจากหลักสูตรที่ไม่ทันสมัย, วิธีการสอนที่ไม่มีประสิทธิภาพ, หรือขาดการมีส่วนร่วมจากผู้ปกครอง

3. นิโรธ คือ การดับทุกข์หรือเป้าหมายสูงสุดที่ต้องการบรรลุ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2562 : 65) ในบริบทการศึกษา นิโรธคือการสร้างระบบการศึกษาที่มีคุณภาพสูง, นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม, และสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

4. มรรค คือ หนทางปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การดับทุกข์หรือการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2565 : 115) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ เช่น สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ), สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ), และสัมมาอาชีวะ (อาชีพชอบ) ในการบริหารการศึกษา มรรคคือการกำหนดแผนงานและกิจกรรมที่ชัดเจนเพื่อแก้ไขปัญหา เช่น การปรับปรุงหลักสูตร, การพัฒนาบุคลากร, หรือการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน

สรุปได้ว่า อริยสัจ 4 คือหลักความจริงอันประเสริฐ 4 ประการในพระพุทธศาสนา ที่ว่าด้วยกระบวนการแก้ปัญหาย่างเป็นระบบและมีเหตุผล ดังนี้

1. ทุกข์ (ปัญหา) : การมองเห็นและยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง เช่น ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา
2. สมุทัย (สาเหตุ) : การวิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา เช่น การขาดแคลนทรัพยากรทางการศึกษาหรือการบริหารจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพ
3. นิโรธ (เป้าหมาย) : การกำหนดเป้าหมายสูงสุดของการแก้ปัญหา เช่น การสร้างระบบการศึกษาที่มีความยั่งยืนอย่างแท้จริง
4. มรรค (หนทาง) : การกำหนดแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมเพื่อบรรลุเป้าหมาย เช่น การพัฒนาหลักสูตรหรือการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา

การบริหารการศึกษา เป็นกระบวนการวางแผน การจัดการ การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม เพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและบุคลากรทางการศึกษา รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรทางการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยมีผู้ให้คำนิยามตามหลักแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาไว้ ดังนี้

สมบัติ จันทรวงศ์ (2563 : 40) กล่าวว่า การบริหารการศึกษาคือกระบวนการจัดการทรัพยากรทางการศึกษาอย่างเป็นระบบเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การกำหนดนโยบายและเป้าหมาย, การวางแผน, การจัดการ, การนำองค์กร, และการควบคุมประเมินผล

วรรณิ อรรถพร (2564 : 58) กล่าวว่า แนวคิดการบริหารการศึกษสมัยใหม่ได้ให้ความสำคัญกับการบริหารเชิงกลยุทธ์, การบริหารแบบมีส่วนร่วม, และการบริหารที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ โดยเน้นการสร้างนวัตกรรมและปรับตัวให้ทันกับยุคสมัย เพื่อให้การศึกษาตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคมได้อย่างแท้จริง

มาลีรัตน์ คชฤทธิ์ (2565 : 120) กล่าวว่า การให้ความสำคัญกับความยั่งยืน ซึ่งหมายถึงการบริหารที่คำนึงถึงผลกระทบในระยะยาว ทั้งต่อผู้เรียน ครู ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

กนกวรรณ มุขตา และคณะ (2565 : 144) กล่าวว่า การบริหารการศึกษาในยุคปัจจุบันไม่ใช่เพียงแค่การจัดการทรัพยากรบุคคลและงบประมาณเท่านั้น แต่ยังต้องคำนึงถึงเทคโนโลยีและความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

สิริพร สุวรรณ และคณะ (2566 : 40) กล่าวว่า แนวคิดที่สำคัญของการบริหารการศึกษาในปัจจุบันประกอบด้วย การกำหนดนโยบายและการวางแผนเชิงกลยุทธ์ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

อารีรัตน์ โสภารัตน์ และคณะ (2565 : 27) กล่าวว่า การบริหารการศึกษาที่ยั่งยืนยังต้องเน้นการสร้างความร่วมมือกับผู้ปกครอง ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดการศึกษามีความสอดคล้องกับบริบททางสังคมและตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษาในปัจจุบันต้องคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี โดยมีเป้าหมายหลักในการยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ การบริหารการศึกษาที่ยั่งยืนนั้นไม่ได้จำกัดอยู่แค่การจัดการทรัพยากรบุคคลและงบประมาณเท่านั้น แต่ยังต้องเน้นการสร้างความร่วมมือกับผู้ปกครอง ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดการศึกษามีความสอดคล้องกับบริบททางสังคมและตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง

การประยุกต์ใช้หลักธรรมอริยสัจ 4 กับการบริหารการศึกษา

การประยุกต์ใช้หลักธรรมอริยสัจ 4 ในการบริหารการศึกษาสามารถช่วยให้ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาเข้าใจและแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นระบบ โดยมองปัญหาเป็น "ทุกข์" หาสาเหตุของปัญหา (สมุทัย) หาแนวทางแก้ไข (นิโรธ) และลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหา (มรรค) โดยมีผู้ให้ตัวอย่างและนิยามหลักอริยสัจ 4 ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบคิดเชิงบูรณาการในการบริหารการศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

1. ทุกข์ (การกำหนดปัญหา) ชูชาติ รอดสุข (2564 : 112) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้บริหารต้องเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจปัญหาที่แท้จริงในระบบการศึกษา เช่น ปัญหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ต่ำกว่ามาตรฐาน ปัญหาความไม่พร้อมของอุปกรณ์การเรียนการสอน หรือปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียน การกำหนดปัญหาที่ถูกต้องและชัดเจนจะช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด

2. สมุทัย (การวิเคราะห์สาเหตุ) สิริพร สุวรรณธรรม (2562 : 67) ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อระบุปัญหาได้แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาเหล่านั้นอย่างรอบด้าน สาเหตุอาจมาจากหลายปัจจัย เช่น การขาดแคลนงบประมาณในการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอน การขาดทักษะการสอนของครู หรือการขาดการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการจัดการศึกษา

3. นิโรธ (การกำหนดเป้าหมาย) ปรีชา จันทระเจริญ (2565 : 30) ได้กล่าวไว้ว่า การกำหนดเป้าหมายสูงสุดที่ต้องการให้เกิด ซึ่งหมายถึงการสร้างระบบการศึกษาที่ยั่งยืน มีคุณภาพ และมีความสุข ตัวอย่างเป้าหมาย เช่น การยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรม และการสร้างบรรยากาศในโรงเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้

4. มรรค (การกำหนดแนวทางปฏิบัติ) อัจฉรา ชัยวุฒิ (2564 : 88) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นขั้นตอนของการกำหนดแนวทางหรือวิธีการในการแก้ปัญหาเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ เช่น การจัดทำโครงการพัฒนาศักยภาพครู การจัดหางบประมาณเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ หรือการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม การกำหนดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนจะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลสำเร็จ

วงศ์มณีนิล (2567 : 21-22) ได้กล่าวไว้ว่า การประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 ในการบริหารการศึกษาสามารถทำได้โดยการนำขั้นตอนการแก้ปัญหาตามหลักธรรมมาปรับใช้กับกระบวนการบริหารจัดการซึ่งมีแนวทางดังนี้

1. การกำหนดปัญหา (ทุกข์) ผู้บริหารเริ่มต้นจากการสำรวจและระบุปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาโดยตรงไปตรงมา เช่น ปัญหาการเรียนรู้อัตนถอยหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค หรือปัญหาคุณภาพการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน

2. การวิเคราะห์สาเหตุ (สมุทัย) เมื่อระบุปัญหาได้แล้ว ผู้บริหารต้องวิเคราะห์หาสาเหตุอย่างละเอียดและรอบด้าน โดยอาจใช้ข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพเพื่อทำความเข้าใจรากเหง้าของปัญหา เช่น ปัญหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ต่ำอาจมีสาเหตุมาจากวิธีการสอนที่ไม่น่าสนใจ การขาดแคลนสื่อการสอน หรือขาดการมีส่วนร่วมของนักเรียนในห้องเรียน

3. การกำหนดเป้าหมาย (นิโรธ) ผู้บริหารและบุคลากรควรร่วมกันกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนและเป็นไปได้ เพื่อให้ปัญหาได้รับการแก้ไขอย่างแท้จริง เช่น การตั้งเป้าหมายว่าจะพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา ซึ่งเป็นทักษะสำคัญของศตวรรษที่ 21

4. การกำหนดแนวทางปฏิบัติ (มรรค) สุดท้าย ผู้บริหารต้องวางแผนและลงมือปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอนตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาหลักสูตรที่เน้นการเรียนรู้แบบโครงการ การส่งเสริมการอบรมครูให้มีทักษะการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย หรือการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน ชยาภา คำเมรี และคณะ (2565 : 503-504)

สรุปได้ว่า การนำหลักอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารการศึกษาเป็นการนำเอาขั้นตอนการแก้ปัญหาตามหลักธรรมมาปรับใช้กับกระบวนการบริหารจัดการ โดยมีแนวทางดังนี้

1. ทุกข์ : ผู้บริหารเริ่มต้นจากการสำรวจและระบุปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาอย่างตรงไปตรงมา เช่น ปัญหาการเรียนรู้ถดถอย

2. สมุทัย : วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาอย่างละเอียด เช่น ปัญหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ต่ำอาจมาจากวิธีการสอนที่ไม่น่าสนใจ

3. นิโรธ : กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนและเป็นไปได้ เพื่อให้ปัญหาได้รับการแก้ไขอย่างแท้จริง เช่น การพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการคิดวิเคราะห์

4 มรรค : วางแผนและลงมือปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอนตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาหลักสูตรที่เน้นการเรียนรู้แบบโครงการ หรือการอบรมครู

ประโยชน์ของการใช้หลักอริยสัจ 4 กับการบริหารการศึกษา

การนำหลักอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้กับการบริหารการศึกษาสามารถช่วยให้การบริหารจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยหลักธรรมนี้จะช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นระบบและตรงจุด โดยมีผู้ให้ตัวอย่างและนิยามประโยชน์ของการใช้หลักอริยสัจ 4 กับการบริหารการศึกษา ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้บริหารมีกระบวนการคิดที่เป็นระบบและเป็นเหตุเป็นผล ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุดและป้องกันการเกิดปัญหาซ้ำซ้อนในอนาคต นันทนา อรุณนันท์ (2565 : 50)

2. ส่งเสริมการบริหารการศึกษาที่ยั่งยืน ด้วยการมุ่งเน้นการแก้ที่ต้นเหตุของปัญหา ทำให้การพัฒนาการศึกษามีความต่อเนื่องและมั่นคง ไม่ใช้การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเพียงอย่างเดียว

3. พัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างรอบด้าน การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ไม่ใช่เพียงด้านวิชาการ แต่รวมถึงคุณธรรม จริยธรรม และทักษะชีวิต จะช่วยให้ผู้เรียนเติบโตเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพและเป็นประโยชน์ต่อสังคม วรชัย ภูริวัชร (2565 : 105)

4. สร้างการมีส่วนร่วม กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและการกำหนดแนวทางปฏิบัติที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วน เช่น ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วม จะช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบและทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ธีระ รุญเจริญ (2563 : 90)

สรุปได้ว่า การนำหลักอริยสัจ 4 มาใช้ในการบริหารการศึกษาก่อให้เกิดประโยชน์อย่างรอบด้าน โดยส่งเสริมการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ช่วยให้ผู้บริหารมองเห็นปัญหาอย่างเป็นองค์รวมและแก้ไขที่ต้นเหตุ ไม่ใช่เพียงแค่ปลายเหตุ สร้างวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน การกำหนดเป้าหมายสูงสุด (นิโรธ) ช่วยให้ผู้บริหารมีทิศทางการทำงานที่ชัดเจน และมุ่งเน้นการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน พัฒนาภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม การใช้หลักธรรมเป็นกรอบคิดทำให้ผู้บริหารมีแนวทางปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม คุณธรรม และความเมตตา และเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียน ช่วยปลูกฝังคุณธรรมและทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้และการใช้ชีวิต นอกเหนือจากการพัฒนาความรู้เชิงวิชาการ

สรุป

หลักอริยสัจ 4 เป็นกรอบคิดเชิงบูรณาการสำหรับการบริหารการศึกษาสู่ความยั่งยืน ซึ่งผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์สามารถสรุปประเด็นสำคัญและแนวทางที่สามารถนำไปใช้ได้จริง โดยการบริหารการศึกษาเชิงรุก หลักอริยสัจ 4 ช่วยให้ผู้บริหารการศึกษามีมุมมองที่ลึกซึ้งในการมองเห็นและทำความเข้าใจทุกซ์ (ปัญหา) ในระบบการศึกษาอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความเหลื่อมล้ำ คุณภาพการศึกษา หรือพฤติกรรมของผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ตรงจุดและมีประสิทธิภาพมากกว่า การแก้ปัญหาตามอาการ การวิเคราะห์สาเหตุอย่างเป็นระบบ (สมุทัย) สนับสนุนให้ผู้บริหารวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาอย่างรอบด้าน ทั้งจากปัจจัยภายใน เช่น หลักสูตร ครูผู้สอน หรือการจัดการ และปัจจัยภายนอก เช่น สภาพเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ซึ่งช่วยให้การวางแผนและกำหนดนโยบายมีความแม่นยำและครอบคลุม การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน (นิโรธ) เน้นย้ำความสำคัญของการตั้งเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาอย่างชัดเจน ซึ่งไม่ใช่เพียงแค่การสร้างผู้เรียนให้มีความรู้ แต่เป็นการสร้างผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม และทักษะชีวิตที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และแนวทางการปฏิบัติที่หลากหลายและยืดหยุ่น (มรรค) เป็นแนวทางในการสร้างชุดปฏิบัติการที่หลากหลายและยืดหยุ่นเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ผู้บริหารสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาบุคลากร หรือการสร้างความร่วมมือกับชุมชน เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีส่วนร่วมและสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น

การนำหลักอริยสัจ 4 เข้ามาร่วมกับการบริหารการศึกษาสู่ความยั่งยืน เห็นได้ว่าเป็นการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม ผู้บริหารจะกลายเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีหลักธรรมเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจและการปฏิบัติงาน การสร้างระบบการศึกษาที่มีคุณภาพและสมดุล: การจัดการศึกษาจะไม่เพียงแต่เน้นความรู้เชิงวิชาการ แต่ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านจิตใจ สังคม และจริยธรรมของผู้เรียนไปพร้อมกัน และการสร้างบุคลากรทางการศึกษาที่มีความสุขและมีประสิทธิภาพ เมื่อบุคลากรทำงานภายใต้ระบบที่มีหลักการและเป้าหมายที่ชัดเจนย่อมส่งผลให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือที่ดี นำไปสู่บรรยากาศการทำงานที่มีความสุขและมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ มุขตา, สุริพร จันทรแสง, สุรศักดิ์ สุขประเสริฐ, และสิริมา พลายละหาร. (2565). แนวทางการพัฒนาทักษะการบริหารงานในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 22(3), 143-157.
- ชูชาติ รอดสุข. (2564). หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชยาภา คำเมรี และคณะ. (2565). การประยุกต์หลักอริยสัจ 4 กับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานเพื่อการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับผู้เรียนในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 7(3), 503-514.
- ธีระ รุญเจริญ. (2563). การบริหารโรงเรียนยุคใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นันทนา อรุณนันท์. (2565). การบริหารการศึกษาเชิงพุทธ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้ว.
- ปรีชา จันทรเจริญ. (2565). การบริหารการศึกษาเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรชัย ภูริวัชร. (2565). ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการบริหารการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น.
- วงศ์มณีนิล, น. (2567). อริยสัจ 4 กับการบริหารการศึกษาแบบเรียนรวม. วารสารวิจัยนวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยี, 2(2), 21-31.
- สมศักดิ์ ภูวิเศษ. (2561). การบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สิริพร สุวรรณธรรมมา. (2562). การบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อัจฉรา ชัยวุฒิ. (2564). การวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อิทธิบาท 4 : การบริหารสถานศึกษาเชิงพุทธแบบบูรณาการ

IDDHIPADA 4: AN INTEGRATED BUDDHIST APPROACH TO EDUCATIONAL ADMINISTRATION

อมรรัตน์ สุดพุ่ม¹ และ พระครูวุฒิชัยการโกศล²

Amornrat Sudphum¹ and Phra Khru Wutthichai Karnkason²

(Received: August 14, 2025; Revised: August 27, 2026; Accepted: August 28, 2026)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เป็นกลยุทธ์การบริหารสถานศึกษาเชิงบูรณาการ และเพื่อพัฒนาแนวทางการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ผลการศึกษาพบว่า การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ (ความปรารถนาที่ถูกต้อง) วิริยะ (ความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง) จิตตะ (ความตั้งใจมั่นคงไม่หวั่นไหว) และวิมังสา (ปัญญาความรอบคอบในการพิจารณา) สามารถเป็นกลยุทธ์หลักในการบริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในการกำหนดทิศทางองค์กร การวางแผนเชิงกลยุทธ์ การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลเพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การประยุกต์ใช้กลยุทธ์อิทธิบาท 4 ในการบริหารสถานศึกษาส่งผลให้เกิดสมดุลระหว่างการใช้ปัญญาและคุณธรรมในการตัดสินใจ การบริหารมีความโปร่งใสเป็นธรรมและยั่งยืน กลยุทธ์สามารถช่วยเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และยังสามารถเป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์

คำสำคัญ: อิทธิบาท 4, การบริหารสถานศึกษา, กลยุทธ์เชิงบูรณาการ, หลักพระพุทธศาสนา

Abstract

The purpose of this study is to examine the application of the Four Bases of Accomplishment (Iddhipada) as an integrated strategy for educational administration and to develop guidelines for applying Buddhist principles to maximize the efficiency of school management. The findings reveal that the integration of the Four Bases of Accomplishment *Chanda* (righteous desire), *Viriya* (persistent effort), *Citta* (firm determination), and *Vimamsa* (wisdom and prudent consideration) can serve as an effective core strategy in school

¹⁻² มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช / Mahamakut Buddhist University, Srethammasokkarat Campus.

Corresponding author, e-mail: amornrat.sud@student.mbu.ac.th Tel. 085 796 0626

administration, particularly in defining organizational direction, strategic planning, human resource management, innovation in learning, and continuous development evaluation. The application of the Iddhipada strategy in educational administration fosters a balance between wisdom and moral integrity in decision-making, ensuring transparent, fair, and sustainable management. It also contributes to building a learning-oriented organizational culture, promoting stakeholder participation, and creating a working environment conducive to continuous improvement in educational quality. Furthermore, this strategy can serve as a model for school administrators in developing effective and creative management approaches.

Keywords: Iddhipada 4, Educational Administration, Integrated Strategy, Buddhist Principles

บทนำ

การจัดการศึกษาไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 49 ยึดหลักความเท่าเทียมในสิทธิการศึกษาสำหรับทุกคน โดยรัฐต้องจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสจะได้รับการสนับสนุนพิเศษ แผนการศึกษาแห่งชาติมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ โดยจัดให้มีการศึกษาใน 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เน้นองค์ความรู้ครอบคลุมทั้งด้านคุณธรรม กระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม กีฬา ภาษา และทักษะการประกอบอาชีพ

การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ฉันทะ (ความรักในงานหน้าที่การบริหาร) วิริยะ (ความเพียรกับงานที่ทำ) จิตตะ (ความตั้งใจฝึกฝนในหน้าที่) และวิมังสา (ความใคร่ครวญรอบคอบกับงานที่ปฏิบัติ) มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้บริหารและครูผู้สอนในการจัดการศึกษา โดยการนำหลักธรรมเหล่านี้มาใช้อย่างครบถ้วนทั้ง 4 ประการ จะช่วยให้การบริหารสถานศึกษาประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ส่งผลให้ผู้เรียนได้รับการดูแลที่ดี มีความรู้ทักษะ และประสบการณ์ที่จำเป็น ทำให้การจัดการศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีประสิทธิภาพและคุณภาพยิ่งขึ้น

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสารสนเทศที่เป็นประโยชน์สำหรับการส่งเสริมและพัฒนากิจการงานในสถานศึกษา ซึ่งจะเป็นแนวทางในการนำหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาเชิงพุทธ

แนวคิดการบริหารสถานศึกษาเชิงพุทธ

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2553) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ประมาณสองเดือนหลังพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ จนเกิดพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่ในศาสนา ทำให้

พระองค์ต้องบริหารคณะสงฆ์ โดยวิธีการที่ใช้ยังคงสืบทอดมากกว่า 2,500 ปี และมีบันทึกในรูปพุทธพจน์ กระจายอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นแหล่งศึกษาเพื่อทำความเข้าใจพุทธวิธีบริหาร อันสามารถนำมาเป็นกรอบ พิจารณาหน้าที่ของนักบริหารในปัจจุบันได้ มี 5 ประการ ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC ดังนี้คือ

(1) P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จในอนาคต ผู้บริหารที่ดีจะต้องมีวิสัยทัศน์ ที่สามารถกำหนดทิศทางขององค์กรได้

(2) O คือ Organization หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิก และสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานในการรับผิดชอบและการกระจายอำนาจภายในองค์กร

(3) S คือ Staffing หมายถึง งานบุคคล การสรรหาบุคลากรใหม่เข้ามาทำงาน พัฒนาความรู้และ ทักษะของพนักงาน และจัดให้ทำงานที่เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละคน

(4) D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสาร เพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

(5) C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายใน องค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์ (2543: 100) กล่าวว่า การบริหารเชิงพุทธ หมายถึง การแสดงหลักความจริง ตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาติเพื่อนำมาปฏิบัติในชีวิต และการแสดงหลักปฏิบัติ ตามแนวทางสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” เป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จคือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้

ประเวศ วะสี (2558) กล่าวว่า การบริหารการศึกษาแนวพุทธ หมายถึง การสอนบุคคลบนฐาน ธรรมตามความจริงของธรรมชาติ ซึ่งเป็นหลักความจริงที่เกิดขึ้นของชีวิตมนุษย์นั่นเองต้องการให้ผู้คนได้ฝึกฝน ปรับปรุงตน ก็คือการนำเอาเสา 3 ด้าน คือหลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญามาเป็นแกนกลางที่จะต้องฝึกอบรม ปรับปรุงตนด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาให้ก้าวหน้าเป็นลำดับเพื่อทำให้เกิดการพัฒนา 4 ด้าน ซึ่งมีกาย ภาวนา ศิลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เพื่อบรรลุเป้าหมาย คือความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หรือทำให้ มนุษย์ได้บรรลุภาวะมนุษย์นิพพานตรงนี้ก็ถือว่าเราได้บรรลุเป้าหมายตามแนวทางพุทธศาสนา เพื่อให้การจัด การศึกษาแบบพุทธเป็นไปได้ด้วยดี ถ้าพวกเราทุกคนมีความตระหนัก มีความชัดเจนเรื่องการจัดโรงเรียนวิถี พุทธให้ดีเป็นสถานศึกษาที่ดำเนินการแบบพุทธ คำว่าพุทธ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ซึ่งเป็นเรื่องขอปัญญา ชาวพุทธมักมีการเน้นย้ำฝึกปฏิบัติ วัฒนธรรมการเมตตาจะมีมากในสังคมไทยแต่อย่างขาดวัฒนธรรมการแสวง ปัญญาถ้าเรา สามารถปลูกเร้าให้สังคมไทยโดยเฉพาะเยาวชนของชาตินั้น มีแนวทางที่จะเป็นผู้ที่คิดพิจารณา ใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาก็จะทำให้สังคมนั้นร่มเย็นอยู่มากขึ้นในเยาวชนควรได้รับการพัฒนาให้ กิน อยู่ ดู ฟัง เป็นการพัฒนาการของเด็กจะก้าวหน้าไปด้วยดี

สรุปได้ว่า การบริหารเชิงพุทธ คือ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อเป็น แนวทางในการบริหารจัดการองค์กรและบุคคลให้เกิดความสำเร็จอย่างยั่งยืน

การบริหารการศึกษาเชิงพุทธเริ่มต้นจากการตระหนักว่าจิตใจของมนุษย์เป็นสิ่งที่สามารถฝึกฝนและ พัฒนาได้ โดยมีหลักการสำคัญดังนี้

พัฒนาจิตใจเป็นแกนกลาง การบริหารไม่ได้มุ่งแค่ผลลัพธ์ทางวัตถุ แต่เน้นการพัฒนาจิตใจของผู้บริหาร ครู และนักเรียนให้มีสติปัญญา ความเมตตา และความอดทน ใช้หลักธรรมเป็นกลยุทธ์ มีการประยุกต์ใช้ หลักธรรมสำคัญ เช่น อริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ซึ่งช่วยกำจัดกิเลสและ สร้างนิสัยที่ดี รวมถึงการใช้ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นกระบวนการหลักในการพัฒนาตนเองอย่างเป็น ระบบ เน้นการอยู่บนพื้นฐานความจริง: การบริหารเชิงพุทธสอนให้เราเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิต โดย

มุ่งเน้นการดำเนินชีวิตตาม ทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา เพื่อให้เกิดความสมดุลและนำไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ สร้างคนให้สมบูรณ์ เป้าหมายสูงสุดของการบริหารการศึกษาเชิงพุทธคือการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความพร้อมทั้งด้านพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และสติปัญญา (ปัญญา) สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

โดยสรุปแล้ว แนวคิดการบริหารการศึกษาเชิงพุทธเป็นการจัดการที่มุ่งเน้นการสร้างคนดีควบคู่ไปกับการสร้างคนเก่ง โดยใช้หลักธรรมเป็นเข็มทิศนำทาง ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างสังคมที่สงบสุขและยั่งยืน

กระบวนการบริหารการศึกษาเชิงพุทธ

พุทธทาสภิกขุ (2544: 106) กล่าวว่า สิกขา มาจากคำว่า สย + อิกขาสมา + อิกขาสห + อิกขา การศึกษาตามแนวพุทธมิได้มุ่งเพียงการเรียนรู้ด้านภาษาและวิชาชีพเท่านั้น แต่เน้นการเห็นความจริงด้วยตนเองอย่างถูกต้อง เพื่อนำไปสู่การดับทุกข์ ทั้งของตนเองและผู้อื่น พร้อมพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข

พระธรรมปิฎก (ประยุต ปยุตโต) (2546: 348) กล่าวว่า การศึกษามีจุดมุ่งหมาย เพื่อใช้ชีวิตให้เข้าถึงอิสรภาพ คือ ทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำ จากปัจจัยภายนอกให้มากที่สุดและมีความเป็นใหญ่ในตัวเอง สามารถกำหนดความเป็นอยู่ของตนให้ได้มากที่สุด

สาโรช บัวศรี (2567) กล่าวว่า การศึกษาคือกระบวนการพัฒนาขั้น 5 ให้เจริญเต็มที่เพื่อบรรเทาโรคโทสะ โมหะของมนุษย์ให้เบาบางลงและหมดไปในที่สุดเพื่อการแก้ปัญหาอย่างถูกต้องด้วยการทำลายอวิชชา และค้นหาและสร้างเสริมปัญญา ฉันทะ และกรุณา โดยมีความหมายที่มองในแง่สภาพที่เผชิญการศึกษาก็คือการแก้ปัญหามนุษย์ถ้าไม่มีปัญหา การศึกษาก็ไม่มี มองในแง่สภาพที่จะประสบผลสำเร็จก็คือการทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากปัญหา ปราศจากสิ่งบีบคั้นกีดขวางแล้วเข้าถึงสิ่งที่ตั้งงาม สิ่งทีประเสริฐที่สุดหรือดีที่สุดที่ชีวิตจะพึงได้มีอิสรภาพสมบูรณ์มองในแง่ความสัมพันธ์กับปัจจัยภายนอกการศึกษาคือการทำให้นุรักษ์พ้นจากการต้องพึ่งปัจจัยภายนอกมีความสมบูรณ์ในตัวมากยิ่งขึ้นตามลำดับ และจุดหมายของการศึกษาเป็นอันเดียวกันกับจุดหมายของชีวิตคือความหลุดพ้น (วิมุตติ) ได้แก่ความปลอดโปร่งเป็นอิสระ มีคุณสมบัติลักษณะเด่นคือมีคุณธรรม 2 ประการประจำตน คือ

- (1) มีปัญญา ซึ่งเกิดพร้อมกับการสิ้นอวิชชา
- (2) มีกรุณา ซึ่งเป็นแรงเร้าในการกระทำในการดำรงชีวิต จะมีลักษณะ 2 คือ
 - (1) อุตตตะการบรรลุถึงประโยชน์ตน พักตนเองได้ดี (ปัญญา)
 - (2) ปรีตตะการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น สามารถช่วยผู้อื่นได้ดี (กรุณา)

คะนอง วังผายแก้ว (2555) กล่าวว่า การบริหารแนวพุทธ เป็นวิธีการที่มุ่งเน้นความสำคัญของความเป็นมนุษย์ที่ถือว่าเป็นสัตว์อันประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ เคารพในความเป็นมนุษย์ และเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองได้เพราะว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นการมุ่งพัฒนาตนเองได้มีการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ตั้งงามแล้ว ก็จะสามารถบริหารบุคคลและองค์กรให้บรรลุความสำเร็จได้

สรุปได้ว่า กระบวนการบริหารการศึกษาเชิงพุทธ คือการบริหารจัดการมุ่งให้ตนเองและทุกคนในสังคมได้รับการศึกษาตามแนวหลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้เป็นคนดีมีความสามารถมีคุณธรรมจริยธรรม และมีความรู้ เกิดปัญญารอบรู้ และมีความกรุณาต่อตนเอง ผู้อื่นตลอดถึงรู้จักการแก้ปัญหา และนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องตั้งงามในชีวิตประจำวันของตนเอง ผู้อื่นและสังคม

แนวคิดหลักอิทธิบาท 4 กับการบริหารสถานศึกษา

แนวคิดหลักอิทธิบาท 4

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551: 160) กล่าวว่า อิทธิบาท 4 หมายถึงคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายมี 4 ประการ ดังนี้

(1) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักที่จะทำในสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาที่จะทำให้ได้ผลยิ่ง ๆ ขึ้นไป

(2) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทนเอาธุระไม่ทอดอถอย

(3) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยให้ใจเกิดความฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ

(4) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือทบทวน คือมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผล และตรวจสอบหาข้อที่บกพร่องในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผลคิดค้นหาวิธีแก้ไขปรับปรุง

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2551: 39) ได้กล่าวถึงอิทธิบาท แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึงคุณธรรมเครื่องให้ถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด

ต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วย สิ่งทีเรียกว่าอิทธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น 4 ด้าน ดังนี้

(1) ฉันทะ หมายถึงความพอใจในฐานะที่เป็นสิ่งที่ตนว่าดีที่สุด ถูกต้องแล้ว ก็ลงมือทำด้วยความรัก ความพอใจของตน

(2) วิริยะ หมายถึง ความพากเพียรพยายาม หมายถึง การทำที่ติดต่อกันไม่ขาดตอนเป็นระยะยาวจนประสบความสำเร็จ คำนี้มีความหมายของคำว่า กล้าทำ ทำไปเรื่อย ๆ จนประสบผลสำเร็จ

(3) จิตตะ หมายถึง ความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้น ไปจากความรู้สึกของตัว ควรทำตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ให้บรรลุเป้าหมาย

(4) วิมังสา หมายถึง ความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ให้ลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไปตลอดเวลา มีความหมายที่ตรงกับ คำว่าปัญญามีความรอบรู้อย่างรอบครอบเต็มที่

สุทธิชัย ปัญญโรจน์ (2565) ได้สรุปว่า หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในทุกด้านของชีวิต รวมถึงงานบริหาร โดยเน้นว่าผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จต้องมีคุณสมบัติทั้ง 4 ประการนี้อย่างครบถ้วน เริ่มจาก ฉันทะ คือความรักและความพอใจในงานบริหาร ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจแรก ที่นำไปสู่ การทำงานอย่างมีความสุข ตามด้วย วิริยะ คือความขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อ และทำงานหนักกว่าผู้อื่น เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย เช่นเดียวกับน้ำที่หยดลงหินทุกวันจนหินกร่อน จากนั้นต้องมี จิตตะ คือความเอาใจใส่และจดจ่อกับงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้งานที่ออกมามีประสิทธิภาพและเกิดข้อผิดพลาดน้อย และสุดท้ายคือ วิมังสา คือการใช้ปัญญาพิจารณา วิเคราะห์ และเรียนรู้จากความผิดพลาด เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขการทำงานและพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะช่วยให้การตัดสินใจมีความถูกต้องแม่นยำยิ่งขึ้น

พระไตรปิฎก ได้กล่าวถึง อิทธิบาท 4 ว่า เป็นหลักธรรมคุณเครื่องให้บรรลุความสำเร็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท 4 (ธรรมนำไปสู่ความสำเร็จ) คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ (1) เจริญด้วยอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร (2) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วย วิริยสมาธิปธานสังขาร (3) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร (4) เจริญอิทธิบาท ที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขารภิกษุทั้งหลายพึงเจริญอิทธิบาท 4 ประการ เพื่อหยั่งรู้ เพื่อกำหนดสิ้นไป เพื่อบุญธัมมภาคิยสังโยชน์ 5 ประการ

พุทธทาสภิกขุ (2567) กล่าวว่า อิทธิบาท 4 แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เพื่อให้บรรลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท จำแนกไว้เป็น 4 ประการ เป็นธรรมสำหรับผู้บริหาร ซึ่งประกอบด้วย

(1) ฉันทะ คือ ความพอใจในฐานะเป็นสิ่งที่ตนถือว่า ดีที่สุดที่มนุษย์เราควรจะได้ข้อนี้เป็นกำลังใจอันแรก ที่ทำให้เกิด คุณธรรมข้อต่อไป

(2) วิริยะ คือความพากเพียร หมายถึงการกระทำที่ติดต่อไม่ขาดตอนเป็นระยะยาวจนประสบความสำเร็จ คำนี้มีความหมายของความกล้าหาญเจืออยู่ด้วยส่วนหนึ่ง

(3) จิตตะ คือความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้น ไปจากความรู้สึกของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์นั้นให้เด่นชัดอยู่ในใจเสมอ คำนี้จึงรวมความหมายของคำว่า สมาธิอยู่ด้วยอย่างเต็มที่

(4) วิมังสา คือความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ให้ลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้รวมความหมายของคำว่าปัญญาไว้อย่างเต็มที่

พระมหาธีรพันธุ์ ชีริกิตติ (2567) กล่าวว่า อิทธิบาท 4 หมายถึง ฐานหรือหนทางสู่ความสำเร็จหรือคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ เป็นคุณธรรมของผู้บริหารที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายมี 4 ประการ คือ

- 1) ฉันทะ (ความพอใจ) คือความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ
- 2) วิริยะ (ความเพียร) คือขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน
- 3) จิตตะ (ความคิด) คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาใจจดจ่อ
- 4) วิมังสา (ความไตร่ตรอง) คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผล

สรุปได้ว่า หลักอิทธิบาท 4 กับการบริหารสถานศึกษา หมายถึง การนำเอาหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการบริหาร คำว่าอิทธิบาท 4 คือ หลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จ หรือหลักคุณธรรมที่ให้บรรลุถึงความสำเร็จ หรือหลักคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จของการดำเนินชีวิต และการทำงานมี 4 ประการ ดังนี้

- ฉันทะ ความรักใคร่พอใจในการทำสิ่งนั้น
วิริยะ ความขยันหมั่นเพียรในการทำสิ่งนั้น
จิตตะ ความเอาใจใส่ฝึกฝนดูแลสอดส่องในการทำสิ่งนั้น
วิมังสา ความไตร่ตรองด้วยเหตุผล ใช้ปัญญารอบรู้ในการทำสิ่งนั้น

การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารสถานศึกษา

ด้านการบริหารสถานศึกษาหลักฉันทะ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2551: 160) ได้กล่าวว่า อิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ แปลว่าความพอใจ หมายถึงความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป ซึ่งฉันทะนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการบรรลุเป้าหมายในทุกด้าน เมื่อบุคคลมีฉันทะหรือความต้องการที่แท้จริงในสิ่งที่ตนกระทำ จะนำไปสู่การเกิดพลังใจที่มั่นคงและความมุ่งมั่นที่ไม่หวั่นไหว ฉันทะจึงไม่ใช่เพียงการชอบใจชั่วคราวหรือความอยากที่ผิวเผิน แต่เป็นความปรารถนาอันแรงกล้าที่เกิดจากความเข้าใจในคุณค่าและประโยชน์ของการกระทำนั้น ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความอดทนและความตั้งใจที่จะเอาชนะอุปสรรคต่างๆ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้

นอกจากนี้ ฉันทะยังเป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงวิธีการทำงานอย่างต่อเนื่อง เพราะเมื่อมีความรักและความใส่ใจในสิ่งที่ทำอย่างแท้จริง ย่อมต้องการให้งานนั้นออกมาดีที่สุดในสิ่งที่ทำได้

ไพฑูรย์ สีนารัตน์ (2542: 266) กล่าวอธิบาย ฉันทะว่า คือความรัก ผู้บริหารควรมีความรัก ความพอใจในงานบริหาร รักในวิชาชีพ รักศิษย์ รักที่จะเห็นเพื่อนร่วมงานมีความเจริญก้าวหน้า และประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต การให้คำปรึกษา การบริหารทำไปด้วยใจรักในวิชาชีพ ไม่ได้ทำไปเพราะพอให้เสร็จไป พอให้ผ่านไป เพราะเป็นหน้าที่

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2553) ได้กล่าวว่า อิทธิบาท แปลว่าบาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรมเครื่องให้ถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใดต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งนั้น ที่เรียกว่าอิทธิบาทมี 4 ข้อ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา การบริหารสถานศึกษา จะต้องมียุทธศาสตร์ คือความพอใจในฐานะเป็นสิ่งที่ตนถือว่าดีที่สุดที่มนุษย์

สรุปได้ว่า จากการศึกษาแนวคิดเรื่องฉันทะในบริบทของการบริหารสถานศึกษา สามารถสรุปได้ว่า ฉันทะเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนการบริหารให้ประสบความสำเร็จ โดยฉันทะมีความหมายที่ลึกซึ้งกว่าความชอบใจทั่วไป แต่เป็นความต้องการที่แท้จริงและความปรารถนาอันแรงกล้าที่เกิดจากความเข้าใจในคุณค่าของสิ่งที่กระทำ

ในการบริหารสถานศึกษา ฉันทะจะแสดงออกในรูปแบบของความรักและความพอใจในงานบริหาร ความรักในวิชาชีพครู ความรักศิษย์ และความรักที่จะเห็นเพื่อนร่วมงานพัฒนาและประสบความสำเร็จ ฉันทะประเภทนี้จะทำให้ผู้บริหารมองเห็นการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนและสังคม ไม่ใช่เพียงแค่การทำงานเพื่อให้ผ่านไปหรือเพราะเป็นหน้าที่

เมื่อผู้บริหารมีฉันทะอย่างแท้จริงแล้ว จะส่งผลให้เกิดการทำงานที่มีคุณภาพสูง มีการใส่ใจในรายละเอียด มีการพัฒนาและปรับปรุงงานอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี เกิดการร่วมมืออย่างจริงจัง และการดูแลเอาใจใส่นักเรียนอย่างรอบด้าน ฉันทะจึงเป็นแรงผลักดันหลักที่นำไปสู่การพัฒนาองค์ประกอบอื่นๆ ของอิทธิบาท 4 คือ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ทำให้การบริหารสถานศึกษาบรรลุความสำเร็จอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพสูงสุด

ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักวิริยะ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2551: 160) กล่าวถึง อิทธิบาท 4 คือ วิริยะแปลว่าความเพียรหมายถึงขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทนเอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2551: 39) ได้กล่าวถึง อิทธิบาท แปลว่า บาทฐาน แห่งความสำเร็จ หมายถึงสิ่งซึ่งมีคุณธรรมเครื่องให้ถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใดต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาทมี 4 ข้อ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา การบริหารสถานศึกษา จะต้องมียุทธศาสตร์ คือความพากเพียร หมายถึง การกระทำที่ติดต่อไม่ขาดตอนเป็นระยะยาว จนประสบความสำเร็จคำนี้มีความหมายของความกล้าหาญเจืออยู่ด้วยส่วนหนึ่ง

สรุปได้ว่า ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักวิริยะ หมายถึง กระบวนการทำงานตาม หลักวิริยะ คือความมุ่งมั่น ความพากเพียรพยายามในการบริหารงานของสถานศึกษา เพื่อให้งาน ในสถานศึกษาได้บรรลุผลสำเร็จ ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคคลและด้านการบริหารทั่วไป

ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักจิตตะ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551: 160) กล่าวถึง อิทธิบาท 4 คือ จิตตะ แปลว่า ความคิดมุ่งไป หมายถึงตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตฝึกฝนไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2551: 39) ได้กล่าวถึง อิทธิบาท 4 แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึงสิ่งซึ่งมีคุณธรรมเครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จ ในสิ่งใดต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งนั้น ที่เรียกว่าอิทธิบาทมี 4 ข้อ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา การบริหารสถานศึกษาจะต้องมีจิตตะ หมายถึง การตั้งใจจดจ่ออยู่กับเป้าหมายโดยไม่ปล่อยให้หลุดจากความคิด รักษาใจให้มั่นคง และชัดเจนกับสิ่งที่ทำอยู่ตลอดเวลา ซึ่งก็คือหัวใจของสมาธิ

สรุปได้ว่า ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักจิตตะ หมายถึง กระบวนการทำงานตามหลักจิตตะ คือ ความเอาใจใส่ในการบริหารงานของสถานศึกษาเพื่อทำให้งานในสถานศึกษาได้บรรลุผลสำเร็จประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป

ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักวิมังสา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2551: 160) กล่าวถึง อิทธิบาท 4 คือวิมังสา แปลว่า ความไตร่ตรองหรือทบทวนหมายถึง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผลคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2551: 39) ได้กล่าวถึง อิทธิบาท 4 แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึงสิ่งซึ่งมีคุณธรรมเครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใดต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่เรียกว่าอิทธิบาทมี 4 ข้อ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสาการบริหารสถานศึกษาจะต้องมีวิมังสา หมายถึงความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดเวลา รวมความหมายของคำว่า ปัญญาไว้อย่างเต็มที่

สรุปได้ว่า ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักวิมังสา หมายถึง กระบวนการทำงานตามหลักวิมังสา คือ ความสอดส่องดูแลในการบริหารงานของสถานศึกษาเพื่อทำให้งานในสถานศึกษาได้บรรลุผลสำเร็จประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป

สรุป

การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพอย่างยิ่งในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด บทความนี้มุ่งเน้นการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เข้ากับกระบวนการบริหารจัดการสถานศึกษาในด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาแนวทางที่เป็นรูปธรรมและยั่งยืน ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 สามารถนำมาใช้เป็นกลยุทธ์หลักในการบริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยเริ่มต้นจากการมี **ฉันทะ (Chanda)** หรือความปรารถนาที่ถูกต้องและความพอใจในงานบริหาร ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจและนำไปสู่การทำงานอย่างมีความสุข ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จต้องมีความรักในวิชาชีพ รักศิษย์ และปรารถนาที่จะเห็นความเจริญก้าวหน้าของเพื่อนร่วมงาน ถัดมาคือ **วิริยะ (Viriya)** หรือความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่องและไม่ย่อท้อ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญในการขับเคลื่อนงานบริหารให้บรรลุเป้าหมาย ความขยันหมั่นเพียรของผู้บริหารเป็นแบบอย่างที่ดี

ให้กับบุคลากรและช่วยให้งานสำเร็จได้ในที่สุด นอกจากนี้ ยังต้องมี **จิตตะ (Citta)** คือความตั้งใจมั่นคงไม่หวั่นไหว และความเอาใจใส่ในทุกรายละเอียดของงาน การจดจ่ออยู่กับงานจะช่วยลดความผิดพลาดและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน และประการสุดท้ายคือ **วิมังสา (Vimamsa)** หรือปัญญาความรอบคอบในการพิจารณา ผู้บริหารต้องรู้จักใช้ปัญญาในการไตร่ตรอง วิเคราะห์ และประเมินผลการทำงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาตนเองและองค์กรให้ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง การมีวิมังสาช่วยให้การตัดสินใจมีความถูกต้องแม่นยำยิ่งขึ้นและสามารถวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การประยุกต์ใช้กลยุทธ์อิทธิบาท 4 นี้ยังส่งผลให้เกิดความสมดุลระหว่างการใช้ปัญญาและคุณธรรมในการตัดสินใจ ซึ่งนำไปสู่การบริหารจัดการที่มีความโปร่งใส เป็นธรรม และยั่งยืน กลยุทธ์ดังกล่าวช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ กระตุ้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย และสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างไม่หยุดยั้ง โดยสรุปแล้ว หลักอิทธิบาท 4 ไม่ได้เป็นเพียงหลักธรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์อันทรงพลังที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์ได้อย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

คะนอง วังผายแก้ว. (2555). เปรียบเทียบการบริหารตามแนวพุทธศาสนากับแนวการบริหารแบบตะวันตก.

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.gotoknow.org/posts/443028> {18 กรกฎาคม 2568}..

ประเวศ วะสี. (2558). แนวคิดการศึกษาแนวพุทธ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.roongaroon.ac.th>

{2 กรกฎาคม 2568}.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2551). ทำอย่างไรจึงจะเรียนเก่ง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2553). พุทธวิธีบริหาร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://sathlearner.blogspot.com/2007/05/blog-post.html> {20 กรกฎาคม 2568}.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). พุทธธรรม (ฉบับเดิม). กรุงเทพมหานคร: ดุสิตกราฟิคดีไซน์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 16).

กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์แมสโปรดักส์ จำกัด.

พระมหาธีรพันธ์ อธิปัตติ. (2567). พุทธศาสนากับการบริหาร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.slideshare.net/AnchaleeBuddhaBucha/ss-26644435> {22 กรกฎาคม 2568}.

พุทธทาสภิกขุ. (2544). ธรรมทัศนะของพุทธทาสอยู่อย่างพุทธ (เล่ม 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

พุทธทาสภิกขุ. (2567). อิทธิบาท 4. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://so06.tci-thaijo.org/index.php>

/tmd/article/download/278115/187304/1186649?utm_source=chatgpt.com

{20 กรกฎาคม 2568}.

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. (2542). ความรู้คู่คุณธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 266.

สาโรช บัวศรี. (2567). พระพุทธศาสนากับปรัชญาการศึกษา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://oldweb.mcu.ac.th/mcutrai/menu2/Critical/06.htm> {18 กรกฎาคม 2568}.

สุทธิชัย ปัญญโรจน์. (2565). ประสบความสำเร็จในการบริหารโดยยึดหลักอิทธิบาท 4 [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=328392> {24 กรกฎาคม 2568}.

สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์. (2543). หัวใจพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: ถนนประชาอุทิศราษฎร์บูรณะ.